

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 4(147) / iarnă 2017-2018

Editori:

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIU PENTRU COMUNITATE”

Partener:

DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIU CULTURAL NAȚIONAL IAȘI

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE

Editura Muzeelor Literare

Iași, str. Vasile Pogor nr. 4

Contact: Tel. 0232.213.210

E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Lucian Dan Teodorovici

Redactor șef: Călin Ciobotari

Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu

Redactori asociați: Amelia Gheorghită, Monica Salvan
Georgiana Leșu

Layout/DTP: Anca Bîrliba

Corector: Roxana Drugescu

Copertă: Anca Bîrliba

Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la adresa dacialiterara@yahoo.com

www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro

**Opiniile exprimate în revistă aparțin autorilor
articolelor și nu reprezintă neapărat
punctul de vedere al redacției**

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 4 (147) / iarnă 2017-2018

festivalul
 internațional
 de literatură
 și traducere
 iași

fililit

www.fililit-iasi.ro

4-8 octombrie 2017

FILIT 2017, spectacolul literaturii

Cea de-a V-a ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași – FILIT s-a desfășurat în perioada 4-8 octombrie 2017, fiind cea mai mare de până acum. FILIT s-a bucurat de un public numeros, cu aproximativ 30.000 participanți, și a însemnat peste 300 de invitați din întreaga lume, 150 de voluntari implicați, peste 100 de evenimente, proiecte noi incluse în program și 69 de parteneri implicați. Invitații FILIT au venit din 17 țări: Franța, Elveția, Norvegia, Bulgaria, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Germania, Polonia, Spania, Italia, Ungaria, Olanda, Malta, Slovenia, Belgia, Republica Moldova, România.

Dimensiunea internațională a evenimentului, programul variat, buna organizare și implicarea comunității au fost câteva dintre aspectele remarcate de invitați și public.

Laureatul Premiului Nobel pentru Literatură, Gao Xingjian, a declarat: „Este o adevărată plăcere să descopăr un oraș cultural, primitor. Pentru mine, era greu de imaginat... Și acest festival, FILIT,

În acest oraș, este important. Găzduiește sute de scriitori, editori, traducători din lumea întreagă. Mi se pare un adevărat miracol pe care nu mi l-am putut imagina înainte să ajung aici”.

„Este cel mai bun festival la care am participat. Și am fost la multe din întreaga lume. Este cel mai bine organizat și pus la punct, a fost o experiență minunată pentru mine”, a spus Jeff Lindsay, creatorul celebrului personaj Dexter.

Scriitoarea Olga Tokarczuk a declarat: „Venind aici, îmi imaginam că este vorba despre un festival prestigios, dar mic. Nu m-am așteptat să fie un festival atât de bine organizat, festival de talie europeană. Îl voi recomanda tuturor prietenilor mei din alte țări să vină aici, doar să fie aici. Sunt și puțin geloasă, noi organizăm în Polonia un festival mic, local, și îi voi întreba pe organizatori cum pot face și eu asta, să organizez un festival atât de grozav”.

De asemenea, Mircea Cărtărescu a spus: „Aici este un festival de talie internațională. Eu am văzut multe astfel de festivaluri la viața mea, și în Occident, și prin alte părți, și e perfect comparabil cu oricare dintre ele”.

În paginile următoare sunt redată câteva dintre impresiile, interviurile și articolele ce au survenit înainte, în timpul și după Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași, selectate din mii de pagini care au avut FILIT ca temă principală.

Lucian Dan TEODOROVICI

„Beneficiile pot fi imense, chiar dacă greu cuantificabile”

Lucian Dan Teodorovici, director al Muzeului Național al Literaturii Române din Iași (MNLR), crede că ediția această a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) va fi cea mai mare de până acum și va întări locul festivalului în peisajul cultural european, știrbit de scandaluri politice ce au gravitat în jurul său în ultimii ani. Cu două noutăți majore – Casa Copilăriei și Casa Fantasy, cu doi laureați ai premiului Nobel pentru literatură ce vor fi prezenți la Iași, Lucian Dan Teodorovici atrage însă atenția că lucrurile se pot îmbunătăți. Că ideea unui ONG, a unei fundații, care să coordoneze organizarea FILIT-ului, care să poată implica o echipă mai mare de oameni în eforturile organizatorice și care să fie scutită de birocratizarea „de la stat” ar ajuta mult echipa de la MNLR. Și publicul ieșean, până la urmă, fiindcă „literatura, de orice tip ar fi ea, atunci când e valoroasă, merită cititori, merită să fie iubită”.

Unde credeți că se situează FILIT în peisajul literar actual românesc? Dar în cel internațional?

Nu trebuie s-o spunem noi, organizatorii, cred că

se vede cu „ochiul liber”: în România, FILIT este indiscutabil cel mai mare festival de acest tip. La nivel internațional, orice am spune, riscăm puțină emfază. Așa că o să mă limitez să observ doar că nu sunt multe festivaluri în lume care să aibă ca invitați doi laureați Nobel la aceeași ediție și atâtea nume mari ale literaturii mondiale.

Iașul a fost considerat mereu o capitală informală a culturii românești, dar există totuși un apetit ridicat pentru lectură aici? Sau pur și simplu la Iași s-a găsit un nucleu de oameni care să gândească un festival de literatură și traducere care să devină relevant în contextul în care nu există o astfel de manifestare puternică în România și există o cerință pentru asta?

Cred că e suficient răspunsul la prima întrebare: sigur că da, sigur că există public, adică există cititori. Un festival de acest tip nu și-ar avea rostul în afara publicului. Nu suntem un târg de carte, axat pe întâlnirile între profesioniști din lumea editorială și scriitori sau traducători. Un festival, prin chiar termenul care-l definește, trebuie să devină o sărbătoare a unei comunități. FILIT nu poate exista fără publicul său, nu poate exista în afara bucuriei pe care o oferă permanent atât de mulți cititori. Nu

sunt cuvinte puse aici ca să sune bine, acoperă o realitate obiectivă, exact acea realitate care ne asigură an de an motivația de a continua proiectul.

Ați găsit o soluție care să asigure soliditate FILIT pe termen lung. Care este rolul MNLR, dar al Consiliului Județean? Credeți că este o formulă care se va așeza pe un făgaș de acum încolo sau mai există risc de derapaj?

În momentul actual, rolul Muzeului Național al Literaturii Române din Iași este covârșitor, pentru că festivalul se face, practic, cu oamenii din interiorul instituției. Ni s-au alăturat foarte puțini oameni din exterior, care ne ajută din drag de FILIT, ca să spun așa. Efortul este însă foarte mare – n-o spun ca să mă plâng, nici măcar să trag vreun semnal de alarmă neapărat, ci doar pentru că mi-aș dori să se înțeleagă că un asemenea festival implică o coordonare maximă în interiorul instituției, o axare majoră pe acest proiect timp de câteva luni pe an, ceea ce lasă în continuare loc ideii că el ar putea fi bine sprijinit de o fundație culturală, care să permită implicarea unui număr mai mare de oameni. În fine, nu vreau să insist acum, spun doar că fundația nu poate fi o idee la care să renunțăm. Altfel, apreciem sprijinul CJ-ului, evident, finanțarea vine în cea mai mare proporție dinspre comunitatea locală, prin Consiliul Județean. Mai mult, mă bucur că în cadrul CJ s-a înțeles necesitatea unui asemenea festival pentru Iași, iar atitudinea e în consecință. Nu pot spune decât că sper în existența unui făgaș normal, așa pare până acum. Dar, bineînțeles, vom căuta an de

an să creăm un cadru cât mai bun pentru desfășurarea festivalului.

Unii acuză o oarecare politizare a acestui eveniment în trecut și acum. Este acest lucru real? Cât este normalitate și cât exces în folosirea unui festival cultural în propaganda politică, judecând și după exemplele existente la nivel internațional?

Mi-aș dori, sincer, să avem posibilitatea să discutăm mai puțin despre asta. Aș vrea să spun totuși că, precum se întâmplă în toată lumea când vorbim despre asemenea festivaluri, finanțarea publică este practica obișnuită. Chiar nu știu să existe vreun festival mare susținut de bani privați. Sigur că, atunci când vorbim despre finanțare publică, administrația comunității este prezentă prin reprezentanții ei: nu doar la noi, peste tot în lume. Asta însă, aș vrea să cred, nu înseamnă politizare, nu ar trebui să însemne. Vă pot spune, și îmi asum asta, că pentru ediția actuală nu a existat, de pildă, absolut niciun fel de presiune politică, nici măcar nu ni s-a „semnalat” vreun posibil invitat, prin urmare, azi, când vorbim, aș fi incorect dacă aș spune că există în vreun fel o politizare a FILIT. Și așa e normal să fie. Au existat anumite probleme în trecut, sper doar ca ele să nu se mai repete.

Mai există discuții cu privire la organizarea FILIT de către un ONG care să nu fie subordonat politic și care să aibă propriul buget și stabilitate financiară astfel încât să poată face plăți pentru evenimente ce vor avea loc peste trei ani,

În funcție de agenda invitațiilor? Credeți într-un astfel de proiect sau în fezabilitatea sa?

Am spus deja că nu avem cum să excludem pentru viitor o asemenea discuție. Să ne înțelegem: necesitatea asta nu e dată de faptul că MNLR face față cu mari eforturi organizării profesionale a festivalului. Dimpotrivă, o spun recunoscător, de când am venit la conducerea instituției, m-am bucurat să observ câți oameni entuziaști și realmente profesioniști sunt în jur, în ciuda multor prejudecăți, pe care le-am avut inclusiv eu, cu privire la oamenii care lucrează la stat. Am fost surprins și realmente bucuros să văd că lucrurile stau astfel. Dar, când vorbim de ONG, nu o facem doar pentru a semnala că eforturile din interior sunt prea mari și avem nevoie

de o deschidere și de mai mulți oameni. La fel de important e faptul că am elimina extrem de multă birocrație, acea birocrație care ne ține în tensiune ediție de ediție: oricând, din cauza unor proceduri sufocante, ceva ce nu ține de tine se poate prăbuși și poate angrena întregul festival pe panta asta. Aici e partea foarte dificilă. La fel cum, de pildă, ca instituție de stat, nu poți face anul acesta contract cu un invitat pentru anul viitor, deși practica internațională e ca un nume mare al literaturii să fie invitat cu doi ani înainte. Sigur că ne-am descurcat, folosesc cuvântul ăsta, să avem invitați extraordinari. Dar e foarte dificil și riscant. Așa încât, revin, va fi permanent o temă de discuție posibilitatea unui ONG care să organizeze festivalul.

Lucian Dan Teodorovici în conferință de presă FILIT

Care este cel mai dificil lucru la organizarea FILIT?

Sunt multe de spus, dar n-o să mă mai refer la munca propriu-zisă. O să subliniez însă o idee tocmai expusă: faptul că nu ai siguranța că, la o licitație spre exemplu, se va înscrie cineva. Ce faci dacă, într-un an, nu vine nimeni să îți asigure cazările? Muzeul nu poate achiziționa direct spații de cazare, un ONG ar putea-o face. Aici e deci partea cea mai dificilă: emoția enormă pe care o avem când vedem că am scos o dată la licitație un serviciu, nu s-a înscris nimeni; am scos a doua oară, nu s-a înscris nimeni; s-a întâmplat chiar să scoatem a treia oară, și tot nu s-a înscris nimeni; abia a patra oară au venit, spre ușurarea noastră, înscrierile. Or, să ai deja invitați, să faci tot ce ține de tine să fie o ediție spectaculoasă, iar apoi să te trezești că nu se înscrie nimeni să asigure transportul, cazarea sau masa invitaților, ca să dau doar niște exemple, este, vă rog să mă credeți, mult mai greu decât pare a fi când o spui în câteva cuvinte.

Poate fi un asemenea festival o afacere? Sunt bani și din alte surse în afară de Consiliul Județean? Dacă există sponsori – cum reușiți să îi convingeți și care este argumentul cel mai puternic în discuțiile cu ei?

O afacere nu poate fi. Festivalul nu produce direct, intrarea la evenimente e gratuită. Beneficiile pot fi însă imense, chiar dacă greu cuantificabile. Vin în Iași în perioada asta o mulțime de turiști special pentru festival. Iașul apare cu spații semnificative în

presa națională și în presa lumii. Invitații înșiși sunt niște promotori excelenți: îmi amintesc acum cum Guillermo Arriaga, care are peste 2 milioane de urmăritori pe Twitter, a scris în două rânduri extrem de elogios la adresa Iașului, invitând oamenii să vină în România. Au făcut-o și alți invitați. Cum cuantifici așa ceva? Este prestigiul o afacere? Dar mândria locală? Turiștii potențiali pe care îi atrage festivalul sunt sau nu o afacere? Este o afacere felul în care presa națională și internațională vorbește despre noi, ieșenii? Sunt întrebări retorice, evident. Cât despre sponsori, mă bucură faptul că încep să vină alături de noi. Sigur că sponsorii urmăresc să obțină vizibilitate. Faptul că vin tot mai mulți arată că au înțeles că FILIT oferă cu adevărat o vizibilitate care merită tratată cu toată atenția.

Cum ați descrie publicul căruia vă adresați? Simțiți vreo presiune din partea acestuia?

Presiunea publicului e cel mai frumos lucru al acestui festival. Da, există o presiune, oamenii își doresc anumiți invitați, spre exemplu, anumite tipuri de evenimente și ne cer asta. Există apoi o presiune pentru Serile FILIT – din păcate spațiul, deși vorbim de Sala Mare a Teatrului Național, nu permite tuturor doritorilor să participe la Serile FILIT. Există însă ansamblul de corturi din Piața Unirii, sperăm din suflet ca oamenii să vină și acolo, căci avem oaspeți grozavi, care vor fi prezenți cu numeroase evenimente și acolo, dar și în multe alte locuri din Iași.

Cine stabilește lista invitaților? Se poate vorbi – cu trimitere la selecția acestora – de vreo

diferență de „orientare” între festivalul lui Lungu și cel al lui Teodorovici?

Aș vrea să fac o remarcă aici: nu există festivalul lui Lungu, nu există nicidecum festivalul lui Teodorovici. Nu o spun cu falsă modestie: mi se pare nedrept să fie privit așa în presă sau de către oricine. Mi se pare nedrept să spui: „Dan Lungu și echipa lui”, la fel cum mi s-ar părea extrem de nedrept să spui „Teodorovici și echipa”. Am pornit, e adevărat, trei oameni la construirea, ca proiect, a acestui festival: Dan Lungu, Florin Lăzărescu și cu mine. În urmă cu mulți ani încă, chiar cu mulți ani înainte de prima ediție. Am contactat diverși oameni, diverse instituții, ne-am străduit să obținem sprijin pentru idee. Dar apoi

meritele noastre s-au împărțit cu toți oamenii care au lucrat cu un entuziasm extraordinar la construirea acestui eveniment. Nu-i pot numi pe toți, iar dacă aș pomeni doar câțiva ar fi iarăși nepotrivit. Dar mi-aș dori, vă rog să mă credeți, să fim priviți toți ca o echipă. Toți suntem „echipa FILIT”, ne asumăm bunele și relele, doar că pornim cu speranța, an de an, de a avea parte doar de bune, evident. Și-ar mai fi de pomenit voluntarii, tineri mai mult decât surprinzători, emoționați, care au contribuit enorm la proiect... Cam așa stau lucrurile. Altfel, între primele patru ediții și cea de-acum sunt mici diferențe de structură: am inclus Casa Fantasy în festival, de asemenea Casa Copilăriei. Foarte important, de aseme-

Casa FILIT din Piața Unirii, Iași

nea, este așa-numitul „Muzeu al Spiritualității Evreiești”, trei expoziții temporare care vor ocupa anul acesta toate palierele Casei Pogor, realizate în colaborare cu Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, Biblioteca Națională a României și Muzeul Brăilei „Carol I”. E important atât pentru Iași, care și-a construit modernitatea incluzând comunitatea evreiască, cât și pentru cultura română, avangarda noastră fiind datoare multor creatori de origine evreiască. Casa Pogor, de altfel, va fi și pentru edițiile viitoare un centru al unor expoziții tematice, deschise special pentru FILIT, în fiecare an axându-ne pe o temă expozițională diferită. Ne-am dorit lucrul ăsta tocmai pentru a atrage atenția oaspeților străini și români asupra instituției organizatoare a FILIT, anume MNLR Iași. Cât privește invitații, îi stabilim în ședințe repetate, suntem mai mulți oameni care participăm la ele – bineînțeles, îi stabilim și în funcție de accesul pe care-l avem la agenți literari, editori români sau străini, la scriitorii înșiși. Din fericire, există o deschidere spre aceste medii pe care o avem mai mulți dintre noi.

Cât a pierdut festivalul prin acea „pauză” în timpul căreia au fost organizate ediții de mai mică amploare ale FILIT?

Păi, n-aș fi sincer dacă aș spune că n-a pierdut nimic. S-a creat senzația că e încă un proiect frumos intrat sub un mare risc, ceea ce nu pică deloc bine la nivel de imagine. Anul acesta am avut parte, inițial, de destule rețineri: dar o să fie iar scandaluri

sau nu?; sigur aveți finanțare?; sigur va continua? Întrebări de genul ăsta, firești până la urmă. Pe de altă parte însă, cu atât mai mult cu cât eu, personal, m-am retras înainte de aceste două ediții și nu am avut nicio contribuție la ele, n-aș vrea să ignor câștigurile: faptul că au existat a asigurat totuși ideea de continuitate. În plus, oaspeții prezenți la aceste două ediții au fost de asemenea bine primiți, au fost la rândul-le plăcut impresionați și ei au făcut în continuare o bună promovare festivalului. Cele două ediții mai mici nu au fost nicidecum tratate neprofesionist. Dimpotrivă, s-a muncit la ele la fel de mult și, datorită lor, FILIT își poate regăsi acum cadența de la primele două ediții.

Care sunt noutățile ediției din acest an? Încercați o apropiere mai mare de cinefili prin acele maratonuri cinematografice?

Nu acesta e neapărat scopul. Acolo vorbim despre un proiect realizat împreună cu Biblioteca Județeană „Gh. Asachi”, așa-numita „Casă Fantasy”, care va fi coordonată de directorul bibliotecii și atât de apreciatul scriitor de literatură SF și fantasy Dan Doboș. A fost ideea domniei sale, noi am agreat-o, căci filmele respective, dacă ați observat, au la bază toate opere literare din domeniul fantasy. E o colaborare care sper să funcționeze bine, la fel cum ne dorim din suflet să funcționeze și colaborarea cu Palatul Copiilor, pe literatura pentru copii.

Este greu să aduci la festival un laureat al premiului Nobel? Cum au decurs demersurile pen-

tru a asigura prezența Svetlanei Aleksievici și a lui Gao Xingjian la Iași?

E mult de discutat aici și intrăm în aceleași amănunte „tehnice”, să le spunem, care riscă să devină totuși plictisitoare. Sunt implicați editori străini, jurnaliști, agenți literari, traducători, e necesară multă insistență, sunt necesare multe argumente, o bună diplomație și așa mai departe. Și, evident, experiența de a-ți deschide toate aceste canale de comunicare. În ceea ce-i privește pe invitații străini, am fost implicați mai mulți oameni. Dacă l-am pomenit pe Florin Lăzărescu, care este și directorul de programe, ar fi cazul, măcar aici, să mai amintesc și de eforturile Monicăi Salvan și ale Ameliei Gheorghită, care au fost la rândul-le direct implicate în invitații. Dar deja am senzația că, amintind oamenii care s-au implicat în a aduce oaspeți, comit o nedreptate față de ceilalți, pentru că, se înțelege, programul și invitații sunt doar partea cea mai vizibilă a muncii la un asemenea festival.

Reacția presei internaționale la prima ediție a fost una nesperat de pozitivă, după cum declara însuși Dan Lungu – din ce reacții aveți, cât au afectat scandalurile imaginea internațională a festivalului?

Din fericire, nu au afectat, cel puțin nu am senzația că au făcut-o. Oamenii au înțeles că a fost o sincopă, s-au bucurat de reluarea festivalului, iar prezența presei internaționale la această ediție sperăm să confirme lucrul ăsta, să dea siguranță și să aducă noi aprecieri.

Ați dedicat anul acesta o serie întreaga de evenimente literaturii fantasy. Traducerile au avut cifre bune la vânzări mereu, dar credeți că autorii români care încearcă să creeze acest tip de univers pot avea succes? Există un public pentru genul acesta de literatură?

Credem că există, altfel nu am fi încercat acest „proiect pilot”, să-i spunem. La fel cum n-am fi încercat proiectul privind literatura pentru copii. Uitați, noi am fost înconjurați de la început de rețineri. Ok, ni s-a spus, invitați asemenea scriitori, asemenea traducători și alți profesioniști ai domeniului, dar de unde public pentru ei? O să aveți săli goale, iar la asemenea invitați va fi cu atât mai deprimant. Ne-am temut de asta, dar am greșit temându-ne: publicul a fost permanent extraordinar, sunt mulți cititori în Iași, sunt mulți cititori în țară care vin special pentru festival. Astăzi poate nu avem prea multe argumente pentru a spune: cu siguranță va fi un succes și secțiunea dedicată literaturii fantasy sau cea dedicată literaturii pentru copii. Dar după 8 octombrie sper că vom avea acele argumente. Îmi doresc din suflet asta. Pentru că literatura, de orice tip ar fi ea, atunci când e valoroasă, merită cititori, merită să fie iubită. Și are prezent, are viitor. Cam asta am vrea să spunem cu fiecare ediție. Iar succesul mare al festivalului e să putem să spunem asta nu în presă, ci, fericiți, la niște discuții între noi înșine, după fiecare ediție a FILIT.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele,
„Ziarul de Iași”, 24 septembrie 2017)

Florin LĂZĂRESCU

„Se poate face un spectacol din literatură...”

Prins în mrejele programului Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași și ale ultimelor detalii despre organizarea pe ultima sută de metri a FILIT, Florin Lăzărescu, coordonator programe FILIT, descrie demersul de a pune cap la cap sute de evenimente ca fiind unul dificil. E și greu, de altfel, când organizezi cu o mână de oameni un eveniment cu un volum de muncă ce e asemănat de scriitorul ieșean cu cel necesar organizării „în câteva luni a o sută de nunți timp de cinci zile”.

Scriitorul arată în interviul de mai jos care este importanța prezenței unui laureat Nobel pentru Literatură, explicând că în întreaga istorie a premiilor s-au acordat doar 109 de astfel de distincții pentru literatură, că există doar 14 scriitori ce dețin acest premiu și încă mai sunt în viață, iar dintre aceștia doi vor fi prezenți la Iași. Însă Florin Lăzărescu insistă că cei 200 de invitați la FILIT au 200 de povești spectaculoase care pot fi auzite de cei care vin la festival, iar că aceste povești nu se nasc prin asocierea numelui de vreun premiu. „La fiecare ediție am căutat să propunem ceva nou”, explică Florin Lăzărescu, iar anul acesta la FILIT vor fi implicate cele mai multe instituții cu profil cultural și educațional

de până în prezent. „Am vrut de la început – și avem dovezi că am și reușit – să formăm noi cititori și deprinderi culturale cu impact pe termen lung”. Și ediția de anul acesta, prin publicul ei, le va dovedi dacă și cât a reușit din acest obiectiv.

Festivalul de anul acesta a fost anunțat drept cel mai extins de până acum, va avea doi scriitori invitați care sunt laureați ai premiului Nobel. Este această prezență a numelor sonore din literatură punctul forte al ediției de anul acesta în opinia dumneavoastră? Sau putem deja vorbi de un „sentiment de festival” care s-a format și care atrage oamenii către FILIT?

Prezența în Iași a unui laureat Nobel pentru Literatură ar putea constitui oricând un eveniment major în sine. Nu doar pentru că Nobel e cea mai mare distincție literară din lume, ci și dacă ne gândim că s-au acordat în istorie doar 109 asemenea premii și, din cei peste șapte miliarde locuitori actuali ai planetei, există astăzi doar 14 scriitori în viață care îl dețin. Iar doi dintre ei vin la FILIT, în Iași, între 4 și 8 octombrie. Iar alți doi dintre invitații noștri sunt bine cotați pentru Nobel în ultimii ani, poate chiar unul dintre ei îl va câștiga anul acesta. Pe de altă parte, eu cred că FILIT înseamnă mai mult

sau, mai bine zis, și altceva, pentru că are peste o sută de evenimente în cinci zile, cu peste două sute de invitați, fiecare cu povestea lui unică și spectaculoasă, de văzut, indiferent dacă oaspetele nostru deține sau nu un premiu Nobel pentru aceasta.

„Sentimentul de festival” care animă FILIT-ul și îl face posibil s-a văzut încă de la prima ediție: efectiv, pe numărate, zecile de mii de oameni, de toate vârstele, care au participat la toate evenimentele noastre, nu doar la cele care au ținut capul de afiș. S-a văzut chiar și în momentele mai puțin fericite, când au existat mari probleme administrative: presiunea și reacțiile din partea iubitorilor de literatură, a celor care vor și altceva decât divertisment oarecare, au fost covârșitoare, aceștia l-au vrut și l-au

ținut în viață, încât anul acesta să avem cea mai mare ediție de până acum. Și nu vorbesc aici doar de ieșeni. Numai din semnalele pe care le-am primit eu, personal, aud deja de sute de oameni din toată țara care vin la Iași pe banii lor, ca să asiste la ediția FILIT de anul acesta.

Care a fost cea mai mare provocare în întocmirea programului de anul acesta al FILIT?

FILIT e un proiect realizat de Muzeul Național al Literaturii Iași, cu finanțare de la Consiliul Județean. Marea provocare pentru mica echipă care se ocupă – printre multe alte atribuții de serviciu, la Muzeu – și de FILIT e aceeași de fiecare dată: timpul foarte scurt pe care îl avem de la aprobarea finanțării și până la începerea festivalului, pentru a organiza un

Invitatul principal în FILIT –Publicul

eveniment de o așa amploare. Lasă că e cantitate enormă de muncă (mai pe înțelesul tuturor, închipuiți-vă doar că o mână de oameni ar avea de organizat în câteva luni o sută de nunți care urmează să se desfășoare în timp de cinci zile), lasă că nu-i deloc ușor să convingem nume sonore să participe la festival, însă de cele mai multe ori acestea au o agendă plină înainte de a putea face noi invitația oficială. Avem de multă vreme legături și suntem în discuții cu unii dintre cei mai importanți agenți literari și scriitori ai lumii. Problema e că nu există un buget multianual, că nu avem cum semna un contract nici măcar cu un an înainte, cum ar fi normal, ca să putem garanta prezența lor la Iași. În ceea ce facem, depindem mereu de un cadru legislativ inadecvat manifestărilor culturale, de o birocrație pe alocuri absurdă și de foarte multe orgolii locale, care nu au nicio legătură cu ideea organizării unui eveniment de mare amploare. Iar marea provocare pentru noi e ca, în aceste condiții nu întotdeauna prielnice, totuși să reușim de fiecare dată un program de top internațional.

Cum se asigură prezența unui câștigător de Premiul Nobel la un astfel de eveniment – care sunt filtrele prin care treceți, cum stabiliți legătura, cât de devreme trebuie discutat?

După cinci ediții, drept să spun, am ajuns să cred că orice dificultate pentru a reuși să avem invitați de marcă în festival e floare la ureche față de filtrele și ițele românești pe care le avem de descurcat. Legăturile, conexiunile cu lumea literară de oriunde le

aveam oricum înainte de a gândi festivalul – Lucian Dan Teodorovici, Dan Lungu și cu mine. Ele au crescut în timp prin intermediul primilor invitați și cu ajutorul celorlalți care s-au alăturat echipei. Astăzi mi se pare că mai greu decât să convingem un mare autor să vină la FILIT e să-i explicăm pe urmă, de exemplu, de ce nu-i putem preciza mai din timp adresa hotelului în care va sta, deoarece nu s-a înscris nimeni la trei licitații consecutive pentru cazare.

Dacă nu putem discuta de sume exacte, e mai scump să aduci la Iași un scriitor de Nobel sau o formație de muzică românească care poate să îți ceară 10.000 de euro pentru un concert?

Nu cred că trebuie să amestecăm mereu cu pere. Fiecare festival – fie că-i de muzică, de teatru, de timbre poștale sau de ce vrei dumneavoastră – își are rostul și publicul lui în Iași, atât timp cât e făcut cu profesionalism și la prețul corect al pieței. Bugețul FILIT e și a fost mereu public, suma totală destinată drepturilor de autor, de asemenea, dar nu putem discuta contracte particulare, confidențiale prin natura lor legală. Însă vă pot garanta că în fiecare caz particular de la FILIT nu onorariul oferit a fost motivul pentru care cineva a acceptat să participe în festival. Iar onorariul respectiv e doar unul decent pentru România, oricum mai mic decât știu că se practică în Occident pentru evenimente asemănătoare. Sau mult, mult mai mic decât aud că se practică în industria muzicii.

Pe ideea vehiculată în trecut, când a fost înlocuit un caiet de sarcini care a fost scos pe

SEAP la licitație, credeți că există vreo companie specializată în organizarea evenimentelor sau în comunicare ce ar fi putut să se înhame la organizarea unui eveniment atât de amplu, dacă timpul ar fi fost mai lung?

Nu are rost să facem speculații, în timp ce noi deja avem o certitudine: anul trecut, când FILIT a fost scos în întregime la licitație, nu s-a prezentat nimeni, nu s-a arătat nimeni dornic să-l organizeze. În 2016, tot procesul s-a întârziat foarte mult nu din vina noastră, ci pentru că între timp s-a schimbat legea achizițiilor publice din România, iar site-ul SEAP a fost închis aproape două luni. Iar caietul de sarcini în care solicitam doar păstrarea liniilor generale ale festivalului – adică ceea ce se realizase concret în edițiile anterioare – a fost comentat public de unii organizatori de evenimente ca fiind „utopic, de nerealizat”. Și-atunci am fost nevoiți să organizăm tot noi, contracronometru, o ediție considerată „mică”, cu doar 30 de evenimente în cinci zile. Nu văd motive temeinice să credem că în România există vreo firmă specializată, cu experiență în organizarea de evenimente literare, de vreme ce FILIT e primul eveniment literar din România de-o asemenea amploare. Poate doar că va apărea în timp. Deocamdată nu-mi dau seama exact câți au realizat că se poate face un spectacol din literatură, că aceasta a devenit repede un brand al Iașului, recunoscut național și internațional, cum e filmul pentru Cluj sau teatrul pentru Sibiu.

Cum vedeți soluția organizării FILIT pe viitor – să fie în continuare un eveniment creionat de către echipa de la Muzeul Literaturii Române din Iași sau să se organizeze acel ONG invocat de mai multe ori, un ONG apolitic, cu bugetul asigurat printr-un parteneriat public-privat, care să organizeze evenimentul și să aibă garanția unui buget care să permită planificarea pe mai mulți ani?

În primul rând, ca să iasă FILIT, și nu altceva, e clar că trebuie să fie păstrați parametri realizați până acum. Mi se pare limpede că trebuie păstrată o continuitate a echipei care l-a făcut, iar echipa să nu fie redusă la un sfert din ceea ce presupune organizarea lui. De exemplu, în edițiile a treia și a patra, Lucian Dan Teodorovici nu a putut participa la organizare, pentru că nu era angajat al Muzeului. Anul acesta nu mai poate participa Dan Lungu, pentru că nu mai este angajat al Muzeului. Mulți dintre cei care au pus suflet și au muncit la primele două ediții nu au mai putut face parte din echipă, pentru că n-au găsit soluții administrative, legislative, pentru ca acei oameni să nu lucreze gratis, zilnic, de dimineată până seara. În condițiile acestea, un ONG ar fi o soluție despre care toți din FILIT vorbim de multă vreme. Ar permite o echipă stabilă și soluții stabile pentru dezvoltarea în timp a acesteia, conform necesităților. Ar permite o comunicare mai clară și mai sigură, cu suficient timp înainte, cu invitații, ar permite simplificarea unor proceduri – sigur, cu aceeași transparență publică, însă cu mai puține constrângeri birocratice

(cum ar fi, un exemplu minor, constrângerea de a nu putea controla cine asigură traducerea pentru public a ceea ce spune pe scena Teatrului Național un laureat Nobel, lăsând asta la voia licitației, după singurul criteriu că traduce cum vrea și cât înțelege cine oferă cel mai mic preț). Și ar da siguranță festivalului pe termen lung și foarte lung. Așa încât reușita FILIT să nu mai depindă, după mari eforturi ale echipei organizatoare, și de alinierea favorabilă a unor astre pentru a se înscrie firme la cazare, la transport sau la interpretariat.

Sigur că, văzând dimensiunea acestei ediții, mulți ar spune ceva de genul: ei, deci se poate doar cu oamenii de la Muzeu. Se poate. Dar permanent cu riscuri, fie și cele exemplificate mai sus. Permanent sperând în alinierea astrelor. Permanent lăsând departe multe alte treburi ale instituției, pe care va trebui să le recuperezi în lunile de după festival. Și permanent sub o mare teamă că n-o să iasă cum trebuie, indiferent de eforturile depuse.

Dar, mă rog, poate nu acum, în pragul celei de-a cincea ediții, e cazul să discutăm pe larg despre toate astea. Ar fi interesant ca presa să fie dispusă să discute pe asemenea chestiuni și după o ediție reușită a festivalului, când lucrurile sunt mai relaxate și pot fi explicate fără patimă, fără a lăsa impresia neplăcută că ne plângem inutil.

Din studierea programului, se observă o serie de ramificare a evenimentelor către mai multe domenii – aveți proiecții de filme, evenimente în limbi străine, despre presă, expoziții variate,

lansați o aplicație de telefon iZiLit. În ce direcție v-ați dori să o ia festivalul în anii următori?

La fiecare ediție, am căutat să propunem ceva nou, să ne diversificăm audiența, să nu ne adresăm unui cerc restrâns, să implicăm în FILIT cât mai multe instituții cu profil cultural și educațional. Am vrut de la început – și avem dovezi că am și reușit – să formăm noi cititori și deprinderi culturale cu impact pe termen lung. Am avut și avem colaborări excelente cu Inspectoratul Școlar Județean, cu Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, cu ambasadele și institutele culturale străine din România. Dezbaterile noastre din program implică din ce în ce mai mulți profesioniști ai breslei literare, din mai multe țări, traducători, editori, manageri și jurnaliști culturali. Anul acesta propunem noi tipuri de evenimente, precum Casa Fantasy (în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi”) sau Casa Copilăriei (în parteneriat cu Palatul Copiilor), invitând la Iași și autori de literatură fantasy sau de literatură pentru copii, în mai multe evenimente zilnice. În muzeele noastre literare avem expoziții tematice care valorifică patrimoniul literaturii clasice. Idealul e să acoperim cât mai nuanțat multe zone ale literaturii, dacă se poate, totul în această privință. Dar nu în ultimul rând, sincer, îmi doare ca la anul – și în mulți dintre anii următori – FILIT să existe măcar în parametrii de acum, indiferent de cine sau în ce formulă administrativă îl organizează.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele,
„Ziarul de Iași”, 29 septembrie 2017)

Azi începe Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași 2017

Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași își deschide astăzi porțile. Ieșenii pot participa, pe durata celor cinci zile de desfășurare a festivalului, la peste 400 de evenimente, cu peste 600 de invitați din întreaga lume. Dezbateri, mese rotunde, vernisaje și proiecții de film au fost pregătite pentru cei peste 60.000 de participanți așteptați la evenimente.

Unul dintre cei mai iubiți scriitori britanici, invitat la „Serile FILIT”

Unul dintre cele mai așteptate evenimente ale zilei este „Întâlnirea cu Jonathan Coe”, eveniment care face parte din „Serile FILIT”. Mult așteptata întâlnire va avea loc între orele 18.00 și 20.00 la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, în Sala Mare. Gazda serii este Marius Chivu, prezentatorul evenimentului urmând să fie Cătălin Sava. Cei doi invitați sunt reprezentanți de seamă ai literaturii engleze.

Jonathan Coe, născut în 1961 la Birmingham, a studiat la Trinity College din Cambridge. A fost profesor la University of Warwick, unde a obținut și titlul de doctor în literatura engleză. Încă de la primele sale romane acesta a impus o nouă voce în literatura britanică contemporană, romane pline de

umor, care atrag atenția asupra unor probleme sociale, cu tonalități sarcastice, temperate însă de humanismul său subtil.

A primit numeroase premii, publicând până în prezent zece romane, cel mai recent dintre ele fiind *Expo '58*. Opt dintre cărțile sale au fost traduse în limba română, toate apărute la Polirom. *Casa somnului* a fost publicată în 2001, *Clubul putregaiurilor*, publicată în 2004 și 2012, *Piticii morții*, apărută în 2006, *Cercul închis*, publicată în 2006, *Ce hăcuială!*, publicată în 2008, *Ploaia înainte să cadă*, apărută în 2009, *Înspăimântătoarea viață personală a lui Maxwell Sim*, publicată în 2011 și *Expo '58*, apărută în 2014.

Traseul iubitorilor de cultură

Până la evenimentul din această seară, ieșenii pot participa la o serie de evenimente marca FILIT, iubitorii de cultură având posibilitatea să aleagă dintr-o listă diversă de manifestări.

Astăzi, iubitorii de film pot păși pragul Casei „Fantasy”, unde, între orele 9.00 și 21.00, la Casa de Cultură a Sindicatelor, pot urmări un maraton al producției „Lord of the Rings”, versiunea extinsă. Proiecțiile vor fi întrerupte între orele 18.00 și 19.00

cu o dezbatere moderată de Vlad Frânghiu, evenimentul fiind organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Muzeul „Vasile Pogor” este gazda unei mese rotunde cu privire la „Provocările traducerii din limba română”, evenimentul urmând să aibă loc între orele 12.00 și 14.00.

Cei prezenți vor putea să îi asculte pe Anita Natascia Bernacchia, Gabriella Koszta, Steinar Lone, Aleš Mustar, Enrique Noguerras, Christian Santa croce, discuțiile urmând să fie moderate de către Bruno Mazzoni.

„Casa copilăriei”, eveniment ce va avea loc la Palatul Copiilor Iași între orele 12.00 și 14.00, o va avea drept invitată pe Ana Alfianu, cea care a scris și ilustrat cartea *Val și Cetatea Sufletelor*, un bestseller Bookfest 2017. Întâlnirea, coordonată de prof. Ilie Constantin Corneliu, urmează să fie moderată de Iustina Croitoru.

Evenimentul este organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași.

Liceele de elită ale Iașului sunt și ele alături de FILIT 2017, astfel încât, de la ora 13.30 și până la ora 15.00, Colegiul Național Iași va fi gazda evenimentului „Piste pentru un traducător debutant”, o întâlnire a elevilor care au participat la concursul „Ars traducendi”. Invitații speciali ai dezbaterii sunt traducătorii Florica Ciodaru-Courriol și Jean-Louis Courriol, evenimentul fiind organizat în parteneriat cu Institutul Francez din Iași.

Tot la Colegiul Național Iași, între orele 14.00 și 16.00, au loc „Întâlnirile Alecart”, cu invitații Dan Alexe și Katja Petrowskaja, moderatorii fiind Emil Munteanu și Nicoleta Munteanu.

Casa „Dosoței” va deveni o „Casă a Poeziei” între orele 14.00 și 15.30, iar iubitorii de versuri vor putea să se întâlnească cu Ștefan Ivas și Mugur Grosu, evenimentul urmând să fie moderat de către Cristian Neagoe.

Simona Antonescu, Florin Chirculescu și Codrin Liviu Cușțitaru sunt invitații întâlnirii „Scriitori în Centru”, eveniment care se va desfășura la Casa FILIT între orele 14.00 și 15.30. Moderatorul dezbaterii va fi Bogdan Crețu.

La Casa de Cultură „Mihai Ursachi” din Copou, între orele 15.00 și 16.30, vor avea loc „Întâlnirile clubului Logos”, la care vor participa invitații speciali Ioan T. Morar și Tatiana Țîbuleac, întâlniri moderate de către Serinella Zara.

Casa FILIT aduce din nou „Scriitori în Centru” între orele 16.00 și 17.30, Alex Tocilescu urmând să modereze o întâlnire la care sunt invitați scriitorii Jan Cornelius, Tudor Ganea și Adrian Georgescu.

Casa Poeziei se deschide la Casa „Dosoței” și între orele 16.00 și 17.30, timp în care vor avea loc discuții cu invitații Tara Skurtu și Răzvan Țupa, întâlnirea fiind moderată de către Cezar Paul-Bădescu.

Pe lângă maratonul filmelor „Lord of the Rings”, Casa „Fantasy” de la Casa de Cultură a Sindicatelor, între orele 16.00 și 17.30, va fi și gazda unei întâlniri cu Marian Coman, moderată de către Dan Doboș.

Evenamentul este, de asemenea, organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Arta plastică, la loc de cinste în cadrul FILIT

Muzeul „Mihail Sadoveanu” își deschide porțile între orele 16.00 și 17.00 pentru vernisajul expoziției „Locatari ai casei cu turn din dealul Copoului”, vernisaj prezentat de către Lidia Alexe și Sorin Iftimi.

Iubitorii de arte plastice și fotografie vor putea vizita, începând de astăzi, o serie de expoziții inedite, care îi vor purta pe participanți prin istoria orașului și a țării, vor expune cultura românească și vor încerca să arate frumusețea naturii.

Astfel, între 4 și 8 octombrie, iubitorii artei pot vizita, între 10.00 și 17.00, la Muzeul „Vasile Pogor”, expoziția „Muzeul de Istorie a Evreilor din Iași”. Cei care vor călca pragul Muzeului „Vasile Pogor” vor putea vedea documente și fotografii, în patru secțiuni. „Iașul evreiesc”, este secțiunea realizată în parteneriat cu Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, curator fiind Rodica Iftimi, „Înainte de Duminica aceea”, este organizată în parteneriat cu Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România și Comunitatea Evreilor din Iași, „Duminica aceea” este organizată în parteneriat cu Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România și Comunitatea Evreilor din Iași, iar „Oameni de cultură evrei” reprezintă secțiunea organizată în parteneriat cu Muzeul

Public la Casa FILIT

Brăilei „Carol I”. Curatorii expoziției sunt Anca Maria Buzea, Corina Mocanu Irimiță și Oana Melinte.

O incursune prin istoria Iașului, a clădirilor și personalităților care au locuit aici poate fi făcută la Muzeul „Mihail Sadoveanu”, între orele 10.00 și 17.00. „Locatari ai casei cu turn din dealul Copoului” reprezintă o evocare a personalităților care au locuit în clădirea muzeului, M. Kogălniceanu, Iacob Neuschotz, George Enescu și Marioara Davidoglu. Curatorul expoziției este Lăcrămioara Agrigoroaiei, fiind organizată în parteneriat cu Muzeul Județean Botoșani, Muzeul Memorial „George Enescu” Dorohoi, Complexul Muzeal Național Moldova Iași – Muzeul Memorial „Mihail Kogălniceanu”.

„Valori ale artei plastice românești” poate fi vizitată între orele 10.00 și 17.00 la Colecția „Istoria Teatrului Românesc”. Iubitorii artei vor putea admira lucrări de grafică, acuarele, uleiuri, sculptură din patrimoniul MNLR Iași, curatorul expoziției fiind Laura Terente.

Personalitatea complexă a lui Ion Creangă și activitatea sa profesională sunt expuse prin intermediul unei expoziții intitulată „Ion Creangă – diacon și învățător”, aceasta putând fi admirată la Muzeul „Ion Creangă”, între orele 10.00 și 17.00. Curatorul expoziției este Valentin Talpalaru.

„Fotografii cu rimă” pot fi admirate la Muzeul „G. Topârceanu” între orele 10.00 și 17.00. Iulia Mihalache este curatorul expoziției de aparate foto și de fotografii reprezentative pentru anii în care

Topârceanu a locuit în Iași.

„Tipografi, tipografii – cum publicam până la imprimantă” este o expoziție care poate fi vizitată, între orele 10.00 și 18.00, la Muzeul „Dosofoței”. În cadrul acestei expoziții pot fi admirate fotografiile document despre evoluția tiparului și a tehnicilor tipografice. Curatorul expoziției realizată în parteneriat cu Editura Doxologia Iași este Liviu Apetroaie.

La Muzeul „Mihai Codreanu”, între orele 10.00 și 17.00, poate fi vizitată o expoziție despre „Tabac, cafea și vin Cotnar”, fiind o expoziție de obiecte și documente din patrimoniul Vilei Sonet, curatorul acesteia fiind Beatrice Panțiru.

„Prietenii mei scriitorii” sunt invitați la Muzeul „Otilia Cazimir”, între orele 10.00 și 18.00, cei prezenți putând vedea aici fotografiile și documente privind relațiile poetei Otilia Cazimir cu lumea scriitorilor epocii în cadrul unei expoziții al cărei curator este Indira Spătaru.

Poezia Angelei Marinescu este transpusă în imagini în cadrul expoziției „Intimitate”, de Ioniță Benea, expoziție care va putea fi vizitată între orele 10.00 și 20.00 la Casa Dosofoței. Curatorul expoziției este Alecart.

La Casa FILIT, între 10.00 și 24.00, pot fi admirate imagini ale edițiilor anterioare. „FILIT 2013-2016” este o incursiune prin primii ani ai evenimentului, iar cei prezenți pot vedea pașii pe care i-a parcurs FILIT în decursul anilor.

(„Ziarul de Iași”, 4 octombrie 2017)

Cătălin HOPULELE

„Scriitorii fac literatură națională, traducătorii o fac mondială”

La primul eveniment organizat sub umbrela FILIT, Steinar Lone povestește că lupta traducătorilor nu este doar cu editurile, ci adesea cu percepția oamenilor; chiar și a specialiștilor din breasla lor, asupra artei traducerii.

Cei 30 de oameni care au umplut foaierul Casei Pogor îl aplaudă, iar de la masă cei șase colegi ai săi dau aprobator din cap. Bruno Mazzoni, Anita Nastacia Bernacchia, care traduc literatură română în italiană, Gabriella Koszta, în maghiară, Aleș Mustar, în slovenă, Enrique Nogueras, în portugheză, Christian Santacroce, în spaniolă, au discutat timp de două ore despre provocările traducerii din limba română.

Deși tipologiile țărilor în care sunt traduse volumele scriitorilor români diferă, de la piața de carte la preferințele editurilor sau ale publicului, problemele expuse de traducători au luat un caracter general. Editurile vor prefera întotdeauna proza poeziei, chiar dacă în rândul cititorilor ar exista un interes pentru versuri de Eminescu. „Dacă tipărești o carte și nu intră într-o librărie e ca și cum n-ai fi tradus-o. Însă, din păcate, criteriile de selecție sunt de fiecare dată în mâna unei comisii care se schimbă o dată pe an. Sper că pe viitor lucrurile vor fi gândite

un pic mai bine și cărțile să fie publicate la edituri care chiar să fie prezente pe piață”, a spus Bruno Mazzoni.

Acesta a descris viața traducătorilor ca fiind una la fel de complexă ca a scriitorilor – fiind multe momente în care se confruntă cu texte simple de tradus, care nu forțează limba și care curg într-o formă mai melodioasă. „Probabil că scrisul noaptea pe care îl practica Eliade face ca limba să fie mai simplă, iar scrisul de dimineață cum face Mircea Cărtărescu face limba mai dificilă. Glumesc, desigur, dar sunt autori care se traduc mai simplu, în timp ce alții te îndeamnă la un fel de sfidare, iar această sfidare te provoacă să te depășești pe tine însuși”, a mai spus el.

Pe urmele glasului traducătorului

Acesta a vorbit și despre vocea traducătorului, care nu poate să rămână la fel când schimbi cartea și autorul – de obicei cineva care traduce „ar trebui să asculte care e glasul autorului și să încerce toate străzile pentru a găsi o traducere adecvată”. Christian Santacroce a explicat că tonul lui Cioran este atât de liric, încât ajunge în situația în care simte că este cazul să traducă poezia în proză. Aleș Mustar a pre-

FILE DE FILIT

zentat o situație din Slovenia unde cărțile sunt împrumutate din biblioteci, există un sistem de urmărire a acestui proces, iar traducătorii primesc bani în urma acestor împrumuturi. „Cărțile sunt scumpe și tirajele mici, dar există o creștere foarte mare pentru traducerile din limba română, sunt împrumutate mult. Și, oricum, traducerile grele sunt cele care aduc și cea mai mare satisfacție”, crede acesta.

Gabriella Koszta povestește cum, plecată de 40 de ani din România și fără a ști bine limba română în acel moment, s-a îndreptat spre munca de traducător în Ungaria deoarece nimeni nu vorbea românește și îi lipsea literatura de aici. „Am ajuns la

concluzia că decât să tot încerc să explic cum sunt limba și cultura română, mai bine traduc literatură. Pot să vă spun că nu eu am ales literatura, ci ea m-a ales pe mine”, spune ea. Ca să își dea seama cum sună cel mai bine o traducere, mereu citește cu voce tare la sfârșit întreaga lucrare: „Am controlat dacă textul are răsuflarea firească și în limba lui țintă, pentru că sunt multe traduceri care sunt bune, dar care nu au o răsuflare sufletească, se citesc greu și astfel nu au niciun fel de efect”.

(„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Întâlnirea traducătorilor, Casa Pogor, Iași

Andreea IGNEA

FILIT – un eveniment pentru toate vârstele

Literatură și traducere sunt cuvintele-cheie timp de cinci zile în Iași. Ediția a V-a FILIT reunește sute de invitați din lumea cărții, zeci de întâlniri cu aceștia și mii de participanți în public. Prima zi a evenimentului a adus în discuție provocările traducătorilor din limba română, dar și cele pe care le întâmpină scriitorii.

Mult așteptatul eveniment al iubitorilor de literatură – Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT) – și-a deschis ieri, 4 octombrie, porțile pentru a cincea oară. Până pe 8 octombrie, participanții au ocazia de a avea alături sute de scriitori, traducători, critici literari, manageri și jurnaliști culturali, editori, organizatori de festival, librari și distribuitori de carte. Fiecare zi a evenimentului este marcată de numeroase întâlniri și dezbateri cu personalitățile invitate, astfel încât publicul are posibilitatea de a afla detalii importante din viața profesională și personală a acestora. „Este primul an în care sunt voluntară FILIT și mi-am dorit asta încă de la ediția trecută, când am fost la mai multe întâlniri cu scriitorii și cu traducătorii. Fug de la un eveniment la altul, dar simt că sunt și eu o parte a acestui festival, pe care îl ador. Dacă ar fi după mine, nu aș lipsi de la nicio întâlnire, pentru că sunt atât

de multe de învățat de la fiecare dintre ele. După ce întâlnesc un scriitor, îi înțeleg altfel cărțile”, spune Elena, elevă în clasa a XI-a.

Traducerea din limba română și provocările acesteia

În prima zi FILIT, timp de două ore, Muzeul Pogor a fost gazda a șapte traducători din limba română, care și-au împărtășit experiențele în ceea ce privește literatura română și provocarea de a o traduce și de a o promova în țările natale. Bruno Mazzoni, profesor de limba și literatura română la Universitatea din Pisa (Italia), i-a avut alături la masa rotundă „Provocările traducerii din limba română” pe Anita Natascia Bernacchia (Italia), Gabriella Koszta (Ungaria), Steinar Lone (Norvegia), Aleš Mustar (Slovenia), Enrique Nogueras (Spania), Christian Santacroce (Spania). „Am avut norocul să pot convinge editorii să publice și literatura clasică din România. De obicei, cea contemporană este mult mai ușor de acceptat. De exemplu, am tradus din Mircea Eliade (*Pe strada Mântuleasa* – n.r.). A ieșit totul bine, pentru că Mircea Eliade este un scriitor foarte bun, dar limba este ușoară, dacă pot spune așa. Nu la fel a fost cu Mircea Cărtărescu, ale cărui

texte sunt mult mai complicat de tradus”, povestește Steinar Lone. În concordanță cu sentimentele de admirație și cu momentele de dificultate exprimate de Steinar Lone (traducător din Norvegia), Bruno Mazzoni subliniază că „dacă te afli în interiorul creierului lui Mircea Cărtărescu trei-patru ani de zile, ești marcat pe viață”. Deși unii traducători au experiența a peste 20 de volume traduse din limba română, iar alții sunt la început de drum – „diletanți”, după cum a glumit Christian Santacrose, cu toții și-au exprimat bucuria de a fi printre primii care au adus literatura din România printre cititorii din țara natală, în ciuda diferitelor obstacole pe care le-au avut de depășit.

Literatura înseamnă și dezvoltarea curiozității

Câteva zeci de copii din clasele primare s-au întâlnit ieri, în „Casa copilăriei” cu unul dintre scriitorii preferați – Ana Alfianu, cea care a dat „naștere” cărții *Val și cetatea sufletelor*. Cu timiditatea normală scriitorului la prima carte, emoțiile întâlnirii cu cititorii și cu o modestie aparte, Ana le-a povestit copiilor cum a scris *Val și cetatea sufletelor* pentru a-și alina dorul de bunicul care a plecat dintre noi și cum nu a crezul nicio clipă că va fi tipărită și cu atât mai puțin că va deveni în scurt timp bestseller. În scurt timp, o mână ridicată își aștepta cuminte rândul pentru a vorbi. „De ce nu ați rămas în Statele Unite?” a fost prima întrebare din rândul copiilor și cea care parcă le-a dat curaj celor mici să continue pe drumul curiozității, pentru ca în final să se despartă cu

greu de Ana Alfianu (care a ajuns cu lacrimi în ochi de emoție) și cu promisiunea că vor citi noi și noi cărți.

Nonconformismul alecartian

Deja obișnuiți cu întâlnirile cu scriitorii prin „Întâlnirile Alecart”, liceenii ieșeni au fost ieri în sala de festivități a Colegiului Național, pentru a-i vedea și asculta pe Dan Alexe și Katja Petrowskaja. „FILIT-ul este un festival extrem de complex, din punctul meu de vedere. Redactorul-șef al Alecart a numit perioada în care se desfășoară chiar Săptămâna luminată. Sunt de acord cu asta, deoarece toți autorii îți pot prezenta cărțile, pe de o parte, și viața, pe de altă parte, în fața cititorilor. Plăcerea de a citi, dragostea pentru acesta artă, este recentă. Îmi doream să urmez secțiunea reală la liceu, dar norocul m-a adus la filologie. M-am îndrăgostit de această latură umanistă datorită Alecartului și FILIT-ului și mi-am dat seama ca vreau să fac parte din jurnalism, din lumea scrisului”, Iustina Cristoiu, elevă în clasa a X-a la Colegiul Național și redactor Alecart. În zilele următoare, invitații Alecart vor fi Francisc Miralles, Immanuel Mifsud, Adriaan Van Dis, Lisa Strømme, Nuruddin Farah și Vesna Goldsworthy, fiecare întâlnire stând sub semnul „nonconformismului, al tineretii, al spontaneității, al jocului și al curiozității”, trăsăturile definitorii ale Alecart.

(„Evenimentul Regional al Moldovei”,

5 octombrie 2017)

Eli BĂDICĂ

Scriitorii Dora Pavel, Emmanuel Régniez și Adriaan van Dis în Centrul Casei FILIT

În primele două zile de festival, la Casa FILIT au avut loc patru evenimente sub umbrela „Scriitori în centru”. Deși toate au fost faine, cu discuții interesante, autori extraordinari și public empatic, am ales să scriu câteva rânduri despre întâlnirea cu scriitorii Dora Pavel, Emmanuel Régniez și Adriaan van Dis, tocmai pentru că mi s-a părut că a fost una dintre cele mai savuroase.

Joi, 5 octombrie, între orele 18:00-19:30, în cor-turile din Piața Unirii din Iași s-au găsit pe aceeași scenă o scriitoare română, un autor belgian și unul olandez, moderați de criticul literar Bianca Burța-Cernat. Discuțiile au fost vii, pasionante, ba chiar aprinse pe la jumătatea evenimentului, ceea ce a cucerit sala.

Bianca Burța-Cernat a pregătit întrebări pentru fiecare invitat, făcând un tur de forță de la unul la celălalt. Astfel, s-a vorbit despre cum e să fii femeie în literatură, care este statutul scriitorului tânăr as-tăzi, cât de mult mai contează vocea scriitorului în zilele noastre, despre ce experiențe scriu invitații, istoria în literatură, marginalizați, violență, nebunia vieții și a ficțiunii, cruzime, terapie prin scris, rolul scrisului ș.a.m.d. Notez, mai jos, câteva dintre cele mai memorabile seturi de întrebări/ răspunsuri.

Dora Pavel: „Prin scrisul meu, îmi permit să trăiesc ceea ce n-am trăit în viață”

Cum e să fii femeie în literatura română contemporană și în literatură, în general?

Scriitorul n-are sex. Altfel spus, nu contează sexul unui scriitor. Dacă eu m-aș teme să abordez anumite teme în literatură, atunci nu aș fi scriitor. Ultimul meu roman este despre un personaj gay. Mi-am dorit ca romanele mele să aibă teme majore, fundamentale, să pună în discuție moartea și erotismul. Ele sunt romane de obsesie, romane gotice, psihanalitice. (...) Chiar dacă par fragilă fizic, în scris sunt puternică, poate chiar mai puternică decât un bărbat. Eu am îndrăznit să abordez teme pe care mulți scriitori bărbați n-au putut.

Care sunt experiențele despre care scrieți în romanele dumneavoastră?

Pentru mine, personajul este totul. În momentul în care găsesc protagonistul potrivit, aproape că mă dedublez. Trebuie să intru în pielea lui și să trăiesc aproape fraudulos, adică să nu prea mai trăiesc în realitate, deși ai impresia că familia, cunoscuții, prietenii le fac față acestor probleme, dar, din acel moment, pe mine mă conduce personajul. El exercită o

hipnoză asupra mea și uneori am senzația că orice aș face, deși vreau să-l duc într-un anumit loc, într-o anumită direcție, el mă dirijează, el mă stăpânește, devin cu totul subjugată lui. Însă asta se întâmplă până în momentul în care personajul meu intră în niște situații mai critice; atunci se oprește și îmi cere ajutorul. Altfel, el merge singur, iar eu merg după el. Când mă bagă și pe mine în seamă, mă bucur. E o relație fascinantă. N-am trăit incestul, crima, sinuciderea, relațiile homosexuale etc., dar tocmai de aceea scriu. Viața mea a fost lineară, cuminte. Prin scrisul meu, îmi permit să trăiesc ceea ce n-am trăit în viață.

Emmanuel Régniez: „Limita dintre fantastic și real este fragilă”

Care credeți că este astăzi statutul scriitorului tânăr, debutant, în Europa? Se modifică acest acum, față de ceea ce știam noi de la școală?

Cred că statutul scriitorului de astăzi se modifică, într-adevăr, mai ales în lumea aceasta a noastră, mereu în schimbare. El pune stăpânire pe lume, inventând forme și structuri noi.

Ca să dau un răspuns rapid, aș spune că modificarea la statutul scriitorului, spre deosebire de scriitorul din secolul XX, cum era Sartre sau Malraux, autori angajați, plasați oarecum pe un pedestal, care credeau că, dincolo de scrieri, acțiunile pot schimba lumea, cred că scriitorul de la începutul secolului XXI este mai puțin un actor și mai mult un

spectator al lumii; știm, de exemplu, că unii scriitori au greșit în alegerile lor politice.

Notați așa: „Poate voi reuși să-mi conving cititorul că nimic nu e mai fantastic și mai nebun decât viața reală”. Ce vreți să spuneți de fapt cu asta?

Mă întreb dacă este adevărat. Mi se pare că fantasticul e reprezentat de un tren care ajunge la timp, de un avion care nu întârzie, de faptul de a ne scula dimineața și de a ne culca și de faptul că nu se întâmplă nimic ciudat sau extraordinar în ziua noastră, că avem vieți și zile obișnuite. Sunt atâtea motive care ar putea să ne răstoarne viața! E atât de ușor ca lucrurile să se petreacă rău. Cred că această modificare a perspectivei ne poate arăta cât de extraordinară este viața noastră și cât de fragilă este limita între fantastic și real.

Adriaan van Dis: „Trăim în vremurile potrivite, ne putem găsi inspirația oriunde”

În lumea contemporană, printre experiențele marginalizării, nu ar trebui să trecem și experiența de scriitor? Mai contează vocea scriitorului astăzi, se mai aude? Cât de clar?

Chiar dacă nimeni nu ascultă și ar trebui să șoptesc, tot aș face-o; uneori, visez că șoapta are efectul unui megafon. E de ajuns să atingi pe cineva prin cuvintele tale. Iar această persoană atinsă, emoționată de cuvinte poate, la rândul său, să

emoționeze pe altcineva. Scriitorul este cineva care aruncă o pietricică într-un iaz și efectul acesteia sunt valurile care apar pe suprafața apei.

Ce anume din opțiunile dumneavoastră scriitoricești motivează preferința foarte evidentă pentru istoria contemporană, pentru teme legate de memorie? Mi se pare că în cărțile dvs. istoria se scrie cu majuscule și este personaj.

Am crescut într-o casă cu refugiați, oameni care au trebuit să plece din coloniile daneze, oameni de culoare, oameni care aveau propriile lor traume. Și acești oameni își spuneau unii altora povești, în fiecare săptămână. Și atunci am învățat că, dacă ai niște amintiri dureroase, le pui într-o poveste și astfel poți să suporti durerea. Iar ceea ce am făcut eu a fost să creez povești despre oameni care au amintiri. Iar Europa, în momentul de față, este un laborator în continuă schimbare. Sunt refugiați, sunt oameni veniți din Africa, care vin cu amintirile și poveștile lor. Și nu mă interesează doar persoanele care sunt marginalizate, ci și cei care exersează violența asupra altora, vreau să mă pun și în mintea lor, dar și a celor care sunt victime. Pentru un scriitor, trăim în vremurile potrivite, se întâmplă foarte multe lucruri, ne putem găsi inspirația oriunde.

La începutul materialului, afirmam că la un moment dat spiritele s-au aprins. De „vină” a fost o afirmație a scriitorului belgian, Emmanuel Régniez, care a spus că „literatura nu e bună pentru nimic”. Dora Pavel a reacționat prompt și i-a cerut să dez-

volte, căci, mărturisirea aceasta, „pe mine mă ajută să scriu ficțiune. Când scriu despre moarte, mi-e mai puțin frică de ea”. Régniez a răspuns, desigur: „eu cred că literatura nu poate schimba lumea. Ne poate ajuta pe noi, ca persoane, putem deveni mai complecși, dar nu putem schimba nimic din ororile lumii acesteia”. Firește, a intrat repede în joc și Adriaan van Dis, pregătit cu exemple în care literatura a avut un rezultat concret – „cum ar fi literatura lui Dickens, care a avut un impact asupra societății”. La rândul său, Régniez a replicat că „80% dintre oamenii planetei trăiesc foarte bine fără literatură”. În cele din urmă, au căzut de acord că până și cei care nu citesc spun povești la gura sobei. „În regulă, atunci noi suntem singurii nebuni care le și scriu”, a încheiat Régniez.

Seara a continuat dinamic și după acest episod pasionant, iar la final publicul i-a răsplătit pe autori cu aplauze prelungi.

(„Suplimentul de cultură”,
9 octombrie 2017)

Cătălin HOPULELE

FILIT – ziua a II-a

În cea de-a doua zi de FILIT, ieșenii se pot întâlni cu un laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, Gao Xingjian, care va participa la o conferință de presă între orele 12.00 și 13.30, în Foaierul Teatrului Național „Vasile Alecsandri”, moderatorul întâlnirii urmând să fie Cătălin Sava.

Un alt eveniment mult așteptat de către iubitorii de literatură este și „Întâlnirea cu Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk”, care face parte din „Serile FILIT”. Evenimentul va avea loc între orele 20.00 și 22.00, în Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri”. Gazda serii va fi scriitorul Robert Șerban, urmând să prezinte Cătălin Sava.

Mircea Cărtărescu este un binecunoscut scriitor român, profesor dr. la Facultatea de Litere, de la Universitatea din București. Este poet, prozator, critic literar și publicist, fiind autor a peste 25 de volume personale și e prezent în numeroase volume colective și antologii. Este cunoscut și peste hotare, cărțile sale fiind traduse în peste 20 de limbi. A primit numeroase premii literare românești, dar și premii internaționale, precum Giuseppe Acerbi (Italia, 2005), Vilenica (Slovenia, 2010), Premiul Internațional Berlin (Germania, 2012), Premiul Internațional Spycher-Leuk (Elveția, 2013), Marele Premiu pentru Poezie de la Novi Sad (Serbia, 2013), Premio

Tormenta en un vaso (Spania, 2014), Premio Euskadi de Plata în Țara Bascilor, dar și multe altele.

Alături de Mircea Cărtărescu, la cea de-a doua Seară FILIT va fi prezentă și Olga Tokarczuk, născută la Sulechów, în Polonia. Aceasta a urmat studii de psihologie la Universitatea din Varșovia, iar din 1997 s-a dedicat scrisului, fiind în prezent unul dintre cei mai apreciați scriitori polonezi contemporani. Opera sa acoperă o plajă amplă de genuri, precum poezia, romanul, proza scurtă sau eseu.

Olga Tokarczuk a câștigat premii importante naționale și internaționale, iar cărțile sale au fost traduse în zeci de limbi în toată lumea.

Maraton de filme la Casa „Fantasy”

La fel ca și ieri, Casa „Fantasy” este deschisă pentru iubitorii de film fantastic. Astăzi, între orele 9.00 și 21.00, Harry Potter va rula la Casa de Cultură a Sindicatelor. Cei prezenți vor putea să dezbată pe subiectul filmelor împreună cu Vlad Frânghiu între orele 18.00 și 19.00. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Între orele 10.30 și 12.00, masa rotundă „Promovarea literaturii pe piețele de carte internaționale”, îi va aduce la discuție pe o serie de editori, traducă-

tori și manageri culturali. Aceștia se vor întâlni la Biblioteca Centrală Universitară, în Sala „B.P. Hasdeu”, discuțiile urmând să fie moderate de Simona Sora. La eveniment participă Kamila Buchalska, Daniela Farail, David Giannoni, Pascal Jourdana, Ludmila Anna Koza, Ciprian Măceșaru, John O'Brien, Herbert Ohrlinger, Enrique Redel, Anne Sastourné, Jack Snyder, Susan Van Oostveen, Olimpia Verger.

Scriitorii ajung în licee

Între orele 11.00 și 13.00, consecutiv, au loc o serie de întâlniri ale scriitorilor în liceele ieșene. „Scriitori printre liceeni” îi va avea drept invitați la Liceul Teoretic „Al. I. Cuza” Iași pe Adina Popescu și Iulian Tănase, coordonatori fiind prof. dr. Monica Boțoiu și prof. Carmen Ciobotaru.

La Liceul Teoretic „Vasile Alecsandri” Iași, invitații speciali vor fi scriitorii Jan Cornelius și Codrin Liviu Cuțitaru, coordonatorii evenimentului fiind prof. Manuela Coțofan și prof. Ruxandra Nechifor.

Liceul de Informatică „Grigore Moisil” Iași se află și el pe harta literaturii, invitații speciali fiind Marian Coman și Michael Haulică, coordonatori fiind prof. Daniela Zaharia și prof. Ana Maria Ghiban. Evenimentul „Scriitori printre liceeni” este realizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași.

„Întâlnirile Alecart” vor avea loc între orele 14.00 și 16.00 la Colegiul Național, invitații speciali fiind Francisc Miralles și Immanuel Mifsud, moderatorii discuțiilor urmând să fie Emil Munteanu și Nicoleta Munteanu.

Un alt eveniment dedicat celor tineri are loc la

FILIT – ziua a II-a

Palatul Copiilor din Iași. „Casa copilăriei” va fi deschisă între orele 12.00 și 14.00 pentru o întâlnire cu Florin Bican, autor de literatură pentru copii.

Moderatorul întâlnirii va fi Ovidiu Mihăiuc, evenimentul fiind coordonat de către prof. Ilie Constantin Corneliu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași.

Dezbaterile literare, sarea și piperul FILIT

La Casa FILIT, între orele 14.00 și 16.00, dezbaterea „Presa culturală în România și în Europa” îi va aduce la discuții pe Raymond Clarinard, Iulia Badea Guéritée, Pascal Jourdana, Carmen Mușat, Adela Greceanu și pe Matei Martin. Moderatoarea întâlnirii este Cristina Hermeziu.

Între orele 15.00 și 17.00, la Casa de Cultură „Mihai Ursachi” au loc „Întâlnirile clubului Logos”. Invitații întâlnirii de astăzi sunt Ioana Bradea și Andrei Crăciun, moderatoarea discuțiilor fiind Serinella Zara.

Casa „Dosoftei” se transformă și astăzi în „Casa Poeziei”, iar între orele 16.00 și 17.30 va avea loc o întâlnire cu Teodora Coman și Vlad Drăgoi, moderată de Radu Vancu.

Între orele 16.00 și 17.30, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în Sala Senatului, va avea loc dezbaterea „Traducere și comunicare”, invitați la discuții fiind Anita Natascia Bernacchia, Jan Willem Bos, Florica Ciodaru-Courriol, Jean-Louis Courriol, Laure Hinckel, Irina Ivașcu, Radosława Janowska-Lascar, Gabriella Koszta, Steinar Lone, Bruno Mazzoni, Aleš Mustar, Enrique Nogueras,

Christian Santacrocce și George Volceanov. Moderatoarea întâlnirii va fi Simona Modreanu.

Între orele 16.00 și 17.30, la Casa FILIT, are loc evenimentul „Scriitori în Centru”, invitați fiind Katja Petrowskaja, Marius Oprea și Lisa Strømme, întâlnirea urmând să fie moderată de Paul Cernat.

Pe lângă maratonul de filme, Casa „Fantasy” de la Casa de Cultură a Sindicatelor îl va avea invitat, între orele 16.00 și 17.30, pe Dănuț Ungureanu, discuțiile urmând să fie moderate de Dan Doboș.

La Institutul Francez din Iași, între 17.00 și 19.00, Atelierul „Courier International”: „Traducerea, limba Europei”, îi va avea invitați pe Raymond Clarinard și Iulia-Badea Guéritée care vor dialoga cu elevii și studenții prezenți. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Institutul Francez din Iași.

„Casa Poeziei” de la Casa „Dosoftei” îi va avea drept invitați, între orele 18.00 și 19.30, pe Ana Donțu și Claudiu Komartin, întâlnirea fiind moderată de Cezar Paul-Bădescu.

Între orele 18.00 și 19.00, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în Sala Senatului, are loc evenimentul Noël Dutrait: „Traduire les deux Prix Nobel Gao Xingjian et Mo Yan”, o conferință în limba franceză cu participarea editoarei Anne Sastourné. Prezintă Simona Modreanu.

„Scriitori în Centru” se întorc la Casa FILIT între orele 18.00 și 19.30. Invitații întâlnirii sunt Dora Pavel, Emmanuel Régniez și Adriaan Van Dis, discuțiile urmând să fie moderate de către Bianca Burța-Cernat.

(„Ziarul de Iași”, 5 octombrie 2017)

Aryna CREANGĂ

Raliul versurilor din Casa „Dosofoei”

„M-a întrebat cineva: «Ce-ar trebui să înțeleagă din asta copiii de la școală?». Ei bine, eu cred că poezia nu este pentru copii. Este o experiență personală, pe care o ai la o anumită vârstă. Eu sunt mai radical”. Vocea poetului Răzvan Țupa răspunde instigărilor moderatorului Cezar Paul-Bădescu și ridică puțin perdeaua de liniște care s-a coborât peste Casa „Dosofoei” miercuri, începând cu 16.00, pentru a-i lăsa pe cei doi invitați, poeta de origine americană Tara Skurtu și poetul Răzvan Țupa să dea startul unei sesiuni de lectură.

Dacă nu ești familiarizat cu cei doi scriitori, Cezar Paul-Bădescu are grijă să te facă în numai câteva minute să simți că-i cunoști destul încât să-ți permiți să-i întrebi fără vreo jenă tot ce-ai vrea să afli. Știi despre Tara c-a venit din America, s-a căsătorit cu un român și-a rămas aici pentru o vreme. Dacă vrei să iei locul unui taximetrist în mașina căruia intră – și care, după spusele scriitoarei, o întreabă mereu „De unde ești?” și, cu o încruntare ușoară a sprâncenelor, „Ce cauți aici?” –, răspunsul la întrebări nu poate fi mai simplu decât că, deși n-a căutat, a găsit iubire sub mai multe forme; așa că a rămas. Răzvan Țupa n-are cum să nu-ți placă; măcar dintr-o solida-

ritate inevitabilă, când începe să-și citească versurile și, spunând de ce urâm literatura obligatorie, te face să te regăsești. Atunci, cu simpatia pe care-o ai față de un om abia întâlnit, împreună cu care poți deja urî același lucru, îl privești și-l asculți mai departe. Lectura Tarei e frumoasă; dureroasă pe alocuri în frumusețea ei de a rotunji cuvintele și care, la o primă ascultare, nu te-ar lăsa să crezi că un lucru care sună astfel ar putea să fie de fapt un adevăr neplăcut despre realitate. Dar este. „Poezia este însă singurul lucru, știți, care mă face să nu mai fiu anxioasă. Poezia nu mă neliniștește”.

Tot ca o de barcă de salvare pare să fie poezia și pentru Teodora Coman, care împreună cu Vlad Drăgoi a ajuns să-și citească versurile joi, în cea de-a doua zi a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere, în același loc, la aceeași oră. Radu Vancu, mai mult prieten al celor doi decât moderator al unui eveniment, știe cum să-i iscodească, le cunoaște cele mai mari calități, dar intuiește și care ar fi originile celor mai mari complexe ale celor doi. Atât lectura Teodorei, cât și felul în care contreză aproape fiecare întrebare din public te amuză și șochează în același timp și-ajungi să te întrebi: „Cum

FILE DE FILIT

o fi încăpând toată mizantropia și tot acest amalgam uriaș de nemulțumiri într-un corp atât de mic și firav, ca de fetiță?”

Ce m-a atras la această incursiune în Casa Poeziei a fost însă contrastul major dintre cei doi invitați. Dacă poezia și lectura Teodorei te-au făcut să te simți mic, sensibil, fragil și te-au surprins îngheșuindu-le pe toate acestea într-o armură puternică, cea a lui Vlad Drăgoi, scrisă cu o sinceritate și-o lejeritate dezarmantă, căreia chiar n-ai avea ce să-i reproșezi (nici să fii cârcotaș), te face să râzi și te

scutură de toate subînțeleșurile și greutatețile versurilor pe care le-ai adunat, cu minute în urmă, în cârcă. Zâmbești, te relaxezi, te uiți la Vlad Drăgoi, și-ți imaginezi că nu țiganului, ci ție ți-a spus – „tu fii liniștit, vezi-ți de treabă/ și fă raliu în continuare, fă țigane raliu pe coridoarele din/ mall, că zilele ai văzut și tu cum sunt, mai mult rele decât bune,/ și bucuriile, când abia le vezi și poți să zici că au venit, fix atunci/ ele pleacă”.

(„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Casa Poeziei, cu Liviu Antonesei (în prim plan) și Radu Vancu (fundal, dreapta)

Cătălin HOPULELE

Harap Alb, mutații și zeii căzuți pe pământ

Închipuiți-vă o lume în care povestea lui Harap Alb nu se termină cu acesta îngenunchind în fața Împăratului Verde alături de fata Împăratului Roșu. Că Păsărilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă și restul confrăților lui Harap Alb sunt mutații, cum sunt X-Menii moderni, că fiecare are câte o superputere și că Ion Creangă ar fi scris despre personaje precum cele din Marvel cu 100 de ani înainte de a apărea acestea în literatura mondială.

Și-a închipuit Marian Coman, unul dintre cei mai promițători scriitori de literatură fantasy din România, venit la Iași în cadrul FILIT, la Casa „Fantasy”.

Pornit de la proiectul „Harap Alb continuă”, o revistă de benzi desenate care duce mai departe în universul fantasy povestea lui Creangă, pornit de la o provocare, s-a născut Haiganu. Două romane despre povestea lui Ochilă, un zeu aruncat pe pământ care aude toate gândurile în vocile oamenilor. Un personaj care cunoaște viitorul, dar nu îl poate schimba. „Să te pui în pielea unui zeu este o mare provocare și am spus că, din toate personajele creați de cei de la Harap Alb Continuă, acesta era cel mai greu, că este cea mai mare provocare. Și am spus că din toate personajele este cel mai greu de

făcut – acesta a fost pariul meu”, povestește Marian.

Ceea ce a pornit ca o poveste de trei-patru episoade, un foileton ce trebuia să fie publicat în paginile revistei, s-a transformat în două romane despre Ochilă, de fapt, despre Haiganu, *Fluviul șoaptelor și Furia oarbă*, în timp ce *Tristețea zeilor* va încheia anul viitor trilogia. „Vreau să mulțumesc organizatorilor FILIT pentru faptul că au întins această mână către literatura fantasy, către acești scriitori, către această zonă culturală care nu trebuie privită ca un soi de Cenușăreasă a literaturii. Și cred că FILIT devine unul dintre cele mai importante festivaluri de literatură din Europa”, a mai spus Marian Coman.

Un univers creat prin telepatie

Casa „Fantasy”, coordonată de Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” din Iași, parte a FILIT la Casa Sindicatelor, a fost plină de elevi pe care Marian Coman i-a cucerit încet-încet, învăluindu-i într-un univers fantasy despre care a promis că „vă va și speria puțin, sper”.

„Mereu am visat la lucruri care nu există. Ai șansa să faci personaje și lucruri să prindă culoare. Stephen King o spunea mai bine decât mine, literatura fantasy e o formă de telepatie – e fascinant cum

un om de acum 300 de ani reușește să îți transmită prin spațiu și timp gândurile lui și să le facă să se recompună în mintea ta de cititor, ca imagini, sentimente, și e vorba de construcții, orașe, lumi întregi”, crede scriitorul. Fascinat de literatură SF și apoi fantasy încă de la 12-13 ani, Marian Coman le-a spus elevilor că a identificat-o ca fiind mediul în care se mișcă cel mai natural, forma cea mai la îndemână de a evada. Se bucură și că a avut părinți care l-au lăsat să experimenteze astfel și că nu l-au împins să-și caute „o meserie adevărată”.

„Literatura fantasy are acces mai mare decât un alt tip de literatură la un fel de arhetipuri care se as-

cund în fiecare dintre noi. Să scrii în zona asta, din punctul meu de vedere, dă acces la o conexiune foarte ușoară cu cititorul, reușești să pătrunzi prin masca unor eroi sau supereroi la ce are mai profund. Sunt matrici care zac mai mult decât în alte părți în sufletul nostru și se recompun în literatura fantasy. Asta este impresia mea”. Iar celor care s-ar pregăti de o carieră ca scriitor le-a spus să se pregătească și pentru gusturi amare, dar că se poate trăi din scris. În fond, ce nu se poate face în fantasy?

(„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Casa Fantasy și provocările ei...

Programul evenimentelor FILIT de astăzi, 6 octombrie

Laureatul premiului nobel, Gao Xingjian, este invitatul special de astăzi din cadrul Serii FILIT.

Astfel, între orele 20.00 și 22.00, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, în Sala Mare, ieșenii au ocazia să dea curs întâlnirii cu Gao Xingjian, pictor, cineast, dramaturg, romancier și poet. Scriitorul a locuit în China între 1940 și 1987. La începutul anilor '80, dramaturgia lui a fost considerată în China prima încercare de teatru modernist, având numeroase probleme din partea autorităților comuniste.

A părăsit China și s-a mutat în Franța în 1987, hotărând să nu se mai întoarcă vreodată, după evenimentele din Piața Tiananmen. Publicarea în limba franceză a romanului *Muntele sufletului* (*La montagne de l'âme*) i-a adus o mare notorietate. Laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în anul 2000, tradus în zeci de limbi, autorul continuă să creeze pictură sau poezie, operă și teatru. Gazda seriei va fi Bogdan Ghiu, evenimentul urmând să fie prezentat de Cătălin Sava.

Maraton de filme

Casa „Fantasy” se deschide și astăzi la Casa de Cultură a Sindicatelor, între orele 9.00 și 21.00, de această dată urmând să aibă loc un maraton Game

of Thrones. Proiecția serialului va fi întreruptă între orele 18.00 și 19.00, iubitorii filmului fantasy având ocazia să participe la o dezbatere moderată de Vlad Frînghiu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”

Între orele 10.00-11.30, la Institutul Francez din Iași, în Sala Benjamin Fondane, editorii, traducătorii și managerii culturali vor participa la o întâlnire profesională intitulată „Promovarea literaturii pe piețele de carte internaționale” (II). Întâlnirea va fi moderată de Simona Sora. La masa rotundă vor participa Kamila Buchalska, Denisa Comănescu, María Sheila Cremaschi, Gheorghe Erizanu, Daniela Faraill, David Giannoni, Pascal Jourdana, Carmen Mușat, Ludmila Anna Koza, John O'Brien, Ana Nicolau, Herbert Ohrlinger, Enrique Redel, Anne Sastourné, Ulrich Schreiber, Jack Snyder, Susan Van Oostveen și Olimpia Verger.

Scriitorii ajung în licee

O serie de scriitori invitați la ediția FILIT de anul acesta vor ajunge la câteva dintre liceele din Iași în cadrul evenimentului „Scriitori în licee”. Astfel, între orele 10.00-11.00, Emmanuel Régniez va ajunge la

Colegiul Național „Mihai Eminescu” Iași, moderatorul întâlnirii urmând să fie Cristina Iliescu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Institutul Francez din Iași.

Între orele 11.00-13.00, Colegiul Național „Garabet Ibrăileanu” Iași va fi gazda scriitorilor Marius Chivu și Andrei Crăciun, coordonatorii întâlnirii fiind prof. dr. Cristina Chiprian și prof. Cezar Harațu.

Denisa Comănescu și Vlad Zografi vor ajunge la Colegiul Național „Costache Negruzzi” Iași între orele 12.00-14.00. Coordonatorii evenimentului sunt prof. dr. Mihaela Doboș și prof. Adriana Bozdoro. Între orele 11.00-13.00, Colegiul Național „Emil Racoviță” Iași îi va primi, în cadrul „Scriitori printre liceeni”, pe invitații Ruxandra Cesereanu și Mircea Pricăjan, evenimentul fiind coordonat de către prof. Mihaela Vlionicu și prof. Irina Nechifor.

În același interval orar, 11.00-13.00, concomitent, vor avea loc și celelalte întâlniri cu scriitorii din liceele ieșene. Astfel, la Liceul Teoretic „Miron Costin” Iași, cei care se vor întâlni cu elevii vor fi Bianca Burța-Cernat și Paul Cernat, coordonatori fiind prof. Larisa Târzianu și prof. Geanina Honceriu.

La Colegiul Național „Mihai Eminescu” Iași vor ajunge scriitorii Simona Antonescu și Dora Pavel, evenimentul fiind coordonat de prof. dr. Costina Creiță și prof. dr. Claudia Ciobanu.

Bogdan-Alexandru Stănescu și Ioan T. Morar vor ajunge la Liceul Teoretic „Dimitrie Cantemir” Iași, coordonatorii întâlnirii fiind prof. Iolanda Miron și

prof. Traian Fîntînaru.

Pe lângă liceele din Iași, gazdă a scriitorilor va fi și Colegiul Național „Mihail Sadoveanu” Pașcani, care îi va primi pe Alexandru Lamba și pe Dănuț Ungureanu, coordonatorii întâlnirii fiind prof. dr. Carmen Dimitriu și prof. Anca Berenghia. Întâlnirile cu scriitorii din licee au fost organizate în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași.

„Casa copilăriei” se întoarce și astăzi la Palatul Copiilor Iași, iar între orele 12.00-14.00 invitatul special va fi Ioana Nicolaie, evenimentul urmând să fie moderat de Florin Bican, coordonatorul întâlnirii fiind prof. Ilie Constantin Corneliu.

Între orele 14.00-16.00, Casa Balș, în Sala „Caudella”, va primi „Întâlnirile Alecart” și pe invitații Adriaan Van Dis și Lisa Strømme. Moderatorii întâlnirii vor fi Emil Munteanu și Nicoleta Munteanu.

Între orele 14.30-16.00, Inspectoratul Școlar Județean Iași este gazda unei întâlniri între traducători din limba română și profesori de liceu. Participă la această întâlnire Anita Natascia Bernacchia, Florica Ciodaru-Courriol, Jean-Louis Courriol, Bara Hajnal, Laure Hinckel, Joanna Kornas-Warwas, Bruno Mazzoni, Xavier Montoliu Pauli, Enrique Nogueras și Christian Santacroce. Evenimentul este coordonat de către prof. Sabina Manea și prof. Irina Prodan, din cadrul ISJ Iași.

Între orele 15.00-17.00, la Casa de Cultură „Mihai Ursachi”, au loc „Întâlnirile clubului Logos”, invitații zilei fiind Kari Frederikke Brænne și Nuruddin

Farah. Moderator va fi Serinella Zara.

Între orele 16.00-17.30, la Galeriile „Pod Pogor”, masa rotundă „Noile apariții din literatura maghiară traduse în română” îi va aduce la discuții pe Márton Evelin, Bara Hajnal, Marius Tabacu și George Volceanov, evenimentul fiind moderat de Ciprian Măceșaru.

Casa „Dosoței” este și astăzi „Casa Poeziei”, iar între 16.00 și 17.30 va avea loc întâlnirea cu Dan Coman și Andrei Novac, moderator fiind Radu Vancu

Între 16.00-17.30, la Casa FILIT, „Scriitori în Centru” îi va avea invitați pe Ioana Bradea, Francesc Miralles și Jan Koneffke, evenimentul fiind moderat de Paul Cernat.

Tot între 16.00-17.30, la Cafeneaua MERU, are loc întâlnirea cu Andrei Oișteanu: „Sexualitate și narcotice în cultura română”. Moderează Nicu Gavriluță.

La Casa de Cultură a Sindicatelor, între 16.00 și 17.30, Casa „Fantasy” îl va avea invitat pe Michael Haulică, moderatorul întrevederii urmând să fie Dan Doboș.

Între 18.00 și 19.30, Casa Poeziei de la Casa „Dosoței” îi va avea invitați pe Robert Șerban și pe Rita Chirian, moderator fiind Răzvan Țupa.

Între 17.00-18.00, Institutul Francez din Iași va fi gazda evenimentului Emmanuel Régniez în dialog cu Simona Modreanu, iar între orele 18.00-19.30, Casa FILIT îi va primi pe György Dragomán, Andrzej Stasiuk și pe Bogdan-Alexandru Stănescu la evenimentul „Scriitori în Centru”. Moderatorul întâlnirii

va fi Filip Florian.

Casa de Cultură a Studenților va fi gazda deschiderii stagiunii 2017-2018: „Integrala concertelor și simfoniilor de Beethoven”, eveniment care va avea loc între 19.30 și 21.00. Dirijor este maestrul Horia Andreescu, soliști Andrei Licareț (pian), Diana Țugui (soprană), Liliana Mattei Ciucă (mezzo-soprană), Tiberius Simu (tenor), Marius Boloș (bas). Evenimentul este organizat în parteneriat cu Filarmonica Moldova Iași.

Un eveniment inedit îi va trezi în miez de noapte pe iubitorii poeziei. Între 22.00-04.00, Casa FILIT este gazda evenimentului intitulat „Noaptea albă a poeziei”, un maraton de lecturi publice cu poeții invitați în festival. Moderatorii evenimentului vor fi Radu Vancu și Cezar Paul-Bădescu.

(„Ziarul de Iași”, 6 octombrie 2017)

Programul evenimentelor FILIT de astăzi, 7 octombrie

Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași își continuă activitățile și în weekend, ieșenii fiind așteptați la o serie de evenimente culturale, cu invitați din România și de peste hotare. Mese rotunde, discuții pe diferite teme culturale, dar și proiecții de film sau expoziții tematice vor putea umple și agenda celui mai energic cititor.

Casa „Fantasy”, la fel ca și în celelalte zile, va aduce și astăzi un maraton de filme. Astfel, la Casa de Cultură a Sindicatelor, în intervalul orar 9.00-21.00, va avea loc maratonul Saga Amurg. Pasionații de cinematografie vor putea participa și la o dezbatere, care va avea loc în pauza dintre proiecții, în intervalul orar 18.00-19.00, moderatorul întâlnirii fiind Vlad Frînghiu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Între orele 10.00-11.30, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la Facultatea de Litere, în Corp A, Amfiteatrul III.12, Steinar Lone va intra în dialog cu studenții care au studiat limba norvegiană. Moderatoarea întâlnirii va fi Crina Leon.

Povestea unei traduceri urmează să fie spusă la Institutul Francez din Iași, în intervalul 10.30-12.00, în Sala Benjamin Fondane. Invitații evenimentului sunt Tatiana Țîbuleac, Cristina Hermeziu, Olimpia Verger, urmând să participe și Pascal Hamon.

Între orele 12.00-13.30, la Universitatea

„Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la Facultatea de Litere, în Corp A, Amfiteatrul III.12, de această dată Kari Fredrikke Brønne va intra în dialog cu studenții care au studiat limba norvegiană. Moderatorul întâlnirii va fi Crina Leon.

Tot la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în același interval orar, 12.00-13.30, în Sala C308, la Facultatea de Informatică, va avea loc întâlnirea „Un olandez care iubește România”, invitatul special fiind Jan Willem Bos. La întâlnire va participa și traducătoarea Alexa Stoicescu, evenimentul fiind prezentat de Paula Onofrei.

Între orele 12.00-14.00, la „Muzeul „Vasile Pogor”, va avea loc Conferința susținută de Andrei Oișteanu, „Evreii din România în context est-central-european. Asemănări și deosebiri”. De asemenea, în cadrul evenimentului va avea loc și prezentarea expoziției „Muzeul de Istorie a Evreilor din Iași” și vernisajul acestei expoziții. Evenimentul va fi prezentat de Adrian Cioflâncă și Florin Cîntic.

La Casa FILIT, timp de 20 de minute, în intervalul 12.00-12.20, va avea loc o scurtă prezentare a proiectului „iZiLIT – Întâlnire Zilnică cu LITeratura”, o aplicație pe telefon prin care tinerii pot primi zilnic recomandări de lectură.

Evenimentul, organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași, va fi prezentat de Claudia Popescu.

„Casa copilăriei” îl va aduce pe invitatul Iulian Tănase, în intervalul orar 12.00-14.00, la Palatul Copiilor din Iași. Moderatorul întâlnirii va fi Ovidiu Mihăiuc, iar coordonatorul acesteia este prof. Ilie Constantin Corneliu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași

„Întâlnirile Alecart” îi va aduce pe invitații Nuruddin Farah și Vesna Goldsworthy în Sala „Caudella” de la Casa Balș. Evenimentul, care va avea loc între orele 12.00-14.00, va fi moderat de Emil Munteanu și Nicoleta Munteanu.

„Întâlnirile clubului Logos” de astăzi, care vor avea loc între orele 12.00-14.00 la Casa de Cultură „Mihai Ursachi” din Iași, îi vor avea drept invitați pe Adrian Georgescu și pe Ruxandra Cesereanu, moderator fiind Serinella Zara.

Cei care și-au dorit să devină o voce pe Internet pot afla la Casa FILIT „Cum se scrie un blog”. Evenimentul va avea loc în intervalul orar 12.20-13.30, fiind invitați bloggerii Eli Bădică, Raisa Beicu, Anita Natascia Bernacchia, Laura Câlțea și Constantin Piștea. Evenimentul organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași va fi moderat de către Jovi Ene

Studentii de la Jurnalism, dar nu numai, se vor întâlni astăzi cu Andrzej Stasiuk în cadrul întâlnirii „Condiția scriitorului polonez în contextul european actual. Întâlnire cu Andrzej Stasiuk”. Evenimentul are loc în intervalul orar 14.00-15.30 la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la Facultatea de Litere, din Corp A, în Amfiteatrul III.10. Evenimentul urmează să fie moderat de Andrei Giurgia și Radosława Janowska-Lascar. Evenimentul este rea-

lizat în parteneriat cu Asociația Studenților Jurnaliști din Iași.

Adina Popescu, Tatiana Țîbuleac și Vlad Zografii vor fi astăzi „Scriitori în Centru”, eveniment care se va desfășura între orele 14.00-15.30 la Casa FILIT. Moderatorul întâlnirii va fi Bianca Burța-Cernat.

Între orele 14.00-15.30, la Casa „Dosofoei”, în cadrul Casei Poeziei, ieșenii se pot întâlni cu Linda Maria Baros și Cosmin Perța. Moderatorul întâlnirii va fi Răzvan Țupa.

Între orele 16.00-17.30, la Casa FILIT, la evenimentul „Scriitori în Centru” sunt invitați Ruxandra Cesereanu, Vesna Goldsworthy și Ioana Nicolaie. Moderatorul întâlnirii va fi Radu Vancu. Casa de Cultură a Sindicatelor, în aceste zile numită și Casa „Fantasy”, va fi gazda unui eveniment la care este invitat Florin Chirculescu. Întâlnirea va avea loc în intervalul orar 16.00-17.30, fiind moderată de Dan Doboș. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Casa „Dosofoei”, Casă a poeziei în intervalul orar 16.00-17.00, îi va avea invitați pe Emil Brumaru și pe Lavinia Bălulescu, discuțiile urmând să fie moderate de către Cezar Paul-Bădescu.

Între orele 18.00-19.30, Casa FILIT va aduce din nou „Scriitori în Centru”, la întâlnire fiind invitați Nuruddin Farah, Dana Grigorcea și Ioan T. Morar. Moderatorul discuțiilor este Bogdan Crețu.

Seara, de la ora 22.00 și până spre miezul nopții, la Casa FILIT, va avea loc concertul The Mono Jacks.

(„Ziarul de Iași”, 7 octombrie 2017)

Andra PETRARIU

Liceenii ieșeni, în mijlocul culiselor scriitoricești

Întâlnirile „Alecart” au devenit deja o tradiție în cadrul FILIT, astfel că și anul acesta liceenii ieșeni au avut ocazia să își cunoscă scriitorii preferați și să le adreseze întrebări. Așadar, cum spunea moderatoarea evenimentului, Nicoleta Munteanu, „să începă spectacolul literaturii, să înceapă spectacolul întrebărilor și răspunsurilor”.

Anul acesta, Katja Petrowskaja și Dan Alexe au dat startul Întâlnirilor „Alecart”. Aceștia au discutat pe marginea cărților lor, respectiv *Poate Estera* și *În punctul lui rebbe G.* Totodată, un punct de interes pentru liceeni a fost și filmul scriitorului, *Cabală la Kabul*.

„Vorbiți cu mine ca și cum aș fi o scriitoare”, a spus Katja Petrowskaja, vizibil emoționată de reacțiile copiilor față de cartea sa. „Am scris o carte și atât. Asta nu e o garanție că sunt scriitor”, crede ea. Veselă și energică, vorbind într-o engleză impecabilă, scriitoarea a răspuns întrebărilor primite de la elevi și a spus că, după ea, trebuie neapărat să îi mulțumească traducătoarei, pentru că simte că traducerea în limba română ar fi chiar mai bună decât originalul german.

Scriitoarea a precizat că a scris *Poate Estera* pentru că a trebuit să se confrunte cu poveștile dure-

roase din istoria familiei sale. „Istoria familiei nu e ceva care să nu îți aparțină. Am început să confrunt această parte a istoriei familiei destul de târziu. Așa că mai întâi am împlinit vârsta de 40 de ani și apoi am început să scriu”, spune Katja Petrowskaja. După ea, „limba germană este singurul lucru fictiv din această carte”, iar dacă ar fi scris volumul în limba rusă, ar fi fost ca și cum și-ar fi scris memoriile.

„Eu nu prea inventez în general, prefer să spun povești adevărate, într-un mod întortocheat” a fost dezvăluirea scriitorului Dan Alexe la întâlnirea cu liceenii ieșeni și le-a arătat partenerilor de discuție că o taină a scrisului este structura. „Pe mine m-a mirat întotdeauna faptul că unii scriitori spuneau că au început un roman și nu știu cum să îl termine. Cea mai bună scriitură este atunci când găsești mai întâi sfârșitul și o iei astfel retrospectiv, ca să poți să eviți capcanele”, a spus el. De altfel, Nicoleta Munteanu a adus și ea în discuție rigoarea structurii din *În punctul lui rebbe G.*, spunând că este „o carte care oferă atât cât ești și tu dispus ca cititor să vezi în ea”.

Scriitura înseamnă umanitate, iar aici Dan Alexe și-a precizat, în fapt, poziția ca scriitor, prin faptul că, în opinia lui, cea mai mare vulnerabilitate a ome-

FILE DE FILIT

nirii în zilele noastre este „absența compasiunii. Se spune că răul nu există, ci este absența binelui. Dar în zilele noastre nu mai știm ce este binele”. În tandem, crede el, dacă am face referire la relele din interiorul oamenilor, lipsa umorului ar fi cea mai gravă dintre ele. Provocat să dezvăluie o întâmplare care i-a marcat viața, acesta a povestit de perioada

în care a stat în Cecenia, la niște filmări: „Trăind acolo o vreme, am descoperit în ce fel poți intra într-o lume, fără să o perturbi”.

(„Suplimentul de cultură”,
9 octombrie 2017)

Eveniment marca Alecart

Programul evenimentelor FILIT de astăzi, 8 octombrie

În ultima zi de FILIT, Festivalul îl va avea drept invitat special pe Jeff Lindsay, autorul celor opt romane Dexter, pe care se bazează cunoscutul serial cu același titlu.

Evenimentul va avea loc între orele 18.00-20.00, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, în Sala Mare. Întâlnirea cu romanicerul face parte din „Serile FILIT”, gazda întâlnirii urmând să fie Vlad Tăușance. Tot în cadrul acestui eveniment va avea loc și decernarea „Premiului liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte”, dar și un Concert de muzică veche românească din colecția de folclor „Spitalul amorului sau cântătorul dorului” a lui Anton Pann. Vor interpreta artiștii din Ansamblul vocal-instrumental „Floralia” al Universității Naționale de Arte „George Enescu” din Iași, dirijați de către conf. univ. dr. Irina Zamfira Dănilă. Seara va fi prezentată de Cătălin Sava.

Cine este invitatul special al Serii FILIT

Jeff Lindsay, invitatul special al acestei serii, creatorul lui Dexter, a fost tradus în 43 de limbi în întreaga lume. Deși acum este scriitor „cu normă întreagă”, romanicerul a studiat mai întâi teatrul împreună cu marele român Radu Penciulescu, printre alții. De atunci a lucrat ca regizor, actor, comic, MC,

bouncer, profesor, cântăreț, compozitor, muzician, comentator de sport, artist voice-over, spălător de vase, profesor, antrenor, bucătar, detectiv, grădinar, prezentator TV, vânzător de felicitări și instructor de navigație. Jeff a interpretat foarte mult în calitate de chitarist în circuitul de cafenele și mai târziu cu o serie de trupe pe scene de club din L.A. de la începutul anilor 1980. Lindsay a scris douăzeci și două de piese care au fost produse în Miami, New York, New Haven, Key West, Pittsburgh, Londra și California. Timp de 5 ani, Jeff a scris *Fatherhood*, o rubrică săptămânală privind părinții, din perspectiva bărbaților. A găzduit câteva emisiuni locale de televiziune pentru PBS-TV și un documentar, „Hemingway In Cuba”, care a fost văzut la nivel național pe PBS. Bucătar entuziast, de asemenea pescuiește, face croaziere pe traulerul său de 10 metri și servește drept trambulină pentru cele trei fiice ale sale. În limba română au fost traduse romanele *Dexter. Vise întunecate*, apărut la Paladin, în 2014, și *Dragul și devotatul Dexter*, publicat la Paladin în 2016.

Ultima zi de întâlniri cu autorii invitați

Casa „Fantasy” se întoarce și în ultima zi de FILIT.

FILE DE FILIT

De această dată, în intervalul orar 9.00-21.00, la Casa de Cultură a Sindicatelor, ieșenii vor putea participa la un maraton de filme cu super eroi, fiind proiectate filmele Superman, Spiderman, Iron Man și Avengers. Între orele 18.00-19.00 va avea loc o pauză pentru dezbateri, moderată de către Vlad Frînghiu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Între orele 11.00-13.00, la Casa Balș, în Sala „Caudella”, vor avea loc „Întâlnirile Alecart”, invitații de astăzi fiind Dan Coman și György Dragomán, moderatorii întâlnirii fiind Emil Munteanu și Nicoleta Munteanu.

La „Casa copilăriei” de la Palatul Copiilor Iași, în intervalul orar 12.00-14.00, va fi invitată Adina Popescu. Discuțiile vor fi moderate de către Iulian Tănase, coordonatorul evenimentului fiind prof. Ilie Constantin Corneliu. Evenimentul este organizat în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Iași.

„Întâlnirile clubului Logos” de la Casa de Cultură „Mihai Ursachi” îi va avea invitați pe Tudor Ganea și pe Marius Oprea. Întâlnirile care vor avea loc în intervalul orar 12.00-14.00 vor fi moderate de către Serinella Zara.

Între orele 12.00-13.30, la Casa FILIT, „Scriitori în Centru” este evenimentul care îi va reuni pe Kari Fredrikke Brænne, Andrei Crăciun și pe Mircea Pricăjan, discuțiile fiind moderate de către Călin Ciobotari.

Și astăzi Casa Poeziei de la Casa „Dosoftei” își va

desfășura evenimentele. Astfel, între orele 12.00-13.30, Paul Vinicius și Ștefan Manasia vor participa la dialoguri moderate de Cristian Neagoe.

La Casa FILIT, între orele 14.00-15.30, „Scriitori în Centru” îi va avea invitați pe Dan Alexe, Filip Florian și Immanuel Mifsud, întâlnirea urmând să fie moderată de către Bogdan Crețu.

Între orele 14.00-15.30, la Casa de Cultură a Sindicatelor, la Casa „Fantasy”, Alexandru Lamba va participa la o întâlnire cu publicul moderată de către Dan Doboș. Eveniment este organizat în parteneriat cu Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, Filiala „Ion Creangă”.

Invitații Vlad Moldovan și Mihail Vakulovski vor ajunge, în intervalul orar 14.00-15.30, la Casa „Dosoftei”, numită și Casa Poeziei în cadrul FILIT de anul acesta. Discuțiile urmează să fie moderate de către Cezar Paul-Bădescu.

(„Ziarul de Iași”, 8 octombrie 2017)

Cătălin HOPULELE

Cel mai important festival de literatură din estul Europei s-a încheiat aseară

Scriitoarea Ioana Pârvulescu a primit ieri „Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte apărută în 2016”. „Selecția nu a fost un lucru facil pentru liceeni, având în vedere calitatea romanelor intrate în competiție”, a declarat Genoveva Farcaș, inspector școlar general al ISJ Iași.

Pentru a cincea oară la rând, elevii din Iași au lucrat alături de profesorii lor de limba și literatura română pentru a putea oferi „Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte apărută în 2016”. În competiție au intrat cinci romane scrise de autori români, și anume Veronica D. Niculescu – *Spre văi de jad și sălbăție*, Ioan T. Morar – *Sărbătoarea Corturilor*, Radu Pavel Gheo – *Disco Titanic*, Ioana Pârvulescu – *Inocenții*, Vlad Zografi – *Efectele secundare ale vieții*.

16 elevi le-au citit și le-au evaluat sub coordonarea profesorilor, iar aceștia au decis ca premiul FILIT 2017 să meargă către Ioana Pârvulescu și romanul său *Inocenții*. „De cinci ani încoace, școala ieșeană realizează o manifestare de mare anvergură culturală, aducând deopotrivă la Iași oameni de litere de pretutindeni – liceeni, doritori de cunoaștere, traducători de marcă, precum și profesori de vocație. Cinci ediții derulate au implicat anual peste 1.500 de profesori și de elevi. Selecția nu a fost un lucru

facil pentru liceeni, având în vedere calitatea romanelor intrate în competiție”, a declarat Genoveva Farcaș, inspector școlar general al ISJ Iași.

Doi inspectori de la ISJ au coordonat acest efort, unul mare, crede Cezar Zaharia (unul dintre cei doi, alături de Mihaela Apetroaei) dat fiind faptul că a venit în paralel cu începutul anului școlar. „Premiul liceenilor a umplut deja un raft de bibliotecă – sunt 15 cărți. Am început treaba cu mult înainte de 4 octombrie, pe la începutul lui septembrie. Juriul a fost alcătuit din liceeni din municipiul Iași care au lucrat independent, coordonați de către profesorii de limba și literatura română”, a declarat Cezar Zaharia. Elevii care au urcat pe scenă să înmâneze premiul s-au declarat fascinați de fiecare carte în parte, spunând că au trezit în ei întrebări și sentimente puternice, dar și o poftă de lectură sănătoasă în orice licean. „Nu știu alții cum sunt, dar mie îmi saltă inima de bucurie că am primit acest premiu. Aș vrea să vă spun că este un noroc, fiindcă am concurat cu oameni extraordinari care îmi sunt și prieteni. Cred că premiul unuia este premiul tuturor. Mă simt reprezentantul tuturor cu acest premiu și le mulțumesc liceenilor pentru splendida cronică literară pe care mi-au făcut-o, lasă în umbră multe altele, iar în

FILE DE FILIT

ziua de astăzi este un lucru nemaipomenit”, a spus Ioana Pârvulescu când a ridicat premiul.

FILIT, considerat a fi de către participanți cel mai mare festival de literatură din Europa de Est, care rivalizează cu manifestări similare organizate în țări importante de pe restul continentului, s-a încheiat cu un concert de muzică românească veche din colecția lui Anton Pann, în interpretarea formației vocal-instrumentală FLORALIA a Universității de Arte „George Enescu” din Iași, dirijată de conf.dr. Irina Zamfira Dănilă.

Cu peste o sută de evenimente în cele cinci zile de festival, cu nume de renume scriitori care vor fi cu siguranță în anii următori pe listele Comisiei care

decide câștigătorii premiului Nobel pentru Literatură, FILIT 2017 se poate lăuda cu zeci de mii de oameni prezenți la evenimente, chiar dacă cifra finală încă nu a fost centralizată de organizatori. În cea de-a treia zi a manifestărilor se atinsese la ora 16.00 borna de 10.000 de persoane care au participat la evenimente desfășurate în locurile partenere ale FILIT. Iar pentru ediția de anul următor, organizatorii au spus că deja au inițiat dialogul cu scriitori recunoscuți la nivel internațional.

(„Ziarul de Iași”,
9 octombrie 2017)

Ioana Pârvulescu, preferata liceenilor ieșeni

DEXTER
IS DEAD
JEFF LINDSAY

jeff vs. lindsay
foto:corneliu grigoriu

Andra PETRARIU

Jonathan Coe: „Nu știu ce concluzie aş putea să trag de aici”

Scriitorul britanic Jonathan Coe a cucerit publicul, miercuri seară, la Iași. Acesta a fost invitatul de onoare al primei seri FILIT de anul acesta. Prezent pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri” alături de Marius Chivu, moderatorul evenimentului, el a povestit iubitorilor de literatură prezenți la discuție despre sursele de inspirație a cărților sale, despre politică și cum își face loc în paginile romanelor, despre umor, dar și despre relația pe care a avut-o cu tatăl său. O seară intensă, care va rămâne pentru mult timp în mințile și în inimile cititorilor săi.

Anul acesta Jonathan Coe a împlinit oficial 30 de ani de la debutul său literar, pe care, spune el cu umorul care-l definește, i-a sărbătorit într-un mod foarte modern, cu un tweet.

Neoficial, însă, aniversează de fapt 48 de ani, pentru că prima sa carte a scris-o la vârsta de 8 ani. „Este un manuscris care a fost notat pe un carnețel. Am fost foarte bucuros când am terminat de scris povestea, pentru că avea 140 de pagini. Tatăl meu a fost atât de mândru, încât a luat carnețelul, s-a dus la serviciu și a rugat-o pe secretara lui să transcrie toată povestea. Am suferit apoi o mare deziluzie, pentru că după ce a fost dactilografiată povestea nu avea mai mult de 20 de pagini, iar fiecare capitol avea o

pagină”, a povestit Jonathan Coe. Pe lângă acest manuscris, pe care din păcate nu îl vom citi niciodată, scriitorul a mărturisit că mai are trei sau patru romane nepublicate, pe care le ține într-o cutie acasă. O veste de altfel tristă pentru cititorii săi.

Umorel, acest coautor de cărți

Scriitorul, multipremiat în Anglia și în Statele Unite ale Americii, este considerat de către critici o voce importantă a literaturii britanice, caracterizată printr-un umor specific. Un umor subtil și negru care nu îl însoțește doar în cărțile sale, ci și în viața de zi cu zi. Inclusiv aici, pe scena Teatrului ieșean, spre încântarea publicului prezent la eveniment. „Responsabilitatea mea este de a reflecta în fiecare dintre operele mele totalitatea experienței umane. Și cum poți face asta fără bucuria și absurdul care apar din când în când în viețile noastre?”.

Altfel spus, Jonathan Coe crede că una dintre responsabilitățile pe care le are un scriitor este cea de a oferi plăcere cititorului. „Pentru mine, cititul este în primul rând o plăcere. Că omul poate fi educat, că i se pot schimba părerile, că poate fi mișcat de o operă literară, asta este adevărat, dar întâi de toate este nevoie de bucurie. Nu doar pentru că respecti-

vul nu o să termine cartea dacă nu îi place ceea ce citește, dar această bucurie este parte dintr-un contract cu cititorul”. A povestit că singura dată când și-a încălcat această regulă și nu a apelat deloc la umor a fost când a scris cartea *Ploaia înainte să cadă*. Deși s-a gândit de multe ori să revină asupra ei și să o modifice, nu a mai făcut-o. „Cartea a rămas așa, am făcut-o perfect serioasă și a devenit bestseller în Germania... Nu știu ce concluzie aș putea să trag de aici”, spre amuzamentul celor prezenți în sală.

Marius Chivu a reușit să îl pună pe gânduri pe scriitor atunci când i-a spus că oricât a căutat nu a reușit să găsească printre laureații premiului Nobel pentru literatură un scriitor amuzant.

„Este adevărat că, atunci când ți se acordă premii literare, ținuta este solemnă și nu prea se dau premii

la cărți care sunt pline de umor și de glume. Cred că asta este de fapt motivul pentru care eu nu am câștigat premiul Booker”, s-a amuzat autorul.

Scriitor cu etichetă

Deși se pare că nu este o carte la fel de amuzantă precum celelalte volume ale sale, *Casa somnului*, apărută și în România, la Editura Polirom, este considerată a fi o capodoperă. Cu toate că a înregistrat un mare succes atât la noi în țară, cât și în altele, scriitorul a mărturisit că acest roman nu i-a impresionat foarte mult pe britanici. „Acasă mă lupt cu această etichetă, sunt considerat un scriitor politic, un scriitor care se ocupă de temele politice ale vremii sale”. O etichetă de care recunoaște că a încercat să se îndepărteze cât a putut de mult odată cu scrie-

Jonathan Coe la Serile FILIT, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” Iași

rea cărții *Ce hăcuială!*

Jonathan Coe și-a asigurat cititorii prezenți în sala Teatrului Național din Iași că una dintre poveștile din *Cartea somnului* este bazată pe o prietenie pasională pe care a avut-o la universitate și care i-a schimbat viața. „Eram disperat să mă apropiu de ea, eram disperat să o impresionez, iar ea era o feministă foarte puternică și atunci asta am devenit și eu. Am citit literatură feministă și teorie feministă și mi-am însușit această identitate. Până la urmă nu am ajuns să avem o relație, dar educația pe care am primit-o de la ea a fost una formativă și care m-a schimbat”.

Așa cum îi spune și titlul, cartea este despre somn și despre ceea ce se întâmplă atunci când încercăm să dormim și nu reușim. „Nu știu dacă dumneavoastră vi se întâmplă asta, dar mie mi se întâmpla mai demult să am niște vise pline de emoție despre oameni. Iar acele vise îmi schimbau atitudinea în viața reală despre acele persoane. Și atunci m-am gândit că, dacă tot petrecem între un sfert și o treime din viața noastră dormind, de ce să nu pot scrie o carte în care cele mai importante emoții au loc în somn, în timpul visului”, a punctat el.

În ciuda momentelor de amuzament pe care le-a stârnit pe scenă, Jonathan Coe a făcut și câteva mărturisiri mai puțin plăcute din viața sa, amintind de accesele sale de somnambulism. Care, chiar dacă i-au pus de multe ori viața în pericol, i-au fost sursă de inspirație pentru roman. Întrebat de Marius Chivu, gazda serii, dacă a mai avut probleme cu som-

nambulismul și după ce a devenit un scriitor de succes, Coe a replicat că mai întâi ar trebui să putem defini succesul. „Am mai avut probleme de acestea până la 30 și ceva de ani. De obicei, ele se opresc în adolescență, dar se pare că mie mi-au plăcut mai mult”, a făcut el haz de necaz.

Brexit versus mariaj

În cadrul dialogului din prima seară FILIT, scriitorul a vorbit și despre cea mai recentă carte care i-a fost publicată în România, respectiv *Expo '58*, afirmând că este primul său roman istoric. Și asta pentru că a ales să scrie despre o perioadă pe care nu a trăit-o personal. Dar „atunci când scrii literatură istorică, scrii de fapt despre prezent”, spune el. Mai mult decât atât, în mod neobișnuit, această carte a fost inspirată de o clădire. „Mie îmi plac mult clădirile publice cu semnificații. În cazul *Atomiumului*, el reprezintă viziunea din anii '50 a viitorului, legătura dintre trecut și viitor. Practic, de la acel entuziasm pentru momentul respectiv am început să scriu despre expoziția din '58. Dar am observat pe măsură ce scriam că, de fapt, scriam despre participarea Marii Britanii la acea expoziție și deci despre acea atitudine semidetașată a țării față de Europa. Așa că, practic, este un roman despre Brexit”. Un cuvânt despre care a spus că își promisese să nu îl pronunțe într-o asemenea seară.

Cu toate astea, Coe a explicat publicului ieșean că e imposibil să ignori politica, pentru că ea este omniprezentă. Și că, deși s-a distanțat cât de cât, va

scrie în continuare despre evenimentele politice recente, dar doar ca fundal la niște povești mai personale, în special referitoare la modul în care deciziile politicianilor și ale celor care votează afectează viețile oamenilor.

Deși mulți se așteaptă să scrie un roman despre Brexit, autorul susține că acesta nu este un subiect suficient de bun pentru o carte. „Un roman este despre relații, despre oameni, despre destine individuale, despre alegeri. Iar Brexit ar putea doar să influențeze aceste lucruri, dar nu este în sine un subiect de roman. Lucrez într-adevăr momentan la o carte în care acțiunea are loc începând cu anul 2010 și până în prezent. În acest cadru se întâmplă și referendumul, dar nu scriu despre Brexit, n-aș putea să scriu numai despre asta, scriu despre povestea unui mariaj, care este un subiect mult mai bun pentru un roman”, a ținut autorul să lămurească lucrurile.

Un alt subiect despre care a afirmat că nu ar scrie vreodată o carte este președintele actual al Statelor Unite ale Americii. Și asta, consideră el, pentru că Trump este deja „un personaj grotesc și comic, practic e deja scris, ce ai mai putea adăuga?”.

Fifty Shades of Coe

Jonathan Coe a vorbit la FILIT și despre familia sa și felul în care aceasta i-a influențat viața de scriitor. El a recunoscut că experiența scrisului s-a îmbunătățit odată cu apariția celor doi copii în viața sa și a precizat că „paleta emoțională s-a extins foarte mult. Cărțile mele sunt mai pline de emoție,

mai pline de tandrețe. *Clubul putregaiului* am scris-o după ce am devenit tată și nu știu dacă aș fi putut să scriu cartea din acest punct de vedere dacă nu aș fi avut copii”.

Scriitorul a mărturisit că și-ar fi dorit să discute cu tatăl său mai multe despre scris și că abia după ce acesta a murit și-a dat seama că de fapt se interesase mult mai mult decât ar fi crezut despre cariera lui literară.

Coe a mai povestit și un episod din perioada în care scria primele trei romane ale sale, care nu îl ajutau prea tare să trăiască din scris: „Tatăl meu, o dată la câteva luni, îmi trimitea tăieturi din ziare cu secțiunea de angajări și îmi scria câte o scrisoare drăguță în care îmi spunea că poate ar fi timpul să mă las de scris și să mă apuc de un serviciu serios”.

Deși tatăl nu a fost întotdeauna un susținător convins al cărților sale, scriitorul și-a dorit ca măcar una dintre ele să îi fie în totalitate pe plac.

„Speram ca tatălui meu să îi placă romanul *Expo '58*, pentru că acțiunea se desfășura exact în perioada în care a cunoscut-o pe mama, s-a îndrăgostit, s-au căsătorit și o serie de elemente din relația lor sunt oglindite în această carte. Apoi este vorba despre știință, despre inovație în roman, iar tatăl meu era om de știință. Însă, din păcate, a murit după ce citise numai jumătate din roman. Mai târziu am aflat că se oprise din citit cartea mea pentru că s-a apucat să citească *Fifty Shades of Grey*”.

(„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Aryna CREANGĂ

Rătăcitorii ciocnesc „pentru literatură!”

„Pentru literatură!” – cele trei pahare se ciocnesc unele de cealaltă, clinchetul lor se-aude ușor peste murmurul din sală și lumina face vinul alb din ele să strălucească. Gazda celei de-a doua Seri a FILIT, Robert Șerban, și-a sărbătorit ziua de naștere în urmă cu o zi. „N-am rezistat să nu bem cu toții aici câte un pahar”, spune ușor amuzat în timp ce apare din spatele canapelei, aducând în mâini o sticlă cu vin. Oamenii din sală zâmbesc, iar cei doi invitați pe care organizatorii i-au adus în fața publicului ieșean joi, 5 octombrie, în Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri”, Olga Tokarczuk, unul dintre cei mai apreciați scriitori polonezi contemporani, și cunoscutul scriitor român Mircea Cărtărescu, par încântați de familiaritatea pe care discuția pare s-o capete, încă de la început.

Olga Tokarczuk: „Oamenii fac larmă inutil în jurul poeziei”

N-ai cum să nu-ți imaginezi că te-ai strecurat, pe furiș, la una dintre întrunirile secrete ale scriitorilor, când Robert Șerban aduce firesc vorba despre anunțul care a transformat ziua banală de joi într-o zi importantă pentru lumea literară – anunțarea câștigătorului premiului Nobel pentru Literatură.

„N-avem cum să nu vorbim despre asta; toată lumea doar despre asta a vorbit astăzi”, spune scriitorul și încearcă să-i iscodească pe cei doi invitați. Despre scriitorul britanic de origine japoneză Kazuo Ishiguro, cei doi au numai cuvinte de laudă; de la „îl iubesc mult”-ul Olgăi, până la „este o speranță pentru lumea literară” a lui Mircea Cărtărescu, timpul n-are loc să se mai strecoare. Ce are loc însă să se strecoare e îndoiala pe care Mircea Cărtărescu o sădește în gândurile celor din sală, atunci când sunt puși în fața provocării de a-și imagina cum anume alege comisia câștigătorul premiului mult râvnit: „Ai impresia, uneori, că ai putea să dai cu banul și c-așa l-ai alege. Ai un sentiment de straniu, ca-n Kafka”.

Poezia pare să-nsemne pentru fiecare dintre cei doi invitați ceva diferit. „Am început să scriu poezie când eram tânără, pentru că nu aveam timp să scriu altceva decât versuri”, spune scriitoarea poloneză. Pragul dintre poezie și proză pare să fie pentru ea unul înalt – poezia ocupă anii tinereții, în timp ce proza intervine abia atunci când scriitura devine mai așezată, când reușești să i te dedici în totalitate; „față de poezie, proza îmi ocupă mai mult timp”.

La extrema cealaltă, fără să încerce să lase poezia în urmă vreo secundă, stă Mircea Cărtărescu. „Eu

SERI DE FILIT

mereu am fost poet și asta sunt și acum”, spune scriitorul cu o voce hotărâtă. Fără să șovăie, completează imediat că și-ar justifica autoportretul prin convingerea că „tot scrisul intens este, de fapt, poezie”, iar aceasta din urmă, „asemeni oricărui lucru pe care-l facem, este făcută cu suferință”.

Mircea Cărtărescu: „Ioana, murim de foame, dar eu îmi iau laptop!”

Am auzit, cu îngrijorare, pe scena FILIT rostită întrebarea „dar ce fac scriitorii?”, într-un moment în care discuția celor trei personaje aflate în jurul mesei a început să graviteze într-o lume a tehnolo-

giei. Întrebat dacă literatura va avea de suferit sau nu dacă se va adapta noilor media, Mircea Cărtărescu reușește să contreze sigur pe sine ușoara teamă resimțită de fanii nostalgici ai hârtiei din sală – „Trăim în revoluție; nu mai trăim în Galaxia Guttenberg”.

Scriitorul are și soluții; spune că salvarea este împărțită în două activități, pe care autorii, în general, le practică: camuflajul și avertizarea. Le numește „metode de supraviețuire” și-și amintește că, prima dată când a cunoscut-o pe Olga Tokarczuk, a încadrat-o în categoria scriitorilor care se folosesc de cea de-a doua metodă, anume de avertizare. „Mi-a

Mircea Cărtărescu, Olga Tokarczuk, Robert Șerban la Serile FILIT

făcut, de la prima vedere, o impresie de neșters – avea culorile de avertisment, transmitea totul prin înfățișare”.

Am găsit cu bucurie pe scena FILIT zilele în care cei doi scriitori s-au cunoscut. „Pentru că amândoi eram timizi, Olga a fost singurul om de care m-am putut apropia atunci”, spune Mircea Cărtărescu. N-ai cum să nu-i îndrăgești și să nu te miri, întrebându-te ce-ai fi făcut de meriți să știi atâtea amănunte despre viețile autorilor, atunci când fiecare începe să înșiruie tot felul de lucruri mărunte pe care și le-amintește despre celălalt. „Am mers la Olga pe-atunci, am băut împreună și știu că a scos, la un moment dat, un laptop. Eu pe-atunci n-aveam așa ceva, eram sărac, eram asistent la universitate”, spune amuzant și ușor copleșit scriitorul.

Rememorează pe scurt cum, după seara aceea, aflat în Berlin, cu actuala lui soție, a transformat cumpărarea unui laptop într-un soi de misiune a cărui scop era apărarea propriei demnități. „Știu că i-am zis Ioanei: murim de foame, dar eu îmi iau laptop! Și atunci mi l-am luat”. Publicul din sală izbucnește în râs și hohote de toate felurile se-aud de pretutindeni.

Nici n-apucă să înceteze, că scriitoarea poloneză intervine și, prinzând amintirea lui Mircea Cărtărescu parcă deasupra unui fileu imaginar, i-o servește înapoi, spunând: „eu nu-mi amintesc decât faptul că te-am servit cu un soi de cafea instant, care nu apăruse în România și că te-ai mirat foarte mult”. Hohotele de râs izbucnesc și ele tot instant, iar

liniștea se lasă peste public abia odată cu întrebarea pe care Robert Șerban o adresează celor doi invitați.

„V-ați gândit vreodată să emigrați?” este întrebarea pe care ambii scriitori o întâmpină cu un răspuns negativ. Deși Olga Tokarczuk glumește, spunând că „niciodată, până anul acesta”, când Polonia a început să se confrunte cu mari probleme sociale și politice, în final recunoaște că, asemenea lui Mircea Cărtărescu, n-ar reuși niciodată să se desprindă de țară.

„Pe mine problemele din România nu mă omoară, mă întărită”, spune Cărtărescu în timp ce oamenii din public îl privesc dintr-o dată mai atent.

Îndreptându-și cu subînțeles frazele către problemele cu care și România s-a confruntat de curând, scriitorul începe, treptat, să desființeze rolul major al intelectualului în astfel de situații – „toți suntem intelectuali în astfel de situații” devenind astfel un îndemn comun la răzvrătire în fața încălcării drepturilor; „eu am început să aleg cealaltă cale – rămânerea în țara mea și încercarea de a ajuta”. Asta face și ultimul roman al scriitorului, *Solenoid* (care, după cum anunță Robert Șerban, a apărut astăzi în limba spaniolă – „încă un motiv de sărbătoare!”), ce vorbește despre importanța salvării colective.

Olga Tokarczuk: „Dacă aflu într-o zi că nu mă veți mai citi, voi scrie în ziar: «Caut disperată un cititor!»”

De la cum se propagă informația pe Internet și

SERI DE FILIT

cine are dreptul să-și spună opinia, scriitoarea reușește să conducă discuția către una dintre problemele frecvent întâlnite astăzi, anume aceea că toată lumea poate scrie astăzi orice, având vizibilitate mai mare „chiar decât unele canale de televiziune”.

Ușor extremistă, ideea Olgăi Tokarczuk, enunțată cu un „ar trebui” înainte, face câteva persoane din public să-și deschidă ochii mai mult a mirare, când aceasta spune că „să existe o cenzură a informației” n-ar fi atât de rău. În apărarea afirmației, autoarea spune că, în caz contrar, „unii vor ajunge să nege

chiar existența Holocaustului” sau, spre iscarea zâmbetelor în public, „unii vor ajunge chiar să spună că un salut hitlerist este, de fapt, un semn firesc făcut către chelner, care-l îndeamnă pe acesta să aducă berea la masă”. Ușoara exagerare a scriitoarei de origine poloneză face să se resimtă în sală o tensiune vagă, semn al conștientizării și identificării problemei ridicate la fileul ideilor și de către cititorii din sală.

Tot printre cititori, de astă dată nu a unor idei enunțate pe Internet, ci a ultimului volum al scriitoarei poloneze, *Rătăcitorii*, se numără și gazda serii,

Mircea Cărtărescu, Olga Tokarczuk, Robert Șerban la Serile FILIT

care, bine documentată, împărtășește publicului prezent una dintre experiențele prin care Olga a trecut, pentru a-și scrie romanul. „Te-ai plimbat în subteranul Moscovei trei zile pentru a duce la bun sfârșit scrisul despre această sectă care trebuie să se miște pentru a rămâne în viață”. La naturalul „De ce a fost neapărat necesară această experiență?” care a urmat, scriitoarea a cucerit cititorii din sală. Fără să pară că ar da foarte multă atenție felului în care vorbește și concentrându-se mai mult pe esența cuvântului, Olga admite că așa a reușit să observe oameni și că, de fapt, descoperirea a început avându-se pe sine drept model – „pentru că pe mine mișcarea mă ține în viață; cred că am avut în vedere oameni asemeni mie, mereu aflați într-o călătorie”.

Complicitatea dintre cititorii din sală și cei de pe scenă se poate simți fără prea mult efort și barierele construite din subînțelesuri par să se fi autodistrus de ceva vreme.

Când Olga privește publicul, zâmbește și spune: „Dacă aflu, într-o zi, că nu mă veți mai citi, voi scrie în ziar: «Caut disperată un cititor!»”, e deja știut de către toți cei prezenți că acel momentul e despărțit de realitate printr-o râpă la fel de uriașă ca mirarea celor din sală când află că Mircea Cărtărescu e un fan al jocurilor pe calculator. Peste toate, pentru plăcerea tuturor celor din sală și chicotele voluntarilor, cel pe care îl consideră „geniu creator” al meseriei are aceeași origine ca a scriitoarei din stânga sa – e polonez!

De la jocuri video la o altă încercare de autopor-

tret a lui Mircea Cărtărescu nu trec decât câteva minute despărțitoare. Află, prin urmare, că dacă ar fi să se definească „altfel decât poet”, s-ar numi „căutător”; un personaj asemănător celor construite de Olga, în *Rătăcitorii*.

Căutarea scriitorului român nu se oprește însă aici, pentru că odată cu terminarea întrebărilor gazdei se dă startul unei reprize de întrebări venite de la spectatori. Nimeni nu pare stingherit, iar sinceritatea se află la ea acasă. Voluntarii se plimbă printre rândurile de scaune cu teancuri de hârtii și pixuri, adună întrebări și le duc, în căutare de răspunsuri, către scaunele gazdei, pregătită să le selecteze.

Olga Tokarczuk: „Dacă ar fi să mă gândesc mai bine, dacă vrei să fii fericit, mai bine nu citești!”

Scrisă de două ori, dar caligrafiată diferit, întrebarea care ajunge în mai multe rânduri la scriitori este: „Ce legătură există între literatură și fericire?”. Răspunsul vine imediat în poloneză și, tradus în câteva secunde, spune că „e simplu – lectura unei cărți nu poate să te conducă decât către iubire”. Nu ai timp să asimilezi cele spuse, că Olga Tokarczuk completează nesigură, spunând că pune totuși sub semnul întrebării dacă această lectură conduce și către fericire. „Nu. Dacă mă gândesc mai bine, dacă vrei să fii fericit, mai bine nu citești!”. Râsete se aud la unison din rândurile pline de ieșeni și de invitați FILIT.

Simți solidaritatea amestecată c-un umor și-o părere de rău ieșită la suprafața adevărului proaspăt

rostit și-atunci când Mircea Cărtărescu îl citează pe Nabokov, spunând că „literatura oricum nu se simte cu inima sau cu sufletul, ci cu șira spinării”, nici nu mai ai nevoie de vreo explicație suplimentară și ai putea fi convins că și cu evenimentele FILIT stă treaba la fel. N-ai cum să eviți un fior pe șira spinării când vezi numărul oamenilor din jur care-au venit să-și asculte scriitorii preferați și, deși se identifică și discută problemele și condiția scriitorului, nu poți să nu te simți și tu măcar puțin asemenea lui Kafka, cel care, după spusele lui Mircea Cărtărescu, era numit de către prietenul său cel mai bun „fericit în nefericire”.

Lumina în sală e difuză, globul pământesc de pe scenă nu pare să se învârtă, însă timpul se întoarce de unde a plecat cu o oră și jumătate în urmă și, deși nu din partea lui Robert Șerban, o altă întrebare despre poezie taie calea cuvintelor celor doi scriitori: „Dacă ar fi să alegeți să trăiți într-un poem, care ar fi acela?”. Mircea Cărtărescu zâmbește și-și amintește că, de fapt, împreună cu prietenii săi obișnuia mereu să spună că și-ar dori ca fiecare să trăiască în poemele celuilalt. Dar pentru că nici până astăzi n-a reușit să ajungă printre versurile lor, a decis să se oprească la unul dintre clasici, așa că l-a ales pe Eminescu și-a vrut să trăiască, imaginar, în *Memento mori*, în timp ce Olga Tokarczuk a ales, susținând în continuare că nu i-ar plăcea să trăiască într-o poezie, *Metamorfozele* lui Ovidiu.

Întrebările au început, la cererea lui Mircea Cărtărescu, să nu mai aibă toate vocea gazdei, iar

microfonul, purtat de mâinile unui voluntar FILIT, a prins a se îndrepta către curioșii spectatori. „Care a fost nevoia profundă de a scrie o carte precum *Ră-tăcitorii?*” sau „Cât de mult revii asupra unui text, cât de mult rescrii din el?” au fost întrebări care și-au găsit răspunsuri rapid. Însă atunci când ultima întrebare a îndreptat atenția celor doi scriitori către diferențele dintre literatura română și cea poloneză și noutățile cu care fiecare dintre cele două se poate mândri, din cele două ore destinate Serii au început să curgă cuvinte și în afara programului.

„Literatura central-europeană nu iubește femeile. Nu sunt femeile care au voci puternice și nu sunt nici personaje feminine bine structurate, cu personalități impunătoare”, spune Olga Tokarczuk. „Ea cu siguranță e o personalitate impunătoare”, îți spui în minte, în timp ce aplauzele spectatorilor inundă sala și-o bucurie pare să se-ntindă peste fețele tuturor celor din teatru, prinși în locurile lor printr-un clei invizibil, deseori numit tuș sau cerneală.

„Să pretindem că cele trei pahare de vin au fost băute de către toți cei din sală”, spune Robert Șerban și zâmbetele tuturor se îndreaptă mulțumite către ieșire, cărând corpurile oamenilor, către cea de-a treia zi FILIT care stă să înceapă.

(„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Cătălin HOPULELE

Pilule de înțelepciune la FILIT. Gao Xingjian nu visa un Nobel când scria pe ascuns în lagăr

Celebrul scriitor chinez a vorbit la Iași despre libertate și fuga de un regim opresiv. „China nu este țara mea – este fosta mea țară”, spune astăzi, după 30 de ani de exil. „Acum sunt invitat în întreaga lume. Nu am un pașaport de cetățean al lumii, dar mă consider unul”. „Fuga este necesară pentru a supraviețui. Este necesară, este salutară, este ceva pozitiv – atât pentru supraviețuire, cât și pentru a ieși din ideologiile înțepenite ale secolului XX”. „Am scris pe ascuns, fără să mă gândesc să fiu publicat. Am scris izolat, pe ascuns, cu multe griji și îngrijorări, dar într-un fel am fost liber”. „E un miracol că există un oraș despre care nu am auzit niciodată, Iași, în care există un public tânăr atât de puternic interesat de literatură, la FILIT”.

Gao Xingjian își îngropa manuscrisele în pământ pentru a le ascunde de regimul opresiv chinez, în timp ce era în lagăre de muncă. Se temea pentru el și pentru familia sa. Se temea atât de mult încât nici măcar nu îi spunea soției când scrie, cât scrie sau dacă scrie. Scria și traducea pentru el, fără să aștepte niciodată să fie publicat. Iar când riscul era prea mare, își ardea lucrările.

„China nu este țara mea - este fosta mea țară”, spune astăzi, după 30 de ani de exil. „Este fosta mea

țară, am naționalitate franceză de foarte multă vreme. Dacă vorbesc despre țara mea, cu pașaportul meu francez, vorbesc despre Franța, dar acum sunt invitat în întreaga lume. Nu am un pașaport de cetățean al lumii, dar mă consider unul”.

Câștigătorul Premiului Nobel pentru Literatură în anul 2000, Gao Xingjian și-a rupt pașaportul chinez în 1989. E legat, cumva, fundamental de poporul român. În anul în care străzile din țară musteau a Revoluție, el vorbea împotriva regimului chinez care omora mii de oameni în Piața Tiananmen. Și când a venit la Iași, Xingjian a spus, într-un interviu oferit exclusiv pentru „Ziarul de Iași”, că i se pare un miracol ce s-a întâmplat în România. Un miracol că România a reușit să scape de comunism, și un miracol că există un oraș despre care nu a auzit niciodată, Iași, în care există un public tânăr atât de puternic interesat de literatură, la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași.

Scriitorul nu e purtător de cuvânt al oamenilor

Nu crede în „isme”, în niciun fel de ideologie, se în-
doiește profund față de orice fel de angajare politică și e un om „care a cunoscut răul în toate formele sale”.

Prezentarea făcută câștigătorului premiului

SERI DE FILIT

Nobel pentru Literatură, venit pentru a treia seară FILIT pe scena din Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri”, pare să-i fi înspăimântat mai degrabă pe spectatori, ținuți pe ace și de decalarea programului. Cătălin Sava nu-și scurtează prezentarea – vorbește despre un scriitor care crede în libertate, dar și de un dramaturg, un pictor și un cineast. Despre un scriitor ale cărui piese de teatru erau considerate prea avangardiste în anii '80 și care a fost interzis într-o „mișcare împotriva poluării spiri-

tuale”.

În discursul său de la ridicarea premiului Nobel, Gao Xingjian a spus despre scriitori că sunt persoane obișnuite, poate mai sensibile, dar „oamenii care sunt foarte sensibili sunt adesea și mai fragili. Un scriitor nu este purtător de cuvânt al oamenilor și nici întruchiparea corectitudinii. Vocea sa este inevitabil slabă, dar este exact această voce a individului care este mai autentică”.

Gao Xingjian și Bogdan Ghiu la Serile FILIT

A revenit în sarcina scriitorului și traducătorului Bogdan Ghiu să introducă acest paradox ieșenilor avizi de literatură – un scriitor premiat la Nobel care este aproape necunoscut publicului din România.

„Un experiment onorant”, a spus Bogdan Ghiu, urcând pe scenă, în așteptarea reglării căștii de traducere pentru scriitorul chinez. L-a descris pe Gao, încercând să simplifice două dintre motivele sale cele mai frecvent întâlnite în romane – a ieși și a fugi.

„Par niște concepte negative, dar dumneavoastră reușiți să le faceți pozitive. Ați spus: doar când fug mă simt liber, doar când fug regăsesc libertate. „Vișez să vagabondez de colo-colo, să cunosc totul”. Până unde se poate fugi, mai fugiți astăzi, cum se fuge pe loc, unde trebuie să fugim, de ce, de cine, în condițiile în care toată lumea astăzi fuge?”, a setat Bogdan Ghiu un ton pe care l-a rostogolit tot restul serii.

Fără a îndrăzni să iasă dintr-un șablon standard al interviului, Ghiu a transformat seara într-o discuție aproape filosofică, dar pe o serie de șabloane standardizate – literatură, dramaturgie, pictură, cinematografie. Norocul spectatorilor a ținut de lejeritatea cu care s-a avântat în fiecare subiect Gao Xingjian, chiar dacă trecuse două zile la rând prin interviuri pe tematici similare. Ca un bunicuț care are un acces neîngrădit la un sac de cunoștințe, Gao, cum îl strigau inclusiv voluntarii FILIT, a împărțit, cu multă răbdare, destulă înțelepciune pentru toți cei deschiși să o primească.

„Fuga – necesară pentru a supraviețui”

„Fuga este necesară pentru a supraviețui. Este necesară, este salutară, este ceva pozitiv – atât pentru supraviețuire, cât și pentru a ieși din ideologiile înțepenite ale secolului al XX-lea. Trebuie să ieșim din ele pentru libertatea spiritului și a creației artistice. Trebuie și luciditate pentru a fugi, pentru că altfel nu știi unde anume trebuie să fugi”.

Gao Xingjian vorbește despre o alergare permanentă prin care a trecut toată viața sa, dar nu spre a fugi de ceva, ci în căutarea anilor pe care i-a pierdut într-o țară în care libertatea de exprimare n-a fost niciodată o prioritate.

„De ce să mai fugim în libertate?”, îl întreabă Ghiu. Întrebarea a aprins un spirit în Gao Xingjian, cu care traducătoarea deja făcea un efort aproape suprauman ca să poată țină pasul. A început să le vorbească tuturor despre cum libertatea este o necesitate vitală, dar că există în permanență constrângeri și opresiuni, și că este nevoie de o luciditate pentru a continua să fugim, să ne eliberăm.

Fugă, luciditate și eliberare au fost cuvintele cheie ale primei jumătăți a celei de-a treia Seri FILIT, din care Gao să fi vrut să iasă (deși nu părea, fiindcă se simțea foarte confortabil în acea idee) nu ar fi reușit, fiindcă nu îl lăsa Bogdan Ghiu, care-l tot reînțorcea.

„Secolul al XX-lea a inventat tot felul de *-isme* – marxism, socialism, comunism, dar și liberalism,

care ne leagă fie de o ideologie de piață, fie de o putere politică. Trebuie să ne desprindem și de una, și de cealaltă. Același secol a supus și literatura și arta unor angajamente care sunt adunate unei cauze care a servit unei puteri, indiferent de culoare. Individul e liber, e viu, trebuie să își ia libertatea în propriile mâini. Aceasta este tematică principală a literaturii mele. Iar fuga nu este ceva negativ, ci o glorificare a existenței umane”, le-a spus Gao celor din sală.

„Toată lumea se rinocerizează”

Deși a părut că a vorbit toată seara fără patimă, Gao a acuzat că politica este un fenomen al societății umane, de care nu ne putem lipsi, dar dacă devine constrângere și împiedică cugetarea liberă, atunci devine o problemă. O problemă precum comunismul – o utopie care s-a transformat într-un coșmar, într-un flagel.

„În toată istoria omenirii și până astăzi, politica a însemnat invadarea, pătrunderea în ființa umană. Nu are sens să vorbim în general despre om, omul este o noțiune abstractă, vorbim de rezistența indivizilor, trebuie să ne întoarcem la indivizi, la ființele umane”, crede Gao.

Întrebându-l despre felul în care s-a apucat să traducă Eugen Ionesco fără iluzia publicării când încă era în închisoarea pe care o trăia zi de zi în regimul din China, scriitorul chinez a spus că este o experiență pe care mulți români ar trebui încă să o

aibă aproape în minte, fiindcă anii comunismului nu sunt atât de îndepărtați.

„Am scris pe ascuns, fără să mă gândesc să fiu publicat, pentru că era singura formă ca să mă gândesc, dar nu puteam comunica de teama de a nu fi denunțat. Am scris izolat, pe ascuns, cu multe griji și îngrijorări, dar într-un fel am fost liber. Am tradus din Ionesco, și m-a interesat piesa „Rinocerii”. El a demonstrat-o foarte bine, toată lumea devine rinocer, se rinocerizează – toți ne ascundem sub o mască și devenim monștri, așa cum s-a întâmplat în timpul revoluției culturale. Ceea ce a scris el nu a fost deloc absurd – a fost realist, așa a fost viața. Am trăit aceste lucruri și cred că le-ați trăit și dumneavoastră”, a spus Gao, adăugând fără nicio remușcare că nu a simțit niciodată în viață nevoia să se răzbune.

Ce a pierdut, parte din viața sa, a dispărut de tot – mai departe trebuie să îți crezi o nouă viață.

„Răzbunarea mi se pare ceva stupid – trebuie ca spiritul să zboare, trebuie un nou orizont, o perspectivă care va conduce la adevărata creație”.

(„Ziarul de Iași”, 7 octombrie 2017)

Eli BĂDICĂ

Jeff Lindsay, un scriitor-spectacol

Serile FILIT s-au încheiat cum nu se putea mai bine, duminică, 8 octombrie, cu scriitorul american Jeff Lindsay, creatorul celebrului personaj Dexter. A fost un spectacol de la început până la sfârșit, a amuzat și a emoționat publicul, iar gazda serii, Vlad Tăușance, a fost la înălțime. Categorie, ultima seară FILIT a fost un adevărat performance, care a electrizat Teatrul Național ieșean.

Un eveniment care începe cu autorul venind în pași de dans pe „Satisfaction” de la Rolling Stones nu poate fi, din start, plictisitor. Dacă e urmat de un moderator care îi lasă loc să se desfășoare și încurajează publicul să reacționeze, întâlnirea are toate premisele să fie reușită. Și așa a și fost. Nu degeaba s-a încheiat, în buclă, cu una dintre cele mai autentice mărturisiri: „E, probabil, cel mai bun festival la care am fost – și am fost la multe –, cel mai bine organizat și mai cald. A fost o experiență minunată pentru mine”, spune Jeff Lindsay. Și continuă: „Înțeleg de ce am fost ultimul invitat care a vorbit. După ce am spus, mulți nu vor mai vrea să-mi mai vorbească o vreme”. A încheiat emoționat, făcând reverențe publicului, aplaudându-l și mulțumindu-i: „Fără public, n-ar exista niciun spectacol”.

Să derulez totuși și să vă povestesc ce s-a întâm-

plat, pentru a înțelege cum s-a ajuns aici.

După intrare, Lindsay și-a luat publicul în primire și a remarcat numărul celor prezenți: „Câtă lume, nu e nimic la televizor în seara asta?”. Fiți pe pace, nimeni nu a fost jignit, iar scriitorul nu a uitat să revină, ca un adevărat showman, și să-și complimenteze audiența – spre final, întrebând dacă s-a gândit să se mute în altă țară, a zis că Iași ar putea fi o variantă, căci a găsit multe lucruri unice, cum ar fi că toată lumea este pasionată de cultură, preocupată de idei (rar lucru), plus vinurile, pe care le consideră grozave.

Întrebările și răspunsurile au fost adevărate seturi. Dacă vă întrebați, a câștigat cine trebuia. Iată câteva exemple:

Când v-ați dat seama că ar trebui să deveniți scriitor cu normă întreagă?

După ce m-am însurat. Dacă ești burlac, mai bine cântă la chitară.

Cum scrieți?

Foarte bine, mulțumesc.

Nu, aveți nevoie de ceva special, cafea, sânge de fecioară?

Stau în Florida, acolo nu mai sunt fecioare de niciun fel. Pe termen lung, trebuie să tratezi scrisul

SERI DE FILIT

ca pe o slujbă cu normă întreagă: te duci zilnic, te așezi la birou și lucrezi.

V-a fost greu să scrieți, având copii?

Există un echilibru: sunt un scriitor mai bun atunci când sunt un tată bun și viceversa. Dacă ar fi să aleg una din două, ar fi copiii. Pentru ei scriu, ei sunt motivația – doar două dintre fete au trecut prin facultate.

În meciul acesta a intervenit treptat și interpreta Sorana Lupu, care a mărturisit public că misiunea ei este dificilă, nevoită fiind să traducă glumele și

acrobațiile lingvistice ale lui Jeff Lindsay, care își pierdeau din haz, după ea. Apropos de traducere, autorul s-a declarat încântat că se râde de două ori la o singură glumă, o dată în engleză, apoi în română – moderatorul a intervenit, sugerând să mai existe o traducere, poate în germană; replica a fost: „N-ar fi o idee prea bună, în germană nimic nu e amuzant”.

Au fost atinse numeroase subiecte la întâlnirea de pe scena Naționalului, de la experiențele personale strecurate de Lindsay în scrierile sale – plăcerea de a naviga, copiii, iubirea de Florida, rețetele

Jeff Lindsay și Vlad Tăușance la Serile FILIT

Ritei din seria Dexter, care sunt ale autorului, pasionat de gastronomie –, până la relația cu teatrul pe care îl iubește încă de la primul rol, la 5-6 ani, unde a avut doar o replică („Vine uriașul, vine uriașul!”), pe care a și interpretat-o, spre deliciul publicului, de la legătura sa cu România – Radu Penciulescu i-a fost profesor și mentor, l-a învățat multe, printre care și tehnica „râsului ilicit” („Atunci când faci publicul să râdă, iar apoi îl faci să se simtă prost că a râs”) – și până la peripeții: a avut cu fani obsedați – cineva i-a intrat în casă, altcineva i-a scris o scrisoare cu o singură frază („Știi unde locuiești”), dar cea mai rea experiență a fost, de departe, când un psihotic l-a acuzat că i-a furat ideea cu Dexter, scriind apoi mii de mesaje similare pe internet și promițând că se va răzbuna pe el și pe soția lui.

Scriitorul nu s-a ferit să atingă onest și cu umor și subiecte mai delicate, cum ar fi dacă este o vedetă – răspunsul scurt ar fi nu –, dacă este bogat – din nou, nu: „Ce am câștigat din serial m-a ajutat să plătesc facultatea unei fete și a mai rămas ceva pe lângă. Cărțile m-au ajutat să trăiesc. Și cam atât” –, cum a fost primul său agent, cel care nu a deschis vreme de un an manuscrisul cu Dexter, cum a fost respins de toate editurile, uneori și de două ori, și cum a ajuns la agentul său, căruia îi este fidel și recunoscător că nu a renunțat nici când o făcuse chiar el, cum din motive de marketing a schimbat titlul primului volum din *Left Hand of God* în *Darkly Dreaming Dexter*, despre cât de greu le-a fost copiilor cu doi părinți scriitori (soția lui este Hilary Hemingway,

nepoata lui Ernest Hemingway), despre inevitabilele „dezacorduri violente” cu soția sa ori de câte ori au scris ceva împreună – „Ea se pricepe mai bine la partea de intrigă, pe când eu la dialoguri și la glume, desigur” –, despre cât de greu e să iasă din bucla cu Dexter – are 4-5.000 de pagini fantasy scrise, dar nimeni nu le vrea: „Editorii îmi zic că nu e ceea ce așteaptă fanii de la mine, toți vor Dexter, dar nu chiar Dexter” etc.

Cei din sală au vrut să știe mai mult despre Dexter, ca personaj și construcție narativă, dar și ce crede creatorul lui despre versiunea TV, dacă a fost mulțumit de episodul final, ba chiar cineva l-a întrebabil, plătind umorul cu umor, de ce a furat, totuși, ideea pentru a scrie Dexter.

Iar în ultima parte a dialogului, moderatorul i-a propus lui Lindsay să răspundă la întrebări prin melodii. A fost savuros. O ocazie unică în viață. Și așa am ajuns la începutul acestui material.

Ultima seară FILIT s-a încheiat cu decernarea Premiului liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte, care i-a fost acordat scriitoarei Ioana Pârvulescu, pentru romanul *Inocenții*.

A urmat un concert de muzică românească veche din colecția lui Anton Pann. A interpretat formația vocal-instrumentală *Floralia* a Universității Naționale de Arte „George Enescu” din Iași, iar dirijor a fost conf. univ. dr. Irina Zamfira Dănilă.

(„Suplimentul de cultură”, 16 octombrie 2017)

Cătălin HOPULELE

Jeff Lindsay le-a vorbit ieșenilor despre cum arată viața în mintea unui criminal în serie

Jeff Lindsay a dus Serile FILIT dincolo de ideea unui dialog cultural între scriitori și publicul ieșean îmbrăcat în cojocul unui festival de literatură. Pe scena din Sala Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași, creatorul personajului Dexter, dezvoltat într-o serie de opt romane, adaptat într-un serial de succes internațional, a transformat dialogul într-un show de stand-up comedy, o mărturisire înțesată cu glume despre cele mai grele momente din viața unui om care a creionat unul dintre cei mai cunoscuți criminali în serie din lume.

Jeff Lindsay este un american care confirmă și contrazice toate prejudecățile americane – un om căruia îi place să scrie, dar care o face, spune el, din nevoia și dorința de a plăti facultatea pentru copiii săi. Nu minimizează însă acea trăire internă pe care o au scriitorii, mai ales că provine dintr-o familie în care scrisul este preocuparea principală. Jeff Lindsay este căsătorit cu Hillary Hemingway, nepoata celebrului scriitor Ernest Hemingway, tatăl său fiind frate cu reputatul romancier american. Și cum soția sa nu se ține departe de a continua tradiția familiei, sufrageria lor s-a transformat într-o redacție de carte – își corectează unul altuia textele, se completează, ea fiind mai bună la structură și la in-

trigă, el la dialog și la glume. „Am lucrat împreună la un proiect, sper că nu ne vede soția mea în această seară, când i-am dat să lucreze la o ciornă mi-a scos toate glumele mele și a pus glumele ei. Care... erau stupide, așa că le-am schimbat înapoi cu ale mele”, spune Jeff Lindsay, spre deliciul întregii săli. De fapt, o singură persoană din întreaga sală a Teatrului Național a ajuns să-și urască meseria și, într-un fel, și pe scriitorul american – traducătoarea, care era nevoită să interpreteze glumele bine gândite și improvizate ale lui Lindsay către un public care, în mare parte, le înțelesese din prima și le aștepta cu nesaț pe următoarele.

Un toast de netradus

Începută cu o întârziere de aproape jumătate de oră, ultima întâlnire din cadrul Serilor FILIT l-a avut ca moderator pe scriitorul Vlad Tăușance, recunoscut în ultimii ani ca fiind cel care a coordonat, în timpul alegerilor prezidențiale din 2014, campania din online a președintelui Klaus Iohannis. Pe modelul primei seri, în care au vorbit Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk, Jeff Lindsay și Vlad Tăușance au venit pe scenă direct cu două pahare cu vin și o sticlă, care s-a golit pe parcursul serii. Nu fără a lăsa

efecte, fiind unele momente în care distracția a depășit un stand-up comedy, iar, luat de val, moderatorul a ciocnit pentru „moartea” tuturor celor din departamentele de marketing din edituri, contextul fiind că scriitorul american s-a plâns de faptul că are 4.000 de pagini dintr-un univers fantasy gata-scrise, dar nimeni nu vrea să-l publice. „Editorii mi-au spus că nu e ceea ce așteaptă fanii tăi de la tine. Practic, ei vor ceva exact ca Dexter, dar care să nu fie Dexter”, a spus Lindsay. Scena a fost salvată de translator, care a refuzat, râzând, să traducă, dar și de scriitorul american, care a rostogolit malaxorul de glume mai departe. Glume care au culminat cu Jeff Lindsay răspunzând în versuri la întrebări, în versuri de melodii pe care le-a cântat la chitară, și cu unul dintre cele mai oneste omagii aduse Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași. „Cred că este cel mai bun festival la care am participat, și credeți-mă că am fost la mai multe în jurul lumii. Este cel mai bine condus, organizat, cel mai blând și îngăduitor. A fost o experiență grozavă pentru mine, sper doar că cei de aici vor uita la un moment dat ce s-a întâmplat în această seară și mă vor invita din nou. În teatrul clasic chinez, la finalul performanței, actorii aplaudă publicul, pentru că fără el nu există niciun spectacol. De aceea vă aplaud și vă mulțumesc”, a spus Jeff Lindsay, înainte să părăsească scena, FILIT-ul și Iașul.

În umbra lui Hemingway

Îndrăgostit de pescuit, de gătit, de soția și de fii-

cele sale, Jeff Lindsay nu s-a văzut niciodată creându-l pe Dexter, un criminal în serie care lucrează ca un consultant al poliției și care ucide criminalii ce scapă de plasa justiției, dar care sunt vinovați în ochii săi. Jeff scrisese o serie de cărți până când a fost invitat să participe la un prânz și să le vorbească unor oameni de afaceri în care a văzut atâta falsitate, ură și valențe de sociopatie încât și-a dat seama că, în acel context, a fi criminal în serie nu era cel mai rău lucru din lume. A plecat acasă cu povestea primului roman schițată pe șervețelele de la masă și a început lungul proces de publicare. A trimis cartea unui editor care a reușit să promoveze *Hunting with Hemingway*, o carte pe care a scris-o în colaborare cu soția sa. O carte alcătuită din povești vânătoarești scrise de fratele lui Ernest Hemingway, în 1950, editate și rescrise de soția sa, pe care Jeff Lindsay și Hillary Hemingway „am reluat-o, am găsit o nouă structură și am legat poveștile din nou. Nu cred că s-a mai întâmplat vreodată ca la editarea unei cărți să lucreze două generații de soț și soție”. Același editor a avut timp de un an de zile pe pozele biroului său, într-o cutie, manuscrisul de la Dexter, pe care Jeff Lindsay l-a scris „ca să arăt degetul mijlociu lumii”, fără a se aștepta vreodată ca să fie publicat. Însă după ce toate marile edituri din SUA l-au refuzat, respingându-i ideea, acesta a ajuns la editorul căruia Lindsay îi mulțumește profund pe prima pagină a primului volum. „A ajuns la un agent recomandat de soția mea și care mi-a scris o scrisoare de recomandare atât de flatantă, încât am cre-

zut că mi-a scris-o mama ca să mă facă să mă simt mai bine. Am crezut că e o glumă. Am un grad mare de loialitate față de omul acesta. S-a ocupat de mine la mult timp după ce renunșasem eu deja să o fac”.

Istoria unui titlu

După publicarea romanului *Darkly Dreaming Dexter*, primul din seria dedicată lui Dexter, au venit și vești bune, și vești rele. În primul rând, autorul s-a plâns de faptul că a trebuit să se supună deciziei

„marketingului”, ce a determinat și gluma cu toastul făcută de Vlad Tăușance. Deși el voia să dea titlul *Mâna stângă a lui Dumnezeu*, iar fiica sa cea mică a propus un titlu chiar mai bun – *Pinocchio bleeds* (n.red. *Pinocchio sângerează*), cei de la marketing nu au fost de acord. „Le-am spus că e cel mai stupid lucru pe care l-am auzit vreodată. Și știți ce a făcut ticălosul mai departe? Mi-a spus că titlul pare bun, că are rezultate bune în focus grupuri, hai să îl folosim. Dacă apărea în carte, am spus și eu că, asta este,

Show Jeff Lindsay

îl folosim. Dar după câteva zile m-a sunat și mi-a spus că dacă deschizi manuscrisul la pagina 324 găsești un loc bun în care poți să adaugi „Darkly Dreaming Dexter”, le-a spus celor din sală Jeff Lindsay. Împingând tonul glumelor până la un punct în care nu mai știai dacă glumește sau dacă era îngrozit cu adevărat, Jeff le-a prezentat celor din sală și aspectele negative ale publicării unui roman despre un criminal. Tot felul de oameni au început să apară în viața sa și a familiei sale, fani, fanatici, chiar persoane cu un anumit grad de tulburare psihică. „Mi-a intrat un bărbat pe ușa din față pe care nu l-am văzut în viața mea, însă el știa cine sunt. Nu a fost însă cel mai rău lucru pe care l-am pățit. Un altul îmi trimitea scrisori în care îmi spunea că știe unde locuiesc. Nici el nu a fost cel mai rău. Probabil cel mai rău a fost cineva care era cu siguranță psihopat. M-a contactat și mi-a spus că i-am furat ideea lui pentru a realiza Dexter și apoi a început să scrie peste tot pe Internet, de mii de ori, că îl voi omorî pe Jeff Lindsay și pe soția sa pentru că mi-a furat ideea”, a spus scriitorul american.

O faimă în anonim

Jeff Lindsay se simte binecuvântat că, deși romanele sale sunt traduse și citite în foarte multe țări din lume, nu are notorietatea pe care o au cei care lucrează la Hollywood, unde a lucrat și el 12 ani. „Cred că oamenii primitivi care spuneau că o cameră îți poate fura sufletul au văzut la un moment dat Hollywoodul”. De aceea se bucură că este genul de

scriitor care se poate duce la supermarket fără să fie nevoit să dea 50 de autografe până la raftul cu vin. „Nu mă gândesc că sunt faimos”, a răspuns scriitorul la întrebarea lui Vlad Tăușance. „Dintre toate meseriile care ți-ar putea aduce faimă, cea de scriitor îți oferă un fel de „faimă în anonim”, este una pe care o prefer și cred că de aceea aleg meseria de scriitor și în fața celei de dramaturg sau altele pe care le-am avut de-a lungul timpului”. Întrebat fiind cum face față succesului, Lindsay i-a promis lui Vlad Tăușance că o să-l anunțe asta atunci când o să cunoască succesul. „Cel mai mare succes pe care l-am avut îl reprezintă cele trei fete ale mele. Credeți-mă, nu am nicio problemă cu egoul, să ai trei fete e suficient să smerească pe oricine”, a povestit scriitorul. Și cum succesul nu i s-a urcat la cap, nu au făcut-o nici banii obținuți de pe urma lui, fiindcă, explică Lindsay, nu se consideră bogat. Cu banii din drepturile de televizare ale serialului Dexter a plătit facultatea pentru una dintre fete și i-au mai rămas câțiva să pună deoparte, iar cu banii obținuți din vânzările de cărți și-a întreținut familia. „Dar nu, nu sunt bogat”, spune scriitorul cu o normalitate de care spune că s-a ferit toată viața, dar pe care a încercat mereu să o atingă în viața de familie. De aceea nici nu are tabieturi neobișnuite când scrie, nu are nevoie de o lună plină pentru a-și duce cărțile la bun sfârșit, dar ar avea nevoie de liniște. „Cred că pe termen lung trebuie să te porți ca la o slujbă. Te prezinți în fiecare zi, stai jos și-ți faci meseria. Când am început aveam un ritual, beam o cafea, cu puțin whisky irlandez în ea,

probabil de aceea nu scriam foarte mult. Aprindeam o țigară, pisica mi se urca pe umeri și își înfășura coada în jurul gâtului și mă apucam de scris. Acum vin la birou, închid ușa și intru în acel fel de transă în care dacă mă deranjezi țiip la tine și apoi jumătate de oră nu pot scrie pentru că trebuie să stau să îmi cer scuze. Dar de regulă mă pun să scriu până simt că nu mai rămâne nimic de spus în ziua aceea”, a explicat Jeff Lindsay.

„L-ai construit pe Dexter după mine?”

Americanul însă se consideră a fi un tată pasionat, iar faptul că a crescut trei copii crede că l-a ajutat să devină un scriitor mai bun. „Un lucru îl completează pe celălalt. Sunt un scriitor mai bun când sunt un tată mai bun și viceversa. Dacă ar fi să aleg doar un singur lucru, mi-aș alege copiii, dar e și o motivare suplimentară când scrii atunci când ai copii”. Nu doar copiii îi oferă inspirație și curaj să scrie, ci preia câte puțin și din viețile celor din jurul său. La un moment dat, Jeff Lindsay a mărturisit că are un prieten foarte bun, de două ori mai masiv decât el, pe care-l bănuia că avea anumite probleme, și care l-a acuzat că l-a folosit ca model de inspirație. „Era foarte beat, m-a luat deoparte, s-a aplecat spre mine și era un tip înfricoșător și mi-a spus „zi-mi adevărul. L-ai construit pe Dexter pe viața mea?”. Dar momentul doar l-a amuzat pe scriitorul american pentru că multiplele cercetări pe care le-a făcut în documentarea cărților sale l-au împins la concluzia că sociopatii nu se transformă în criminali în

serie peste noapte. De aceea nici nu s-a temut să răspundă la întrebarea pusă din sală – dacă s-ar simți vinovat în cazul în care cineva ar lua idei din cărțile sale și le-ar pune în aplicare. „Am citit toate cărțile Tarzan și tot nu pot să mă legăn de copaci. Fata mea a citit toate cărțile Harry Potter și nu poate să facă magie. A citi o carte despre un criminal în serie nu te transformă în criminal în serie, decât dacă nu cumva ești deja unul în inima ta. Sociopatii sunt născuți, nu sunt făcuți. Am făcut o amplă documentare, există un „empathy bump” care le lipsește sociopatiilor. Nu toți sociopatii devin, desigur, ucigași, mulți devin oameni de afaceri, dar a citi o carte și a vedea un serial nu te va transforma într-un ucigaș”, le-a spus Lindsay celor din sală. Înainte de a pleca de pe scenă, Lindsay le-a lăsat ieșenilor mai mult decât părerea sa bună despre vin și despre un festival bine organizat, le-a spus că rareori în viața sa a întâlnit laolaltă oameni cu atât de multă pasiune pentru scris și pentru carte.

(„Ziarul de Iași”, 9 octombrie 2017)

Radu CUCUTEANU

FILIT, adio, deci pe curând

A fost și s-a încheiat. Cea de-a V-a ediție a Festivalului de Literatură și Traducere de la Iași a luat sfârșit duminică, 8 octombrie. Pe scurt, este vorba despre mai mult de 30.000 de participanți. Anul acesta, FILIT a însemnat peste 300 de invitați din întreaga lume, 150 de voluntari implicați și peste 100 de evenimente incluse în program. Un eveniment redimensionat în mod evident, impresionant prin dimensiunea organizatorică și prin reacțiile generate, atât cele ale publicului, cât și cele ale invitaților. La nivel de acoperire internațională, trebuie amintit faptul că la suita de evenimente festivaliere au participat jurnaliști de la publicații din străinătate, printre care francezii de la „Charlie Hebdo” și spaniolii de la „El País”.

Una dintre declarațiile cu greutate îi aparține laureatului Premiului Nobel pentru Literatură, Gao Xingjian: „Este o adevărată plăcere să descopăr un oraș cultural, primitiv. Pentru mine, era greu de imaginat... Și acest festival, FILIT, în acest oraș, este important. Găzduiește sute de scriitori, editori, traducători din lumea întreagă. Mi se pare un adevărat miracol pe care nu mi l-am putut imagina înainte să ajung aici”.

Dar nu a fost singurul în această uimire. „Este cel mai bun festival la care am participat. Și am fost la

multe din întreaga lume. Este cel mai bine organizat și pus la punct, a fost o experiență minunată pentru mine”, a spus Jeff Lindsay, creatorul celebrului personaj Dexter.

Scriitoarea Olga Tokarczuk s-a alăturat celor de mai sus prin declarațiile sale: „Venind aici, îmi imaginam că este vorba despre un festival prestigios, dar mic. Nu m-am așteptat să fie un festival atât de bine organizat, festival de talie europeană. Voi recomanda tuturor prietenilor mei din alte țări să vină aici, doar să fie aici. Sunt și puțin geloasă, noi organizăm în Polonia un festival mic, local, și îi voi întreba pe organizatori cum pot face și eu asta, să organizez un festival atât de grozav”. Partenerul ei de pe scena Teatrului Național din cea de-a doua seară FILIT, Mircea Cărtărescu, a spus: „Aici este un festival de talie internațională. Eu am văzut multe astfel de festivaluri la viața mea, și în Occident, și prin alte părți, și e perfect comparabil cu oricare dintre ele”.

Cum vă puteți imagina, reacțiile organizatorilor au fost pe măsură, după tot timpul petrecut și stresul de a pune pe picioare un festival de asemenea dimensiuni. „Bucuriile noastre, ale organizatorilor, sunt suma bucuriilor oaspeților noștri și ale publicului, care a venit la această ediție într-un număr

impresionant. Am simțit, cu adevărat, că suntem o comunitate care iubește literatura. Și la fel au simțit invitații noștri, aproape fiecare dintre cei cu care am discutat au ținut să sublinieze asta. Așa încât nu pot să spun decât că suntem, toți cei implicați în FILIT, mândri de Iași și de ieșeni”, a declarat Lucian Dan Teodorovici, managerul FILIT și director al Muzelului Literaturii Române din Iași.

Festivalul de care Iașul are nevoie, ba chiar îl și vrea

Cum se vede, ediția a V-a a FILIT este considerată de toate părțile nu doar o reușită, ci mult mai mult, o repunere a orașului pe harta culturală, prin calitate și anvergură, după precedentele două ediții, de criză. Un festival de care orașul acesta are nevoie, nu pentru acum, ci pentru viitor.

Dar să revin. Ca în toate, avem nevoie de un etalon și atunci când vorbim despre succesul (incontestabil, oricum ar vrea cineva să privească lucrurile) înregistrat de FILIT 2017. Și care ar putea fi acel etalon? Simplu, oamenii. Prezența publicului și calitatea sa. Despre invitați, despre evenimente s-a tot scris, și pe bună dreptate, având în vedere cât de impresionantă este lista participanților și diversitatea programului. Despre public, însă, mai puțin. Din nou, nu este vorba despre marile evenimente, unde în chip firesc s-a adunat multă lume. Nu spun aici despre Serile FILIT, care în mod normal s-au bucurat de săli pline ochi, nici de prezența invitaților prin licee, lucru admirabil prin definiție, ci mă refer la prezența constantă a publicului la evenimente. Două

fapte m-au impresionat: un moment și sentimentul general, constanța publicului.

Momentul e foarte simplu și cu atât mai surprinzător: Noaptea albă a poeziei. Știm cu toții că mulți nu văd cu ochi foarte buni poezia. Cu toate acestea, corturile FILIT din Piața Unirii au fost pline de oameni. Și cu foarte mulți alții care erau prin față, la o vorbă, la o țigară. Abia bine după miezul nopții au început să se retragă din participanți (maratonul de poezie a început la ora 22). Iar la final tot mai aveai o sută de persoane. Și după aceea, maratonul se terminase, dar nu și poveștile. Așa că s-a stat mai departe, amestecat, scriitori, public, voluntari, frig, de toate pentru toți. Pentru ca a doua zi să aflu că printre cei care au rezistat până la final a fost și un grup de elevi din Chișinău. Profesoara lor, Mariana Jitari pe numele său, și-a luat cei 27 de copii din clasă și au făcut șapte ore până la Iași, cu drumurile proaste, cu statul în vamă, cu toate, special pentru poezie. Și au rezistat oboselii până la ultimul minut. Pentru ca apoi să se suie înapoi în autobuz și să parcurgă calea înapoi, probabil pentru alte șapte ceasuri de petrecut pe aceleași drumuri. Ce mai poți zice la așa ceva?

Cum spuneam, acesta a fost momentul care mi s-a părut definitiv pentru spiritul care i-a animat pe cei de la FILIT. Dublat de o consecvență nemaipomenită. Fiecare eveniment nu doar că avea propria nișă, dar s-a bucurat, din câte am văzut, de audiențe constante. Nu săli goale, nu nimic. Și cel mai puternic semn al acestei constanțe a celor interesați a fost vizibil în ultimele două zile, sâmbătă și duminică, când a venit ploaia. Ei bine, dacă vă închipuiți că asta

ET IN FILIT EGO

a fost o problemă, vă înșelați așa cum m-am înșelat și eu. Foarte mulți oameni au ieșit pe o vreme care te predispucea mai degrabă să stai înăuntru, să eviți umezeala, și au mers mai departe alături de FILIT.

Aici e momentul în care cifrele spun tot: 30.000 de participanți, numărați de voluntari la fiecare eveniment. Pragul de 10.000 a fost depășit vineri, când Florin Lăzărescu, aflând vestea, explica fiecăruia, calm și obosit, importanța acestui număr. Ceea ce face foarte evident un lucru: apetența pentru cultură a publicului (și, subliniez, a tinerilor) este foarte mare, iar FILIT este festivalul care răspunde foarte bine acesteia. Festivalul de care Iașul are nevoie, ba chiar îl și vrea.

Și trebuie să amintesc de voluntari. Mulți, organizați, chiar voluntari, au interacționat cu toată lumea, s-au simțit bine și au avut grijă ca cei

prezenți, la rândul lor, să facă la fel. Trebuie să recunosc că am simțit un fel de invidie, numai gândindu-mă cu ce povești s-au ales. Pe de altă parte, nici nu pot să concep ce volum de muncă trebuie să fi însemnat numai organizarea lor – și, după cum s-a văzut și s-a tot spus, întregul FILIT a fost extrem de bine organizat.

La final, două cuvinte legate de cei din spatele Festivalului, Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu în primul rând, dar în egală măsură întreaga echipă de la Muzeul Literaturii Române din Iași. Au fost prezenți, uneori credeai că sunt ubicui, au rezistat numai ei știu cum oboselii și stresului (acumulate în multe luni, nu doar zilele acestea) și au organizat un festival nemaipomenit. FILIT, ne vedem la anul!

(„Suplimentul de cultură”, 16 octombrie 2017)

„Filiteni” în foaiorul Teatrului Național Iași

Bogdan CREȚU

Câteva secvențe de la FILIT 2017

Și a fost FILIT 2017... Un festival așteptat, nu doar de ieșeni, care face parte din identitatea culturală a orașului, așa cum foarte puține alte manifestări culturale reușesc. Nu am să comit aici un reportaj de la fața locului: festivalul a fost bine promovată, zeci de participanți sau de spectatori au povestit, în presă sau pe rețelele de socializare, ce și cum. Nu are rost să perorez aici despre câți scriitori buni & cunoscuți au venit, despre ce a spus fiecare. Prefer să culeg câteva scene la care am fost martor, dintre zecile de altele similare, la care mii sau zeci de mii de oameni au putut fi martori.

Încerc, joi seara, să asist la recitalurile de poezie ale lui Claudiu Komartin și Ana Donțu. Primul mi-e vechi prieten, e un poet admirabil, care trăiește doar pentru poezie (nu sunt simple vorbe). A doua e o foarte bună tânără poetă, ieșită de sub oblăduirea (nu pot spune „mantaua”) lui Radu Vancu, de la cenaclul „Zona Nouă” din Sibiu. Volumul ei, *Cadrul 25*, din 2015, mi s-a părut unul dintre cele mai bune debuturi din ultimii ani. Ajung la Casa Dosoftei (unde am participat, de prin 1997, la zeci de sedințe ale Cenaclului Outopos) cu cinci minute înainte de începerea evenimentului. Urc calm scara în spirală, îi găesc în fața ușii masive din lemn pe Ștefan Manasia,

Radu Andriescu și Dan Coman. Ne bucurăm unii de alții, după care dau să intru în sală, spre amuzamentul lor. Și nu reușesc. Sala e plină-ochi. Oamenii stau și pe jos, ocupând până și spațiul din cadrul ușii. Știam eu niște superstiții cu pășitul peste prag, dar se pare că doar eu mi le mai aminteam. Încerc să glumesc, propunându-le prietenilor mei să așteptăm până începe lectura lui Claudiu, că atunci sigur vor ieși câțiva din sală, dar nu am succes. Sunt nevoit să mă resemnez cu un pahar de vin (roșu, sec), servit în compania lui Ștefan, undeva prin apropiere. Deși frustrat, mă bucur că atâtia oameni stau înghesuți ca să asculte poezie bună la Iași. Nu pot să-mi alung din minte o imagine de acum câțiva ani, de la un festival care își propunea să aducă poezia în stradă, în care un poet de-al urbei își făcea numărul, asistat de un singur spectator. Ghinion!

Al doilea moment vine vineri noaptea, când, începând cu orele 22, debutează în Casa FILIT „noaptea albă a poeziei”. Poeți unul și unul, dintre care s-au lipit de inima mea Mariana Codruț și Cosmin Perța. Vreo 200 de oameni la început, în jur de 100 spre dimineață, toți făcând față oboselii și frigului, ca să aculte poezie adevărată. Cel mai emoționant mi s-a părut faptul că o profesoară din Chișinău,

ET IN FILIT EGO

Mariana Jitari pe numele ei, și-a urcat elevii într-un microbuz și au făcut vreo șapte ceasuri până la Iași (controlul în vamă dublează distanțele), au asistat la întregul recital, au reacționat cu mult entuziasm, s-au bucurat realmente de fiecare clipă și, dimineața, au luat-o înapoi către casă. Cum să nu apreciezi astfel de gesturi? Cum să nu îți dai seama că poezia continuă să rămână importantă?

Al treilea moment. Duminică după-amiaza, la orele 14. Plouă mecanic încă de dimineață. Frig. Umezeală parșivă. Vremea perfectă pentru stat în casă și picotit. Am de moderat o întâlnire cu trei prozatori (Immanuel Mifsud, Filip Florian și Dan Alexe). Oftez din rărunchi și ies în pișorceala de afară. Ajung cu jumătate de oră înainte, dârdâind și cu pantofii murați. Înainte de eveniment, ne temem că nu vom avea prea mulți spectatori și le dăm dreptate celor care au preferat să rămână acasă. Dar suntem la Iași.

La FILIT. Începem dialogul și mă uit deodată în sală. E aproape plină. Mult peste 100 de oameni au venit totuși, stau înfășurați în paltoane & impermeabile, în cortul din Piața Unirii, ca să ne asculte pe noi. Ceea ce e admirabil.

Ceea ce demonstrează că Iașul nu doar că merită, ci că are nevoie de FILIT. Care, ca să răspund unor voci rău intenționate, mi se pare una dintre cele mai bune investiții posibile. Mai ales în mințile noastre și ale copiilor noștri. O spun a câta oară: potențialul Iașilor este unul cultural, orice investiție profesionistă în această zonă va da roade.

Sincere felicitări echipei de la Muzeul Național al Literaturii Române din Iași, coordonată, anul acesta, de Lucian Dan Teodorvici și Florin Lăzărescu! Și mulțumiri.

(„Ziarul de Iași”, 10 octombrie 2017)

Expoziție în Casa FILIT

Michael HAULICĂ

Mistere, fantezii, sefeuri. Un FILIT fantastic

Am fost printre scriitorii invitați la FILIT (Festivalul Internațional de Literatură și Traducere), inaugurând Casa Fantasy, împreună cu colegii mei Florin Chirculescu, Marian Coman, Alexandru Lamba și Dănuț Ungureanu.

Am avut fiecare o întâlnire cu publicul ieșean, moderată de Dan Doboș – nu știu dacă în calitate de scriitor de SF&F sau în calitate de director al Bibliotecii Județene „Gheorghe Asachi”, care ne-a fost și gazdă, la Fliala „Ion Creangă”, situată în Casa de Cultură a Sindicatelor. Mă gândeam la început că plasa-rea întâlnirilor noastre în alt loc decât Piața Unirii, unde erau amplasate corturile oficiale ale FILIT, va duce la o scădere a numărului de participanți, care ar fi trebuit să facă un efort suplimentar să vină să ne vadă/ audă. Este cu atât mai mult de apreciat faptul că am avut săli pline sau aproape pline.

Oricum, recordul de spectatori l-am avut la cele două licee unde am fost invitați – eu și Marian Coman la Liceul de Informatică „Grigore Moșil” din Iași, Alexandru Lamba și Dănuț Ungureanu la Colegiul Național „Mihail Sadoveanu” din Pașcani – unde, datorită multelor întrebări puse de elevi (o profesoară a numărat la unul dintre licee 34 de întrebări), am cam depășit cele două ore alocate evenimentelor.

Ca să nu mai spun că, după prima vizită la liceul Moșil, am fost asaltați de cereri de prietenie pe Facebook, iar a doua zi, la Casa Fantasy, am recunoscut câteva eleve care veniseră și la al doilea eveniment.

N-ai idee de ce înseamnă FILIT până nu vezi, până nu ești acolo, până nu îți atârni la gât ecusonul, până nu asști la evenimentele altor scriitori – fie în cortul FILIT din Piața Unirii, fie la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”.

FILIT nu e doar un festival, nu e doar o manifestare, nu e doar un eveniment cultural. Și nici nu e vorba doar de o organizare mult peste ce știm noi în materie de organizare, sau o înșiruire de evenimente mult peste ce ne imaginăm că se poate întâmpla în literatura lumii într-un interval de cinci zile, sau un muzeu al literaturii cu diorame în mișcare, în care au fost prinși scriitori vii.

FILIT este o stare de spirit, o viață din viața noastră, este un sentiment, dacă vreți. Un fel de a fi, care și se poate întâmpla cinci zile pe an sau, poate, cinci zile în viață.

Au fost cinci zile în care m-am simțit special, am simțit că a fi scriitor, în România, e o chestie foarte faină.

Noi, cei din Casa Fantasy, fără să ne fi vorbit dinainte, am participat la toate evenimentele noastre. I-am avut alături de mine și de Marian Coman, la Liceul de Informatică, pe Florin Chirculescu, Alexandru Lamba și Dănuț Ungureanu, așa cum eu am fost să-i văd pe ultimii doi la liceul din Pașcani, iar pe Chirculescu l-am văzut la cel de-al doilea eveniment al lui, alături de Simona Antonescu și Codrin Liviu Cuțitaru. A fost o solidaritate de grup și mă bucur tare mult că a existat, pentru că mi-am dat seama, încă o dată, ce colegi minunați am, ce buni sunt, nu numai ca scriitori, dar și ca vorbitori.

Bineînțeles, frumusețea celor cinci după-amieze dedicate nouă n-ar fi fost la fel fără cel care a moderat dialogurile, Dan Doboș, un om care ne cunoaște pe toți demult, ne știe cărțile, a trăit în timp real carierele fiecăruia dintre noi, încă de pe vremea când Marian Coman era student la Iași, încă de acum 30 de ani când eu făceam cunoștință cu cenaclul Quasar din Iași etc., punându-ne întrebări nu numai din „materia studiată”, cărțile noastre, ci și din lucruri pe care le știa ca prieten și tovarăș în multe întâmplări. De pildă, mie mi-a pus cea mai frumoasă (plăcută) întrebare de care am avut parte în cele cinci zile de FILIT: câți din sală crezi că știi că tu ești autorul versurilor la „Ninge pe Moldova” (un cântec compus în 1984 de Radu Ștefan, pe versurile mele, cântec care de atunci se aude prin Iași în diverse interpretări, cu diverse ocazii)? A fost un moment emoționant, amintindu-mi niște vremuri în care nu aveam încă 30 de ani, dar și văzând uimirea de pe

fețele celor care ne priveau și pentru care acel cântec face parte din folclorul local.

Despre organizarea festivalului nu știu cum aș putea vorbi fără să recurg pur și simplu la o înșiruire de superlative, de la corespondența anterioară evenimentului, privind transportul, textele oficiale din program și de pe site, preferințe, cerințe, până la cele petrecute la fața locului, asistența permanentă a voluntarilor care ne-au fost alocați, transportul între diverse puncte unde voiam să ajungem, informații sau pur și simplu conversații menite să ne facă să ne simțim bine.

Dintre toți cei care au lucrat la acest festival, vreau să pomenesc doar două nume: Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu. Și să le mulțumesc pentru că au fost în permanență acolo, printre invitați, având mereu câte un cuvânt pentru fiecare dintre cei care le ieșeau în față. Spunea Dănuț Ungureanu, la una dintre întâlniri, că ceea ce-și dorește din partea editorului lui este respectul. Exact asta a fost la Iași, cred că fiecare scriitor invitat acolo s-a simțit respectat de toți cei care au organizat festivalul.

Cu ce m-am întors de la Iași? Cu o poftă grozavă de a citi autori români. Cu imboldul de a uita o vreme de eReader și a scoate din bibliotecă, pentru a le pune pe birou, să-mi sară în ochi în fiecare zi, să-mi semnaleze că a venit, în sfârșit, vremea lor, *Matei Brunul*, *Solenoid*, *Agata murind*, *Spre văi de jad și sălbăție*, *Zilele regelui*, să fac o comandă cu cărți de Olga Tokarczuk, Kari Fredrikke Braenne, Simona Antonescu...

ET IN FILIT EGO

Ce-mi doresc pe viitor? Desigur, să mai ajung la FILIT. Să nu fi fost primul și ultimul an de existență al Casei Fantasy. Să existe în continuare o casă a literaturii Fantasy & Science-Fiction. Să apară Casa Misterelor, unde să fie invitați scriitori de romane polițiste...

Până la urmă literatura e una singură, indiferent dacă scrii despre tine, despre vecinii de bloc, despre

extratereștri sau despre criminali în serie. Important e să comunici ceva publicului, important e ca volumele tale să fie căutate, cumpărate. Pentru că, fără cititori, suntem zadarnici, oricât de geniali ne-ar decreta cineva peste 50 sau 100 de ani.

(„Observator cultural”, 13 octombrie 2017)

Michael Haulică la Casa Fantasy

Cristina HERMEZIU

Efectul FILIT

Festivalul Internațional de literatură și traducere de la Iași (FILIT), ediția a 5-a, a reușit să înroșească sinapsele rețelelor sociale: înaintea, în timpul și după evenimentul desfășurat între 4 și 8 octombrie, participanții – peste 300 – au arătat o surescitare entuziastă și o efervescentă vecină cu euforia. Nu-i așa că nu avem nevoie decât de un pumn de cuvinte pentru a fi fericiți? E ceea ce face literatura din noi.

Dincolo de adicția de a ne etala emoțiile (literare) pe Facebook, ce rămâne cu adevărat dintr-un festival de literatură e palpabil: i-am văzut pe scriitori, de cele mai multe ori ochi în ochi, alături de la distanța mulțimii, i-am ascultat confesându-se, le-am perceput emoția, forța, am râs împreună, făcând parte dintr-o miraculoasă conectare pe viu la spiritul lor și la puterea nemăsurată a cuvintelor de a da sens lumii și individului în lume.

FILIT 2017 a fost un fel de țarc uriaș al literaturii, cât Iașul de mare, unde aveai șansa să-l vezi, spre exemplu, pe Gao Xingjian, laureat al Nobelului pentru literatură în 2000, pășind în curtea bojdeucii lui Creangă din Țicău, pe Olga Tokarczuk, vibrând ca un mac roșu incandescent, pe scena Teatrului Național sau pe Emil Brumaru, recitând și vorbind poezie, înconjurat de o sală arhiplină de tineri la Casa Dosoftei.

Nimeni n-a putut să fie peste tot, la dezbaterile de la Universitate sau de la Institutul francez, la întâlnirile Alecart, ale scriitorilor cu liceenii sau la clubul Logos, la dialogurile din Casa FILIT – cortul alb din inima Iașului: cu o culpabilizare delicioasă, mi-am făcut FILIT-ul meu personal, de care dau seama aici, parțial și subiectiv, luând în brațe formularea superbă a lui Bogdan Crețu, critic literar și profesor universitar. „Un text devine literatură în același mod în care o partitură devine muzică”, i-a răspuns Bogdan Crețu scriitorului somalez de limbă engleză Nuruddin Farah, care-și întreba partenerii de dezbateri ce anume numim literatură într-o împreunare de cuvinte. Când o partitură e interpretată, când o pagină e citită, când scriitorul e ascultat, când există o transmisiune, doar atunci se aude sunetul acela esențial care legitimează gratuitatea artei, a literaturii.

La excelenta întâlnire moderată cu mână sigură de Bogdan Crețu s-a mai pus o întrebare fertilă, esențială pentru scriitorii stabiliți în altă parte decât țara de origine. Ce e „acasă”? „Acasă e oriunde NU am voie să intru. Acolo e paradisul”, a răspuns același Nuruddin Farah, scriitor de limbă engleză interzis, condamnat la inexistență în țara sa natală,

ET IN FILIT EGO

Somalia, cu care întreține de altfel, prin literatură, un emoționant cordon ombilical: „Mi-am menținut țara în viață scriind despre ea”.

„Dacă ești acasă cu tine, ești acasă în multe locuri” am auzit-o spunând pe Dana Grigorcea, scriitoare de limbă germană stabilită în Elveția, cea care mărturisește că, precum personajele ei, nu face decât să caute Bucureștiul în toate celelalte orașe

din lume. Pentru Ioan T. Morar, stabilit în Franța, acasă e desigur „acolo unde scoți totul din valize și pui valizele pe dulap”, însă cea mai bună casă pentru un autor rămâne cartea pe care o scrie sau a scris-o.

Beneficul efect FILIT: mărturisesc că înainte de festival n-am știut nimic despre Nuruddin Farah, născut în 1945 în Somalia, romancier, dramaturg și autor a numeroase eseuri polemice, inițiatorul în

Public subefectul FILIT

anii 1970 al transcrierii dialectelor somaleze în alfabet latin. În prezent profesor invitat la Bard College la New York, scriitorul african a fost tradus și în limba română cu titlul *Ascuns la vedere*, apărut la Polirom în 2015. Prin FILIT, Iașul l-a avut oaspete, un creator profund și modest, un spirit ironic și bonom, o voce puternică de scriitor dezrădăcinat pentru care relația cu țara interzisă a fost nevroza care i-a alimentat continuu scrisul, autentic.

Aleg un alt stop-cadru, o fotografie în plan larg, de fetru moale și senzual, ca să mărturisesc cum e să te cufunzi în anonimatul splendid al sălii Teatrului Național din Iași, între alte câteva sute de oameni fericiți să-i asculte pe scriitori, Mircea Cărtărescu și autoarea poloneză Olga Tokarczuk într-o complicitate luminoasă, dirijată de Robert Șerban. Mircea Cărtărescu – ca un copil încântat povestind despre caii care pășteau pe acoperișul de iarbă al unor turnuri din America, Olga Tokarczuk gesticulând cu toată ființa, „uneori îmi ajunge să fiu om, aș vrea să fiu și altceva”, și între ei pelerinajul voluntarilor FILIT cu fițuicile de întrebări venite din sală, „dacă ar fi să trăiești într-un poem care ar fi acela și de ce”.

A fost un ping-pong spectaculos de replici și de confesiuni în duel. Olga Tokarczuk scrie „căutând disperată un cititor”, cu încredințarea că există o particularitate a literaturii central-europene, una care nu prea iubește femeile, o literatură traversată de experiența totalitară și de prezența sensibilității evreiești. Mircea Cărtărescu, citându-l pe Nabokov, e convins că literatura „se înțelege cu șira spinării”,

nu cu compasul delimitărilor geografice, pentru că tot scrisul intens nu e altceva decât poezie, iar literatura, fie ea din est, din sud, din vest sau din nord, e în esență aceeași, atâta vreme cât „te face să atingi cerul cu mâna”.

Miraculosul efect FILIT: spectatorii din sala plină a Teatrului Național au pus atâtea întrebări pe hârtiuțele ajunse la moderator, încât Robert Șerban a fost gata să se transforme într-o ușă de frigider, tapetată cu post-it-uri literare.

Ce e „acasă” pentru Gao Xingjian, Premiul Nobel pentru literatură în 2000, creator polimorf, pictor, dramaturg, cineast, romancier și poet care, locuind în China până în 1987, a hotărât, după evenimentele din Piața Tiananmen, să se stabilească în Franța și să nu se mai întoarcă niciodată în țara limbii sale de scriitor? Libertatea a fost tema cheie a întâlnirilor cu marele scriitor tradus în 40 de limbi, limba română fiind, de curând, cea de-a 41-a, cum a subliniat jubilatului în timpul dialogului dens cu Bogdan Ghiu. În China fiind, Gao Xingjian l-a tradus pe Eugen Ionescu, „Cântăreața cheală” – pentru care a trebuit să inventeze o limbă chineză care nu exista nicăieri până atunci, dar a fost fascinat de piesa „Rinocerii”, cu acest sentiment trăit acut în timpul revoluției culturale, al riscului „rinocerizării”, când toată lumea se ascundea sub o mască.

Publicarea în limba franceză a romanului *Muntele sufletului* (*La Montagne de l'âme*), care i-a adus o mare notorietate lui Gao Xingjian, a fost subiect de conferință, cu același fir roșu al temei libertății, pe

care traducătorul său, Noel Dutrait, prezent la FILIT, a susținut-o la Universitatea Cuza din Iași. Laureatul Nobel lasă o mare libertate traducătorului, iar Noel Dutrait, profesor emerit de literatură chineză la Universitatea Aix-Marseille din Franța, a povestit cald și plin de miez din culisele acestei traduceri „infidele” care a durat trei ani, cu negocieri savuroase și renunțări inerente între lumi atât de diferite pe teritoriul ideilor și al literaturii.

L-am întrebat pe Gao Xingjian dacă faptul de a scrie literatură ajunge să vindece sau dimpotrivă să adâncească „le mal du pays”, melancolia originilor. Scriitorul de Nobel mi-a răspuns că nostalgia nu e o energie care te duce înainte, scrisul în schimb deschide o cărare care merge totdeauna către viitor.

La 77 de ani, Gao Xigjian a mărturisit pe scena Naționalului ieșean că a avut norocul și fericirea să trăiască trei vieți distincte: cea din China, cea din Franța și cea de cetățean al lumii. Dovadă prezența sa la Iași, un loc plin de cititori despre care nu știa până ieri că există.

Miraculosul efect FILIT: Iașul începe să existe pe hărțile celor mai importanți scriitori ai lumii.

Despre fabulosul efect FILIT al Maratonului de poezie – cu 300 de spectatori la miezul nopții în mijlocul Iașului, ascultându-i vrăjjiți pe poeții de azi – voi scrie într-un articol viitor. Ca și despre alte ne-numărate întâlniri cu scriitori români și străini, cu traducători sau jurnaliști, cu cititori și profesori de literatură, cu voluntari și liceeni, tineri care se formează cu acest sentiment pe care FILIT-ul îl sădește

de timpuriu în ființa lor: scriitorii sunt importanți, literatura e vie când ne aduce împreună, stârnind emoții și idei dintr-un pumn de cuvinte.

Reverența n-ar fi completă dacă n-am recunoaște că FILIT nu înseamnă doar oaspeți, ci și un excepțional spirit de echipă, în culise. Împreună cu managerul Lucian Dan Teodorovici – care a preluat ștafeta festivalului de la Dan Lungu – Florin Lăzărescu, Monica Salvan, Amelia Gheorghică, Georgiana Leșu au ridicat ștacheta foarte sus printr-o organizare impecabilă, profesionistă. Dacă ar exista un seismograf care să măsoare febrilitatea, cantitatea de energie și de stres necesară aducerii împreună a peste 300 de invitați sau imensa diplomație obligatorie în fața orgoliilor atâtor creatori, cred că echipa Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, organizator principal al FILIT, ar bate toate recordurile. M-am întrebat ce le motivează efortul și pasiunea. Foarte probabil astfel de întrebări – mai frumoase decât orice răspuns – precum cea venită de la o tânără din public pentru scriitorul FILIT de pe scenă: „Care e legătura între literatură și fericire?”. Mergeți la FILIT și veți afla...

(„Adevărul”, 11 octombrie 2017)

Alina VÎLCAN

Ce citim după FILIT 2017?

M-am întors de la Iași, de la cel mai mare festival de literatură și traducere din partea noastră de Europă, cu un voluminos bagaj de amintiri și cu un la fel de voluminos bagaj de cărți. O săptămână mai târziu, amintirile se împletesc în mintea mea cu fragmentele literare. Las aici un scurt colaj.

La început de octombrie, în zilele FILIT (4-8 octombrie), Iașul e parcă într-o sărbătoare continuă, în mijlocul căreia se află Casa FILIT, uriașul cort alb din care ies și intră neîntrerupt scriitori, traducători, tineri voluntari, iubitori de carte de toate vârstele. În plus, pe timp de zi, nenumărate spații din oraș devin adresele festivalului, căci evenimentele FILIT par a fi peste tot. Seara, sărbătoarea se mută la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, care găzduiește memorabile întâlniri. În mijlocul a toate acestea, sunt cărțile. Și nu puține au fost titlurile cu care m-am întors de la Iași. Rândurile de față consemnează câteva dintre ele, la fel cum consemnează și câteva întâlniri dintre cele la care am asistat la FILIT 2017, însă aceasta este doar o mică parte din ce s-a întâmplat la Iași în zilele festivalului.

Dacă am pierdut întâlnirea cu britanicul Jonathan Coe, moderată de Marius Chivu în prima seară a festivalului, nu aveam să o pierd și pe cea cu

Gao Xingjian, laureat al premiului Nobel, născut în 1940, în provincia Ganzhou, și stabilit din 1987 în Franța. Pe Gao, așa cum îi spuneau toți, de la mic la mare, la Iași, aveam să îl ascult vorbind despre cum l-a tradus pe Eugen Ionesco în chineză, despre cum China nu mai este țara lui (în 1989 a fost declarat *persona non grata* de regimul chinez care i-a interzis scrierile, iar premiul Nobel îl primea în anul 2000 ca scriitor francez de origine chineză), despre filmele sale – deloc comerciale, despre teatrul său – pe care și-l vorbește cu voce tare, înainte de a-l scrie, despre picturile sale, care îl transformă într-un artist complet. Am ieșit de la întâlnirea moderată de Bogdan Ghiu în Sala Mare a teatrului ieșean, cu o poftă nebună de a citi *O undiță pentru bunicul meu*, volum de povestiri publicat recent de Polirom, știind deja că textele lui Gao Xingjian nu te pot dezamăgi. Scrisul său are nostalgia Chinei pierdute, are o simplitate de care marii scriitori ai zilelor noastre obișnuiesc să fugă, are o poezie limpede și o formă care se transformă sub ochii tăi, cititorul, sărind de la o persoană la alta, de la o construcție la alta, până când ia forma unui puzzle al clișeelelor fotografice, care se îmbină amețitor ca în proza aceea, „Clipe”, ce încheie volumul. Însă am știut că cel mai probabil

voi ține minte povestirea care dă titlul cărții – *Undiță pentru bunicul meu*, care pune față în față copilul și omul matur pornit pe urmele copilăriei, ca într-un joc al oglinzilor. Iată:

„Îmi mai amintesc, desigur, că în târgușorul nostru era și un râu. După câte țin minte, se afla într-un loc pustiu și trist, foarte departe de oraș. Îmi amintesc că în copilărie m-am dus doar de câteva ori la râu. Odată, când a venit în vizită, bunicul mi-a spus că, de când se construise un lac de acumulare în amonte, râul secase. Eu însă tot am de gând să-i cumpăr bunicului o undiță, nu știu exact de ce, dar nici nu vreau să-mi limpezesc motivele. Într-un cuvânt, aceasta este dorința inimii mele, ca și cum această undiță ar fi chiar bunicul meu, iar bunicul ar fi chiar această undiță”. Gao Xingjian – *O undiță pentru bunicul meu*, ed. Polirom, 2017

Într-o altă zi, am participat la Casa de Cultură „Mihai Ursachi” din Parcul Copou la o întâlnire a Clubului „Logos” cu scriitorii Ioana Bradea și Andrei Crăciun. Am ascultat-o atunci pe Ioana Bradea vorbindu-le tinerilor despre Bistrița sa, despre cum își scrie cărțile, despre viața unei scriitoare tinere într-un oraș de provincie din nordul țării, în timp ce Andrei Crăciun le-a vorbit despre drumurile ziaristului, dar și despre cum unele amintiri se transformă în literatură. Și i-am invidiat pe adolescenții ieșeni pentru șansa lor de a avea un asemenea club de lectură, care le prilejuiește întâlniri lunare cu scriitori, căci se vedea familiaritatea lor și cu literatura de acum, dar și cu astfel de întâlniri. La final,

Ioana Bradea avea să primească un album creat de liceeni, inspirat din scrierile sale, iar lui Andrei Crăciun avea să i se ofere în dar un clip, pornind de la unul dintre poemele lui din volumul *Poezii pentru acea necunoscută* (ed. Herg Benet, 2015).

După ce am părăsit Parcul Copou, am căutat romanul *Înalt este numele tău*, de Ioana Bradea, publicat în acest an de editura Humanitas. Aflasem că fiecărui personaj i se dăduse ca temă să rostească, la un moment dat, cuvintele din titlu și acest lucru îmi stârnise curiozitatea. Însă nu găselnița aceasta avea să mă atragă cel mai tare, ci frazarea. Dacă *Aleea Zorilor* (ed. Polirom, 2017), de Andrei Crăciun, e un microroman într-o singură frază, romanul Ioanei Bradea pune de asemenea accent pe frazele lungi, cu ritm susținut și o melodicitate năucitoare.

Atunci când clopotul din turnul bisericii bate tă-răgănat, ca într-o duminică oarecare, orele patru, acoperind în sfârșit vocile de meșteri bolovănoși și prăfuiți care robotesc pe schele, Andreas Beuchel își înalță și el ochii, își răsuțește cu degete iuți grămăjoara de tutun, o îndeasă în pipă și urmărește cu priviri leneșe cum se bat ultimele cuie în eșafodul pe care va fi decapitat, peste doar câteva ore, ungurul cu un singur ochi care a îndrăznit să despice cu o sabie piciorul mult-iubitului jude Thomas Werner. Ioana Bradea – *Înalt este numele tău*, ed. Humanitas, 2017.

Iar într-o noapte, când deja se făcuse mai frig la Iași, ne-am refugiat cu toții în Casa FILIT pentru un lung maraton al poeziei. Poeți de toate vârstele

urcau pe rând pe scenă, iar în cortul alb cu greu mai găseai un loc liber. Se bea vin și ceai cald și se asculta, se asculta... O prezență care contrasta cumva cu ceilalți poeți era americanca Tara Skurtu, stabilită de câțiva ani în România, țara străbunicilor săi, care și-a citit versurile în engleză (așa cum și scrie). Cu siguranță, nu erau chiar acestea. (Tot în această lună, Tara Skurtu și-a lansat în Marea Britanie, la Eyewear Publishing, volumul de poezie *The Amoeba Game*).

1. *Would This Were*

*Would this were the weary
quiet of a medicated nap.
Would I could watch the insides
of eyelids while sleeping,
my world blind as a bundle
of thirsty cells. Would this were
just a slick round head
almost crowning, puzzle pieces
of skull shifting to mold
a temporary slick oblong head,
easier to pass through me.*

2. *Middle Seat*

*In the middle of Oleander
Avenue, a stabbed man cries out
in Spanish, and Amber and Thomas,
on either side of me in the back
of the station wagon, stare out
the window and watch Dad tear off
the arm of his favorite blue sweater*

*to tourniquet the bleeding man's arm
while I look down at two
pebbles on the carpet. Tara Skurtu – Tourniquet*

Într-o după-amiază, tot la Casa FILIT, aveam să asist la o discuție despre literatură care îi aducea în fața publicului pe scriitorul Vlad Zografi și pe scriitoarea din Republica Moldova, stabilită la Paris, Tatiana Țîbuleac. Țin minte că Vlad Zografi a spus: „Efectele secundare ale vieții sunt sentimentele. Sentimentele sunt niște păsări care ciugulesc gângăniile de pe spinarea hipopotamului”.

„Cum arăta însă natura umană acum zece mii de ani? Probabil că, în linii mari, la fel ca azi, cel puțin asta ne spun datele biologice și antropologice pe care le avem la dispoziție. Dar acum o sută de mii de ani? Am putea risca o aproximație, unii o fac fără să-și ia cele mai elementare precauții. Dar acum un milion de ani? Dar pe vremea dinozaurilor? Dar acum trei miliarde de ani, pe când moleculele mari începeau să se autoreproducă? Dar acum paisprezece miliarde de ani, la ora big bang-ului? Da, știu, timpul înspăimântă. Și totuși, unde așezăm granițele naturii umane?”, Vlad Zografi – *Efectele secundare ale vieții*, ed. Humanitas.

Iar Tatiana Țîbuleac a recunoscut cu modestie că, după numai două cărți publicate, îi e greu să se considere scriitoare. Deși romanul său, *Vara în care mama a avut ochii verzi* (ed. Cartier, 2016) ne-a atras tuturor atenția.

„După nouă ore de mers cu mașina, în care ne-am

ET IN FILIT EGO

oprit de nouă ori ca mama să vomite pe autostradă și în brusturi, și în latrinele publice, și pe geamul unui microbuz cu bătrâni în cârje porniți la mare, iar o dată ca să aruncăm voma ei adunată în sticla de plastic pe care o ținea în mașină, am ajuns. „În Paradis!”, a chițcăit ea bătând din palme, în timp ce eu încercam să calculez cât m-ar costa să ajung înapoi

la Paris cu mașina, iar de acolo la Londra cu trenul și să îi prind totuși pe Jim și Kalo vineri la gară. Aveam la mine niște euro și niște lire, dar eram gata să fur, să mă prostituez sau să comit orice altă infracțiune justificată, ca să scap de acolo.

Mama a coborât din mașină prima, a vomitat pentru a paisprezecea oară și s-a aplecat ca să-și

Peisaj urban cu statuie, hotel și Casa FILIT – Piața Unirii, Iași

lege șireturile la adidași. Pe îndelete, cu fundul gigantic ridicat în aer ca o caisă răscoaptă, chiar în nasul șoferului. Nu-mi venea să cred. Creatura asta, după care plâneau toți regizorii de filme absurde din lume, era mama. Și nici măcar nu juca vreun rol.”, Tatiana Țibuleac – *Vara în care mama a avut ochii verzi*.

Și tot la Casa FILIT am ascultat-o pe norvegiana Kari Fredrikke Brænne, o scriitoare de-o luciditate molipsitoare, atât de diferită parcă de proza sa, căci iată cum sună un fragment din romanul *Sub umbrele adânci*.

„Îți amintești? Cât de frumos era. Totul era atât de frumos. Tu și cu mine pe potecă. La adăpostul copacilor. Eu înainte și tu după mine. Lumina atunci când ieșeam, soarele răsfirându-se deasupra buruienilor. Descuind, intrând. Văzând că totul e în regulă, toate erau la locul lor. Că nimeni nu călcase pe aici. Stând pe veranda noastră. Doar a noastră. O bere în rucsac, încă aproape rece. Pulsul meu în bucătăria improvizată. O masă luată mai mult în joacă. Îți amintești cât de frumos era?”, Kari Fredrikke Brænne – *Sub umbrele adânci*.

Întoarsă înapoi la București, am început să caut în librării o carte a polonezei Olga Tokarczuk, pe care o ascultasem într-o seară vorbind de pe scena Teatrului Național din Iași cu scriitorul Mircea Cărtărescu, despre literatura de azi și de mâine, dar și despre cum ar trăi într-un poem sau depănând amintiri din Berlinul în care s-au cunoscut, în timp ce moderatorul întâlnirii, poetul Robert Șerban, le

umplea cu vin paharele, așa cum stă bine într-o noapte a literaturii. Nu am găsit însă nici *Călătoria oamenilor Cărții*, nici *Rătăcitorii* și nici vreo altă carte de-a polonezei aflată pe lista scurtă la premiul Nobel pentru Literatură. Da, mai țin minte că întâlnirea aceasta se întâmpla pe 5 octombrie, chiar în ziua în care se anunțase câștigătorul premiului Nobel pentru Literatură, iar Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk, ambii nominalizați în acest an, au spus câteva cuvinte despre Kazuo Ishiguro.

Nu voi încheia acest text fără a lăsa un fragment din romanul *În numele Tatălui (și al Fiului)* (ed. Polirom), de Immanuel Mifsud, scriitorul maltez cu care nu o dată mi s-au intersectat drumurile la festivalul de la Iași, însă niciodată nu am îndrăznit să îl abordez și să-i spun că din toată literatura europeană a ultimului deceniu, nimic nu-mi place mai mult decât acest roman. Cât despre FILIT 2017, concluzia o știm deja – e unul dintre marile evenimente care demonstrează, încă o dată, că dacă România ar sta la fel de bine și pe celelalte planuri ca pe plan cultural, astăzi am fi departe. România culturală este, însă, cu mult înaintea României celeilalte.

(„Metropolis”, 16 octombrie 2017)

Ioana PELEHATĂ

Bagajul de FILIT: 4 cărți, un muzeu, poezie

Recunosc, citesc greu și rar literatură contemporană românească – am mari curențe mai ales când vine vorba de proză ficțională. Anul ăsta am avut noroc cu *Copilăria lui Kaspar Hauser* al lui Bogdan Alexandru Stănescu și cu *Extraconjugal* de Mihai Radu. Poezie citesc, mai ales când prind ceva interesant în recomandările colegului Mihai Iovănel. (Cea mai bună descoperire recentă e volumul *Efracția*, al lui Florentin Popa.) Iar nonficțiunea bună, așa puțină câtă e, îmi atrage mereu atenția – l-am descoperit anul acesta pe Adrian Cioflâncă și îmi propun să-l urmăresc activ.

Dar simțeam nevoia să înțeleg mai multe din scena asta – o fi mică, dar e efervescentă. Așa că m-am dus la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere – FILIT de la Iași și, la mai bine de două săptămâni de la încheierea festivalului am reușit să desfac și bagajul plin de cărți, fotografii, înregistrări și versuri. Au ieșit din el: patru romane, de György Dragomán, Tatiana Țîbuleac, Dan Coman și Tudor Ganea, poemele inedite ale Laviniei Bălulescu, plus expoziția „Muzeul de istorie a evreilor din Iași”. Citește, ca apoi să te-apuci să citești ceva nou.

***Rugul*, de György Dragomán (Polirom, 2015, traducere de Ildikó Gábos-Foarță)**

György Dragomán este un autor de limbă maghiară, născut la Târgu-Mureș. Romanul său *Regele alb* a fost extrem de bine primit de public și critică (are și-o recenzie pozitivă în *New York Times*). Cel de-al treilea roman al său, *Rugul*, a fost supranumit „un roman gotic al zilelor noastre”. În el, o adolescentă rămasă orfană își trăiește primele iubiri adolescente într-un orașel transilvănean, în 1990, alături de o bunică ale cărei povești și ritualuri o fac să descopere magia și propriile sale puteri supranaturale.

„Îi strâng mâna între palme, știu ce-ar trebui să fac, ar trebui să-i apăs inelarul în zăpadă, făcându-l să deseneze fulgere și flori, să deseneze soare, să deseneze lună, îi privesc fața, dincolo de ridurile ei văd chipul Mamei, chipul meu. Ar trebui să mă răstesc la ea, să-i lovesc inelul de capota ninsă, să-i poruncesc să trăiască, asta ar trebui.

Îi las mâna, mă dau un pas înapoi.

Ochii Bunicii se deschid”.

„Lectura nu face rău nimănui. Uneori te plictisești de *Untold*, de *Electric Castle*, de sunetul tramvaiului – și e indicat să iei o carte. Cu atât mai indicat cu cât cartea respectivă sună impecabil, așa cum sună în limba română cărțile lui György

Dragomán”. Așa l-a prezentat Dan Coman pe partenerul său de discuție unei săli pline de elevi de la Iași.

Dragomán spune că a început să scrie această carte, despre relația unei fete rămasă în mod misterios fără părinți cu bunica ei, ca o carte despre un nepot și un bunic. Apoi a avut revelația că ceea ce începuse să se audă în primele pagini ale cărții nu e o voce de bărbat. Explorase, de altfel, relația nepot-bunic în *Regele alb*, iar despre acel bunic spune că ar putea fi soțul bunicii din *Rugul* – chiar dacă nu există tipul ăsta de relație între cele două cărți.

„Dar în cartea asta nu este loc pentru băieți, nu este loc pentru bărbați. Am și fost surprins, când am început să scriu, că e o carte foarte feminină. Dar am decis că nu trebuie să mă gândesc la lucrurile astea, ci să mă duc înainte ca și pe sârmă – nu trebuie să te uiți în jos”.

Pentru că se află la Iași în dialog cu poetul Dan Coman, György Dragomán e întrebat despre relația lui cu poezia. Mărturisește că a scris una singură la viața lui, dar e în stare să recite poeme întregi pe de rost. Pentru el, poezia e o „conservă de memorie” și cel mai bun mod de a intra în capul altcuiva. Povestește că are o listă de poeme ca o cutie de medicamente: trei pe care și le recită când îi e dor de casă, un poem ca un pill „pentru fiecare bolnavi-ciune și bucurie. Cred că viața noastră depinde de pill-urile pe care le adunăm fiecare”.

Mai povestește că-și scrie cărțile cumva ca pe niște compoziții muzicale, câte trei instrumente, adică trei capitole simultan. Le termină într-o ordine care nu seamănă cu cea din cartea terminată și le

asamblează abia la final. Deși are romanul întreg în cap atunci când scrie, la *Rugul* i s-a întâmplat să lucreze și 5-10 „furnici” în același timp. (În roman, furnicile țin loc de asteriscurile sau punctele care marchează finalul capitolelor).

„Structura exista numai în capul meu, ca o clădire. Și nu cred că e o metodă valabilă pentru toți, dar e valabilă pentru mine. Cumva, ăsta e planul meu: n-am niciun plan pus pe hârtie. Întotdeauna când încerc să pun un plan pe hârtie, nu merge. Dar e ca și construirea unei clădiri din pietre mici”.

În roman, două dintre personajele feminine se urăsc la început: Emma, deși are doar 12 ani, își dorește să moară Cristina. Pe cititorii tineri de la Iași i-a frapat intensitatea urii dintre ele. Autorul spune că, după el, dușmănia, iubirea și prietenia adolescenților sunt cele mai tari. Decurg dintr-o senzație de dreptate și putere a tinerilor, pe care adulții poate o pierd – devin mai sensibili și mai slabi. Iar dușmăniile și prietenii sunt, la vârsta aceea, pe viață și pe moarte – la propriu chiar, în cazul personajelor din *Rugul*. „Adolescența asta e, de fapt. Peripețiile prin suflet te învață cine ești”.

Motivul pentru care povestirile bunicii din roman sunt scrise la persoana a II-a, spre deosebire de restul cărții, e pentru că Emma e forțată să le asculte, ca pe niște lecții brutale de viață. Nu are nicio șansă să le evite. Iar scriitorul mai spune că n-a avut de ales, când a înfățișat-o pe bunică drept „vrăjitoare”. A ocolit câteva luni să-i scrie ritualurile, pentru că nu voia să scrie despre supranatural, însă și-a dat seama că aceasta trebuie să fie puterea bunicii care se luptă cu lumea, ca s-o schimbe.

Pentru că *Regele alb* a fost deja ecranizat ca producție independentă britanică, Dragomán e întrebare dac-ar vrea să vadă și *Rugul* pe ecrane. Spune că el întotdeauna își scrie romanele ca filme pe care le vede în cap. Dar, în definitiv, nu-și dorește să se implice în genul ăsta de relație cu niciuna dintre cărțile lui. „Cea mai mare bucurie a scriitorului e că e singur”. Nu-l costă nimic să dea foc unui întreg oraș în roman, de exemplu. Într-un film, în schimb, ar comporta niște costuri uriașe.

Una dintre elevele de la întâlnire îl întreabă de rețete pentru tinerii scriitori. „Încercați să traduceți”, spune prozatorul.

„Nu citești niciun text atât de sincer ca atunci când îl traduci. Pentru că trebuie să-l dăruiești și să-l pui înapoi. Și asta te schimbă. E senzația cea mai apropiată de ce simte un scriitor, atunci când încerci să-l traduci. Și dacă reușești, și dacă nu reușești. Senzația de prăbușire pentru un scriitor e foarte importantă. Eu mă prăbușesc în fiecare zi, trebuie să mă prăbușesc. Și, cu traducerea, pentru că există un text original, vezi ce ar fi fost posibil”.

***Vara în care mama a avut ochii verzi,* de Tatiana Țibuleac (Cartier, 2016)**

Într-un roman scurt, hipnotic și intens, despre care Radu Vancu spune că aduce între aceleași coperti *Portocala mecanică* și scriitura Aglajei Veteranyi, se împletesc viețile unei mame și a fiului său, cu toată violența, iubirea și tragicomicul lor.

„În acea dimineață, în care o uram mai mult ca oricând, mama împlinise 39 de ani. Era mică și grasă, proastă și urâtă. Era cea mai inutilă mamă din

câte au existat vreodată. O priveam de la geam cum stă la poarta școlii ca o cerșetoare. Aș fi ucis-o cu jumătate de gând”.

Pe lângă mine, tăcuți și speriați, treceau părinții. O adunătură tristă de perle false și cravate ieftine, venită să-și colecteze copiii nereușiți, ascunși de ochii lumii. Cel puțin ei făcuseră un efort ca să urce. Mamei îi era în cot de mine și de faptul că absolvisem, totuși, o școală”.

Tatiana Țibuleac a venit din presă și s-a dus spre blog. După ani de zile în presa scrisă, a lucrat zece ani la ProTV Chișinău, unde totul se scria contracronometru. „Eu și-acum aud ceasul întotdeauna când mă apuc de un text”, de teamă că începe jurnalul și n-a scris încă titlul sau nu sunt descifrate toate sincronoanele. Însă cu cartea asta simte că „și-a făcut de cap”, a uitat de constrângerile televiziunii, în care camera e principalul inamic și îți mănâncă toată inspirația. Când a început să scrie a simțit că „în sfârșit m-am scăpat la cuvinte” (*râde*).

A început să scrie în română ca debușeu, pentru că nu mai avea cu cine să vorbească limba după ce a plecat de acasă. Citea mult în română, așa că a scris mai întâi texte scurte, adunate în volumul *Fabule moderne*. Cele două cărți pe care le-a publicat până acum sunt extrem de diferite și spune că în general cine are răbdare cu una se plictisește cu cealaltă. Tot din plictiseală a apărut și prima ei carte – nu mai era reporter, dar nici nu scria nimic, așa că s-a apucat să scrie ce știa, „istorii scurte despre oameni”.

După ele a apărut și *Vara în care mama a avut ochii verzi*, despre care zice că vorbește zilnic și „tot mereu găsesc altă scuză pentru a o fi scris-o”.

Explicația pe care a oferit-o la FILIT a fost că a stat mai mult așezată, așa că textul a ieșit mai lung. A fost un efort conștient, „dintr-o stare aproape de urgență că vreau s-o scriu”. A scris-o foarte repede și n-a mai revenit la ea, ceea ce spune că se simte în temă și scriitură.

„Cred că am trecut prin copilărie privind-o dintr-o parte. Nu s-a obosit nimeni să povestească cu mine, așa... „Танюшечка...” Nu, toată lumea vorbea cu mine: „Татьяна Ивановна”, de la șase ani. Eu așa am crescut – mare de mică. Acum când am crescut mare, am realizat că am ce povesti și din perioada respectivă”.

E copilărie în cartea ei, dar e povestită (și) adulților. În cartierul în care a crescut, părinții ei erau singurii oameni tineri, iar copiii erau prea puțini. Și bătrânii zonei și mama ei îi vorbeau ca unui om mare, așa că a crescut cu credința că e inutil să le vorbești copiilor „prostologii”. Nici nu știi ce surprize îți poate aduce copilul pe care l-ai luat în serios atunci când se face mare, spune autoarea.

E și violență în *Vara...*, iar Tatianeii i-a fost ușor să scrie un personaj care cunoaște experiența violenței din interior, datorită anilor de lucru ca reporter, într-un „mediu foarte ofertant pentru violență și alte vicii”.

„Din păcate, aș vrea să spun că am compus foarte mult. Că chiar am stat și am gândit acest personaj. Nu l-am gândit foarte mult. Cartea mea are foarte mult adevăr. Toate personajele sunt aproape reale. Și asta mi se pare corect, într-un fel. Eu nu prea pot să compun frumos. Și asta mi se trage tot din jurnalism”.

Spune că ține mult la scriitură și crede că o poveste poate să spună oricine – depinde cât de bine o spune. Ea a ales să spună povestea din carte din perspectiva unui bărbat, un procedeu despre care la început n-a crezut c-o să-i iasă. „Dar la un moment dat am văzut că textul ăsta este scris de un bărbat și-am spus: «Hai!» Și-am mers mai departe și-am mers”. Nu și-a propus niciodată să șocheze sau să fie teribilistă în scris și insistă că romanul nu e nicidecum autobiografic. Mama din carte nu e mama ei, dar, cu toate astea, la lansarea cărții de la Chișinău, când și-a văzut mama în public, cu un buchet uriaș de crizanteme, și-a dat seama că nu poate să citească începutul cărții, aflat mai sus.

Pentru ea, cartea care i-a atras comparații cu Aglaja Veteranyi a fost o căutare tematică și o fugă din spațiul post-comunist:

„Simt că facem parte din generația «inglorious bastards». Nouă ni s-au luat toate temele „bune”. Noi n-am fost nici în război, n-am tras foamete, nici în Siberia [n-am fost]. Dacă simți că vrei să scrii și tu o carte care să ia Nobelul într-o zi, nu prea ai de ce să te-aniți ca să pari credibilă. Și-atunci te gândești: „Păi noi despre ce scriem?” Ce vreau să spun e că și noi avem ce spune, despre ce scrie. Poate că noi n-am fost cei duși în Siberia sau care-au murit de foame sau au fost răniți în război. Însă noi suntem ultima verigă. Noi ne-am copt în povestea asta, auzind-o și pe mama și pe bunica și pe vecini. Am adunat în noi tot felul de sucuri. Acum ne-am trezit și noi că avem ce spune și am vrea să povestim. Așa, mic, cum ne duce capul, fără titluri foarte catchy – dar avem și noi o poveste. Mai ales că generația mea

are foarte mulți oameni care-au plecat de-acasă și care, între timp, nu mai știu ce sunt. Unde sunt. Pe cât timp rămân într-un loc.

Eu am vrut să fug din Basarabia – și când spun Basarabia spun și România. Am vrut să fug din zona rinichilor vânduți, a prostituatelor. Am vrut să scap, în cartea mea, de tot ce-nseamnă spațiu”.

***Parohia*, de Dan Coman
(ediția a doua, Polirom, 2017)**

Parohia lui Dan Coman e un fals bildungsroman și un amestec „grotesc”, după spusele copertei a

patra, de ritual sătesc și gospodăresc, cruzime, dictatură, îndrăgostire și adolescență întârziată, la 30 de ani. E în egală măsură poem și proză, fantasmatic și ultra-realist, iar în urma lecturii, rămâi cu cel puțin câteva episoade memorabile din iubirea protagonistului antierou pentru strania Ninia, cea mereu înconjurată de animale fantastice.

„Când reușea să-l trezească, frate-meu se ridica în picioare pe pat, sprijinit cu tot corpul de tata care, slobozindu-și o mână după ce reușea să-l echilibreze, ridica găleata așteptând așa până ce frate-meu termina de urinat. Cădea apoi ca lemnul,

Filip Florian, György Dragomán și Bogdan-Alexandru Stănescu la Casa FILIT

trebuia să fiu atent, să mă trag într-un colț, să nu mă strivească. I-aș fi cerut și eu găleata – și tata ar fi venit de partea astalaltă și mi-ar fi ținut-o și mie, dar mama comenta imediat, nu ți-e rușine, azi-mâine ai treizeci de ani și nu ești în stare nici să-ți ții găleata de unul singur?

Ninge, o auzeam câteodată, și, deși aproape ațipit, săream imediat din pat, să n-o supăr. Nimic n-o încânta mai mult ca primele ninsori. Dădea perdeaua la o parte și-mi făcea loc pe scaun, lângă ea. Apoi îl trimeea pe tata cu lanterna în verandă, s-o țină de-a lungul peretelui camerei, în așa fel încât să vedem fulgii. Cu cât mă uitam mai sus, cu atât fulgii păreau și mai negri, dar nu ziceam nimic, să nu se enerveze. Era atât de entuziasmată că ninge, încât mergea imediat în cealaltă cameră și se întorcea cu o portocală.

Portocalele apăreau doar iarna, și doar la primele ninsori și, dacă eram cuminți, câte una pentru fiecare în ajunul de Crăciun. Nu știam de unde le are și unde le ține, oricât am căutat, nu le-am găsit niciodată.

Desfăcea portocala acolo, la geam, arătându-mi întruna cât de frumos ninge.

Mirosul de portocală acoperea tot mai mult mirosul de cartofi.

Era într-adevăr minunat”.

Pe Ninia cea șchioapă, întotdeauna acolo când naratorul are chef de joacă sau de fumat, n-ai cum s-o uiți. E tot timpul însoțită de animale fantastice, care plutesc, se strâng în grămăjoare sau miros a pufuleți. Dan Coman spune că animalele astea sunt ultimul lucru despre care-ar fi vrut să scrie în acest

roman, dar că s-a trezit cu ele scrise la final. „Dar exact ce-i cu ele, de unde-au venit și ce caută-n cartea mea, habar n-am”. Au apărut din încercarea autorului de a o caracteriza direct cât mai puțin pe Ninia. Mișcările și stările animalelor sunt, poate, niște zone emoționale ale personajului.

Romanul e structurat pe anotimpuri, însă dintre ele lipsește primăvara. Coman spune că unul dintre motive e acela că *Parohia* e și o carte despre absențe. Iar apoi într-o carte întunecată precum asta pur și simplu nu încap și renașterea primăverii.

Întrebat de ce a simțit nevoia să scrie proză, poet fiind, Coman răspunde retoric. „De ce eu, care ascult rock progresiv, simt nevoia, la anumite party-uri, să mai dansez și pe manele?”. Zice că scrie literatură, cu diverse tipuri de instrumente. S-a apucat de proză când a trecut printr-un blocaj cu poezia, dar a resimțit și lipsa acută a gestului de a scrie. Iar despre *Parohia* s-a spus și că e roman și c-ar fi doar un poem. Din punctul lui de vedere, granițele astea sunt deja destul de subțiri. „În definitiv, de ce simte nevoia un om să scrie? E un gest care devine, la un moment dat, elementar”.

„Cel mai bun sfat pentru cei care vor să scrie e: să scrie. Evident, cărțile fiind făcute din cărți, nu poți să scrii dacă nu citești foarte mult”, spune Dan Coman, iar apoi trece în revistă cele câteva grupări notabile de tineri poeți din România: cea de la Bistrița, publicată de editura Charmides; Zona Nouă de la Sibiu; Suceava; București. Îi încurajează pe tinerii din sală să fie la curent cu ce se-ntâmplă în jurul lor. Iar ei nu ezită să-l provoace. Întrebat de o elevă din sală ce preferă: o carte bună sau o femeie

interesantă, scriitorul răspunde „O femeie interesantă care scrie cărți bune”. Coman are carismă, iar ea funcționează impecabil în dinamica unei săli pline de tineri.

E cumva firesc, pentru că Dan Coman e prof de socio-umane la liceu la Bistrița. Le explică abordarea lui pedagogică:

„Eu merg și le zic din start: nu e obligatoriu să veniți, decât dacă vreți, și aveți toți 10. Adică încerc să văd dacă pot să-i țin lângă mine motivându-i altfel decât cu nota și cu absența. Și să știți că e mișto, funcționează” (*Aplauze fulminante ale elevilor din sală*).

Miere, de Tudor Ganea (Polirom, 2017)

Într-un sat ficțional pe nume Mireni, care trăiește din producerea mierii, salcâmi pot fi folosiți pentru miere doar atunci când sătenii fac dragoste sub ei. Urmează un adevărat iureș între planuri ficționale și auto-ficționale, între real și suprareal, la finalul căruia îți dorești să fi existat, de fapt, satul Mireni.

„Bucăți de friptură, jumări și grăsimi moi, tremurând ca niște piftii, erau expediate cu forță spre mesenii care nu știau cum să se mai ferească și unde să se ascundă de torentul de frigărui, pastramă și cârnați zemoși ce-i loveau neconținut și a căror unsoare le mânji fețele, le păta hainele și le alunecă pe sub cămăși. Pelițe prăjite își fluturau pretutindeni crustele arse, picurându-și zeama turbure – ca o ploaie călduță – peste creștetele oamenilor, lipindu-se de frunți transpirate și suierând prin aer. Zgâr-ciuri gelatinoase, sărite de pe oase, nimereau – asemenea gloanțelor – în piepturi păroase, lăsând mici

vânătați ce înfloreau numaidecât pe piele. (...)

Stelu traversă șoseaua și o luă în urma microbului. După câteva sute de metri, ieși din pădure și vru să facă stânga, spre sat. Nici urmă de drum. Ridică privirea de pe asfalt și se opri. Rămase pe marginea șoselei, măsurând cu privirea câmpul din fața sa. Se uită din nou la pădurea de tei, din stânga. Apoi la câmp. Inima porni să-i bată din ce în ce mai tare. Își simți palmele reci și gâtul uscat. Ieși de pe șosea și o luă de-a curmezișul, prin câmpul necultivat. Începu să alerge, urcând panta ușoară a micului deal. Ajunse pe culme. Se învârti în loc, scrutând împrejurimile. În jurul său, câmp cât cuprinde. Undeva, departe, se vedeau acoperișurile caselor și turla bisericii din Gruiu, satul următor. Până acolo, nimic. Numai câmp. Pădurea de salcâm intrase în pământ. La fel și satul. Nici urmă de Mireni”.

Tudor Ganea a crescut într-o colonie militară de aviatori, undeva între Ciulnița și Fetești, într-un cartier de blocuri staliniste fără apă și căldură. Astăzi e arhitect (și fost cursant de creative writing al lui Florin Iaru și Marius Chivu) și are două romane publicate: *Cazemata* (Polirom, 2016) și *Miere*. Lucrează la un al treilea roman, dar nu vrea să dezvăluie nimic despre asta. Despre arhitectură și literatură, însă, îi place să vorbească:

„În arhitectură, lucrezi cu o temă dată. Vreau o casă, s-o faci în felul ăsta. Vreau blocul ăsta. Lucrezi cu primăria, cu structuristul, cu inginerul de structură. Ai o echipă întreagă care depinde de tine. Zece la sută din proiectul de arhitectură aparține de conceptul «ăla frumos». În literatură ai o libertate totală. (...) Pe mine [arhitectura] m-a ajutat să fiu puțin

ordonat, pentru că am luat câteva principii estetice din arhitectură și le-am mulat pe literatură. De exemplu, anumite principii moderniste care transcend orice artă: contra-greutatea, repetiția, șirul”.

Detalii din biografia lui răsar prin *Mierea*: lucrează de zece ani pe șantier, iar părinții lui locuiesc la țară, deci e familiarizat cu motosapa pe care-o folosește personajul Stelu din roman. Altminteri, *Miere* s-a născut dintr-o proză scurtă intitulată *Motocultorul*, în care, în urma defilețării unui capac de rezervor de benzină, un cort de nuntă se inundă cu miros de salcâm, nu de petrol. La fel ca și *Cazemata*, *Miere* stă pe o metaforă biblică. Intenția lui Tudor Ganea a fost să trimită spre zona chorală a pre-literaturii, un spațiu vag, în care toposul abia începe să se formeze – iar mierea metaforizează „raiul auto-rilor”. Sau, după cum declara într-un interviu recent din Suplimentul de cultură, „Am încercat să pun carne pe o fantomă. Mireniul este o metaforă pentru acest spațiu sită, trama neterminată”.

Publicul, în schimb, pare dornic ca prozatorul să-și mai împletească biografia în viitoare romane. O doamnă din public îl întreabă când va scrie despre tanti Mia, bătrâna la care Tudor a locuit șapte ani, într-o cameră de doi pe doi, dintr-o casă pe care o împărțea frecvent cu diverși piețari aduși de bătrână în casă ca să-și suplimenteze veniturile. Scriitorul nu pare să-și propună neapărat asta, în ciuda elogiilor pe care i le-a adus critica pentru jocul dintre real și fantastic, pentru întâlnirile dintre personaj și narator/autor din proza sa.

Tudor Ganea e conștient de eticheta de experimentalist care i se aplică, dar nu-și propune nici

asta. „Eu scriu pentru că sunt fericit. Mă simt foarte bine [când scriu]”. Și atât. S-a întrebat, e drept, de ce a început să publice, după 15 ani de literatură de sertar. Poate tot din nevoia de a împărtăși din fericirea scrisului. Drumul până la publicare, însă, n-a fost tocmai direct. A trimis manuscrisul de la *Cazemata* la Polirom, n-a primit răspuns, a insistat și i s-a spus că „s-a rățăcit”. L-a retrimis, au trecut două luni fără răspuns și a scris să întrebe: „Dar chiar nu v-a plăcut deloc?”. Iar apoi a venit publicarea.

Poemele inedite ale Laviniei Bălulescu

Lavinia Bălulescu e jurnalist, coordonator al departamentului de corespondenți naționali la „Adevărul”. A publicat până acum în mai multe volume colective, printre care *Primul meu porno* (Editura ART, 2011), dar are și două volume proprii de poezie (*MOV*, Editura Prier, 2004, și *Lavinucea*, Editura Cartea Românească, 2007). În 2013 și-a publicat romanul de debut, *La mine-n cap*.

Poate nu vine tot sfârșitul lumii în aceeași zi.

Poate vine pe bucăți.

Azi un pic, mâine-un pic și tot așa,

Până renunțăm încet la alte persoane,

Ne spargem în garsoniere gândaciforme,

Abandonăm toate bătăliile râzând,

Ce șmecherie.

A venit în oraș un om care susține

că trebuie să-l plătești ca să se uite la tine.

ET IN FILIT EGO

*Nu costă scump și durează vreo jumătate de oră,
intri-ntr-o sală, te-așezi frumos, stai cuminte,
până când bărbatul apare și se pune în fața ta.
Stați amândoi acolo-n tăcere uitându-vă unul la
celălalt.
E o-nșelătorie ieftină, desigur, dar oamenii
plătesc,*

ăsta e sistemul.

*Vin, se-așează, stau și se uită,
pentru că au nevoie să fie salvați
și pentru că au nevoie să fie băgați în seamă
și pentru că le este frică
tuturor le este foarte, foarte frică.*

*Mă uit la fotografiile cu puii tăi de șoim care cresc
în balcon
și care-n fiecare zi se fac mai grași și mai tupești
și puful li se transformă în pene
și ciocul moale se face clonț
și privirile speriate sunt tot mai agresive,
până când într-o zi nu te vor mai lăsa
să te apropii de ei,
nu pentru că așa le-a spus scenaristul,
nu pentru că ei nu te plac pe tine,
ci pentru că sunt șoimi și tu ești om
și ei trebuie să fie regii cartierului,
moartea șopârlelor și-a lăcustelor
și-a șoarecilor negri
ei vor plana deasupra blocurilor cu puterile
supranaturale ale învingătorilor
ei vor uita de cuibul din glastră,*

*iar tu și cu mine, cu toată nemurirea noastră
inventată,
vom sta fiecare în balcon,
la sute de kilometri distanță unul de celălalt.
Singuri, șmecheri, speriați,
cu inimile-n mâini ca niște gheare”*

Singura poezie pe care o mai scrie Lavinia Bălulescu e aceasta: dialogică, pentru tatăl ei. La Iași, într-o întâlnire în auster-medievala Casă Dosoftei, a citit partea ei de conversație poetică, iar moderatorul întâlnirii, Cezar Paul-Bădescu a spus că o invidiază pentru genul ăsta de raport părinte-copil, „o relație în care să vorbiți aceeași limbă”. Par-tenerul de dialog al Laviniei, poetul aproape octogenar Emil Brumaru, a spus că poemele ei nu fac decât să-i confirme teoria conform căreia „poe-zia este un incest. Iată, ea îi scrie tatălui. Pentru mine este o confirmare. N-aveam până acum, dar o să te dau drept exemplu”. Lavinia Bălulescu a refuzat cu obstinație să răspundă la întrebarea „Ce este poe-zia?” Când a oferit, în cele din urmă, un răspuns, a spus simplu: „E o apropiere dintre mine și celălalt. În cazul ăsta, dintre mine și tatăl meu. Doar asta mai scriu acum”.

Lavinia Bălulescu e jurnalist, iar asta îi ocupă tot timpul. Deși Cezar Paul-Bădescu o compătimentește și vorbește cu dispreț despre presa centrală, genera-listă, și deși Bălulescu se descrie drept o fire foarte negativistă, nu își plânge de milă. Și-ar dori, poate, să renunțe la tot și să facă altceva – de exemplu doar să scrie sau doar să citească. Iar atunci când a ajuns la București a urât orașul din tot sufletul. Însă în cei

zece ani de când lucrează la „Adevărul” nu i s-a întâmplat niciodată să primească vreo comandă politică. Între timp, se ocupă și de „Weekend Adevărul”, unde publică frecvent interviuri pentru pagina de cultură. Citește în fiecare zi 45 de minute dimineața, 45 seara, în drumul spre birou. Cât despre renunțare și pesimism, spune că marea ei revelație a venit atunci când a înțeles că „totul se-ntâmplă în căpșorul tău și depinde de tine să te tragi de păr, să te scoți de-acolo”, când situația nu-ți mai prinde bine.

Între timp, scrie poezie pentru și cu tatăl ei – iar lectura ei reținută de la Iași, pe sub care, însă, trecea multă emoție, mă face să sper c-o să văd poemele astea publicate în curând.

Expoziția „Muzeul de Istorie a Evreilor din Iași”, coordonată de Adrian Cioflâncă

Istoricul Adrian Cioflâncă vorbește des (și bine) despre crimele împotriva evreilor din România, petrecute în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Poți să citești *aici* (trimitere către link-uri – n.n., D.l) ce a scris despre pogromul de la Iași din 1941, la data comemorării sale, iar *aici* despre contribuția sa la eseul-documentar al lui Radu Jude pe tema Holocaustului românesc, Țara Moartă. Tot la Iași, curatoarea Olga Ștefan a organizat recent o expoziție de artă contemporană pe tema crimelor antisemite și xenofobe comise de români în timpul aceluiași război. În ce privește recuperarea acestui fragment de memorie, se întâmplă, așadar, lucruri. Prea puține? Da. Dar se întâmplă.

La Iași am asistat pe 7 octombrie la o prelegere

a lui Andrei Oișteanu pe tema evreilor din România în context est-central-european, după care a urmat prezentarea expoziției din care poți să vezi mai jos fragmente. Au vorbit Adrian Cioflâncă și Florin Cîntic, iar din cele spuse de ei e destul să rămâi cu următoarele informații: Iașul adăpostea primul teatru evreiesc din țară. Scoaterea evreilor înafara legii a fost un proces de durată, care-și avea rădăcini în antisemitismul intens exploatat încă din secolul XIX, de unele dintre cele mai importante figuri ale culturii românești: Alecsandri, Eminescu, Simion Bărnuțiu, Ion Heliade Rădulescu, iar mai târziu Nicolae Iorga, Octavian Goga, Ion Alexandru Brătescu-Voinești și câți alții

Despre „Soluția finală” cu privire la evreii din România, despre trenurile morții, în care au fost îmbarcați mii de evrei din Moldova, despre bătaii cu baioneta și exterminare prin înfometare poți să citești aici, în Raportul Final al Comisiei Elie Wiesel cu privire la Holocaustul din România. Merită să nu uiți că, după Germania, România e țara care a ucis cei mai mulți evrei, dintre Puterile Axei. Iar dacă vrei să vezi cu ochii tăi cum i-a ucis, privește mai jos.

(www.scena9.ro)

Jovi ENE

13 întâmplări haioase și memorabile ale scriitorilor români la FILIT

FILIT-ul nu a însemnat numai întâlniri literare sau numai dezbateri pe scenă sau în licee, ci a însemnat și multă socializare, și legări sau confirmări de amiciții și prietenii, și mult amuzament. Așa că, pe când eram acolo, am întrebat câțiva dintre scriitorii prezenți care este întâmplarea amuzantă și/sau memorabilă care le-a rămas în minte după a cincea ediție FILIT. Unii au fost mai serioși, alții, mai mulți, mai neserioși și a ieșit astfel o mini-anchetă literară, pe care o puteți citi la cafeaua de prânz, amuzându-vă de situațiile prin care au trecut.

Au răspuns: Marius Chivu, Jan Cornelius, Alex Tocilescu, Simona Antonescu, Robert Șerban, Radu Vancu, Ioana Nicolaie, Marius Oprea, Florin Lăzărescu, Adina Popescu, Mircea Pricăjan, Iulian Tănase, Tatiana Țîbuleac (cărora le mulțumesc pentru timpul acordat!).

Marius Chivu:

Chiar acum jumătate de oră am ieșit dintr-un studio de înregistrare, unde mi-am făcut emisiunea „All You Can Read”, aici, cu Nuruddin Farah (interviul va fi pe 27 noiembrie pe urbansunsets.com) și, înainte de a intra în emisiune, Alex Tocilescu cum-părase, de milă, de la o bătrânică, care se plimba pe aici, prin jurul cortului FILIT, o lingură de lemn.

I-am cerut-o și i-am făcut-o cadou lui Nuruddin Farah, spunându-i că e o lingură de lemn tradițională, românească, ca suvenir de la Iași. Asta era înainte de a intra în emisiune, moment în care mi-a observat ghetetele și a zis că îi plac foarte mult și, mai mult decât atât, a observat că în Iași toată lumea e foarte bine încălțată.

Jan Cornelius:

Eu sunt scriitor bilingv, scriu și în germană, și în română, trăiesc de 40 de ani în Germania și pendulez între Est și Vest. Stau mai mult în Germania, dar în ultimul timp vin destul de des în România și de fiecare dată când vin aici, îmi apar niște aspecte care mă frapază, care, probabil, dacă stai aici nu le vezi. Ca un exemplu, în dimineața asta la hotel, când m-am dus să-mi iau micul dejun, am vrut să beau o cafea espresso. Și era mașina de espresso și se putea bea Caffè Latte, Cappuccino, Latte Macchiato și Espresso. Erau cești mici pentru Espresso și cești mari pentru Latte Macchiato, drept care eu am luat ceașca mică pentru Espresso. Am pus-o în aparat, am apăsat pe buton și cafeaua espresso a început să curgă, ceașca s-a umplut, iar cafeaua a continuat să curgă și a curs cantitatea dublă decât capacitatea ceștii. M-am gândit că am apăsat pe butonul greșit, așa că am repetat fi-

gura, treaba a continuat. Așa că am chemat chelnerul și l-am întrebat:

– Domnule, acesta este butonul pentru cafeaua expresso?

– Da.

– Ceștile mici sunt de expresso?

– Da.

– Dar dacă pun ceașca mică la expresso, vine cantitatea dublă de cafea!

– Da!

Alex Tocilescu:

Comunitatea cititorilor mei din Iași a decis că ar trebui să facem o lansare ad-hoc, pe care o s-o facem mâine [duminică, 8 octombrie, la Cafeneaua Meru, n.m.]. Ei se vor ocupa de asta, pentru că anul ăsta am fost în calitate de moderator (nu poți să fii și scriitor, și moderator), și cumva ei voiau să mă vadă și în această calitate. Această formă de lansare este ceva destul de rar.

Simona Antonescu:

Amuzant va fi întotdeauna simțul meu de orientare în spațiu. Știam că sunt cazată la Hotel Astoria, vorbisem cu ei la telefon și mi-au spus că au parcare subterană. Eu în zona asta știu o parcare subterană, dar nu știam că este a Hotelului Unirea. Așa că am pus mașina în parcare Hotelului Unirea. După ce condusesem șase ore, singură pe drum, eram foarte obosită și intrarea în parcare nu este cât mașina mea. Așa că am întors mașina un pic pe o latură, am

intrat în parcare și, apoi, am aflat că nu e parcare potrivită. Așa că m-am dus la hotel și am rugat să mi se explice pe unde pot să parchez mașina. Domnișoara de la recepție mi-a zis: „Ieșiți din parcare în care abia ați intrat cu mare greutate, faceți stânga, dreapta, a doua la stânga, a cincea la dreapta și ajungeți la noi!”. Normal că n-am vrut să fac așa, m-am prefăcut foarte vulnerabilă, atât de vulnerabilă până când a venit un băiat căruia i-am dat cheia și a pus el mașina în parcare Hotelului Astoria. Frumos este că eu n-am mai mutat mașina de acolo de unde a pus-o băiatul și, azi-dimineață, am găsit mașina cu ștergătoarele ridicate.

Robert Șerban:

Multe evenimente memorabile s-au întâmplat la FILIT, dar cea mai tare perioadă de răs, că am cronometrat-o, a fost de 45 de minute, chiar cu tine de față. Rar râzi 45 de minute într-o lume nebună. Acolo a fost complicat pentru că toată lumea a participat la șezătoarea culturalo-literalo-umoristico-ironică și nu pot să desprind din șuvoiul de bancuri, poante, vorbe de duh mai ales, bârfe literare, personaje celebre care ni s-au perindat prin gură. Dar merg la antipod, merg la esență și spun că astăzi, la masă, întâlnindu-mă cu scriitorul Iulian Tănase, l-am întrebat:

– Ai mai stat azi-noapte?

Iar el mi-a răspuns calm, credibil:

– Nu știu.

ET IN FILIT EGO

Radu Vancu:

Unul dintre cele mai amuzante și, într-un fel, mai simbolice lucruri petrecute la FILIT în zilele acestea mi se pare cel de aseară, când aici, în fața cortului FILIT, un domn homeless l-a abordat pe Florin Lăzărescu și l-a întrebat:

– Nu vă supărați, aici s-a ținut „Românii au talent”?

Și cred că, într-adevăr, FILIT-ul e un fel de „Românii au talent” al literaturii române, dar unde cei care au deja talent cu carul, demonstrat, se adună și dau literaturii un glamour public, pe care ea, ca artă privată, foarte deseori îl pune în umbră.

Ioana Nicolaie:

Închipuiți-vă că sunteți la un eveniment cultural serios, grav și deodată se deschide ușa și intră cineva cu un aspirator, care începe să aspire ființe fabuloase care nu există în această încăpere. Ei bine, cel care a deschis ușa se numește Florin Bican, autor de carte pentru copii, evenimentul nu era atât de grav pe cât am zis eu inițial, ci era un eveniment foarte-foarte frumos la Casa Copilăriei din Iași, iar participanții erau copii între 10 și, în mod miraculos, 15 ani (veniți cu o doamnă profesoară din Botoșani). Ființele nevăzute, pe care le aspira cu aspiratorul Florin Bican, erau niște personaje dintr-o carte a mea pentru copii. A fost senzațională scena, pentru că a fost... reală. După aceea, el ne-a explicat cât de

Zâmbete made in FILIT

greu i-a fost să facă rost de aspirator. Și totul a plecat de la următoarea spaimă a unui copil, că dacă vin viespile de fum (erau niște viespi de fum care umpleau toată încăperea), noi ce facem? Și alt copil a spus: Păi le aspirăm cu aspiratorul! Și atunci Florin Bican s-a ridicat în mod misterios, s-a dus, a negociat la nesfârșit cu doamna de serviciu a instituției și a apărut cu aspiratorul.

Marius Oprea:

Amuzantă a fost întâlnirea de adineaori cu Filip Florian, cu care mă văd din an în Paști tot în asemenea ocazii, deși noi am locuit vreme de vreo doi ani sub același acoperiș, am stat la el în casă, la el în gazdă la începutul anilor 1990, când lucram la „Cuvântul” și ne plictisiseam unul de altul. Filip mi-a adus aminte că, în primăvară, prin februarie, i-am împrumutat soției lui un sacou mai gros, că îi era frig. Ei bine, acum a venit toamna și mă pot duce să-mi iau sacoul, că până acuma n-am apucat să ne vedem, deși m-am tot căutat cu el, ne-am tot intersectat, dar la telefon: eu eram în Apuseni, el era la București, eu eram în București, el era în Elveția și tot așa. Asta e, mai nou, viața de scriitor în tranziție, unul cu un succes mai mare, altul cu un succes mai mic, el în Elveția, eu în Apuseni.

Florin Lăzărescu:

M-au rugat de la TVR să-l scot din lojă, înainte să începă seara cu laureatul Nobel, cu Gao Xingjian, pe Nuruddin Farah pentru că nu mai puteau să vină a doua zi să facă filmarea, nu mai aveau camere dis-

ponibile și era musai atunci, chiar atunci, să îi ia interviu, chiar dacă întârzie un pic din lojă. L-am scos din lojă, Nuruddin Farah a acceptat interviul, am coborât în foaierea Teatrului Național, i-au luat interviu timp de un sfert de oră și când m-am reîntors, am uitat numărul lojei. Și am început să deranjăm, deja începuse Seara FILIT, lojă de lojă, iar Nuruddin Farah râdea, era super-distrat, iar eu, în schimb, eram foarte panicat. Deschideam ușă după ușă și nu mai găseam loja din care plecase mai devreme.

Adina Popescu:

Dincolo de evenimente, de socializare, de seri, de beri, de discuții, am făcut turul Iașului cu o agenție care avea contract cu FILIT-ul și am fost cu o fată foarte simpatică, cred că nu avea mai mult de 19 ani, și cu Alex Tocilescu, așadar un fel de tur privat. Așa am aflat o grămadă de povești romanțate cu domnițe, boieri, pe care nu aș fi avut cum să le aflui decât poate de pe net, dar trebuia să scotocesc prin diverse locuri. Mi s-a părut o zi foarte simpatică: am aflat, de exemplu, că exista un patinoar pe la 1800 și ceva, undeva în Copou, unde veneau fetele care voiau să se mărite, cele de familie bună, care nu știau să patineze. Veneau cu rochii impozante și cu mamele lor, care le împingeau pe gheață și ele cădeau, ca să vină cavalerii să le ridice. Așa că era un morman de domnișoare în mijlocul patinoarului, căzute unele peste altele, și foarte puțini domnișori. La un moment dat, așadar, trebuiau să se ridice singure.

Este primul festival cu adevărat mare la care par-

ticip, am fost năucă pentru că m-am întâlnit cu foarte multă lume; mi-a plăcut că m-am întâlnit cu oameni cu care nu m-am mai văzut de mult, cu alții pe care i-am cunoscut aici și, foarte mișto, lumea traducătorilor, o lume fascinantă alcătuită din oameni remarcabili, cu mult mai puține orgolii și frustrări decât autorii, îndrăgostiți de literatură și de text la modul cel mai sincer.

Mircea Pricăjan:

Întâmplarea mea memorabilă s-a petrecut înainte să ajung la FILIT. Eu am plecat spre FILIT în dimineața zilei de marți, festivalul începând miercuri evident. Gândul meu era să ajung marți seara, ca să fiu de la bun început la evenimente. Nu s-a nimerit să fie chiar așa, pentru că s-a întâmplat să fiu reținut de probleme, să le spun așa, mecanice, pe drum. A trebuit să înnoptez în Piatra Neamț, din fericire am dormit tot într-o casă de scriitor, deci pot spune că am avut un fel de prolog al târgului, un mic preludiu. Am înnoptat la Adrian Romila acasă, am făcut un mic cenaclu acolo, am discutat despre FILIT, despre cum va fi, mi-a povestit el cum a fost la edițiile anterioare, la care a fost prezent, deci m-am îmbibat un pic de spiritul festivalului. În dimineața următoare, mi-am rezolvat problemele tehnice și am pornit cu elan sporit și cu cunoștințe noi către FILIT.

Iulian Tănase:

S-a întâmplat într-o seară la #FILIT să mă nimeresc la aceeași masă cu laureatul Nobel Gao

Xingjian. Ajunsesem mai târziu la restaurant și mi-era foarte foame. M-am autoservit de la bufet cu diverse bunătăți, dar nu mai era pâine. Am revenit la masă și am vânat niște resturi de chifle de pe la colegii și prietenii lângă care găsisem un scaun liber. Domnul Gao Xingjian stătea într-un capăt al mesei și avea în față un coș plin cu pâine. M-am ridicat, m-am apropiat de el și de cele câteva persoane cu care stătea de vorbă. Ca laureat Nobel pentru literatură, când se apropie cineva la tine, te aștepți probabil să ți se ceară un autograf, să ți se aducă un scurt omagiu, chestii de genul ăsta. Eu, în schimb, i-am spus: „Excuse me, may I have some bread, please?”. Domnul laureat a fost amuzat de situație, m-a privit cu multă înțelegere, probabil că știa și el că literatura, la fel ca dragostea, trece prin stomac.

Tatiana Țibuleac:

Cred că momentul memorabil nu numai al FILIT-ului, ci un moment pe care îl voi ține minte totdeauna, a fost întâlnirea cu elevii, când am văzut pe brațele acestor adolescenți cartea mea și nu oricum, dar cu semne multicolore și cu citate scoase de mână pe hârtie. Nu cred că m-am simțit așa niciodată, văzând acești copii care au citit cartea, care au conspectat-o, au înțeles-o.

(www.filme-carti.ro, 12 octombrie 2017)

Despre Gao, Nobel, traducere, drog, sex, poezie&more. A fi la cel mai tare Festival al scriitorilor. FILIT Iași 2017

La FILIT Iași e tradiție. Este Festival de Literatură. Cu trenul am pornit, deci, să iscodesc scriitori și să stau la hotel deluxe în miezul Iașului boem. Încep cu poze de porumbei într-o Gară de Nord ruginită. Continui cu ascultat conferințe: de la Gao de Nobel la Cărtărescu de vis. Și interviuri. Tocilescu? Pisici și porno. Hutopila? Poezie și păscut vaci. Oișteanu? Drog și sexualitate. Lăzărescu? Despre viața care dă literatura. Antoanella? Despre Copou ca relaxare. Și FILIT a avut și cântec: Ruxandra și Ioana au cântat de alint, de nostalgie, de dragoste.

Către Iași

Am ales trenul pentru că avionul e un mijloc de transport super-aseptic, super-steril, iar eu vreau să văd viața pe bune, nu să mă cufund în bula mea. Ajung la Gara de Nord. Eu cu Instagramul văd populația de porumbei, mă pun să-i pozez, vreau să surprind poezia de stradă. Am dat contrast mai mult pe un roșu din fundal pe care se profilau porumbeii, cât să pară o nuanță sângerie, în Bucureștiul ruinat de la Gară.

Vai ce fum e în tren

Sunt tot soiul de oameni, îi observi, cu grimase & preocupări specifice, omul care mănâncă ou fiert pe tren, piranda cu einșpe straturi de fuste și sclipici

în cozile împletite, băbuțele care-și povestesc viața și-s rujate cu roșu carmin, un nene cu o doză de Timișoarea și o fizionomie de folkist, cuplul care împarte o pizza și-n răstimp citeșc neîntrerupt, ea de la laptopul mini, el dintr-o carte, melancolic, fata care-i cu căștile în urechi și pe beat-urile sensibile închide ușor ochii, femeile vopsite în mai multe nuanțe la păr care fac integrale sau citeșc reviste de tranziție eternă gen „Femeia”, cocalărițele care bagă manele de se aude în tot trenul, cât să strâmbе intelectualii din sprâncene. Pe urmă e mișto și în drumul prelung cu lanuri și șinele de tren care le secționează teritorial: frunzele copacilor roșii se împletesc cu frunzele celor galbeni, marfarele negre k catranul împrumută din culoarea de coclit & rugină a fostelor vagoane CFR, din vremuri ceaușiste, alea de zac ca niște carcace de dinozauri pe lângă combinatele siderurgice (sau ce-or fi). Aceiași porumbei cu ochi umani îi găsesc și-n Iași, lângă statuia lui Alexandru Ioan Cuza.

Cum cobor în Gară, Oamenii FILIT.

Wow, au dublat numărul și IQ-ul ieșenilor. Cine trecea pe stradă? Cine împărtășea idei?

Jonathan Coe, Gao Xingjian, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, Mircea Cărtărescu, Olga Tokarczuk, Anita Natascia Bernacchia, Gabriella Koszta, Steinar Lone, Ales Mustar, Enrique Nogueras,

Christian Santacroce, Bruno Mazzoni, Florica Ciodaru-Courriol, Jean-Louis Courriol, Dan Alexe, Katja Petrowskaja, Stefan Ivas, Mugur Grosu, Cristian Neagoe, Simona Antonescu, Florin Chirculescu, Codrin Liviu Cuțitaru, Ioan T. Morar, Tatiana Țîbuleac, Jan Cornelius, Tudor Ganea, Adrian Georgescu, Alex Tocilescu, Tara Skurtu, Răzvan Țupa, Cezar Paul-Bădescu, Marian Coman, Marius Chivu, Cătălin Sava, Simona Șora, Kamila Buchalska, Daniela Faraill, David Giannoni, Pascal Jourdana, Ludmila Anna Koza, Ciprian Măceșaru, John O'Brien, Herbert Ohrlinger, Enrique Redel, Anne Sastourne, Jack Snyder, Susan Van Oostveen, Olimpia Verger, Adina Popescu, Iulian Tănase, Michael Haulică, Florin Bican, Raymond Clarinard, Iulia Badea, Gueritee, Pascal Jourdana, Carmen Mușat, Adela Greceanu, Matei Martin, Cristina Hermeziu, Francesc Miralles, Immanuel Mifsud, Ioana Bradea, Andrei Crăciun, Teodora Coman, Vlad Drăgoi, Radu Vancu, Katja Petrowskaja, Marius Oprea, Lisa Strømme, Paul Cernat Ana Donțu, Claudiu Komartin, Dora Pavel, Emmanuel Regniez, Adriaan van Dis, Bianca Burța-Cernat, Robert Șerban, Kamila Buchalska, Denisa Comănescu, Maria Sheila Cremaschi, Gheorghe Erizanu, Daniela Faraill, David Giannoni, Pascal Jourdana, Carmen Mușat, Ludmila Anna Koza, John O'Brien, Ana Nicolau, Herbert Ohrlinger, Enrique Redel, Anne Sastourne, Ulrich Schreiber, Jack Snyder, Susan Van Oostveen, Olimpia Verger, Emmanuel Régniez, Vlad Zografi, Ruxandra Cesereanu, Mircea Pricăjan, Francesc Miralles, Jan Koneffke, György Drágoman, Andrzej Stasiuk, Bogdan-Alexandru Stănescu, Bogdan Ghiu, Saga Amurg, Batman, Harry

Potter, Andrei Oișteanu, Nuruddin Farah, Vesna Goldsworthy, Eli Bădică, Raisa Beicu, Anita Natascia Bernacchia, Laura Caltea, Constantin Pisteu, Linda Maria Baros, Cosmin Perța, Ioana Nicolaie, Emil Brumar, Lavinia Bălulescu, Svetlana Aleksievici, Ion Bogdan Lefter, Dan Coman, Tudor Ganea, Marius Oprea, Paul Vinicius, Ștefan Manasia, Filip Florian, Vlad Moldovan, Mihail Vakulovski. I-am notat pe toți? Nu, Teodorovici, Lăzărescu, Lungu. Și tot cred că am uitat. Nu știu dacă ați trăit printre creatori, în turnul lor de fildeș. Scapăra ideii, vorbesc altfel, viața trece mai plină.

Cocktail și gastronomie la FILIT

Am mâncat de patru stele, all inclusive. Boemia din Iași se vedea în platouri pe mese: rulada de pui, vita sote, salata de țelină cu nucă, fâșii de morcov gratinate cu cimbru și ghimbir, mușchi de porc împănate. La cocktail am băut vin de pe Domeniile Sâmburești și am vizitat o cramă. Am mâncat brânzet franțuzesc, potrivit cu licoarea. Politică s-a vorbit, despre libertatea presei s-a povestit.

Alex Tocilescu mi-a povestit de pisicile lui, personaje de carte. Uite-l pe Alex în video-ul în care povestește cum s-a distrat la Iași. Despre romanul pornografic *Carne crudă* & pisicile din *Imperiul pisicilor...*

Maratonul poezilor. O seară cu Hutopila

La maratonul poezilor l-am găsit pe Matei Hutopila să-mi povestească de viața lui, dar și de lumea aceasta haotică pe care trăim. Așa facem noi, interviuri cu oameni la miezul nopții. Uite omul de la maratonul poezilor din Iași: poet și controlor de

gestiune. Din Iași. Despre regresul social. Lumea nu mai paște vaci. Nu mai simte bălegarul, fuga-n iarbă, frica de apus. E comodă. Copilăria e-n SUV-uri. Și e dependentă de social media.

Seri la Cortul FILIT

Erau trei corturi mari, albe. Se desfășurau conferințele și tuburi care emanau căldură ne învăluiau cu endorfine. Afară, în fața cortului, stăteam la discuții intelectuale și cioace cu voluntarii și vizitatorii FILIT. Un homeless ieșean a venit la ușa cortului FILIT să le spună celor din staff că el este cel după care a fost schițat omulețul FILIT de pe afiș. Am stat cu poezii în seri pline de caterincă. S-a făcut pariu pe Ishiguro în ziua decernării premiului Nobel. După ce ne făceam încălzirea la cort, am mers în cluburile din „Bază”: o scară în spirală coboră către zona underground a Iașului. Hit-uri, dans din toți rărunchii, bere la draught, conversații efemere presărate cu bancuri și literatură. La FILIT am înțeles că literatura e viață, nu neapărat carte. Uite, mi-a spus-o și Florin Lăzărescu.

Oișteanu despre sexualitate & narcotice

Am făcut interviu cu Andrei Oișteanu despre istoria sexualității și a drogurilor. Sexul? Omul e singurul animal care se privește în ochi. Drogurile pe vremuri erau ritual și însănătoșire. Azi-s plăcere. Cădere. Abis.

Iașul cu transgenera Antoanella

E rom și e transgender. Mi-a fost ghid în parcul Copou, are cultură și istorie în cap, a făcut teologie.

Ciorile erau ca-n Hitchcock deasupra arțărilor și stejjarilor și castanilor cu fructul îmbrăcat în țepi verzi și am găsit teiul lui Eminescu, susținut cu bare metalice. Antoanella mi-a umplut mintea de tot romanticismul suav al Iașului. „Ruperea de cotidian”? Da, cu teiul lui Eminescu & parcul Copou. Spune de ce omul care a ajuns la rubrica „Om de la ora 0” pe Haute Culture: Antonella Lerca Duda, transgender rom.

La Moaștele Sfintei Parascheva

N-am ajuns să văd racla de aproape, am fotografiat oamenii care stăteau la coadă, în lumina translucidă de locaș de cult. M-am emoționat. Am fotografiat câțiva enoriași care veniseră să ceară ajutor de la Dumnezeu. Întotdeauna ai o senzație serafică în preajma bisericilor. Mitropolitană e o catedrală ortodoxă cu mozaic, candelabre și catapeteasma aurită. Am pozat și o fetiță care încerca să scoată apă sfințită din cazanul cu robinet.

Ultima seară: „Hai, hai, haidi, hai, Pe sub flori mă legănai”

Cântau scriitoarele Ruxandra Cesereanu și Ioana Pârvulescu. Erau în preajma casei decorate cu feline albastre. Și cântecul lor se rostogolea pe strada aia, în care în apus, cărțile erau dispuse în turnuri înalte ca de sticlă, în cercuri de se țineau unele pe altele. Litere, titluri de cărți, nume de autori țineau isonul. „Hai, hai, haidi, hai, Pe sub flori mă legănai”. Și cânta Ruxandra, și cânta Ioana.

(www.hotnews.ro, 12 octombrie 2017)

Ioana VARTOLOMEI

Despre dragoste, la FILIT

Dacă e toamnă, la Iași e FILIT. Jurnal de voluntară:

Toamna mea înseamnă două lucruri: ziua mea și săptămana aia încărcată de afișe verzi pe la toate colțurile străzii și la orice cafenea simpatică, la teatru, la bibliotecă și peste tot unde îți mai fug ochii. Unde omuleții îmbrăcați la fel sunt împrăștiați peste tot în oraș și zboară vestea că azi vine scriitorul ăla care mi-a placut mult la 16 ani și mâine stăm seara în centru să vedem ce autor câștigă Premiul liceenilor pentru cea mai îndrăgită carte (anul acesta, *Inocenții*, de Ioana Pârvulescu). Toamna înseamnă zeci de voluntari grăbiți de la un eveniment la altul, alții care stau de vorbă cu vreun scriitor laureat cu Nobel sau cu un traducător de norvegiană. Sau care stau de dimineață până seara în Casa Filit și se asigură că totul merge bine.

Povestea FILIT a început pentru mine odată cu primele luni din liceu, când mergeam la întâlnirile cu scriitori unde se înghesuia lumea cu mare drag până și în picioare și asculta cu sufletul la gură. Și eu la fel ca ei, doar că mă uitam și la voluntarii cu gecuțe verzi și mă întrebam cum fac să fiu și eu prin culisele festivalului. Doi ani mai târziu, am ajuns la Muzeul Literaturii Române, Casa „Pogor” pentru ieșeni, locul micuț de unde pornește toată nebunia asta.

Dintre toate voluntariatele, FILIT îți dă culoare

în suflet. Programul mi-a părut obositor la prima vedere, dar cele 5 zile de festival au trecut ca prin vis. Ziua mergeam la evenimente și eram fericită că stăteam lângă invitați, iar seara eram alături de ceilalți voluntari și întâmpinam bucuroși sutele de spectatori de la Serile FILIT, partea preferată a tuturor și cea mai interesantă, zic eu. Atunci mi-am dat seama că festivalul nu e doar muncă și succes, cum poate am zis când eram la rândul meu spectator. FILIT a devenit o stare, un sentiment care te acaparează total și la fel de repede te lasă să-l aștepți până anul viitor. E energia, emoția, râsetele și stresul din culise, e să simți cum mii de oameni iubesc același lucru ca tine și să te bucuri să vezi că interesul pentru cultură crește de la an la an. Anul ăsta au fost zeci de evenimente, dar am ajuns la destul de puține pentru că mi-am petrecut majoritatea timpului în Casa FILIT. Două mi-au rămas la inimă: întâlnirea Alecart cu Katja Petrowskaja și conferința cu bloggerii. La Alecart, revistă de liceeni, vin cei mai mulți participanți după Serile FILIT, adică peste 300, în sala de festivități nu foarte mare din liceul meu. M-a surprins entuziasmul copiilor, majoritatea cu un exemplar în mână și notițe, dar mai ales emoția scriitoarei din Berlin. Au fost serii de întrebări care nu se mai terminau, mâini ridicate care abia așteptau să ia microfonul și îmbulzeală de zâmbăreți din

jurul autoarei pentru a primi autograf. Surpriza a fost și a Katjei, care a zis într-un interviu că nu se simte scriitoare pentru că are doar o carte, dar a fost tratată ca una. Îmi amintesc că și anul trecut spuneau invitatele de la Alecart că nu se așteptau să vadă atâția elevi cu așa multe curiozități despre personaje, final sau ce ar mai trebui să urmeze în poveste. Întâlnirea de la Casa FILIT cu bloggeri – Eli Bădică, Anita Natascia Bernacchia, Laura Câlțea și Constantin Piștea a fost unică. Au vorbit despre cum scriem un blog, ce le place lor să scrie, ce nu le place, ce tendințe sunt acum, cum alegem ce să citim. Recunosc că nu intrasem înainte pe blogul nimănui, dar după event am luat programul și i-am căutat pe toți pe Facebook și am cercetat ce bloguri au. Highlightul a fost că tot atunci a fost prezentată de Claudia Popescu o aplicație nouă super faină de telefon, iZiLIT (Întâlnire zilnică cu LITeratura), care îți dă în fiecare zi o recomandare de la un scriitor contemporan, cu descriere și link de unde poți cumpăra, Facebook-ul autorului și tot ce mai ai nevoie. Claudia Popescu a zis că nu în toate orașele sunt biblioteci sau librării, unii chiar n-au deloc contact cu scriitura contemporană, la sate nu mai zic, și mi-am dat seama că fix așa e. Și chiar dacă nu sunt de toate în țară, un telefon de care să te folosești are oricine. Aplicația îți dă în fiecare dimineață la 10 pe telefon o recomandare nouă, e și gratis și ocupă super puțin spațiu. Azi dimineață am descoperit *Parohia* de Dan Coman cu o notificare foarte drăguță.

Anul ăsta FILIT m-a surprins și a ajuns la apogeul lui. Toate colțurile lumii s-au întâlnit la Iași, am fost cam 150 de voluntari, am avut și maratoane de filme, concert, conferințe, am ascultat poezii până

pe la 12 noaptea, am auzit glume de la invitați, am dat de expoziții faine, unii prieteni pasionați l-au întâlnit pe creatorul lui Dexter și alții au luat autografe de la ce scriitori voiau, că Iașul a devenit un fel de Hall of Fame de unde nimeni nu mai vrea să plece.

Ce e cel mai tare la FILIT e că voluntarii sunt nucleul festivalului. Indiferent în ce departament ești, FILIT te cheamă din toate părțile și ajungi să vrei să ajuți pe toată lumea. Vii dimineața de pe la 9-10, uneori și mai devreme, te asiguri că totul e impecabil în cortul unde e Casa FILIT și care a furat toată atenția din centru, aranjezi materialele pentru evenimente, bei o cafea, mai duci cataloage la info point, îndrumi vizitatorii, glumești cu baietii de la sunet și îl asculți pe Gao Xingjian. Seara mergi la Teatrul Național unde nu te poți abține să nu visezi cu ochii deschiși când te uiți la tavan și intri în culise cu entuziasm de copil. Toate astea până pe la 10 noaptea, când te întrebi cum de s-a dus deja ziua de azi și cum de încă mai ai energie. Și mâine, și poimâine la fel.

Am fost de două ori în echipa festivalului și fiecare ediție mi-a adus ceva special, așa cum abia aștept să o facă și următoarea. Starea de toamnă încă nu s-a dus, dar abia aștept să împart iar camera cu Mircea Cărtărescu sau cu simpaticii Dan Coman și Alex Tocilescu (și poate data viitoare fac și cu ei o poză).

Ioana Vartolomei are 17 ani, e PR la un ONG și voluntară la tot ce se-ntâmplă frumos prin Iași. Are vise mari, bea ceai foarte dulce și dansează de când se știe pe scenă și în fața oglinzii. Stă foarte mult pe Instagram @ioanavartolomei.

(www.sub25.ro, 15 octombrie 2017)

Gao XINGJIAN

„Trebuie să ne confruntăm cu realitatea adevărată”

Gao Xingjian (n. 1940, Ganzhou, China) este scriitor francez, de origine chineză, câștigătorul Premiului Nobel pentru Literatură, în 2000. Autor prolific și creator cu practici artistice extrem de variate – pictează, montează spectacole de teatru și de operă, face filme –, Gao Xingjian a avut un traseu marcat de persecuția politică din timpul Revoluției Culturale din China, de cenzură și de condiția exilului. După masacrul din Piața Tiananmen, Gao Xingjian a cerut azil politic în Franța, unde trăiește în prezent și de atunci nu s-a mai întors în China. Mărturisește că nu îl mai interesează fosta sa țară și că, odată stabilit în Franța, unde a primit cetățenie în 1998, a căpătat o a doua viață. Astăzi se consideră cetățean al lumii, pentru că succesul pe care literatura, dar nu numai ea, i l-a adus l-a purtat pe întreg mapamondul.

Gao Xingjian a acoperit, cu scrierile sale, toate genurile literare. A scris roman, poeme, proză, a tradus teatru absurd, inclusiv teatrul lui Ionesco, în anii Revoluției Culturale, este dramaturg și autorul unor librete de operă. Cărțile care au primit cea mai multă atenție, de-a lungul timpului, fiind și printre cele mai traduse în 41 de limbi, sunt

Foto: Corneliu Grigoriu

Gao Xingjian la FILIT

Însă *La Montagne de l'Âme*, roman cu tentă autobiografică, scris în urma unei călătorii solitare de-a lungul fluviului Yangtze, urmat de *Le Livre d'un homme seul*, volum asumat autobiografic. În limba română i-au apărut de curând două volume: o colecție de proză scurtă, *O undiță pentru bunicul meu* (Editura Polirom, trad. de Irina Ivașcu) și una de texte teoretice, *Literatură și libertate* (Editura Muzeelor literare, traducere din limba chineză și note de Irina Ivașcu, prefață de Noël Dutrait, tradusă din limba franceză de Monica Salvan și cu un cuvânt înainte de Liu Zaifu).

Gao Xingjian a fost invitat la Iași, la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), prilej cu care a devenit posibil și acest interviu.

Vă propun să începem discuția noastră de la două elemente esențiale pentru un artist: energia și creativitatea. Dumneavoastră sunteți un scriitor și un creator deosebit de prolific, de surprinzător și de versatil. De unde luați energie pentru a face toate aceste lucruri și cum vă mențineți interesul pentru creație?

Scriu din copilărie, este o obișnuință, pot să scriu fără încetare. La un moment dat nu s-a mai pus problema să fiu vreodată publicat în China, din cauza cenzurii, dar am continuat să scriu. Scrisul pentru mine a devenit o obișnuință cotidiană și apoi o necesitate, pentru că aveam lucruri de exprimat. Și apoi scrisul a cerut o adevărată exigență artistică, o

estetică aparte și din acel moment nu mai puteam scrie orice, oricum, pentru că scrisul tindea să se transforme într-o operă literară. Nu pot lăsa un manuscris să fie publicat oricum, trebuie să fiu complet satisfăcut de stadiul în care l-am adus, și abia după ce simt că e împlinit îl pot da spre publicare.

Nu este însă doar scrisul, mai sunt și pictura, dramaturgia, filmul. Se întâmplă ca ele să se influențeze reciproc, să se provoace?

Bineînțeles. Toate aceste practici se influențează unele pe celelalte, dar în momentul în care mă concentrez asupra uneia, atunci mă dedic în exclusivitate, încercând să-i dau o turnură care să reflecte propria viziune. Să luăm dramaturgia, ca prim exemplu. Am scris foarte mult, am multe texte teoretice în care am încercat să-mi expun propria concepție despre teatru. La fel și în cazul scenografiei, pentru că mă ocup și de scenografia propriilor spectacole. Lucrez și cu actorii, le dau indicații de joc, construim împreună. Am scris despre toate aceste practici, am o reflecție critică asupra fiecărei arte pe care am abordat-o. Fiecare disciplină este o artă asupra căreia trebuie reflectat în profunzime și care trebuie practică până la sfârșit, în totalitate.

Vorbiți în multe interviuri despre o criză a culturii. Cum simțiți Franța culturală acum, comparativ cu momentul în care ați ajuns acolo, la sfârșitul anilor '80?

Observ o degradare semnificativă, în ceea ce trăim acum. Când am sosit la Paris, în anii '90,

Parisul era cu adevărat capitala artei. Găzduia spectacole din lumea întreagă, existau programe și festivaluri excepționale, exista o efervescență în ceea ce privește creația de teatru, de spectacole de operă, existau foarte multe festivaluri și spectacole cu un nivel foarte înalt. De asemenea, cineaștii, cei mai buni cineaști veneau la Paris. Era o perioadă prielnică filmelor de autor, filmelor eseu. Există o adevărată înflorire a creației artistice din toate domeniile. Am fost martor, dar și participantul entuziast la această remarcabilă înflorire a culturii, în foarte multe direcții, și am fost implicat în numeroase proiecte. În ultimii ani, mi se pare că a intervenit un declin, din ce în ce mai vizibil. Din punctul meu de vedere, vorbim despre o adevărată criză. Nu e vorba doar despre o criză economică, ci și despre o criză a culturii. Din acest motiv am și lansat un apel la o nouă Renaștere.

Ați expus în detaliu această necesitate, dar cum traducerea unei selecții din textele dumneavoastră teoretice abia a apărut în limba română, v-aș ruga să sintetizați acest apel al dumneavoastră, pentru cei care încă nu-l cunosc. Implică el restaurarea unor alte valori?

Trăim încă în umbra secolului al XX-lea, nu am ieșit încă din acest secol. În cartea mea de eseuri, *Literatură și libertate*, vorbesc despre ideologiile secolului al XX-lea, care au invadat totul. Fie că e vorba despre ideologii de stânga sau de dreapta, au pătruns pretutindeni. Totul a stat sub umbra diferite-

lor ideologii. Dar timpul trece. Astăzi ne confruntăm cu nenumărate probleme. Rețetele propuse de ideologii devin dogme și sufocă gândirea. Trebuie să ne confruntăm cu realitatea adevărată. Să vedem datele existențiale de astăzi, să vedem dincolo de aceste dogme ideologice. După părerea mea, și democrația în Occident este acum într-o criză profundă, pentru că democrația a devenit strictamente o politică a scrutinului, și nu se mai întrevede un orizont, a dispărut perspectiva, nu ne mai gândim la viitorul unei țări. Nu mai există decât interesele imediate, pentru a câștiga un vot. Este o criză profundă a Occidentului.

Dar cum ar putea un individ conștient și lucid să depășească, să dejoace acest mecanism centrat pe vot și să devină activ într-un alt mod, în așa fel încât să poată schimba această situație de fond, pe care o descrieți?

Nu o poate schimba, dar putem să trezim conștiințele. Înseamnă că e nevoie să existe noi scriitori și noi gânditori care să se ocupe de adevăratele probleme contemporane. Nu este vorba de a fi angajat de partea corectă sau de a susține cauza unui partid sau a altuia. Asta ar fi prea simplu. E nevoie de o gândire cu adevărat independentă, așa cum o practicau gânditorii Renașterii. Gândirea Renașterii a provocat o înflorire peste tot în Europa, în timp ce acum Europa este în declin. După părerea mea, este nevoie de o nouă gândire. Nu e vorba despre o întoarcere la gândirea de secol XVI, ci despre necesitatea

unei schimbări de acel tip, cu toate modificările benefice pe care le-a antrenat.

Dumneavoastră ați privit direct realitatea și ați fost obligat să asumați condiția exilului. Cum ați reușit să întoarceți în favoarea dumneavoastră această situație? A devenit exilul un dinam pentru creație, în cazul dumneavoastră?

A fost și destinul. În timpul evenimentelor din Piața Tiananmen eram la Paris, invitat în mod oficial în Franța. Mi-am dat seama că nu mă pot întoarce în China în aceste condiții, iar prietenii mei francezi, care mă apreciau, mi-au propus imediat să mă ajute să obțin azil politic. Asta s-a și întâmplat. Nu m-am gândit însă că această condiție a refugiatului politic ar putea dura o viață întreagă, ar fi fost stupid. Mi-am dat seama că trebuia să ies foarte repede din această condiție. Scriitorul nu e un disident și atât, e mai mult, e dincolo de asta. Din acest motiv, după trei luni ca refugiat politic, am terminat o piesă de teatru, *La fuite/Fuga*. În acest mod, am pus punct și statutului meu de refugiat politic: s-a încheiat odată cu terminarea piesei, la sfârșitul primului an de ședere în Franța. Apoi am primit o altă comandă din partea Ministerului de Cultură din Franța, pentru o nouă piesă de teatru. Mi-am dat seama că, dacă vreau să am o viață nouă, trebuie să fac ceva nou. De acum trăiam în Franța, publicul meu era francez. Ar fi fost ridicol, lipsit de sens să mai scriu o piesă despre China. Trebuia să mă adresez noului meu public. Trăiam la Paris, în Occident, și, reflectând asupra

acestei noi realități, am scris imediat o piesă de teatru în franceză, o piesă care nu mai avea nicio legătură cu China, cu nostalgia, cu politica disidentă. Nu, nimic din toate astea. Piesa se numește *Au bord de la vie, La marginea vieții*, și este monologul unei femei. A fost pusă în scenă la Paris, la Teatrul de Rond-Point, și a fost foarte bine primită de publicul parizian. Pentru mine asta a însemnat finalul statutului de refugiat politic. Apoi, de-a lungul anilor, am scris încă șapte piese de teatru, direct în franceză, și sunt toate despre lumea occidentală, toate foarte actuale. Statutul meu de disident sau de refugiat politic s-a încheiat foarte repede. Am început o nouă viață.

Aș vrea să vă pun o întrebare ceva mai personală. Declarați că sunteți ateu, dar mă întreb dacă aveți totuși anumite practici spirituale sau ritualuri la care țineți.

Glumeam când am spus că sunt ateu. De fapt, eu respect enorm religiile, dar nu cred în niciuna dintre ele. Nici măcar în budism. Am scris un libret de operă despre budism. Se numește *Zăpadă în august* și este despre al șaselea patriarh, un maestru de secolul al VII-lea, pe care îl prezint ca pe un gânditor. Mă interesează *Biblia*, Vechiul și Noul Testament. *Biblia* este una dintre cărțile mele de căpătâi. Pentru mine, *Biblia* este o formă a marii literaturi. Nu sunt împotriva religiilor, dar nu sunt nici credincios. Mă amuz în ceea ce creez. Am inventat nenumărate figuri ale divinității. Am recuperat și revalorizat in-

clusiv mitologia chineză, din care mare parte căzuse în uitare. Am dedicat ani întregi de studiu acestei căutări, în urma căreia am scris piesa *Chronique du Classique des mers et des monts. Tragicomédie divine en trois actes*. Este o lucrare foarte ambițioasă, în care am păstrat referințe la mitologia greacă, o mitologie de asemenea foarte bogată. Dar fiecare națiune are propria mitologie, propriile credințe. Unele dintre ele se pierd. Pentru teritoriul imens al Chinei există o multitudine de zei și de mitologii. Cum am făcut foarte multe cercetări privitoare la mitologie, în această piesă a mea apar patru divinități, patru zei, fiecare pentru un punct cardinal. În filmul meu, *Înmormântarea frumuseții*, Dumnezeu e un cerșetor. Sau poate fi imaginea desenată de Michelangelo. Sau, așa cum am imaginat într-un poem, Dumnezeu este o formă enigmatică, în adâncul unei fântâni fără fund. Iar în romanul meu, *La montagne de l'âme*, în ultimul capitol, Dumnezeu apare sub forma unei broaște. În zăpadă apare o broască, care privește lumea printr-un ochi care lucește, iar limbajul acestei forme de existență este unul pe care ființele umane nu-l înțeleg. Iată, așadar, în propria creație găsiți nenumărate imagini ale lui Dumnezeu. Respect religiile și cred că în spatele fiecărei religii este o civilizație, o cultură plină de profunzime. Din acest motiv nu pot spune că sunt ateu. Nu fac tabula rasa din religii, așa cum a făcut comunismul. Fiecare are credința și reperatele proprii și ele trebuie respectate.

Ce vă doriți acum cel mai mult pentru scrisul dumneavoastră și de la scrisul dumneavoastră?

Odată ce public, scrisul nu-mi mai aparține. Dar, înainte de a publica, mă asigur că e ceva care mă satisface, că e un text de care sunt foarte mulțumit, altfel nu se poate. Odată ce apare, o carte aparține tuturor. Este în afara mea.

(Interviu realizat de Alina Purcaru, „Observator cultural”, nr. 893, 13 octombrie 2017.

Acest dialog a fost posibil mulțumită traducerii din limba franceză făcută de Monica Salvan)

Jeff LINDSAY

„Sunt stupefiat de succesul lui Dexter”

Interviu cu celebrul scriitorul american Jeff Lindsay, creatorul personajului Dexter, protagonist al unuia dintre seriilele polițiste cu cel mai mare succes din SUA.

Organizatorii și voluntarii spun că v-ați înțeles foarte bine cu ei de când ați venit. Care sunt primele impresii despre România?

Am avut un important mentor român, Radu Penciulescu, iar primele mele gânduri când am ajuns aici au fost că sunt într-un oraș european și, cu cât am stat mai mult, am găsit ceva special la români. Fiecare loc are propria savoare și acesta cu siguranță o are, dar românii mi-am dat seama că au o combinație între cele mai bune calități din Germania și Italia – atitudinea tolerantă a italienilor și instinctul de a face lucrurile corect, cum trebuie, până la capăt, al germanilor.

„M-am speriat când am început să fiu urmărit de psihopați”

Nu v-a fost frică că oamenii s-au atașat atât de mult de un criminal în serie? V-a speriat gândul acesta?

Nu prea mi-am dat seama la început. M-am speriat însă cu adevărat atunci când am început să fiu urmărit de psihopați. Am primit câteva scrisori de la cineva care îmi spunea că știe unde stau, iar când asta s-a terminat, a mai fost un tip – și vă spun că nu exagerez – care posta de mii de ori pe tot Internetul că va veni să mă omoare pe mine și pe soția mea pentru că i-am furat ideea lui cu Dexter. Și când spun peste tot... era un site al unui post de radio din Arizona, care avea o postare – „scrieți-ne de ce vă place postul nostru și aveți șansa de a câștiga o camionetă nouă”. Și el a scris – nu vă ascult postul de radio, dar am să-l omor pe Jeff Lindsay și pe soția lui pentru că mi-au furat ideea. A fost înfiorător. Am un prieten care lucrează în industria securității. M-a convins să îmi iau un sistem de alarmă pentru casă și un pistol care e atât de mare, încât mă tem să-l folosesc pentru că aș putea da o gaură în cinci case la rând cu el.

Când s-a întâmplat asta, la început sau mai târziu?

Mai târziu, după doi-trei ani, când serialul TV începea să devină popular.

Și v-ați gândit să renunțați la tot și să plecați din țară?

Nu, și nici nu cred că aș putea; sunt prea multe

greutăți. Și apoi, chiar nu vreau să fug. Vreau să îmi cresc copiii într-o manieră cât de normală pot și să duc o viață cât de apropiată de normal este posibil.

Ați reușit asta? Să aveți o viață cât mai aproape de normal?

Da, nimeni nu mă cunoaște în orașul meu natal. Pot să mă duc la supermarket fără să dau autografe. Am lucrat în Hollywood 12 ani și am văzut cum arată celebritatea, cum arată oamenii faimoși pe care îi recunoaște toată lumea, și nu sunt interesat de așa ceva.

Mulți oameni spun că celebritatea este o boală.

Este, da. Iar în Hollywood am făcut o grămadă de lucruri – oficial am fost un scriitor, actor și director, știu că las lucruri în afară, dar m-am ocupat și de un teatru mic, făceam, practic, tot ce e posibil. Le făceam pe toate în același timp, la un moment dat. Ca să plătesc chiria, lucram ca asistent producător la un serial, am fost asistentul unui comedian celebru pentru un timp, cam tot ce se putea face pentru a plăti facturile.

Foto: Corneliu Grigoriu

Jeff Lindsay povestind cum își plătește facturile...

„Mi-am dat seama că a fi criminal în serie n-ar fi întotdeauna atât de rău”

Când s-a născut ideea lui Dexter dacă erați prins în acest vârtej al Hollywood-ului?

Aveam o serie de cărți publicate, dar nici nu a prins cu adevărat. Și am fost rugat să vorbesc la un prânz al oamenilor de afaceri și să le explic de ce e important să citești măcar o carte până mori. Stăteam la capul mesei și mă uitam la toți oamenii de afaceri, avocați, agenți imobiliari și toți se mințeau cronic și aveau acele zâmbete false. Mi-am dat seama atunci că a fi criminal în serie n-ar fi întotdeauna atât de rău. Am început să-mi fac notițe pe servețelele alea unsuroase și am venit acasă cu povestea principală a lui Dexter pe ele.

Întrebam despre normalitate mai devreme fiindcă ați declarat la un moment dat că a fi un criminal în serie nu e complet imposibil, și că niciun scriitor nu este complet normal.

Toate sunt adevărate, da. Dar asta nu înseamnă că nu pot să îmi cresc copiii să fie normali. Ei nu vor fi normali – le spun asta în fiecare zi: normal e un alt cuvânt pentru plictisitor, ordinar, și nu trebuie să aspire spre normalitate. Cine vrea o viață normală? Dar nu vreau ca normalitatea lor să fie distorsionată puternic de ceea ce fac eu, vreau să își găsească singuri propriile ciudățenii.

Ați fost surprins că oamenii au transformat un criminal în serie justițiar într-un fenomen?

În primul rând vreau să spun că nu este un justi-

țiar. Justițiarii omoară răufăcători dintr-un simț de scandalizare și neîmplinire al actului justiției. Pe Dexter îl doare în fund de justiție. Lui îi place să omoare oameni. Motivul pentru care îi omoară este că tatăl său vitreg, Harry, l-a învățat că asta este calea corectă pentru a face lucrurile, iar cum Harry avea de regulă dreptate când spunea astfel de lucruri, a urmat această cale. Nu e un justițiar.

Dar sunteți surprins de faptul că îl place un număr mare de oameni?

Sunt stupefiat. Intenția mea a fost să arăt un deget mijlociu lumii, mă îndoiam că o să fie publicat romanul vreodată și, dacă va fi, voi merge mai departe către lucruri care vor plăcea oamenilor cu adevărat. Dar deodată am început să primesc telefoane din studiourile de film și de la toată lumea. Din ce în ce mai mult. În fiecare zi. Ce e în neregulă cu oamenii?

Credeți că oamenii caută personaje ca Dexter pe care să le transforme în personaje pozitive, chiar dacă este limpede că ele nu sunt, dintr-o nevoie generală de eroi?

E foarte posibil, are sens, și cred că se simt și vinovați fiindcă le place ce face o persoană cu care societatea și morala le spune că nu ar trebui să fie de acord. Așa că sunt convins că există multă raționalizare, dar e și instinctul primar uman. Vrem să vedem personajul negativ primind ceea ce merită, nu vrem să vedem pe cineva care scapă de pedeapsa justiției. E aproape ca un sacrilegiu pentru noi. Și de fiecare dată când se întâmplă ceva rău și oamenii

par că vor scăpa cu basma curată Internetul prinde viață cu ideea – „Trimite-ți-l pe Dexter! Știu ce ar face Dexter în cazul ăsta!”. Cred că asta e o parte importantă din tot.

Despre relațiile din familie și despre lucrul alături de soție, nepoata lui Ernst Hemingway

Simțiți nevoia să scăpați de eticheta aceasta – omul care l-a făurit pe Dexter, ca să puteți să produceți un alt tip de literatură poate?

Simt nevoia, dar nimeni nu mă lasă, nu am voie. E așa cum e cu actorii care se plâng că sunt aleși doar într-un anumit tip de roluri. Sunt blocat. Și credeți-mă ce vă spun acum, fiindcă este adevărat. Dacă nu aș fi scris Dexter, nu aș fi citit niciodată aceste cărți. Nu prea îmi plac romanele polițiste. Am citit când eram tânăr Agatha Christie, Nero Wolfe, care e chiar muntenegrean, dar în mod original am vrut să fiu ca Stanley Kubrick – care a regizat și filme polițiste, un mister, o comedie, asta am vrut să fac și eu pentru a dovedi că pot. Și cred că pot.

Și o carte bună de unde începe? De la o idee bună, simțiți nevoia să aveți totul planificat cap-coadă sau curge totul când vă apucați să scrieți?

Toată lumea e diferită. Brendan Behan spunea că fiecare olog are propriul fel de a merge. Și fiecare scriitor se apucă de subiect în mod diferit. Știu oameni care stau și se apucă de scris și modelează în timp ce progresează. Eu trebuie să știu ce se întâmplă la început, pe parcurs și la final înainte să mă apuc.

Practic, poți să spui că, în familia dumneavoastră, abilitatea de a scrie este o trăsătură fundamentală. Însă lucați des alături de soția dumneavoastră. Vă citiți lucrările împreună cu ea, sunteți propriii critici, primii cititori? Cum vă împăcați cu asta, vă afectează relația?

Da, asta facem. Nu ne batem niciodată, dar ne certăm. Nu s-a ajuns niciodată la ceva ce să nu putem rezolva. A fost foarte bine să lucrăm la aceleași lucruri fiindcă ea lucrează impecabil cu structura, și eu mă pricep mai bine la personaje, la dialog. Așa că preiau de la ea structura și completez dialogul, apoi îi dau înapoi și ea finisează, mai introduce o serie de intrigi, apoi iau lucrarea înapoi, caut toate lucrurile unde a schimbat dialogul și îl schimb așa cum îmi place mie.

Resimte puternic legătura pe care o are cu unchiul ei, Ernst Hemingway?

Tatăl ei a fost singurul frate a lui Ernst. Simte o legătură familială puternică, da, și e mândră cu asta. Dar nu simte această nevoie de a dovedi că este înrudită, că există o legătură. Nu face mare caz despre asta. Am văzut amândoi membri ai familiei ei care fac din numele Hemingway o carieră. Dar ea a făcut o serie de lucruri pe partea profesională fără a pune foarte mare inima, pentru a plăti chiria, cum s-ar spune, dar nu e ceea ce ar face dacă ar avea de ales liber. Însă *Hunting with Hemingway*, care am înțeles că e cunoscut și în România, e ceva ce ar relua într-un minut, a fost un proiect extraordinar.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele,
„Ziarul de Iași”, 9 octombrie 2017)

Jonathan COE

„Satira nu trebuie să aibă limite”

Interviu cu unul din cei mai complecși inovatori stilistici din literatura anglo-saxonă de astăzi. După ce un scriitor britanic (Kazuo Ishiguro) a obținut anul acesta premiul Nobel pentru literatură, Dan Alexe a stat de vorbă cu un alt foarte mare scriitor englez, Jonathan Coe, omul care, spre deosebire de Salman Rushdie, Martin Amis sau Hanif Kureishi, a știut să-și adapteze scriitura la sparta și multiforma disjuncție a erei digitale.

Credeți că epoca digitală a modificat literatura? A adus internetul o devalorizare a cuvântului, a narațiunii clasice?

Impresia mea este că da, într-adevăr, tinerii citesc mai puțin astăzi. Își aleg cărțile dintr-un spectru foarte limitat. Pentru a vă da un exemplu: fiica mea și prietenii ei iubesc să audă povești, însă nu le mai caută în cărți, ci le găsesc pe Internet și la TV...

Asta înseamnă că Marshall McLuhan avea dreptate.

Da, poate. Ce vreau să spun este că marele atù în favoarea cărții imprimate a fost „portabilitatea” ei. Faptul că putea fi dusă peste tot. Voiți să citiți o poveste într-un avion sau pe tren, atunci aveți la îndemână acel obiect cu pagini imprimate care putea

intra în valiză sau servietă. Acum, când iau TGV-ul, trenul de mare viteză spre Paris, sau în avion, văd că toată lumea urmărește filme pe tablete. Toți, cu excepția mea. Încă ador să citesc cărți.

Copiii dvs. vă citesc cărțile?

Nu. Nu e deloc genul lor. Au citit Harry Potter de câte patru-cinci ori, dar nu citesc Jonathan Coe. J.K. Rowling, mai mult decât oricine, a creat o nouă generație de cititori. Dar impresia mea este că aceștia nu fac decât să o citească în buclă.

Dar ce s-a întâmplat cu acea hiper-literatură care ne-a fost anunțată? Ni se promitea un soi de interactivitate a cititorului cu textul, ni se spunea că printr-un click cititorul va putea să aleagă sfârșitul pe care îl preferă, să modifice acțiunea sărind de la un capitol la altul, modificând textul...

Dar eu nu sunt deloc sigur că cititorul dorește asta. În multe privințe, lectura este un act foarte pasiv, iar când citești literatură pe un ecran, actul devine chiar și mai pasiv, scriitura și imaginile doar vin spre tine, și de fapt tocmai asta e adevărata frumusețe a lecturii, care te lasă să-ți exerciți imaginația, să te lași tras în narațiune, însă noi nu dorim responsabilitatea alegerii direcției spre care

INTERVIURILE FILIT

va merge povestea... La începuturile internetului, și eu eram pasionat de aceste lucruri și credeam că scriitura ar putea lua o direcție interactivă, dar.. acum cred că a fost pur și simplu o neînțelegere din start în legătură cu natura lecturii și a literaturii.

În scrisul dumneavoastră, o asemenea interactivitate ar fi fost chiar un exces, pentru că scrieți într-un mod explodat, împrăștiat, cu multe voci amestecate în fiecare capitol și o structură foarte complicată. Pentru noi, ca cititori, se pare că ați prins deja trenul modificării profunde a literaturii contemporane, în vreme

ce oameni precum Martin Amis, Salman Rushdie sau Hanif Kureishi par să se lupte din greu cu noile tehnici ale narațiunii. Cum v-ați adaptat la noul mod de a spune o poveste și de a folosi cuvântul?

Hm... Eu mă văd de fapt ca pe un scriitor foarte tradițional. Am crescut cu convențiile televiziunii în cap. Am crescut în cea mai bună perioadă a televiziunii britanice, când la TV vedeam filme de Ken Loach și Stephen Frears, sau, pe partea de comedie, Monty Python și alții care nu au devenit atât de faimoși.

Foto: Claudiu Bîrliba

Jonathan Coe la FILIT

Nu mă refer la Benny Hill, el a fost cu totul altceva. Așa că am învățat să scriu dialoguri de la astfel de scriitori și regizori. Cu certitudine, prin Monty Python am învățat să mă joc cu convențiile televiziunii, dar și să subminez acele convenții ale televiziunii. Televizorul a exercitat o influență foarte puternică asupra mea ca tânăr privitor și scriitor. Nu am văzut niciodată o contradicție între a scrie pentru TV și a face o carte. Profesorul meu de literatură engleză chiar mi-a spus: de fapt, ceea ce fac ei la TV este în genul lui Tristram Shandy, romanul picaresc din secolul al XVIII-lea...

Cartea cu o pagină neagră... The Black Page!...

...și o pagină de marmură, exact. Apoi, o altă influență ciudată: când eram copil în anii '70, ascultam foarte mult rock progresiv. M-am lăsat inspirat de demența explodată sonor, dar controlată din interior, a acelor grupuri de rock progresiv ale anilor 1970-1980, în special Gentle Giant, cum spuneam. De la ei am ajuns la grosolănia sexualității intertextuale a lui Rabelais în „Gargantua și Pantagruel”... Gargantua era The Gentle Giant. Grupul acela de rock imprimase două melodii despre Gargantua și Pantagruel. Am citit notele pe coperta albumului și am aflat că se bazează pe cartea lui Rabelais. La început, am crezut că trebuie să fie vreo versiune franceză a lui „Lord of the Ring”, o carte cu giganti. Așa că m-am dus la biblioteca școlii mele, și am găsit o traducere foarte bună din secolul al XVII-lea...

Care v-a dat pe spate, dacă putem zice așa (it blew you away).

Da, mi-am zis pe loc: „Asta e cel mai subversiv călugăr care a existat vreodată”. Așa l-am descoperit pe Rabelais, care a fost o altă mare influență asupra scrisului meu. Când ai 15 ani și descoperi asta... Plus muzica Gentle Giant.

Care este opinia dumneavoastră, ca scriitor, despre consecințele Brexit? Ați spus întotdeauna că vă considerați un scriitor european. Ce credeți acum? Vă va schimba Brexit scrisul, sau va juca un rol în viitoarele romane?

Știți, eu nu citesc mulți scriitori americani, întotdeauna m-am văzut ca un scriitor profund european. Dar aceste identități sunt ambigue, ele sunt doar un strat subțire. Pentru mine e simplu să spun că putem fi și europeni și britanici în același timp. Dar iată că ni s-a spus că trebuie acum să alegem. O alegere binară. „Sunteți european sau britanic? Hotărăște-te și anulează cealaltă opțiune”. Pentru persoanele cu o identitate sofisticată și complexă, aceasta este de fapt un atac foarte violent asupra identității lor. Iar tinerii resimt asta foarte tare. Generația fiicei mele, mult mai mult decât mine, a crescut știind că făcea parte din UE, dar și din Marea Britanie, și iată că deodată li s-a spus: „Nu! Nu puteți! Am votat și nu vi se mai permite să vă simțiți europeni. Alegeți!”. Eu percep asta ca pe un atac asupra identității mele.

Vă simțiți mai săraci spiritual în Anglia acum?

Da, ne simțim săraci pentru că suntem forțați să luăm o astfel de decizie.

Ați pomenit satira care v-a influențat scrisul. Cum percepeți genul de satiră à la Charlie Hebdo?

Cred că satira nu trebuie să aibă limite. În caz contrar, dacă intervine prudența, satira își pierde puterea. Dar, așa cum știu cei de la „Charlie Hebdo”, astăzi este foarte periculos să glumești, așa cum nu era cu zece sau douăzeci de ani în urmă. A devenit periculos din punct de vedere fizic să faci o glumă. Uneori este literalmente o chestiune de viață și de moarte.

Ați spus că în spectrul politic, stânga a alunecat spre dreapta, iar dreapta spre stânga și că toate celelalte etichete și-au pierdut semnificația veche. Ce relevanță mai au vechile diviziuni ideologice?

Cred că asta e unul dintre motivele pentru care am ajuns în dezastrul actual, pentru că vechile etichete au devenit atât de fluide. Dacă ne uităm la Brexit, nu putem vorbi de o diviziune între stânga și dreapta, ci între bătrâni și tineri, între mediul rural versus orașe și, bineînțeles, Londra, care s-a declarat practic total independentă de restul Marii Britanii. Cineva a spus că Regatul Unit este acum format din Irlanda, Scoția, Țara Galilor, Londra și Anglia fără Londra. Și dacă te uiți la Anglia fără Londra, acela e locul de unde au provenit alegătorii care au votat

pentru ieșirea din Europa. Este un fel de revoltă națională naționalistă la care Londra nu participă.

Care sunt temele sociale pe care doriți să le abordați în cărțile viitoare?

Identitatea națională. Brexit ne-a zdruncinat, înainte noi luam Europa ca pe ceva evident. Eu, personal, nu bănuiam cât de mulți oameni erau atât de preocupați de identitatea lor națională și cât resentiment întrețineau împotriva altor țări. Aceasta va fi tema cărții mele următoare. Și, bineînțeles, problema multiculturalității. Cei tineri, în cea mai mare parte, se simt mai bine în Europa decât generația mai în vârstă. Marea ironie generată de Brexit, o ironie întunecată, neagră, sumbră, este că, în momentul în care vom părăsi UE, să spunem prin 2020-2022, majoritatea pentru Brexit nu va mai exista. Foarte mulți oameni din generația care a votat Brexit vor fi deja morți atunci. Umor britanic. Obişnuiam să facem glume, iată că acum noi am devenit subiect de glumă.

(Interviu realizat de Dan Alexe,
www.europalibera.org, 30 octombrie 2017)

Olga TOKARCZUK

„Nu cred că literatura este cea care trebuie să caute adevărul”

Interviu cu Olga Tokarczuk, din Polonia, una dintre scriitoarele cotate cu cele mai mari șanse de a câștiga Premiul Nobel pentru Literatură în următorii ani. Ea a fost invitata „Serilor FILIT”.

În România avem dezbateri ample despre reformarea curriculei pentru predarea istoriei în școli. Există convingerea că mulți profesori și multe manuale aleg să predea o versiune idealistă de istorie, care nu reflectă întotdeauna adevărul istoric. Asta ați încercat să faceți și în romanele dumneavoastră, mai ales în *The Books of Jakob*, un fel de reprezentare neidealistă a unor zone gri din istoria Poloniei. E necesar să eliminăm acest idealism din istorie?

Trăim acum într-o lume umplută de nostalgie după trecut. Lumea a devenit globală și deschisă la tot felul de culturi, și asta trezește în unii oameni un fel de frică. Și încearcă să-și grupeze cumva această frică, să o stăpânească, și devin nostalgici după vremuri idealizate. Aici este un început bun pentru naționalisme ideologice, idealiste. Astfel începe această viziune idealistă a istoriei care de multă ori nu este adevărată. Nu cred într-o idee că literatura este cea care trebuie să fie în căutarea adevărului neapărat. Sarcina literaturii este de a lărgi orizonturile și de a prezenta faptul că ea este un spațiu al libertății. La

Foto: Andi Spot

Olga Tokarczuk la FILIT

noi în Polonia, de exemplu, resimțim acum o întoarcere destul de puternică la ideea de naționalism, la naționalism pur și simplu. Se încearcă să se croiască istoria după acest model naționalist-idealist. Referitor la romanul istoric, mi se pare că fiecare generație are sarcina de a înțelege în felul ei istoria și de a o scrie în felul ei. Iar în *Cărțile lui Iacob* încerc să reamintesc polonezilor că noi am avut o cultură multi-națională, și această multinaționalitate a stat la baza dezvoltării noastre naționale. Sunt cumva în opoziție față de aceste mituri vechi, naționaliste.

Credeți că toate națiunile sunt înfricoșate să își îmbrace haina aceasta cu părți întunecate ale istoriei? România are problemele ei aici cu recunoașterea părților gri. Istoria evreilor masacrați în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial nu a fost asumată în totalitate nici la aproape 70 de ani de când s-a întâmplat. Nu sunt acceptate pe deplin. E ceva caracteristic tuturor națiunilor sau ține pur și simplu de natura umană să selectezi doar ce îți convine din istorie?

Probabil în istoria generală există ceea ce există și în istoria particulară, a fiecăruia dintre ei. Dorința de a crea cea mai bună variantă a istoriei noastre, cea mai idealistă. Este și interesant faptul că această „traumă evreiască” abia acum iese la suprafață în țările post-comuniste ale Europei centrale. E și de înțeles, pentru că în perioada comunistă anumite subiecte au fost tabu. Ani de zile, zeci de ani, ne-am concentrat asupra Holocaustului ca atare, dar am uitat în același timp de unde au apărut evreii în Europa centrală și, în particular, la noi în Polonia. De unde au apărut, ce istorie au avut, cum au conviețuit

cu restul lumii și tocmai despre asta încearcă să vorbească romanul meu, *Cărțile lui Iacob*. Prezint următorul fapt: că nu există și că nu putem vorbi despre cultura poloneză fără a vorbi despre componenta ei evreiască, pentru că evreii au fost o parte mare și importantă a acestei culturi, a acestei deveniri naționale. O parte importantă a cărții mele se petrece în această zonă geografică, chiar și în Iași.

„Marea mea descoperire este fragmentarea poveștilor”

În era Internetului și a bombardamentului informațional, de ce e nevoie ca să fii un scriitor de succes? Cum îi faci pe oameni să se concentreze pe o poveste pe care să o găsească într-o carte, și nu peste tot pe Internet?

De unde să știu eu cum este să fii de succes? (râde)

Păi ați fost catalogată drept scriitoarea poloneză cu cel mai mare succes. Trebuie să există o rețetă pentru asta...

Cu siguranță nu am nicio rețetă particulară. Încerc să o am, dar nu îmi reușește întotdeauna. Un singur lucru este sigur, că literatura ar trebui să încerce să revină la povestire ca atare, la povestirea anumitor istorii și idei, într-un mod post-modernist, post-post-modernist chiar. Pe de altă parte, pentru că trăim în această lume post-post-modernistă trebuie să căutăm o formă nouă a povestirii, una adecvată timpurilor noi. Marea mea descoperire este fragmentarea poveștilor. Mi se pare că cititorul de astăzi, care este la curent cu Internetul, cu televiziunea, cu mass-

media în general, este obișnuit cu alt mod de a citi, de a povesti, de a descoperi istoria, tocmai prin niște fragmente mici, prin niște bucăți de povestiri care pot fi citite în diferite moduri, grupate în diferite moduri, fiecare cum dorește. Și în al treilea rând mi se pare foarte important ca noi, scriitorii din așa zise limbi mici, de mică circulație, așa-zise literaturi de mică circulație, să încercăm să facem poveștile noastre în așa fel încât istoriile locale să devină universale. Ca să fac romanul meu să fie citit cu același interes și de către englezi, neozeelandezi etc. și de către cei din Europa Centrală așa cum este citit de polonezi.

Dar cum vă conectați cu cititorii dumneavoastră? Pentru că lumea spune adesea că cititorii sunt cumva egoiști, unii scriu pentru ei, nu pentru public. Și dacă se întâlnesc undeva la mijloc, toată lumea e fericită. Dar când începeți o carte, scrieți pentru dumneavoastră sau vă gândiți în special la cei care vă citesc?

Întotdeauna mă axez pe cititor, niciodată pe mine, pentru că dacă m-aș fi axat pe mine, ideile mele s-ar putea să fi fost ilizibile. Întotdeauna mă gândesc către cine este direcționată povestea mea. În sensul psihologic este un exercițiu foarte bun anti-egotist. Uit pur și simplu de mine și mă concentrez pe cititori.

„Sunt situații în care nu mă simt confortabil în propria țară”

Ați apărut la o emisiune televizată în 2015, când unele afirmații au fost interpretate mai radical de fanaticii de aripă dreaptă din Polonia, și „The Economist” a scris atunci despre dumnea-

voastră că ați spus că polonezii au comis acte îngrozitoare, fiind colonizatori ai popoarelor din Est, locul unde se regăsește astăzi Ucraina. Ați vorbit chiar și de sclavie. V-ați temut pentru viața dumneavoastră atunci? A fost o amenințare adevărată și substanțială sau doar o mână de nebuni care nu au fost ținuți sub control?

Este un subiect dificil pentru mine, în primul rând pentru faptul că orice scriitor ar dori să fie ținut minte pentru ceea ce a scris, și eu la un moment dat am fost ținută minte pentru ceea ce am spus despre propria mea carte. Dar cu siguranță ce am spus atunci pot să mențin și acum: e absolut adevărat, și am fost foarte mirată că unii oameni nu sunt de acord cu niște fapte adevărate, reale, și mai au energie să discute despre ele, să se certe că nu este adevărat ce spun eu. Cred că acum zece ani dacă aș fi spus ce am spus acum doi ani reacția oamenilor ar fi fost cu totul alta. Acum, de doi ani de zile, societatea poloneză este lăsată liberă... Unele cercuri ale societății poloneze sunt lăsate să își manifeste naționalismul, violența. Până una-alta violența asta este, să spunem, verbală, și este permisă de autorități, nelegiferată, dar există această permisiune de a fi violent. Cine știe dacă nu ajungem și la violență de altă natură? Aș putea să spun că sunt situații în care nu mă simt confortabil în propria țară.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele,
„Ziarul de Iași”, 10 octombrie 2017)

Jan CORNELIUS

„Dincolo de memorie, oamenii sunt dispuși să idealizeze trecutul”

*De la FILIT înapoi, tot aștept un moment bun în care să public interviul cu scriitorul și traducătorul Jan Cornelius. În lumina evenimentelor din ultima perioadă, am decis că post-1 Decembrie e un moment bun pentru o discuție cu omul care-și trăiește viața în Germania, dar nu a părăsit România niciodată. Dacă nu ați citit *Eu, Dracula și John Lennon*, v-o recomand nu doar pentru că e un bun memento al lucrurilor pe care nu trebuie să le uităm, ci și pentru că e genul de volum care dovedește că umorul și ironia vindecă traume.*

Încep cu o declarație de amor literară. Când iubesc o carte, o ofer cadou prietenilor, o trimit mamei mele, sunt într-un soi de fibrilație și nu mă pot opri până mă asigur că toată lumea în metrul meu pătrat află despre ea. Același lucru s-a întâmplat și cu *Eu, Dracula și John Lennon*.

E cea mai bună veste pe care aș putea-o primi la Festival. Nu doar pentru că cineva mi-a citit cartea, ci și pentru că, dacă o face cadou, consideră că există potențiali cititori care vor fi încântați de ea. În general, cartea este oferită oamenilor care au trăit în comunism și presupun că e vorba în mare măsură de o identificare cu poveștile din volum, dar și de

generația care nu a prins mult din acele vremuri, generația celor care erau șoimi, cel mult pionieri, în '89. La un moment dat, un jurnalist din Cluj mi-a spus că *Eu, Dracula și John Lennon* e cartea pe care ar fi vrut să o scrie, motiv pentru care mă invidiază. El e cu vreo douăzeci de ani mai tânăr decât mine, dar spune că i se pare straniu că identificarea este totală, în ciuda diferenței de generație. Presupun că acest lucru se datorează și spiritului mai jucăuș al volumului, mai înclinat spre umor.

Bănuiesc că ai avut ocazia să stai de vorbă cu generațiile care nu au intrat în contact cu comunismul, care s-au născut imediat după '89, de exemplu. Se plângea Bogdan Ghiu la întâlnirea cu scriitorul Gao Xingjian (n.ed. întâlnirea de pe 6 octombrie, la Teatrul Național „Vasile Alecsandri”) că oamenii nu țin minte, că par să fi uitat comunismul prea repede. Sunt curioasă dacă există un termen de prescriere pentru memoria scurtă. De la ce punct încolo e normal să nu mai ții minte?

Memoria își are mecanismele ei, independente de voința noastră. Cred că, în afară de aceste mecanisme generale, valabile pentru toată lumea, mai există anumite mecanisme individuale, cum sunt coeficientul de inteligență și o capacitate crescută a

memoriei, care nu sunt neapărat merite ale individului. Pe de altă parte, memoria este strict legată de momente afective, de traume sau de momente fericite. Din fericire, are un filtru automat (altfel nu am rezista), care elimină trăirile negative. Nu neapărat traumele, cât trăirile negative à la longue sunt filtrate. Dacă ne gândim la copilărie, în prea puține cazuri, amintirile vor fi preponderent negative. Aproape întotdeauna, copilăria revine în memorie luminoasă și frumoasă. Sigur, există amintiri negative, dar ele se uită. Oamenii sunt dispuși să uite. Dincolo de memorie, oamenii sunt dispuși să înfrumusețeze trecutul, să-l idealizeze.

Uite, la nivelul cotidianului, mi se întâmplă de multe ori ca cineva să-mi spună „vai, ce petrecere grozavă a fost, ce m-am distrat!”, iar eu mă minunez pentru că mi-amintesc același eveniment și mi se pare complet banal. Îmi dau seama că persoana respectivă nu minte, dar așa și-o amintește. La fel se întâmplă când e vorba de comunism. Unii oameni zic că, de fapt, comunismul a fost frumos și bun. Oamenii erau tineri și tinerețea e întotdeauna frumoasă și bună. De aici se naște și idealizarea unor vremuri trecute.

Pe de altă parte, mă gândesc că nu e un efort prea mare pentru mine să-mi amintesc, pentru că întotdeauna încerc, mai mult sau mai puțin voit, să caut adevărul, fără să-l înfrumusețez.

Aici voiam să ajung, de fapt. Am o teorie, pe care mi-o poți confirma sau infirma. Generațiile noi nu știu mai nimic despre perioada de dinainte de '89, pentru că părinții au evitat să-și

încarce copiii cu păcatele acelor vremuri, din dorința de a-i proteja.

Există probabil o tendință, dar hai să-ți spun o chestie. Taică-miu nu prea vorbea despre Al Doilea Război Mondial, când a fost prizonier la ruși, probabil pentru că trauma era prea mare sau considera că nu se poate verbaliza. Bunicul meu, în schimb, povestea tot felul de lucruri interesante despre Primul Război Mondial, dar care pe mine, copil fiind, nu mă interesau. Nu era genul care să-mi țină predici de genul „bucură-te că tu poți să mănânci asta și ailaltă, dar pe vremuri nu era aia sau ailaltă”, dar nu ascultam. E o vorbă: „si jeunesse savait, si vieillesse pouvait” (dacă tinerii ar ști, iar bătrânii ar putea). Tinerii nu știu pentru că nu ascultă și consideră că experiența istoriei se capătă pe propria piele. În genere, omul nu prea e capabil să învețe din experiența trecutului. Dacă generația părinților nu povestește și nu vorbește, iar școala și mass media nu tratează subiectele acestea, nu avem nicio șansă să cultivăm memoria. Am fost la Liceul Alecsandri (n.ed. întâlnire în cadrul FILIT) și am citit un fragment din volum, în fața unei aule pline de elevi. În fragment era pomenită și Securitatea și mi-a trecut prin cap să-i întreb dacă știu ce e, gândindu-mă, pe de o parte, că spun o glumă și, pe de alta, că există posibilitatea ca ei să nu știe. S-a făcut liniște în sală. Auziseră unii de cuvântul ăsta, dar nu știau ce e.

Mi se pare că a trecut prea puțin timp de atunci, pentru ca treaba asta să dispară din memorie atât de rapid. Adulții au responsabilitatea de a transmite această realitate, de a-i angrena pe adolescenți în

procesul de păstrare a memoriei vii, când e vorba de comunism. Mi se pare absolut criminal că, în România, această temă este foarte puțin tratată sau că, dimpotrivă, se întoarce adevărul pe dos, iar comunismul este idealizat în mod oficial.

Apropo de idealizare, există neocomunism în România, urmăresc fenomenul de ceva vreme.

Există peste tot. Toate „-ismele” (neocomunismul, neofascismul ș.a.m.d.) sunt mișcări extreme, care apar în istorie în momentele de criză, de sărăcie extremă sau de tensiune extremă. Populiștii încearcă să întrețină astfel de curente, pentru a abate societatea civilă de la realitatea imediată.

Nu există atunci riscul să se repete istoria? E o chestie ciclică, în fond.

Absolut, există permanent acest risc. S-a repetat de destule ori. Din păcate, majoritatea oamenilor nu învață și nu știu. Nu vreau să devin didactic, dar repet: subiectul trebuie tematizat, discutat deschis, iar ce s-a întâmplat atunci trebuie transmis ca adevăr credibil. Altfel, oamenii dezinformați cad victime propagandei.

Ar putea interveni literatura. Putem folosi literatura ca instrument de informare? Uite, *Eu, Dracula și John Lennon, Disco Titanic, Cartea câinelui* sunt volume care tratează ce s-a întâmplat înainte, după, cum a arătat tranziția.

Personal, nu cred că literatura poate schimba lumea. Dacă ar fi putut să facă acest lucru, lumea ar arăta altfel. În schimb, ce poate să facă literatura, dincolo de această funcție a artei și de divertisment, este să transmită o experiență. În măsura în care li-

teratura e vie și interesantă, putem învăța ceva citind. Cei care citesc mult vor avea avantajul de a vedea mult mai bine partea adevărată a lucrurilor. Pe de altă parte, află doar cei ce citesc, iar ei nu reprezintă majoritatea. Nu vorbim de milioane de cititori.

În contextul „-ismelor” și al fobiilor (vezi homofobia), există corectitudine politică în literatură? Există riscul să ofensezi pe cineva? Contează dacă o faci?

Întâi trebuie să definim ce e corectitudinea politică, pentru că altfel nu o putem dezbate.

Am în față definiția din dicționar: evitarea formelor de exprimare sau acțiune care sunt percepute ca excluzând, marginalizând sau insultând grupuri de oameni care sunt dezavantajați din punct de vedere social sau discriminați.

Asta mi se pare la mintea cocoșului și nu cred că se pune neapărat problema corectitudinii politice, în acest caz. În măsura în care scriitorul sau oamenii sunt de bun simț, nu se vor apuca să atace sau să jignească niște oameni, doar pentru că fac parte dintr-o anumită rasă/ etnie/ pătură socială.

Corect, dar poți crea un personaj 100% fictiv care ar putea fi ofensator, prin simpla lui existență. Uite, mă gândesc la *Lolita*.

Vorbești de profesor, sper, nu de Lolita.

De profesor, evident. Simplul fapt că autorul a tratat tema pedofiliei și a mutat perspectiva în curtea lui poate fi considerat ofensator.

Da, e o chestie oarecum la graniță. În mod nor-

mal nu poți scrie o carte în care un tip de cincizeci și ceva de ani se îndrăgostește de o puștoaică de 14 sau 15 ani, cât are Lolita. Chestiunea e că vorbim de o literatură extrem de nuanțată și de fină, care nu are nimic de-a face cu un erotism extrem sau cu pornografia. Totul este foarte sublimat.

Da, ar fi unul din exemplele supuse dezbaterii, când e vorba de corectitudine politică în artă. Hai să-ți mai dau un exemplu, romanul *Portocala mecanică* al lui Anthony Burgess a avut un succes enorm, a influențat foarte mulți tineri. S-a produs un fenomen de imitare, au apărut în Anglia grupuri de tineri care acționau pe același sistem, după tiparul comportamental din carte. Autorul și-a cerut scuze pentru acest ecou al cărții și a susținut că nu ar mai scrie cartea din nou. Vorbim, într-un fel de corectitudine politică, dar ține de convingerea internă a fiecărui om, de modul în care își evaluează limitele și granițele. Acum, barierele interne și cele impuse de societate merg mai departe, dintr-un fals puritanism. Mă gândesc că astăzi poate nici nu s-ar mai scrie cartea asta, pentru că editorii nu ar mai publica-o. Povestea corectitudinii politice are și aspecte absurde, din punctul meu de vedere, când în *Huckleberry Finn* (Mark Twain) dispărea cuvântul „nigger” pentru că este ofensator în contextul vremurilor prezente. Chestiunea asta s-ar putea rezolva cu o notă de subsol, în fond.

Atunci, se pune problema unei autocenzuri.

Autocenzură în sensul că nu poți scrie orice. Și în libertatea absolută există autocenzură. Și noi doi poate ne autocenzurăm acum, când stăm de vorbă.

Suntem contextualizați, nu știi dacă e același lucru cu autocenzura.

Eu nu pledez pentru corectitudine politică în literatură. Cred că este o noțiune foarte maleabilă, care are părți bune, dar nu cred că cineva poate să croiască o rețetă de genul „nu ai voie să scrii asta sau asta, pentru că e jignitor”. Asta e deja cenzură. Nu există cenzori propriu-ziși, dar societatea a evoluat într-o manieră în care este mult mai perversă, pe de o parte, dar vrea să pară mult mai puritană și corectă decât este în realitate, pe de altă parte.

Nu mi se pare frumos și interesant când aud, de exemplu, că de mult nu a mai luat Oscar un film făcut cu actori negri. De dragul corectitudinii politice, există riscul să nu fie premiat un film cu actori albi, care poate e mult mai bun. Acestea sunt niște norme nedefinite clar, impuse de societate, care sunt echivalente cu cenzura, din punctul meu de vedere. Mi-amintesc cum se spunea în comunism: foarte frumoasă povestirea ta, dar nu e publicabilă, pentru că nu apar în ea cel puțin 2-3 muncitori etc. Nu văd foarte mare diferență între aceste două categorii de cenzură. Când societatea și mass media vor să fie hipercorecte, apare un soi de dublă morală, de care arta și literatura nu au nevoie.

(Interviu realizat de Andreea Banciu,
www.semnebune.ro, 4 decembrie 2017)

György DRAGOMÁN

„E posibil să scrii fraza perfectă...”

Scriitorul maghiar, născut în România, György Dragomán a fost și el prezent la cea de-a V-a ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT). Și aici, ca de fiecare dată când este întrebat, a vorbit despre convingerile sale de scriitor de profesie.

*Scriitorul György Dragomán nu se grăbește când scrie. Are timpul său, în care litera, cuvântul, fraza e lege. A descoperit de timpuriu că vrea să devină scriitor și asta a făcut toată viața. Nu a fost angajat niciodată și spune simplu, fără emfază, că este propriul său stăpân. György Dragomán este unul dintre cei mai apreciați și mai traduși scriitori maghiari contemporani. Născut la Târgu Mureș și stabilit împreună cu familia în Ungaria, în 1988, Dragomán a reușit să găsească succesul internațional, începând cu 2008, odată cu publicarea romanului *Regele alb*, tradus, apoi, în peste 30 de limbi. Un scriitor concentrat pe nașterea poveștii din imagini, György Dragomán a început să scrie după ce coșmarurile din copilărie, cu imagini care se repetau obsedant, se încăpățâneau să revină. Scriitorul cu cetățenie maghiară a fost tradus și în limba*

*română, fapt care îl bucură nespus, întrucât și în România se simte ca acasă, primii 15 ani din viața petrecându-și-i la Târgu Mureș. Cititorii români au făcut, așadar, cunoștință cu stilul său prin traduceri la *Regele alb* (Polirom, 2008) și *Rugul* (Polirom, 2015). György Dragomán nu recunoaște niciun fel de autoritate asupra sa, este propriul lui stăpân, este un scriitor cu normă întreagă, un autor care caută și ani de zile, dacă este nevoie, fraza perfectă, iar cea mai mare încredere o are în soția sa, poeta Anna Szabo.*

*Dragomán s-a născut în 1973, la Târgu Mureș. A studiat filosofia și literatura engleză la ELTE, Budapesta, Ungaria. A lucrat la o teză de doctorat despre proza lui Samuel Beckett, traducând în același timp din operele lui Beckett, James Joyce, Ian McEwan, Irvine Welsh. În 2002 a debutat cu volumul *A pusztítás könyve* (Cartea desfacerii), care a primit premiul Bródy. În 2003, scrie piesa de teatru „Nihil”. În 2005, publică romanul *A fehér király* (Regele alb), distins în Ungaria cu premiile Tibor Déry și Sándor Márai și tradus în peste treizeci de limbi, în prezent existând și un proiect de ecranizare a cărții în Marea Britanie. În 2011, i*

se acordă premiul literar Jan Michalski pentru romanul Regele alb. În 2014, prozatorul publică romanul Máglya (Rugul), care se bucură de succes în Ungaria și este preluat de edituri din Statele Unite, Olanda, Germania. Locuiește în Budaörs, Ungaria

Sunteți la Iași la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere (FILIT), la o întâlnire cu scriitori din România și din afara ei. Vă mai amintiți când v-ați întâlnit pentru prima dată cu scriitorul din dumneavoastră, când ați simțit că puteți scrie?

Aveam 13 ani, eram în Târgu-Mureș și am început să am niște vise cu gloanțe care cad pe frunze uscate. Erau adevărate coșmaruri. Și când eram mic mai avusesem coșmaruri, iar mama îmi zicea că dacă le desenez ele vor dispărea. Eu am ascultat-o, pentru că, până pe la 11 ani, orice copil e convins că poate să deseneze. Însă după 11 ani apare îndoiala. Asta mi s-a întâmplat și mie și m-am gândit ce altceva aș putea face. Așa m-am apucat de scris, pentru a scăpa de imaginile obsedante din vis. Am scris la început o proză scurtă în care era vorba despre un fel de Dumnezeu împușcat în cap de aceste gloanțe pe care le visam. Pe atunci nu realizam foarte bine ce grav este ce am scris. Când i-am arătat tatălui meu, mi-a spus că am talent, dar că această primă scriere nu ar trebui să o arăt nimănui, ci să o țin undeva bine ascunsă, doar pentru mine. Totuși, primul

meu roman *Cartea distrugerii* pornește cumva de acolo, de la acea proză scurtă, imaginile din vis sunt și în cartea aceea, o carte în care e vorba despre distrugerea unui despot.

După publicarea acestei prime cărți ați reușit să scăpați de acele imagini din vis?

Da, dar au venit altele. Eu așa funcționez ca scriitor, sunt foarte vizual. Am o imagine în cap de care nu scap decât dacă o folosesc, dacă mă eliberez de ea.

A fost greu drumul spre prima carte? A fost greu să așezați în scris aceste imagini care vă urmăreau?

A fost greu, da. Am început la 13 ani și am terminat la 29 de ani. Dar în tot acest timp mă consideram un scriitor. Când am cunoscut-o pe soția mea, Anna Szabo, eram încă un scriitor în devenire. I-am mărturisit care este visul meu și am aflat că și ea vrea să se dedice poeziei. Așa că împreună am devenit scriitori, ne-am susținut unul pe altul.

„Tot ce scriu e foarte vizual”

Cum credeți că vă deosebiți de ceilalți scriitori, cum v-ați descrie maniera de a aborda o poveste?

Am foarte multe voci. Cred că vizualitatea e foarte importantă în scrierile mele, tot ce scriu e foarte vizual. Sunt ca un regizor, tot ce scriu se de-

INTERVIURILE FILIT

rulează ca un film în capul meu. Nu cred că sunt unic pentru că fac asta, dar este o caracteristică a stilului meu de scriitor.

Unii scriitori sunt mai apreciați în afara țării decât în propria țară. La dumneavoastră cum e?

Sunt apreciat și la mine în țară, nu pot spune că nu, dar am cititori peste tot. Pentru mine era important să îmi fie traduse cărțile și în limba română și mă bucur că s-a întâmplat acest lucru, mai ales că primii cincisprezece ani din viață i-am petrecut la Târgu-Mureș, tot un fel de acasă.

În *Rugul*, ultimul dumneavoastră roman, vă jucați foarte mult cu limita dintre normal și paranormal. Vă atrage magia, paranormalul?

Când am scris această carte mi-am dat seama că are foarte mare legătură cu nașterea unei religii. Personajele principale, Emma și bunica sa sunt ca un mic clan religios. Bunica construiește o religie a sa proprie. Religia reconstruiește întotdeauna realitatea și chiar asta se întâmplă în carte. Eu am studiat filosofia și am fost extrem de interesat de epistemologie, de ce se întâmplă când vezi lumea.

György Dragomán, autografe la FILIT

Religia e ca o pereche de ochelari care transformă lumea, transformă realitatea. Asta se vede în scrisul meu, dar nu întotdeauna. În *Regele alb*, de exemplu, e numai o scenă în care se întâmplă așa ceva.

Dar dumneavoastră sunteți o persoană religioasă?

Nu. Ritualurile religioase din cărțile mele nu sunt ritualuri care se practică, eu le-am inventat. Pe mine mă interesează, prin personajele mele, să vorbesc despre cum îți construiești propria credință, cum devii cine ești cu adevărat, nu să fac o critică a religiilor existente.

Povestea din *Rugul* e una obsedantă. Cât de greu v-a fost să o puneți pe hârtie?

A durat cam 8 ani. Cartea e scrisă în așa fel, încât seamănă cu un vârtej. Iar vocea care domină povestea e doar vocea Emmei, așa mi-am dorit. Tocmai de aceea, dialogurile sunt înghițite de povestire, ele sunt regândite de Emma. Există istorii în carte care par incomplete. Habar nu avem ce se întâmplă cu niște personaje în carte pentru că nu avem de unde să știm. Știm numai cât Emma știe și ne spune.

Dacă tot vorbim de Emma, vi se par mai ofer-tante personajele feminine sau cele masculine?

În *Rugul*, nu am vrut inițial să fac vocea narativă feminină. Dar vocea era foarte puternică și am vizualizat, după un timp, că e o femeie cea care vorbește în carte. Pentru mine e în funcție de cum simt. Nu o să scriu din perspectiva unei femei doar pentru că personajul principal e o femeie. S-a întâmplat în

acest roman să simt vocea naratorului ca pe o voce feminină. Voi scrie întotdeauna așa cum este nevoie pentru a-mi ieși un personaj sincer, o voce narativă sinceră.

„Eu nu am avut, niciodată, nici slujbă, nici angajați. Am hotărât de foarte tânăr că, niciodată, nimeni nu va avea putere peste mine așa cum nici eu nu voi avea putere peste nimeni”

Ați scris și teatru. De ce nu sunteți mai prezent în zona aceasta a dramaturgiei contemporane?

Eu nu am avut, niciodată, nici slujbă, nici angajați. Am hotărât de foarte tânăr că, niciodată, nimeni nu va avea putere peste mine așa cum nici eu nu voi avea putere peste nimeni. Teatrul este, până la urmă, despre raporturile de putere dintre membrii unei echipe. Eu am scris o piesă, dar, când a fost montată, am zis că nu mă interesează să o rescriu. Făcusem tot ce se putea face pentru acel text. În momentul în care am scris teatru, am făcut-o pentru că mi s-a părut că ideea care îmi venise în minte era bună pentru scenă, mergea dezvoltată într-un text dramatic. Nu mi-am propus niciodată să fiu dramaturg.

Este mai greu să găsești personaje pentru scenă decât pentru romane?

E mai ușor. E mult mai ușor să faci dialoguri decât descrieri. Or eu fac descrieri extrem de minuțioase, care țin de ce se întâmplă. Mecanica dialogu-

lui, în schimb, e directă, vezi clar ce se întâmplă. O să mai scriu pentru teatru. Dacă m-am oprit la un moment dat din a scrie pentru teatru, acest lucru s-a întâmplat pentru că nu îmi place să scriu degeaba. Scriu un roman, se publică. Tocmai de aceea, voi scrie teatru atunci când știu sigur că se va pune în scenă sau se va publica.

Cât de mult puteți scrie? Nu e presiunea mai mare asupra unui scriitor după ce devine cunoscut?

Eu niciodată nu am scris repede. Fiecare dimineață ca scriitor e la fel de grea. Fiecare frază e la fel de greu de scris. N-a fost mai ușor la început și nu a devenit mai ușor nici după ce am cunoscut succesul. Trebuie să vizualizezi totul într-o poveste. Trebuie să vezi, să descrii, de exemplu, cum se mișcă firele de păr și pielea personajelor.

Editorii nu vă grăbesc?

Nu. Eu sunt foarte dur în sensul ăsta. Nimeni nu are putere peste mine, niciun director de editură. Sunt capabil să zic *nu* întotdeauna, dacă este nevoie.

„Succesul e atunci când cineva îți iubește cartea atât de mult, încât o dă mai departe”

Ce îi trebuie astăzi unui scriitor pentru a ajunge la cititori, pentru a avea succes?

Mi se pune des această întrebare și niciodată nu am un răspuns exact, ca o rețetă. Eu am reușit să ating succesul, cred, pentru că am scris cea mai bună

carte pe care puteam să o scriu. Nu ai cum să controlezi succesul. Tot ce poți face ca scriitor este să scrii cea mai bună frază posibilă. De fiecare dată când am terminat de scris o carte, m-am gândit la timpul petrecut în cartea mea. Fiecare minut petrecut cu scrierea cărții e ca o nucă, iar la finalul scrierii se adună munți de nuci. Așa că, succesul poate fi atunci când acele nuci pe care le dai cititorului, prin cartea ta, vin înapoi la tine. Să ne imaginăm doi munți de nuci, unul cu nucile adunate de mine în timp ce scriam și celălalt cu nucile cititorilor. Dacă muntele cu nucile de la cititori e mai mare decât al meu, atunci pot spune că am atins succesul. Succesul e atunci când cineva îți iubește cartea atât de mult, încât o dă mai departe să o citească și alții sau o recitește de mai multe ori. E ca în dragoste. Nu poți forța pe cineva să te iubească. Cititorii iubesc textul tău și apoi te ajută să găsești alți cititori. Iar editorii trebuie să fie primii îndrăgostiți de textul tău. Avem nevoie de povești și, dacă ne putem îndrăgosti de o poveste, atunci o luăm cu noi peste tot, o dăm mai departe.

Îeșiți greu din cărțile pe care le scrieți?

Când termin, gata, ies, uit totul și deja sunt în altă carte.

Care este cel mai mare critic al dumeavoastră și cel mai apropiat confident? În cine aveți cea mai mare încredere, când ieșiți dintr-o poveste și o dați mai departe?

Soția mea care e, de fapt, adevărata mea editoare.

Fără ea nu aş fi cine sunt.

În ce credeţi dumneavoastră ca scriitor, de la ce nu vă deziceţi?

Cred că e posibil să scrii fraza perfectă, chiar dacă uneori îţi ia ani de zile. E o muncă sisifică, într-un fel, trebuie să fie.

Este pentru un scriitor locul natal locul ideal pentru a-şi plasa personajele?

Depinde. Uneori te ajută să te întorci în locurile natale prin intermediul personajelor, alteori e imposibil. Foarte mulţi scriitori au elemente din propria biografie în scrierile lor, dar nu înseamnă că revin de fiecare dată acolo. E important să te aminteşti, e un fel de sensibilitate a scriitorilor.

Pentru că vorbim de locurile natale, scriitorii din această parte a Europei pot scăpa de obsesia comunismului în cărţile lor? Dumneavoastră aţi scăpat?

În două nu, dar în a treia da. Literatura te ajută, oricum, să înţelegi mai bine ce s-a întâmplat în anumite perioade istorice. Dictatura a fost pentru mine războiul meu, m-a format, anii comunismului mi-au marcat tinereţea şi am scris despre asta. Lumea nu se mişcă spre libertate, libertatea nu vine automat. Aşa că noi scriitorii trebuie să vorbim despre ce am trăit în comunism, dacă am cunoscut această formă de îngrădire a libertăţii, pentru a nu uita.

Dumneavoastră cum aţi trăit în perioada aceea?

Întotdeauna am trait cu frica de a zice ceva ce nu

ar trebui să zic. Când aveam 3 ani, tata m-a dus la grădiniţă şi mi-a servit o lecţie care urma să-mi fie extrem de necesară. Mi-a zis: „Tot ce spunem noi acasă nu povesteşti nimănu şi tot ce vei auzi la grădiniţă şi la şcoală nu este adevărat”. Cu asta tata a tăiat realitatea în două: realitatea de acasă şi realitatea de afară.

Suntem în 2017, cu 28 de ani între noi şi comunismul din această parte a Europei. Ce provocări aduce pentru un scriitor lumea în care trăim?

Să fii scriitor înseamnă să absorbi toată lumea şi să descrii lumea. Totul e interesant pentru un scriitor. Dar e un proces leneş. Despre ce se întâmplă acum nu se scrie tot acum.

(Interviu realizat de Ramona Iacobuţe, www.adevarul.ro, 28 octombrie 2017)

Nuruddin FARAH

„În prima zi când m-am întors în Somalia, după 22 de ani, am fost răpit de un șef de clan”

Interviu cu Nuruddin Farah, unul dintre cei mai cunoscuți scriitori din Africa, cel care a ținut în viață prin scrierile sale o altă imagine a Somaliei decât cea a unei țări conduse de clanuri și pirați.

Doi dintre invitații FILIT, Svetlana Alexievich și Gao XinJiang, câștigători de premii Nobel, au venit din țări în care drepturile umane și libertatea de a vorbi nu sunt respectate. Credeți că este nevoie de condiții extreme pentru producerea literaturii de performanță?

Nu, nu cred asta. Nu cred că lucrurile astea țin de literatură – nu cred că poți face un proces de determinare – fiindcă se întâmplă X, atunci e posibil și Y, și de acolo iese literatură de calitate. Depinde de multe situații. Depinde de tipul de autor despre care vorbim. Poți avea scriitori fabuloși în țări democratice. Și cel care a luat zilele trecute Premiul Nobel trăiește în Marea Britanie și e japonez.

Exemple există în ambele sensuri, cu siguranță. Dar dumneavoastră nu credeți că există o legătură directă?

Oamenii fac felul acesta de presupuneri, dar nu cred că este adevărat. Iar premiile sunt ca o loterie: nu toată lumea câștigă la loterie.

Cum credeți că îți schimbă viața câștigarea unui Nobel?

Îți dă mai puțin timp pentru munca ta. Dacă vrei să continui cu adevărat să scrii, cel mai bine este să nu câștigi premiul.

„Dacă mori făcând lucrurile care îți plac cel mai mult înseamnă că vei avea o moarte fericită”

Cum este să trăiești decenii întregi cu o condamnare la moarte pe numele tău?

Nu este foarte multă presiune, dar, dacă există... e ca și cum ar avea cineva cancer și știe că mai are de trăit șase luni sau nouă luni. Uneori doctorul îți spune nouă luni, dar s-ar putea să trăiești nouă ani. Așa că cel mai bine este să îți faci curat în casă și să muncești cât de mult poți. Eu asta am făcut.

Până să fiți condamnat de regimul din Somalia, de care ați fugit, primele scrieri au fost interzise de tatăl dumneavoastră, când aveți nouă ani.

Eram foarte jucăuș atunci, am făcut unele lucruri... Am avut un serviciu de scriere a scrisorilor pentru oamenii care nu puteau. Scriam scrisori pentru ei și, la un moment dat, am avut de scris una pen-

tru un bărbat care voia să își bată nevasta și care i-a trimis un mesaj care spunea „am să vin să te bat”. Când am auzit ce a spus, am schimbat cuvintele și am scris că „dacă nu te întorci, poți să consideri că am divorțat”. Dar tatăl meu a aflat și astfel mi-a interzis să mai scriu. Și la vârsta de nouă ani nu puteam să mă împotrivesc, pentru că, știți cum e, aveam nevoie de cineva care să mă hrănească.

Ați avut multe astfel de circumstanțe în viața în care scrierile dumneavoastră au fost interzise, ați fost amenințat cu închisoarea, cu moartea. Mulți chiar ar fi renunțat la scris când viața le-a fost amenințată din cauza asta. Ați fost vreodată tentat să faceți asta?

Nu, nu, pentru că sunt două feluri de a privi problema. Unul dintre ele este că dacă mori făcând lucrurile care îți plac cel mai mult înseamnă că vei avea o moarte fericită. Ți place să scrii, să vorbești deschis despre asta, să lupți împotriva dictatorilor. Când, și dacă mori făcând asta, ești un om fericit. Sunt oameni care mor nefericiți pentru că vor să continue să trăiască când, de fapt, nu mai au niciun scop.

Vorbiți cu o ușurință mare despre moarte – este și pentru că ați trăit sub amenințarea ei?

Pe de o parte, da. În același timp, când m-am născut, foarte mulți copii care au fost de o vârstă cu mine nu au ajuns la cinci ani din cauza micilor boli din Africa, tratabile peste tot în Europa și SUA. Au murit. Sunt mulți copii care mor de la lucrurile mici precum lipsa injecțiilor antitetanos. Și eu trebuia să

mor, dar n-am făcut-o, și de aceea îmi spun în fiecare zi că trebuie să existe un țel pentru care viața mi-a fost cruțată. Și acel țel a fost scrisul.

„Vameșii români au fost foarte neprietenoși cu mine”

Ați plecat din Somalia și v-ați construit viața în exil, dar v-ați întors totuși în Somalia în 1996. La 22 de ani după ce ați plecat prima dată. Cum v-ați simțit când v-ați întors, a ce mirosea Somalia?

Am găsit o țară complet străină față de cea pe care o părăsisem în urmă cu 22 de ani, pentru că au avut loc și două mari schimbări atunci. În primul rând au fost schimbări în mine, pentru că în acele decenii am trăit în Europa, în America, în Africa. Cealaltă schimbare a fost în țară, și oamenii n-au mai fost aceeași, pentru că astea sunt consecințele unui război civil. A fost un șoc extraordinar peste sistemul meu să observ toate aceste schimbări deodată, din prima zi.

Ați fi vrut să le luați pe rând.

Nu am reușit – deodată m-am trezit acolo. De fapt, în prima zi când m-am reîntors în Somalia am fost răpit de unul dintre șefii de clan care m-a ținut ostatic timp de șase zile. Nu a fost o primire grozavă, dar lucrurile s-au schimbat între timp.

Ați spus la un moment dat că Somalia nu mai poate fi reconstruită. Cum să reconstruiești o țară care se distruge continuu? Ați mai spus și că

Încercați să o țineți în viață prin scris. Chiar dacă cele două afirmații se contrazic puțin, putem spune că există două țări? Una care ia viață atunci când închideți ochii și cea care există acum, în Africa?

Da, putem spune asta. Este la fel în majoritatea acestor țări. Somalia pe care o întâlnesc în fiecare zi, pentru că am fost acolo chiar acum trei luni, este mai dificilă, mai supărătoare decât cea pe care o țin în minte. Și asta se datorează faptului că, fiind roman-

cier, pot să reinventez Somalia, pot să o fac să se comporte așa cum vreau eu. Dar adevărul este că în realitate poți să schimbi foarte puțin în legătură cu asta. România lui Ceaușescu și România de astăzi sunt țări diferite, dar totuși sunt Ceaușești peste tot în România. Sunt în restaurante, în mașinile conduse pe stradă. Purtarea românilor s-a schimbat puțin. Un exemplu ar fi cea a ofițerilor de la vamă. Au fost foarte neprietenoși zilele trecute când am ajuns, făceau tot felul de lucruri, și când oamenii m-au între-

Foto: Andi Spot

Nuruddin Farah la FILIT

bat dacă m-am supărat, am spus că nu este motiv – fiindcă nu m-am așteptat la un comportament mai bun decât atât. Aceasta este o țară care a fost distrusă de un sistem de birocrație ce a făcut imposibil ca oamenii să trăiască ca o ființă completă, iar fiecare trebuie să fie deasupra cuiva. Și de aceea, cel mai de jos român, cel de la baza lanțului trofic, ar vrea să aibă pe cineva căruia să îi fie superior. Și un african e genul de om căruia toți cred că îi sunt superiori.

„Americanilor le place țara în care pot să vândă hamburgerii lor plini de grăsime”

Cu toată munca pe care ați făcut-o în Somalia, vă considerați cumva și un arhivist? Prin faptul că reușiți să păstrați o parte din istoria Somaliei și din oamenii ei în viață, fapt ce probabil nu reușește să facă nici administrația centrală.

Este un punct de vedere, da, dar mie îmi place să cred că ofer o interpretare alternativă. În primul rând există o istorie populară. Oamenii obișnuiți, nu foarte bine informați, au idei despre viața pe care o duc și despre cum să o interpreteze. Guvernul interpretează diferit lucrurile. Cei de la putere, la fel. Din unghiul meu de vedere, aduc o imagine care este „mai completă” și o imagine pe care oamenii de peste 100 de ani de astăzi o vor putea înțelege mai bine decât poveștile care sunt pe stradă.

Cum putem explica faptul că un zbor de 5-6 ore ne poate duce de la o țară în care democrația

este asumată spre o țară dominată de tiranie? Și nu vorbesc aici doar de Somalia.

Există anumite lucruri care sunt la modă în anumite perioade ale istoriei. Era o vreme în care socialismul era la modă, apoi una în care era comunismul. În zilele noastre, comerțul a devenit la modă. Când americanii vorbesc de democrație, când europenii vorbesc de democrație, sunt interesați să facă afaceri în România. Și din acest punct de vedere aleg țara care este mai deschisă schimbului. Din ce le pasă americanilor, este o țară care le place mai mult, că acolo pot să vândă hamburgerii lor plini de grăsime. Dar există valoare în ceea ce facem, în mâncarea pe care o facem noi. Cred că trebuie să ne împotrivim unora dintre aceste schimbări.

Și cum treceți peste coșmarul scriitorului, așa cum l-ați descris – pagina albă?

Aștept răbdător zile în șir până când ceva se întâmplă. Uneori scriu o propoziție și o rescriu la infinit până când îmi vine o continuare. Alteori scriu o bucată, plec, mă întorc, mă uit la ea din nou. Am fost norocos să nu am blocajul pe care-l au scriitorii. Știu leacul pentru el - răbdarea. E singura metodă prin care o poți scoate la capăt.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele,
„Ziarul de Iași”, 10 octombrie 2017)

Francesc MIRALLES

„Profesia de scriitor nu cred că este mai importantă decât cea de chelner..”

Interviu cu Francesc Miralles, unul dintre cei mai apreciați și traduși scriitori spanioli. Miralles s-a aflat în aceste zile la Iași, la FILIT.

Există un articol despre dumneavoastră publicat în „The Guardian” în care autorul spune că sunteți descris de critici ca fiind un autor fermecător, modest și autor de bestselleruri. Sunteți de acord?

Nu știu exact, nu am citit articolul de care spuneți, dar încerc pe cât posibil să fiu modest, pentru că nu cred că profesia de scriitor este mai importantă decât cea de chelner, de cizmar sau decât oricare altă profesie din lume. Nu îmi plac deloc scriitorii care se cred semizei. Îmi plac oamenii normali și îmi place să încerc să fiu normal.

Credeți deci că modestia ar trebui să fie una dintre cele mai importante caracteristici pentru un scriitor?

Da, dar nu e tipic ca un scriitor să fie modest. Pentru că scriitorii cred că dețin un fel de adevăr diferit de cei din jur și că au dreptul să aducă acest adevăr în lumea lor. Aproape toți scriitorii suferă de acest lucru la început, probabil că smerenia vine mai târziu, însă cred că într-o zi vor cuceri Premiul

Nobel. De aceea, în mod normal, când merg într-un loc unde nu mă cunoaște nimeni, nu mă recomand ca fiind scriitor. Spun că sunt jurnalist specializat în psihologie, spiritualitate, orice. Asta este ceva ce făcea însuși Hemingway, care nu se recomanda scriitor, spunea că nu voia să vină cineva să îl arate cu degetul și să îi spună „Hei, scriitorule!”. Fiindcă există această dimensiune de egotism.

Oamenii nu văd mereu scriitorii în cea mai bună lumină?

Oamenilor le place să citească scriitorul, dar s-au obișnuit ca atunci când îl întâlnesc într-un loc să fie acolo ca să vorbească despre cartea lui care este foarte importantă. Nu mă identific cu acest clișeu.

„Am pierdut pe drum această figură întipărită a povestitorului”

Credeți că literatura modernă e atât de concentrată pe a câștiga premii, având o notă mai serioasă, mai sumbră, încât oamenii au uitat bucuria lecturii?

Așa este, am pierdut ceva pe drum. Pe de o parte, avem o producție masivă în literatură datorată social media. A permis milioanelor de oameni să scrie.

Publică pe Kindle și își creează un spațiu pe Amazon – sunt milioane de scriitori amatori care-și lansează astfel cărțile și se promovează pe Facebook și Twitter. Apoi avem elita literaturii, cei care cred mereu că pot câștiga un premiu. Poate că am pierdut la mijloc „entertainmentul” din literatură. Autorii precum Jack London, Charles Dickens, oamenii care vor să spună o poveste foarte bună, să distreze publicul, să îi facă să evadeze din problemele lor. Nu prea mai avem astfel de autori și, atunci când apar, sunt nume precum Dan Brown, care este o tipologie complet diferită de linia această a scriitorilor anglo-saxoni. Vine cu ceva foarte, foarte simplu și cu multe scamatorii. Cred că am pierdut această figură întâipărită a povestitorului.

Este ceva ce ați încercat să faceți în cartea dumneavoastră – *Love in lower case* (traducerea editurii Humanitas – *Iubire cu «i» mic*).

Exact, dar cu mențiunea că în romanul meu nu este deloc aventură. Tinerii care nu sunt intelectuali, când citesc cartea, spun că este complet plictisitoare – apare un om care este singur, găsește o pisică, se îndrăgostește, dar nu se întâmplă nimic acolo. E o poveste despre personaje și doar dacă ești un adult și apreciezi aceste mici întorsături ale vieții de zi cu zi vei înțelege cu adevărat această carte. Ea este ușor de citit, dar e opusă complet cărților de aventură pe care le menționam anterior.

Avem o poveste de dragoste cu final fericit, avem o pisică – o componentă mereu importantă, putem spune că e o rețetă care favorizează

o literatură plăcută, care nu e sumbră, care nu e întunecată?

Dar e melancolică, să știți. Apare o pisică pentru că, de când am început să trăiesc singur, am avut mereu două pisici. Și pisica este un animal care îmi place foarte mult, e companionul perfect pentru o persoană singuratică. Astfel că, atunci când mi-am închipuit acest profesor, mi l-am închipuit gășind o pisică, pentru că pisica poate să stea de una singură, nu are nevoie de nimeni. Așa crede, de fapt, și el, că poate să fie singur și că nu are nevoie de nimeni. Și din acest tandem încep să se întâmple lucruri din ce în ce mai ciudate.

„Tatăl meu a fost un om fără prieteni. E persoana care aș fi putut ajunge eu”

Ați spus într-un interviu că v-ați bazat acest personaj în mare parte pe tatăl dumneavoastră, dar din ce îmi dau seama personajul preia foarte multe dintre trăsăturile dumneavoastră.

Este persoana care aș fi putut ajunge eu la un moment dat. Am studiat literatura germană, și dacă mi-aș fi terminat doctoratul și aș fi rămas la universitate, puteam să ajung un astfel de om. Dar am lucrat ca translator, ca jurnalist, am avut o activitate care a necesitat un contact mai mare cu oamenii, am călătorit foarte mult. Cred că, de fapt, sunt unele lucruri care-mi aparțin mie, precum literatura germană sau muzica, dar sunt multe alte lucruri ale personajului care îi sunt tipice tatălui meu. A fost un

INTERVIURILE FILIT

om fără prieteni. A avut, de fapt, un singur prieten în viața sa, un bărbat numit Ricard cu care s-a întâlnit o dată pe lună timp de toată viața. În afară de acesta, a avut o existență singuratică, citind dicționare, corectându-le. Eu nu aș face asta.

Ați mai spus asta la un moment dat, dar nu ați dezvoltat. Cum adică corecta dicționare? Ce făcea mai exact?

El a fost autodidact, nu a fost la universitate, a făcut doar liceul. Dar era foarte curios în legătură cu

cultura, și a învățat singur trei limbi – italiana, franceza și engleza. Citea non-stop, traducea, și uneori îi plăcea să ia dicționarele, să citească traduceri cuvintelor și, atunci când nu era de acord, le scotea, adăuga altele. El făcea asta cu căști mari pe cap și muzică clasică. Îl vedeai mereu ca pe un astronaut în sufragerie.

I-ați fi cumpărat o pisică?

Da, asta a fost chiar o dramă în viața sa. Mereu a vrut să aibă o pisică, dar nu a putut fiindcă mama

Foto: Andi Spot

Immanuel Mifsud și Francesc Miralles la FILIT

mea nu i-a permis asta. Așa că a trăit cu părinții lui. Nu putea să țină o pisică fiindcă părinții nu voiau. Apoi s-a căsătorit, a plecat din casa părintească să locuiască cu mama mea, și nici atunci nu a putut să aibă o pisică. Toată viața și-a dorit o pisică, și poate că acest roman al meu este un soi de justiție poetică pentru el.

Și autorul, și cititorii vor să evadeze din lumea de zi cu zi. E un fel de univers secret. Spune-neți că realitatea nu este întotdeauna îndejuns ca să construiești o carte bună, dar din mai multe lucruri pe care le-ați spus, mi-ați lăsat impresia că nici nu poți construi o carte bună de la zero, doar din imaginație. Unde trageți linia între realitate și imaginație?

Depinde foarte mult și de felul de carte pe care vrei să o scrii. Tolkien a lucrat foarte mult cu imaginația sa și cu vechile mituri din nordul Europei și a amestecat foarte multe lucruri care erau deja în imaginația sa și nu aveau corespondent în realitate sau mitologie. Dar romancierii moderni, chiar și nume precum Haruki Murakami, Fulton Ouster, lucrează cu realitatea. Ceea ce face autorul e un fel de reciclare. Când gândești un roman, te inspiri pentru personaje din oameni reali, din viața de zi cu zi. Dar felul în care se naște personajul e diferit, chiar dacă se aseamănă cu cineva din viața reală, s-ar putea ca sentimentele lui să fie ale tale. Așa că amesteci realitatea și o reordonezi pentru a avea o poveste nouă.

Dar mulți oameni spun că un autor care scrie o carte e complet scufundat în ea. Celălalt argu-

ment care vine cap la cap cu acesta este că cititorii, când citesc cartea unui autor, o folosesc ca să evadeze de realitate. Autorul are nevoie să evadeze din realitate când scrie cartea? Are nevoie uneori să evadeze și din lumea pe care o creează din riscul de a nu deveni absorbit de ea?

Da, amândoi vor să evadeze din lumea de zi cu zi. Dar nu, autorul nu vrea să evadeze din lumea pe care o creează până când romanul nu este finalizat. E adevărat că pășim direct înăuntru pentru că nu suntem de acord cu multe lucruri din realitate și nu ne identificăm cu multe dintre valorile ei. De aceea îți creezi o lume nouă, una în care viața se întâmplă așa cum ar trebui după imaginația și dorințele tale. Trăiești în interiorul acestui roman. În mod normal, scriitorii care iubesc foarte mult să scrie, atunci când nu o fac sunt într-o stare foarte proastă, îți vorbesc urât, uneori sunt chiar violenți. Am prieteni de felul acesta, pe care atunci când îi văd că au ajuns la un astfel de punct le spun – „Am observat că ai făcut o pauză de la scris”; îmi răspunde că am dreptate, se reapucă de scris și toată această agresivitate se revarsă în carte, în poveste. Pentru cititor, pentru mine, e la fel. Când iau în mână o carte, un roman, îmi place să uit complet de realitate și să intru în această realitate alternativă împărțită între autor și cititor. E un fel de univers secret.

(Interviu realizat de Cătălin Hopulele,
„Ziarul de Iași”, 10 octombrie 2017)

Antonio FISCHETTI

„Când îți reprimi exprimarea, e ca un fel de autocastrare”

Miercuri, 7 ianuarie 2015, în ziua în care apărea numărul 1177 al săptămânalului francezesc de satiră „Charlie Hebdo”, doi extremiști înarmați cu mitraliere și alte arme au intrat în redacție și au omorât 12 oameni și rănit alți 11. Antonio Fischetti, unul dintre supraviețuitori, duce mai departe lupta pentru „laïcité”, unul dintre principiile de bază ale Constituției Franței, în revista care n-a încetat să apară – un far în lupta împotriva extremismului de orice fel. L-am întâlnit la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași și-am discutat despre secularism și extremiști, caricaturi și libertatea de exprimare.

Societatea occidentală se mândrește cu libertatea de expresie, însă după atacurile de la Charlie Hebdo, și cel din 2011, și cel din 2015, multe voci au spus că, deși nu e în regulă ce s-a întâmplat, „cumva o meritau”. Cum vă explicați această atitudine?

Când aud asemenea afirmații, îmi amintesc de cei care spun că evreii masacrați în timpul Holocaustului, Al Doilea Război Mondial, au căutat-o pentru că se arătau în public cu chipa aia ridicolă pe cap și mergeau la sinagoga lor, provocând lumea. E ca și cum,

dacă suntem într-o lume dominată de islamiști, unde femeile sunt îmbrăbodite până la glezne, și apare o fată în fustă scurtă, îi aruncă cineva acid în față și toată lumea spune „a meritat-o pentru că a provocat”. Noi în Franța nu facem decât să aplicăm dreptul elementar înscris în Constituție de a râde și a caricatura pe oricine, drept care era înscris acolo înainte de venirea islamiștilor. Ar fi însemnat ca noi să abandonăm dreptul ăsta elementar, înscris în lege, ceea ce ar fi dus la faptul că islamiștii ar fi câștigat pas cu pas un drept nejustificat peste drepturile noastre, înscrise în Constituție. Când au fost atentatele la Charlie Hebdo în ianuarie 2015, lumea a zis „Au căutat-o și au meritat-o”, dar adevărul este că noi am menținut dreptul ăsta și dovada este că atentatele au continuat și după masacrul de la Charlie Hebdo, și anume în noiembrie 2015, la Bataclan, când a fost masacrul la Paris. A continuat, deși Charlie Hebdo se calmase, și asta a arătat că până la urmă nimic nu oprește terorismul islamic. Și, ca o dovadă, când a fost atentatul de la Barcelona, ar însemna, după logica ăstora care contestă Charlie Hebdo, că ăia au căutat-o pentru că au ieșit în stradă și că s-au amestecat bărbați și femei ca și cum nu ar trebui să te bucuri în stradă. Iar pentru noi, la

Charlie Hebdo, dreptul de a face caricaturi despre orice, inclusiv religie, este la fel de elementar ca dreptul de a asculta orice muzică vrei tu și de a ieși în stradă ca să te amuzi când vrei tu.

Deci dreptul de a caricatura nu ar trebui să fie restricționat de la un punct?

Noi respectăm limitele impuse de lege. Acolo unde legea spune că nu poți să atentezi la viața privată, noi respectăm viața privată. Respectăm persoanele private și nu ne legăm niciodată de persoane private, care nu sunt oameni politici, dar ne legăm de idei politice și de religie, în sens de ideologie. Desenele rasiste nu sunt acceptate în Charlie, pentru că sunt pedepsite de lege și oricum nu sunt în regulă. Desene de homofobie sau misoginism nu sunt acceptate, atacă persoana umană, iar noi atacăm ideile, nu oamenii. Libertatea de expresie are limitele impuse de lege și Charlie Hebdo nu contestă asta.

„Acceptă-l pe celălalt așa cum e și râzi de el și de orice crede el...”

Urmărind trendul Europei occidentale din ultima vreme, vi se pare tot mai grea manifestarea libertății de expresie?

Cred că e un pericol de restrângere a libertății de expresie chiar și în Europa de Vest. Nu e ceva care vine pus în lege, ci un fel de autocenzură a jurnaliștilor. Jurnaliștilor le e frică de necaz și de probleme și atunci vine autocenzura, care este cea

mai rea dintre toate speciile de cenzură. Dacă ai cenzură de stat, cum era sub Ceaușescu, vrei să o înfrânghi, să treci peste ea, dar când statul îți spune că teoretic ești liber să faci ce vrei, iar tu te reprimi să te exprimi, atunci e ca un fel de autocastrare și astăzi se vede asta în Occident, în felul în care jurnaliștii abordează problema religiei; se autocenzurează, se limitează la un discurs tern și Charlie Hebdo rămâne singura publicație care nu are frână, limite în critica religiei.

În ediția Charlie Hebdo care apărea chiar în ziua atacului au fost mai multe articole, printre care și unul de o pagină întreagă semnat de Bernard Maris, care susțineau multiculturalismul. S-a schimbat ceva în mentalitatea celor din redacție în această privință?

Masacrul n-a schimbat nimic în viziunea Charlie. Pe deasupra, nu există o viziune Charlie Hebdo, pentru că la noi, democratic, fiecare are punctul lui de vedere, pe care îl exprimă așa cum dorește în ziar. Articolul lui Bernard Maris despre multiculturalism de care vorbești exprima opinia lui, dar să nu uităm că el e unul dintre cei asasinați, iar ceilalți continuă să susțină punctul de vedere al multiculturalismului. La Charlie Hebdo suntem cu toții atât de francezi, că sprijinim conceptul de republicanism, care primește orice nuanță ideologică, intelectuală. Poți să fii budist, islamist, creștin, ateu, îți ai locul la Charlie, câtă vreme îi accepți pe ceilalți. Mai degrabă decât multiculturalism, ar trebui spus comunitarism, acceptă-l pe celălalt așa cum e și râzi de el și de orice crede

INTERVIURILE FILIT

el și de ceilalți și de orice, dă-ți drumul, nu fi așa de tern și serios, nimic nu valorează o viață umană.

În aceeași ediție a Charlie Hebdo tot Bernard scria „dacă religia este singurul lucru care te oprește din a face rău, atunci ești un nemernic”. Se tem fanaticii mai mult de libertatea de expresie decât de pedeapsa divină?

Nu sunt în capul teroristului, din fericire (*râde*), dar e limpede că libertatea de expresie pentru ei este o putere care dă înapoi puterea lor. Teroriștii, dincolo de puterea lor imediată, speră să meargă în Paradis, atentatul și moartea ca martir sunt mijloace de a merge acolo. Contrar fricii noastre, lor nu le e frică, dar e singura lor forță. Însă le e frică de libertatea de expresie, care pentru ei e mai periculoasă

decât moartea, pentru că le diminuează puterea politică, mai periculoasă decât avioanele care bombardează. În capul lor, stiloul e o armă mai periculoasă decât bomba, un motiv în plus ca să folosim arma asta împotriva lor. E o armă care nu ucide copii.

„Fumatul te ține în viață”

Ați scăpat, în mod ironic, de atentatul din 2015 pentru că erați la o înmormântare. V-ați gândit să ironizați până și situația asta, în colaborare cu un caricaturist?

Am încercat, dar eu nu desenez și niciun desenator n-a venit cu o idee, așa că a rămas acolo. N-am evitat, dar pur și simplu n-a ieșit. Sunt multe destine

Antonio Fischetti, Jonathan Coe și Dan Alexe în culisele FILIT

care s-au încrucișat în ziua aia; de exemplu, fata care era la recepție și care în mod normal e prima persoană pe care o vezi când ușa se deschide; în momentul ăla, când fata care a făcut codul i-a lăsat să intre și s-au deschis ușile, cea de la recepție era jos, fumând o țigară și nici ea nu a văzut și nu a luat parte. Pe pachetul de țigări scrie „Fumatul ucide”, în cazul ei, fumatul a salvat-o.

În context european, este secularismul o luptă în pierdere sau deja pierdută?

Dimpotrivă, altfel n-am continua cum o facem. Dar e o bătălie permanentă și trebuie să o ții până la capăt, că altfel pierzi. Și nu e inutil de precizat că în contextul actual noi suntem rezistenți (n.r.: rezistență în sensul francezesc, cei care au rezistat naziștilor), dar dacă nu ar exista astfel de rezistenți, lupta ar fi pierdută dinainte. Noi, la Charlie Hebdo, căutăm în fiecare zi să reunim ce a rămas din oamenii care luptă împotriva religiei și cenzurii. Suntem conștienți că am devenit mai mult decât o revistă, am devenit un simbol. Și, cu toată modestia, eu călătoresc enorm în toată lumea și nu văd nicăieri un echivalent al lui Charlie Hebdo, care să facă același lucru în alte culturi. Deci nu e o luptă pierdută, dar nu trebuie nici abandonată.

Am observat inclusiv la intelectualii occidentali atitudinea care acuză, spun ei, „secularismul fundamentalist”. Provine și dintr-o frică de a-și pierde influența sau popularitatea?

Suntem decepționați și triști văzând asemenea intelectuali, când vedem că chiar oameni care ar fi

aproșiți de ideile noastre, de exemplu oameni de stânga, pentru că Charlie se poziționează la stânga, să vedem că stânga nu ne susține. Dacă ar fi numai dușmanii de dreapta, extrema dreaptă, ar fi logic. Dar să vezi stânga care te atacă, intelectualii de stânga, e dureros. După atentat, foarte multă lume ne-a sprijinit, dar erau aceiași care spuneau „Charlie merge prea departe”. Dar, într-un fel, oamenii ăia care ne criticau înainte au deschis calea terorismului, au sprijinit ideea că Charlie greșea, pe când Charlie nu face decât să aplice ceea ce spune legea, are dreptul la caricatură. Unii dintre intelectualii ăștia, care și-au schimbat atitudinea, vin acum și spun „Stai, că poate și eu am greșit”, dar Charlie nu și-a schimbat niciodată atitudinea. Intelectualii au fluctuat, au variat, dar Charlie a rămas pe aceeași linie în permanență, folosind legea franceză, care îți permite să faci caricatura religiei. Lupta pe care o duce Charlie nu este o luptă culturală franceză, ci o luptă universală pentru dreptul la exprimare. Ceea ce face Charlie, și ne dăm seama că suntem privilegiați, este ceea ce trăiesc zilnic oamenii închiși, torturați, pedepsiți în Bangladesh, Tunisia, Arabia Saudită și așa mai departe, pentru faptul că îndrăznesc să critice religia. Nu suntem decât o partinică a unei lupte mult mai mari pe care o duc în fiecare zi oamenii care luptă împotriva religiei.

(Interviu realizat de Ioan Stoleru,

www.opiniastudenteasca.ro, 25 octombrie 2017)

Immanuel MIFSUD

„Proza m-a ajutat să scot furia din mine”

Immanuel Mifsud este considerat liderul de generație al scriitorilor maltezi contemporani. Autor a 17 cărți, mărturisește că îi place să se simtă mai mult poet decât prozator. S-a apucat de scris la 16 ani și spune că nu a citit nicio carte până la liceu. În numele Tatălui (și al Fiului) a câștigat în 2011 Premiul Uniunii Europene pentru Literatură, fiind singura lui carte publicată în România, la Editura Polirom. O carte specială, crede el, pe care a început să o scrie a doua zi după înmormântarea tatălui său. Spune că s-ar lăsa de scris de fiecare dată când citește cărțile bune ale altor autori. Chiar și acum, la FILIT, ar fi făcut-o de câteva ori.

Cum ar suna o descriere poetică a scriitorului și omului Immanuel Mifsud?

Cred că sunt ca un tango, foarte melancolic, dar de asemenea foarte pasionat.

Care dintre roluri vă e mai apropiat, cel de poet sau de prozator?

Nu sunt mulțumit niciodată de ceea ce fac, mereu caut ceva diferit. Iar proza îmi dă ocazia să scriu cum poezia nu o face. Există în mine mai mulți Immanueli, iar unul dintre ei este mai înclinat spre poezie, altul

spre proză. Dar dacă m-ai întreba ce aș prefera să citească din cărțile mele, aș spune că pe cele de poezie.

Spuneți că în poeziile pe care le scrieți sunteți mai puțin agresiv.

Așa este. Pentru că atunci când scriu proză abordez teme care nu au mai fost discutate în Malta de alți scriitori. De exemplu, problemele politice uriașe pe care le-am avut în anii '80, un capitol foarte trist din istoria noastră. Și am fost foarte nervos pe politicieni, pe societate în general, și cred că proza m-a ajutat să scot această furie din mine. Nu îmi place cum este condusă țara mea, așa că în prezent am devenit agresiv până și în poezie.

V-ați gândit să vă mutați din Malta?

Da, dar, din motive pe care nu le-am înțeles, am rămas. Eu scriu doar în malteză și probabil m-am gândit că, odată ce m-aș muta, voi avea probleme ca scriitor. Poate că am fost laș, ar fi trebuit să încerc.

Ce vă înspăimântă cel mai tare ca scriitor?

Îmi este foarte teamă că într-o zi m-aș trezi că nu mai știu să scriu, că nu mai pot face asta, că sunt blocat. Și o altă frică este că aș începe să scriu prost și că oamenii nu vor îndrăzni să mi-o spună. De aceea caut mereu noi provocări, noi moduri de abordare în scrierile mele, să nu intru în zone de confort. Este

o teamă constantă. Una dintre multele greșeli pe care le-am făcut în viața mea a fost că de la un punct încolo am început să mă identific prea mult cu a fi scriitor, mai mult decât cu a fi om. Așa că, dacă mă opresc din scris, voi fi mort spiritual.

Ați început să scrieți la 16 ani, vârstă cu o mare însemnătate pentru dumneavoastră. Cum v-a fost viața de adolescent?

Era la mijlocul anilor '80, aveam probleme politice în Malta, a fost o perioadă foarte tensionată. Eram la liceu și mergeam la proteste în fiecare zi. Atunci am simțit că tinerețea mea a fost distrusă de asta. Mă uit totuși înapoi cu o oarecare nostalgie. Acum participai la revolte, îți păzeai spatele de raidurile poliției, și câteva ore mai târziu ajungeai să faci sex. Când îmi amintesc acum de acea perioadă îmi pare bizară. La 16 ani exploram noi moduri de a trăi, de a fi, am avut un număr extraordinar de experiențe.

Deși aveți șapte frați, sunteți singurul care a pus accentul pe educație. Cum a fost posibil?

Părinții mei erau aproape analfabeți, abia știau să citească, iar tatăl meu putea să scrie, dar cu foarte multe greșeli. Au avut opt copii în total, dar primii șapte s-au născut unul după celălalt. Familia mea era foarte săracă, tata era soldat, nimic special, mama casnică, locuiau într-o casă foarte mică, atât de mică încât toată casa a devenit un garaj pentru o singură mașină. Erau săraci și mulți. Așa că nu era timp de educație. Frații mei au fost la școală o perioadă, iar apoi au început să muncească. Cu mine a fost diferit

pentru că m-am născut după o perioadă foarte lungă, sunt 14 ani între mine și fratele meu. Mă descurcam binișor la școală, dar la un moment dat am devenit complet neinteresat și eu.

Însă doar pentru o scurtă perioadă.

Da. Când eram copil voiam să alerg pe afară, să mă joc și să fumez. Nu am citit nicio carte înainte de liceu. Nu am fost interesat absolut deloc de cărți. Apoi am ajuns la liceu și nu știu ce s-a întâmplat. Cred că Sigmund Freud m-a făcut să citesc. Am avut *Interpretarea viselor* de citit la filosofie. Am început să o citesc și îmi amintesc că mama se îngrijora că nu mai dormeam, petreceam nopțile doar citind. Atunci am început să înțeleg cât am pierdut necitind atâția ani.

Să vorbim puțin și despre lacrimi. „Nu se poate să plângi, pricepi?“, vă spunea tatăl dumneavoastră, cum ați scris în *În numele Tatălui (și al Fiului)*. De fapt vă plăcea să plângeți și o recunoașteți des.

Acum că spui asta, îmi dau seama că a trecut foarte mult timp de când nu am plâns. Cred că am fost foarte sensibil dintotdeauna, și încă sunt, dar acum o țin mai mult pentru mine. Obişnuiam să plâng din orice. Când mă uitam la un film, când auzeam un cântec trist. Mă întristau cu adevărat bătrânii și persoanele cu dizabilități. Cred că plânsul este un lucru frumos și important pentru oameni. Când eram mic mi se spunea că băieții nu plâng și cred că asta e nedrept. În Malta bărbații nu își arată partea sensibilă. Dacă faci asta, oamenii încep să creadă că

ești gay sau prea feminin, avem încă această cultură machistă acolo. Dacă ați ști cât de mulți bărbați mi-au scris și mi-au spus că au simțit ce am scris ca și cum ar fi fost povestea lor...

Cum v-a ajutat această sensibilitate să vă scrieți cărțile?

Cred că nu există o formulă specială prin care să devii scriitor, dar în cazul meu această hipersensibilitate m-a ajutat.

Câte inimi credeți că ar trebui să aibă un bărbat? Tatăl dumneavoastră spunea (în carte) că ar trebui să aibă trei.

Ar trebui să aibă una singură. Este de ajuns, dar ar trebui să fie o inimă multicoloră, care iubește și care respectă cu adevărat oamenii din jur.

Scrieți un jurnal, așa cum făcea tatăl dumneavoastră?

Da, țin un jurnal de la vârsta de 16 ani.

Ce ați spune dacă băiatul dumneavoastră ar hotărî să vi-l publice, așa cum ați făcut dumneavoastră?

voastră?

De obicei, mă contrazic destul de mult și îmi place asta la mine. Dar în acest moment, pot spune că nu m-aș supăra, atât timp cât aș fi mort. Atunci poate face ce vrea. Cel mai probabil, dacă îl va citi, nu va fi foarte mulțumit de tatăl său.

De ce nu i-ați spus tatălui dumneavoastră cine sunteți cu adevărat? Așa cum mărturișiți în carte.

Pentru că l-aș fi șocat.

Dar cine sunteți cu adevărat?

Știi, foarte puțină lume știe cine sunt cu adevărat. Oamenii cunosc diferite părți din mine. Întotdeauna mă asigur că nimeni nu știe totul. Poate că asta e micul joc pe care îmi place să îl am cu oamenii. Îmi plac jocurile, iar asta e unul dintre ele.

(Interviu realizat de Andra Petrariu, „Suplimentul de cultură”, 16 octombrie 2017)

Immanuel Mifsud, focus pe FILIT

Kari Fredrikke BRÆNNE

„Am fost în toate locurile despre care am scris...”

*Kari Fredrikke Brønne s-a născut la Oslo, Norvegia, în 1966. A studiat arta în Italia, Norvegia și SUA. A lucrat ca artist plastic înainte de debutul său ca scenarist, din 2002. Piesele sale de teatru au fost puse în scenă în Norvegia în repetate rânduri. În 2007 a debutat cu romanul *A Different World*, pentru care a câștigat Premiul de Debut Aschehoug. Al doilea său roman, *Under the Deep Shadows*, a fost tradus în mai multe limbi, printre care și română în acest an, iar cel mai recent volum semnat de ea se numește *Firmament Falling*.*

Ce v-a stârnit atât de tare încât să vă apucați de scris?

Încă din copilărie am vrut să spun povești, aveam nevoie să mă pot exprima. Mama mea era foarte dominatoare, voia să controleze totul, iar atunci când scriam sau desenam aveam propriul meu spațiu. E un mod de a te simți liber, de a avea libertate în interiorul tău.

Resimțiți și în prezent această libertate?

Într-un fel, cred că scrisul îmi influențează toată existența. Pentru că a fi scriitor este chiar un mod de a trăi. E un fel de a-ți ordona gândurile, de a-ți limpezi mintea și, de asemenea, un mod de a ajunge în diferite locuri. Cu alte cuvinte, în imaginația mea

pot pleca oriunde, ceea ce este un lucru extraordinar.

Cum și locurile reale se pare că ar avea o însemnătate aparte pentru dumneavoastră.

Cred că am fost în toate locurile despre care am scris în cărțile mele. Cred că asta mă inspiră cel mai mult. De exemplu, am început să scriu această carte care tocmai a fost tradusă în România [n.r.: *Sub umbrele adânci*] în momentul în care am intrat într-o cabană veche din pădure, care a fost abandonată și care e foarte aproape de cabana mamei mele. În interior am descoperit o capsulă a timpului din anii '70, pe lângă care trecusem de foarte multe ori. M-am decis să încerc să intru, iar ușa chiar era deschisă. Așa că am intrat. Când eram mică, locuia acolo o familie: o mamă blondă foarte frumoasă, un băiețel și un tată care tăia adesea lemne în grădină. Și dintr-o dată nu au mai fost acolo. Și nici nu s-au mai întors. Nu i-am mai văzut niciodată. Iar în momentul în care am intrat în cabană, m-am gândit la ce s-ar fi putut întâmpla cu acea familie. Bine-înțeles că ce am scris nu s-a întâmplat în realitate, e doar imaginația mea și nu știu ce s-a întâmplat cu familia aceea. Am făcut o versiune a ce s-ar fi putut întâmpla.

Dar locul în care scrieți cât de important este pentru dumneavoastră?

De cele mai multe ori scriu doar acasă. Am biroul amplasat lângă geam, este cel mai bun loc. De acolo văd copacii, păsările și întotdeauna e o pisică în grădina mea, pe care îmi place să o urmăresc. Îmi place să privesc frunzele și copacii. Mă inspiră să scriu. Am o rutină zilnică. Mă trezesc dimineața devreme și încep să lucrez. Câteodată, în mijlocul lucrului, poți simți că te-ai blocat și că nu mai poți continua. Te oprești și începi să îți pui o grămadă de întrebări, ce o să se întâmple acum, ce o să mă fac, cum o să rezolv asta, cum o să depășesc momentul. Iar pentru mine rezolvarea e la îndemână, să fac o plimbare este ceea ce mă ajută foarte mult, mai ales în pădure.

Am un râu foarte aproape de casă și cobor de obicei până acolo. Mă plimb singură, iar după asta toate problemele legate de scris se rezolvă de la sine.

Cum este să lucrezi cu criticii literari prin preajmă?

Poți spune că e intimidant cumva, dar, din moment ce suntem prieteni, ei nu scriu cronici la cărțile mele. Purtăm discuții constructive și distractive despre ce înseamnă critica literară. În același timp, eu personal mă tem foarte mult de critici. Este de exemplu un critic, care e și scriitor, despre care știu că nu a citit cartea mea, dar care a scris o cronică. A primit romanul într-o după-amiază și a doua zi a scris o cronică la o carte de 700 de pagini. Cred că asta e un clar semn de aroganță.

Kari Brønne și Nuruddin Farah la Întâlnirile Clubului Logos

Invers, însă, ce nu vă place la scris?

Petreci foarte mult timp singur, nu ai colegi, iar uneori simți că ai nevoie de un feedback. Și atunci aștept până când am o versiune gata pentru a o arăta editorului. Când este vorba despre scriitori, de cele mai multe ori fiecare are de-a face doar cu editorul său. E foarte important să existe chimie între scriitor și editor. Știu mulți scriitori care sunt nefericiți că nu au parte de un editor bun, iar asta poate fi devastator atunci când lucrezi la o carte. Soțul meu mă citește de asemenea și sunt foarte fericită că este dispus să facă asta. Este o muncă solitară. Dar trebuie să crezi în tine și să mergi înainte.

Dacă ar trebui acum să scrieți o întâmplare din viața dumneavoastră ce pare a fi desprinsă din paginile unei proze, care ar fi aceasta?

Ar fi clasică poveste în care mi-am întâlnit soțul. Eram la studii în America, locuiam în Manhattan, într-o casă a Salvation Army. Acolo era o casă doar pentru fete și eram foarte în siguranță, numai că eu aveam nevoie de spațiu pentru a putea lucra, pentru a picta acasă. Așa că m-am mutat cu unul dintre colegii mei în Brooklyn, într-o fabrică veche. Pe atunci nu eram încă iubiți. Era un cartier periculos, un ghetou, plin de oameni care se drogau, hoți de mașini și prostituate. Se întâmplau lucruri groaznice afară, criminalitatea era foarte ridicată. Așa că acel coleg s-a gândit că ar trebui să văd dacă pot rezista o noapte și să dorm de una singură în casă, în această clădire goală. Am venit acasă seara și nu era nimeni acolo. Era în schimb un bărbat afară care arăta cam

înfricoșător și care se uita în frigiderul abandonat de pe stradă. Aveam skateboardul cu mine pentru că atunci învățam să merg cu el, am urcat în apartament și am deschis ușa, țin minte că aveam trei încuietori.

V-a urmărit?

Când am intrat, omul acela era la geamul meu. A urcat pe scara de incendiu. Eu am coborât și am intrat într-un apartament gol din clădire. Bărbatul a intrat pe o fereastră deschisă în apartamentul de mai sus și apoi am auzit că încerca să intre în apartamentul meu. Așa că m-am gândit că ar trebui să îl urmăresc, să îl scot din casa mea. Am luat în mâini un băț și skateboardul și m-am dus să îl urmăresc. Când am ajuns la el, încă încerca să intre în apartament și mi-a spus *Nu mă lovi, nu mă lovi*. Și îi spuneam *Nu te lovesc, nu te lovesc*. Iar el îmi spunea *Dă-mi skateboardul, dă-mi skateboardul*. Iar eu țipam *E skateboardul meu, e al meu* și apoi mi-a smuls skateboardul din mână. S-a întors la scara de incendiu și a fugit. Iar eu, în timp ce tremuram, l-am sunat pe bărbatul cu care urma să fiu colegă de apartament pe atunci, Vincent, el a venit și de atunci am rămas împreună.

Sunteți o persoană curajoasă.

Aș zice mai degrabă naivă.

Mai mergeți cu skateboardul?

Nu, nu, am rămas fără skateboard, așa că nu. Iar asta a fost în 1988. E o veșnicie de atunci.

(Interviu realizat de Andra Petrariu,

„Suplimentul de cultură”, 16 octombrie 2017)

Lisa STRØMME

„M-am gândit că ar fi potrivit să-mi asemăn cartea cu o pânză albă..”

Lisa Strømme e o scriitoare căreia nu i-a fost frică de creație: a îndrăznit să experimenteze încă de la romanul de debut. Dar nu doar ea a surprins publicul, printr-o structură inedită a cărții Fata cu fragi, ci și publicul a surprins-o când, în numai un an, romanul i-a fost tradus deja în peste zece limbi. Deși s-a născut în 1973 în Yorkshire, scriitoarea a crescut în Leeds, Teheran și Glasgow, unde a și studiat. În prezent locuiește în Norvegia, țară în care s-a și căsătorit,

însă spune că n-ar reuși niciodată să se identifice ca scriitor cu o altă limbă sau cultură decât cea engleză, căreia deja a început să-i caute dedesubturile prin documentele istorice, pentru a le transforma treptat, cu un adaos de ficțiune, în literatură.

„Oamenii dificili mă intrigă”, spuneți într-un interviu. Ce înseamnă pentru dumneavoastră acest cuvânt, „dificil”?

Cred că poate fi tradus prin „genial”. Există mo-

Adriaan van Dis și Lisa Strømme la Întâlnirile Alecart

mente care se repetă de-a lungul istoriei, în care apar persoane cu roluri importante, pe care le numim genii. Dar nu sunt simpli oameni, ci sunt, așa cum le-am numit eu, persoane foarte dificile. Nu ai putea relaționa ușor și nu au nici deschidere emoțională; sunt în general obsedați de ceea ce fac. Asta am vrut să spun prin „oameni dificili” – oameni care sunt absorbiți de propria lor muncă.

Vă considerați o astfel de persoană, sunteți un om dificil?

Da. Nu sunt un geniu, dar sunt foarte complicată. Când sunt în societate, înconjurată de oameni, sunt mereu sociabilă – dar am nevoie apoi de timpul meu, când practic mă ascund. Merg acasă și mă transform într-un om calm, liniștit, și încep să scriu. Stau departe de zgomot, de oameni, îmi acord un timp de care am nevoie. Sunt un om complicat, nu sunt aceeași în fiecare zi.

Ați crescut pentru o perioadă în Teheran. V-a influențat scrisul în vreun fel cultura pe care-ați descoperit-o acolo?

Nu, am stat doar 10-11 luni. Apoi a avut loc revoluția, a trebuit să părăsim Teheranul. Tata lucra la o companie aeriană și a trebuit să rămână, iar mama, fratele meu și cu mine am plecat. Aproape nouă luni nu am știut dacă tata este mort sau viu. Ce îmi amintesc în schimb este că mama a suferit foarte mult; noi eram prea mici ca să conștientizăm.

În *Fata cu fragi* a trebuit să lucrați cu scrierea unei povești fictive cu fapte istorice la bază și ați spus că „cel mai greu a fost că doar o parte era adevărată”. A fost dificil să reconstruiți un per-

sonaj atât de faimos precum Edvard Munch?

În cazul lui, da, pentru că este foarte cunoscut și oamenii au propriile păreri despre el, așa că se așteptau ca personajul meu să se comporte într-un fel anume. Era unul dintre acei oameni dificili. M-am împăcat în cele din urmă cu ideea că, nici dacă Munch ar fi în viață, nu am reuși să știm foarte bine cine este.

Când știți că trebuie să vă opriți din scris adevărul și să adăugați ficțiune? Credeți că trebuie să existe un echilibru între cele două?

Întotdeauna încep folosindu-mă de ceea ce știu că e adevărat, pentru că asta mă inspiră. Cred că cele mai bune povești sunt cele adevărate. În plus, iubesc lucrurile mărunte, orice detaliu mi se pare folositor – în *Fata cu fragi* există o parte în care prințul vine să locuiască cu familia și una dintre fiice găsește un fir de păr pe pernă și apoi încearcă să-l vândă – asta chiar s-a întâmplat. Asemenea detalii dau viață poveștii; nu le-aș putea inventa niciodată.

Cum ajungeți să le descoperiți?

Am citit o mulțime de documente de istorie locală; am căutat înregistrări și ziare foarte vechi, din care am reușit să aflu cine erau oamenii aceia. Scrierea creativă a mers mână în mână cu cercetarea istorică și s-au influențat reciproc.

Ați spus că în această carte n-ați avut o structură. *Fata cu fragi* are însă o structură minuțioasă: capitolele, citatele din *Teoria culorilor* și asocierile dintre ele sunt bine puse la punct. Este această structură o hartă care să simplifice traseul cititorului?

Da. Ce vezi tu, ca cititor, în final, este rezultatul recititului și rescrisului. Mă întorc asupra cărții, mai schimb mici fragmente; însă când am început să scriu nu aveam nicio idee de ce fac. Am început să o scriu ca pe o carte normală. Apoi însăși Munch a început să mă influențeze; m-a încurajat să fiu atât de experimentală, să asociez scrisul cu pictura. Am încercat să creez picturi, dar în scris, am găsit cartea lui Goethe, *Teoria culorilor*, și am început să o analizez. M-am gândit că ar fi potrivit să-mi asemăn cartea cu o pânză albă și să asociez fiecărui capitol câte o culoare, cu o conexiune strânsă cu personajul prezent acolo. În unul dintre capitolele din final, Tullik poartă o rochie roșu burgund, spre exemplu, și de aceea capitolul se numește chiar așa: Roșu burgund. Îmi place să am o temă în jurul căreia să pot construi.

Rescrieți mult atunci când lucrați la o carte?

Am rescris mult la *Fata cu fragi*, da. Cred că asta s-a întâmplat și din cauza faptului că îmi place să îmi păstrez scrisul curat, succint, fără descrieri largi. Când am terminat-o de scris, prin urmare, a fost aproape gata editată. Ce am avut de făcut a fost să adaug câteva detalii ici și colo, să mai umplu niște goluri. Cu cartea la care lucrez acum am pățit însă contrariul – am avut prea multe descrieri și a trebuit să sfărâm capitole întregi și să le scot din carte.

Ați spus că lucrați acum la o a doua carte, are și ea la bază un subiect cu încărcătură istorică?

Da, personajul principal este Alfred Nobel. Este cam aceeași tipologie, un personaj istoric faimos, genial, dificil, care nu reușea să întrețină relații cu oa-

menii. El a fost un om de știință interesat de poezie și literatură și niciodată nu s-a putut împăca cu faptul că oamenii mureau din cauza dinamitei. Era sensibil, generos și blând, dar și un om de afaceri foarte dur. Totul la el se poate descrie prin contrast și asta m-a fascinat.

Ați înlocuit culorile cu elementele tabelului periodic.

Și am înlocuit arta picturii cu tot ceea ce ține de chimie și știință. Cartea este, de fapt, despre Nobel care încearcă o relație cu o femeie pe care dorește să o educe, dar ea nu vrea să fie educată; e atât despre chimia ca știință, cât și despre chimia dintre persoane, în viața de zi cu zi – este un joc al chimiilor.

Sunt premiile importante pentru scriitori?

E interesant, pentru că scriu cartea despre Nobel, care a dat numele premiilor, și cred că el a avut o altă idee privind-i pe câștigătorii premiului. Și-a investit toată averea în crearea sa și cred că a vrut să ajute tinerii autori sau oameni de știință, să-i sponsorizeze. Dar ce s-a întâmplat a fost o premiere a oamenilor care deja au o carieră în spate, o carieră pe care poate au și încheiat-o, în locul sprijinirii talentelor tinere. Alfred Nobel a spus că premiul pentru literatură ar trebui să fie idealist, dar nimeni nu a înțeles ce a spus și mesajul i-a fost interpretat.

(Interviu realizat de Aryna Creangă,
„Suplimentul de cultură”, 16 octombrie 2017)

Katja PETROWSKAJA

„Nesiguranța e singura certitudine pe care o am”

Autoarea germană de origine ucraineană Katja Petrowskaja s-a născut în 1970 la Kiev. A studiat filologia la Tartu, în Estonia, apoi la New York, Stanford și Moscova. Din 1999 s-a stabilit la Berlin, ca jurnalistă, colaborând la mai multe publicații rusești și de limbă germană. Debutul ei literar este volumul Poate Estera (Vielleicht Esther, 2014; Humanitas Fiction, 2016, traducere de Alexandru Al. Șahighian), scris în limba germană, câștigător în 2014 al Premiului „Ingeborg Bachmann”, unul dintre cele mai importante premii germane, destinat unei cărți nepublicate, distinct cu Premiul „Ernst Toller” și cu Premiul de literatură „aspekte”, iar în 2015 cu Premiul Strega Europeo. Katja Petrowskaja este una dintre scriitoarele invitate la cea de-a V-a ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași (4-8 octombrie 2017), o prezență remarcabilă, care a încântat publicul ieșean. Am vorbit cu ea despre succesul pe care îl are cu romanul de debut, Poate Estera, despre dificultățile care vin odată cu un asemenea succes, despre cititorii ei români și întâlnirile cu ei de la FILIT, despre scris, adevăr și istorie și multe altele. Vă recomand cu toată căldura să o citiți.

Carierea dumneavoastră de scriitoare a început cumva înainte de a publica prima carte. Este destul de neobișnuit. Ne puteți spune povestea din spatele scenei?

Te referi la faptul că am câștigat Premiul „Ingeborg Bachmann”, care este considerat a fi cel mai important concurs de acest tip din spațiul german, însă eu nu știam acest lucru atunci. De altfel, puțini știu că am depus în concurs manuscrisul dintr-o întâmplare – nu prea îmi plac competițiile de acest gen, nu am participat niciodată la un concurs literar. O doamnă și niște prieteni au insistat să le dau ceva din ce scriam. Doamna mi-a trimis textul, el a fost ales mai departe și a ajuns la juriu.

Desigur, Premiul „Ingeborg Bachmann” este o rampă excelentă de lansare astăzi – s-a schimbat mult, e foarte important că acum acesta sprijină autori nepublicați. Pentru mine a fost extraordinar. Am scris o carte care pare numai despre mine, mine, mine, dar unde de fapt vorbesc de ceilalți, de istoriile lor, eu sunt doar o voce, nu am nici un rol, sunt mai mulți oameni care vorbesc prin intermediul cărții.

După ce am luat acest premiu, a trebuit să termin manuscrisul – mai aveam puțin, dar a fost foarte, foarte dificil pentru mine să scriu ultimele pagini,

simțeam presiune, nu mai câștigasem bani pentru a scrie ceva de genul acesta, iar eu sunt cel mai dur critic al meu. Este ciudat să te afli, dintr-o dată, pe această Literaturbetrieb (n.r. scenă literară). Nu spun că am scris o carte proastă, dar sunt atât de multe, multe cărți excelente care nu primesc atenția pe care o merită... Iar acest premiu, grație prestigiului său, m-a lansat pe scena literară germană și, de acolo, mai departe.

Ați avut un debut târziu. De ce ați așteptat atât de mult înainte de a scrie și publica prima dumneavoastră carte?

Nu am simțit nevoia să o scriu. Nu e o poveste (numai) despre succes, ci (și) despre pierdere, mulți oameni nu înțeleg asta – că, de fapt, această carte este mai ales despre insuccese. Cred că debutul târziu este o combinație de eșecuri, nereușite, șomaj etc. E interesant cum mișcări și decizii aparent aleatorii în viața ta sunt, de fapt, destinul tău. Cartea aceasta răspunde și la întrebarea ce fac eu în Germania, de ce am ajuns aici.

Cum este să fii considerat „o mare surpriză”, „o descoperire unică”, „vocea de astăzi a literaturii germane”?

E frumos, dar nu aș lua lucrurile foarte în serios. Știu că am atins un nerv. În lumea de astăzi, cu toții avem parte de un peisaj asemănător, avem, indiferent de naționalitate, probleme nerezolvate, aceleași războaie și griji. Ne confruntăm cu aceleași dileme eterne: cine suntem și încotro mergem?

Întorcându-mă la întrebare, n-aș exagera așa, este

o piață foarte mare. Ești unic timp de două luni, apoi, brusc, nu mai ești, îți iau alții locul (*râdem*.) Trebuie să zic, însă, că am avut noroc. Mare noroc. Dar sunt stânjenită să vorbesc despre asta – și, totuși, sunt nevoită acum să stau pe scenă și să vorbesc despre lucruri dureroase –, să fiu considerată așa, cartea mea are o foarte mare legătură cu jena de a vorbi despre catastrofe. Nu vreau să rănesc pe nimeni, nu mi-am dorit asta nici o clipă.

Cartea dumneavoastră a primit multă atenție, a câștigat o mulțime de premii literare importante, a fost tradusă în mai bine de douăzeci de țări etc. Bănuiesc că v-a schimbat viața la propriu. Care sunt cele mai mari diferențe dintre Katja Petrowskaja de dinainte și de după *Poate Estera*?

Cred că eram mai liberă înainte. Acum, când fac sau spun ceva, e considerat excentric, toți pun asta pe seama faptului că sunt scriitoare. Nu aș vrea să fiu judecată așa. Deodată, ai un soi de statuie; înainte eram doar un om. Brusc, pentru că ești scriitoare, oamenii cred că ai întotdeauna ceva de spus, o poziție de luat. Și nu e mereu așa. E adevărat, e un sentiment aparte să simți că părerea ta contează atât de mult, că ai puterea să schimbi unele percepții sau chiar lucruri concrete. E seducător. E complicat.

Mai este o față a monedei. Dacă ajungi în punctul în care sunt eu, ai mai multă putere, dar ești și mult mai expus, ești folosit, fiecare cuvânt îți poate fi răstălmăcit, interpretat în zeci de feluri, iar tu nu poți controla, fizic, acest lucru. Trebuie să te obișnuiești

cu gândul că nu poți corecta, de exemplu, fiecare articol de ziar în care se spun lucruri neadevărate despre tine. Nu poți contrazice tot ce se scrie despre tine; de fapt, nici nu poți citi tot ce se scrie despre tine. Trebuie să trăiești fără a putea controla cât de cât ceea ce se întâmplă cu tine sau cu vorbele tale, odată ce le-ai rostit. Îți pierzi dreptul la anonim și intimitate, devii o persoană publică.

Să vorbim puțin și despre alegerea titlului cărții, *Poate Estera* – insistând asupra cuvântului „poate” – cuvântul-cheie, din punctul meu de vedere.

Este o căutare a adevărului. Pentru mine, a fost foarte important să văd ce pot și ce nu pot spune, nu numai din punct de vedere istoric. Am reconstruit locurile și istoriile oamenilor. Nu poți citi tot ceea ce s-a scris pe acest subiect, e imposibil să acoperi milioane de texte care s-au scris despre anul 1941, de exemplu, sau despre violență și crime. Am încercat să înțeleg cât de departe mă pot duce ca ființă umană, cum pot spune povestea fără să mă autodis-trug. Te plimbi în jurul unor cavouri, dar nu intri niciodată înăuntru. E aproape ca pornografia, pare indecent să intri în viețile unor oameni, în intimitatea lor.

Într-un fel, *Poate Estera* este o poveste simplă: străbunica mea a fost ucisă pe stradă de germani, la Kiev, în 1941, când mergea pe drumul râpii Babii Iar, unde trupele SS i-au ucis pe toți locuitorii evrei din oraș. Îi puteam reconstitui viața, așadar, dar nu-i știam numele – tatăl meu îmi spunea că numele ei

era, poate, Estera. Nu știam dacă Estera a existat vreodată. Nesiguranța e, așadar, singura certitudine pe care o am. De aici titlul *Poate Estera*. E și o întrebare etică, nu pot să fac mai mult.

Cred că volumul dumneavoastră are o formă și un stil unice, că este un mod complet nou de a vorbi despre istorie, amintiri, uitare, familie, identitate, limbaj, iubire, speranță ș.a.m.d. Ne puteți da mai multe detalii în ceea ce privește drumul lung pe care l-ați parcurs pentru a scrie această carte, de la idee la rezultatul final?

Aveam, de exemplu, povestea bunicului meu. Știam, din poveștile din familie, că a fost luat prizonier de război de către germani, în 1941, împreună cu alte cinci milioane de oameni.

A trecut prin mai multe lagăre. Nu s-a întors niciodată la familia sa. A apărut în viața mea în 1981, când aveam unsprezece ani. Mi-am recăpătat bunicul la patruzeci de ani după război. Pare istorie greacă, un fel de Odisee modernă. Aceasta a fost una dintre multele ghicitori pe care am vrut să le rezolv în cartea aceasta.

Așadar, aveam mica legendă a familiei. După aceea, am încercat să merg înspre adevărul istoric, înspre fapte, să înțeleg ce s-a întâmplat. Am făcut documentare, am intrat în arhive, am citit dosare – vorbiseră cu fiecare membru al familiei mele –, am încercat să pun totul cap la cap. Dintr-o dată, m-am confruntat cu tot felul de adevăruri. De exemplu, cineva mi-a spus că i-a văzut pe bunicii mei sărutându-se pe stradă la patru ani după ce bunicul fusese

luat prizonier. Mama mea mi-a spus că bunicul nu putea să iasă afară pentru că nu a mai putut merge niciodată de atunci. Cine are dreptate?

Era important pentru mine, așadar, să adun laolaltă această polifonie a adevărilor. Am încercat să nu reprim vreunul dintre aceste adevăruri. Și, poate, a fost și un gând de manifest împotriva uciderii oamenilor – din acest punct de vedere, cartea mea este supărătoare. Urăsc cuvintele „selecție” și „concentrare”.

O parte a familiei mele s-a ocupat de copiii orfani. Într-un fel, a vorbi despre uitatul sau omiterea poveștilor este asemănător cu a construi un orfelinat sau un adăpost pentru suflete pierdute. E un soi de proces de adopție.

Ați participat deja la două evenimente la FILIT până acum (n.r. – joi seară, 5 octombrie). Ce experiențe ați avut? Este important pentru un scriitor să-și întâlnească cititorii într-un asemenea context?

Scriitorii sunt foarte diferiți. Sunt scriitori care nu vor să-și întâlnească publicul, sunt scriitori care trăiesc (inclusiv financiar) din întâlnirile cu cititorii. În ceea ce mă privește, ambele variante sunt adevărate. Ieri (n.r. – miercuri, 4 octombrie), când am fost la Întâlnirile Alecart, mai aveam puțin și plângeam. Știi, stai în fața lor, ai făcut un fel de val, iar înapoi, către tine, se întoarce altul de trei ori mai mare, care aproape te omoară cu încărcătura lui emoțională. Am fost copleșită de entuziasmul lor, de tinerețea lor, de ochii lor, de energia lor, de precizia cu care au per-

ceput lucrurile. Am experimentat fericirea supremă. M-a emoționat gândul că viețile acestor copii sunt schimbate complet de profesori precum Nicoleta și Emil Munteanu.

Faptul că acest festival poate pune laolaltă toate aceste triburi este deosebit de important. Pretutindeni sunt evenimente literare plictisitoare sau formale, dar, câteodată, se întâmplă ceva, ai parte de o întâlnire ca cea cu tinerii Alecart și te simți răsplătit. Cred că i se datorează și lui Alexandru Al. Șahighian, cel care a tradus excelent cartea mea în limba română – tind să cred că este o versiune mult, mult peste celelalte traduceri pe care le am. După un festival ca FILIT, nu pot scrie o perioadă de timp, am nevoie de recuperare. Dar merită.

Să ne imaginăm că volumul *Poate Estera* ar încăpea într-o sticlă. La un moment dat, ați decide să puneți dopul sticlei și să o aruncați în mare. Ce mesaj credeți că i-ar putea transmite celui care ar găsi-o?

Nu contează ce pui în sticlă. E un fel de blind date cu cineva cu care vrei să vorbești. E o modalitate de a spune că ești/ ai existat. Nu știi cui, pentru că nu îl poți vedea pe cel care-ți primește mesajul. Până la urmă, cartea mea se adresează unui cititor potențial – nu am nici o idee cine este, ce istorie are, de ce citește. Așadar, această sticlă ar fi despre o viitoare discuție cu cineva necunoscut. Discuție în care vrei să-i spui că ai existat.

(Interviu realizat de Eli Bădică,
„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Bruno MAZZONI

„O carte trebuie să fie o rană deschisă”

Cunoscut deja publicului din România din prisma studiilor pe care le-a făcut cu privire la literatura autohtonă contemporană și a traducerilor în limba italiană, Bruno Mazzoni s-a născut pe 12 decembrie 1946, în Napoli, Italia. A studiat la Universitatea „Feredico II” filologia romanică, ceea ce l-a și adus în România pentru prima dată, în urmă cu 50 de ani, pe când era student în anul II. Ulterior, în 1970, s-a întors în România, ca lector de limbă italiană, la Universitatea din București și conferențiar la cea din Cluj. În această perioadă s-a îndrăgostit de literatura română, după cum povestește de fiecare dată când este întrebat de România, fiind impresionat de cozile care se creau la librării când era lansată o nouă carte. Încearcă să ducă mai departe această pasiune, predând limba și literatura română la Universitatea din Pisa, unde este și decan al Facultății de Limbi Străine, dar, mai ales, prin traduceri din limba română în cea italiană. De altfel, este cunoscut ca fiind cel mai important traducător pe această secțiune. A tradus din Mircea Cărtărescu, Ana Blandiana și Max Blecher. De asemenea, Bruno Mazzoni s-a remarcat prin studiile despre Tudor Arghezi, Ion Barbu și

Nichita Stănescu. Cu modestie, pasiune și jovialitate, traducătorul italian mărturisește că nu s-a îndrăgostit doar de literatura română, de scriitura lui Cărtărescu, pe care o compară cu cea a lui Dante, ci și de cultura populară, cea gastronomică și de mănăstirile din Bucovina, pe care le numește oaze de reculegere, chiar și pentru cei care nu sunt ortodocși sau „prea creștini”.

În 1967 Bruno Mazzoni – student în anul II – a venit pentru prima dată în România. Apoi, viața v-a adus din nou în România, de data aceasta ca lector la Universitatea din București și, apoi, conferențiar la cea din Cluj. M-am bucurat enorm să văd că, atunci când vorbiți despre țara noastră, aduceți în discuție pasiunea și rațiunea în aceeași măsură. Ce ați putea să ne spuneți despre această perioadă petrecută în România și, implicit, despre pasiunea pentru această țară?

Este o poveste lungă, după cum știți. Nu sunt de părere că trebuie să socotim perioada comunistă ca și cum ar fi un întreg, un bloc ce nu are și diferențe între un deceniu și altul. Am ajuns în '67, după cum bine ați spus, apoi am venit ca lector la Facultatea

INTERVIURILE FILIT

de Filologie din București, între '70 și '72 și, mai târziu, am fost și conferențiar la Universitatea din Cluj. Într-un fel, pot să spun că au fost anii cei mai buni pentru dezghețul din România. Ce m-a marcat și m-a determinat să mă atașez de literatura română este diferența dintre ceea ce era aici și ceea ce știam eu din Italia, unde literatura era ceva important, dar nu o hrană existențială. Aici, în România, în schimb, m-a mirat enorm să văd cozile la librărie când apărea o carte de versuri de Nichita, sau Blandiana, Sorescu și așa mai departe. Aici am perceput imediat că literatura nu este ceva de *sovrastruttura* cum spunea Marx, dar era ceva care răspundea unor cerințe existențiale autentice. Bineînțeles, asta a însemnat să am legătură cu scriitorii și chiar dacă eu venisem cu pregătiri de filologie și de lingvistică, am început să mă interesez și de literatură, și de autorii contemporani. Asta m-a făcut să mă atașez atât de

mult de literatura română, încât până la urmă am început să o studiez, să public studii în această direcție și mult mai târziu, abia după 1999, să încep să traduc din literatura română pentru publicul din Italia.

Zilele trecute, în timpul unei întrevederi cu traducătorii din limba română, spuneți că „dacă trăiești 3-4 ani în mintea lui Cărtărescu, rămâi marcat pe viață”...

Era o mică exagerare, probabil, dar, da, într-adevăr, scriitura lui Cărtărescu îți deschide niște porți către lumi paralele, așa spune eu. Bineînțeles, ai cultura ta, dar, cum spuneam, limba și gândirea lui Cărtărescu sunt pentru mine ceva asemenea secolului al XIV-lea, în mintea lui Dante, care a conceput niște lumi pe care, de altfel, lumea creștină le știa, vorbind despre Infern, Purgatoriu și Paradis. Una este însă să știi că aceste lumi există, iar alta este să intri pe porțile lor și să le descrii cu amănunte, cu

Aleș Mustar, Bruno Mazzoni și Gabriella Koszta la FILIT

oamenii care suferă, cu oamenii care visează. Pe undeva, eu cred că Mircea Cărtărescu este pentru cultura română ce a fost Dante pentru noi, în Italia.

În anul 2014, spuneți că a fost creat un „cap de pod” între ceea ce reprezintă literatura română și conștiința publicului italian. Ați avut un cuvânt extrem de important de spus în ridicarea acestei „construcții”. În ce stadiu credeți că s-a ajuns?

Trebuie să recunosc faptul că înainte de mine nu au fost numai câțiva oameni care au lucrat și mai bine decât mine. De pildă, Marco Cugno, care a fost rector la Universitatea din București înainte de mine, a fost cel mai bun traducător în ultimele patru decenii, în Italia. Și între cele două războaie mondiale a existat o legătură între cultura italiană și cultura română, care, bineînțeles, ținea și de niște conjuncturi politice, cu alte cuvinte cele două dictaturi. Ce am făcut eu se știe deja. Am mizat pe un autor cum este Mircea Cărtărescu, cu o paletă amplă, cu o deschidere europeană și cu o calitate de scriitură care din fericire nu se pierde în timp și cred eu că nu se pierde nici în traducere. Ce s-a întâmplat în ultimii 3 ani? Sunt de părere că s-au petrecut lucruri pozitive pentru cultura română, în general. Spun asta deoarece pentru mine Cărtărescu nu e numai un nume de prieten, ci este o breșă prin care alți autori români de proză, de poezie și de eseistică românească au putut și vor putea căpăta mai multe șanse pentru a fi exportați și în alte țări, nu numai în Italia. Pot să amintesc de pildă că anul

trecut Cărtărescu a câștigat premiul Gregor von Rezzori, la Florența. Este un premiu foarte important pe care văduva lui von Rezzori l-a înființat acum 15 ani și care a fost luat de scriitori de mare calitate. Faptul că el a câștigat a însemnat și pentru publicul italian un fel de creare a unui club de fani. Când s-a anunțat că *Solenoidul* va fi tradus în limba italiană, reacțiile nu au întârziat să apară – mai mulți tineri au început să scrie pe Facebook despre entuziasmul cu care așteaptă această carte. Putem vorbi deja de o fidelizare a publicului italian.

Fidelizare la care ați ajutat foarte mult. Și aici nu vorbesc doar de opera lui Cărtărescu...

Dacă vorbim de Cărtărescu, da, cred că am contribuit un pic. Am tradus mai multe cărți semnate de el – două de versuri, două antologii, aproape toată proza și acum am pe masa de lucru *Solenoidul*, care, după cum spuneam mai devreme, este așteptat cu nerăbdare.

Știm că nu doar literatura română v-a atras, ci și peisajele și clădirile vechi din România. Spuneți la un moment dat că v-ați îndrăgostit și de Bucovina, pe care o vizitați de câte ori aveți ocazia...

Da, așa este. Am fost de mai multe ori în România și am vizitat cu drag zona Bucovinei. Mănăstirile sunt niște oaze de reculegere, chiar dacă eu nu sunt nici ortodox, nici prea creștin, ca suflet. Chiar și așa, bineînțeles că există o religiozitate interioară, care acolo, în acele mănăstiri, are tot confortul să se potenteze. În plus, sunt foarte încântat de bisericile for-

tificate, care reprezintă un fenomen unic în Europa de Est. În România am regăsit foarte multe trăsături care pe undeva îmi amintesc de o Italie care nu mai există, cea din secolul al XIX-lea, când cultura țărănească era axa importantă a unei țări. La noi s-a dus această cultură. Și în țara dumneavoastră a început să se ducă, din păcate. Pe de altă parte, pentru România, cred că turismul rural poate fi o șansă foarte mare, astfel ar fi posibil să nu se piardă cu totul ceea ce a fost patrimoniul vostru de cultură populară.

Am vorbit până acum despre o dragoste pentru literatura română, apoi despre cea pentru Bucovina, cu mănăstirile, peisajele și cultura sa. Acum, îmi amintesc de o altă pasiune, dacă o pot numi așa, pentru gastronomia autohtonă – ciorba, mămăliga...

Sunt din Napoli, iar în Italia de Sud aproape că nu se mănâncă mămăligă nicăieri și îmi place foarte mult gustul. La fel și cu ciorba. În extrem de puține cuvinte, pot spune că rămân atașat de acest profil gastronomic pe care îl găsesc aici, la voi, chiar dacă, probabil, mâncărurile sunt un pic mai grele față de cele cu care suntem noi, italienii, obișnuiți.

Revenind la literatură, care este sfatul dumneavoastră pentru cei care sunt la primii pași pe drumul scrisului, pentru cei care simt o atracție nu doar pentru lectură, ci și pentru creație?

Cred că lucrul cel mai important pentru un prozator este acela că trebuie să vorbească despre lucruri adevărate. Cu alte cuvinte, sfatul meu este să scrie despre lucruri în care este implicat cu inima,

cu sufletul, cu sângele și cu întreaga sa ființă și credință. Într-un fel, cum spunea Kafka, o carte trebuie să fie o rană deschisă. Dacă o carte este în stare să îți producă senzația că s-a deschis o portiță în sufletul tău spre ceva ce nu știai, spre o lume pe care nu o cunoșteai sau spre un sentiment aparte, înseamnă că este o carte bună, înseamnă că și-a atins scopul pentru care a fost creată.

Și care rezistă în timp, pentru a deschide aceeași portiță spre lumi deosebite și pentru generațiile următoare...

Exact! O carte cu care te duci la somn și dimineață te trezești doar cu gândul la cafea, la grijile cotidiene sau la ce trebuie să faci în ziua respectivă, înseamnă că este o carte care te ajută să adormi, dar nu este una care rămâne în sângele tău. Din păcate, sunt foarte mulți autori și de cărți de succes, cele care se cumpără în mall-uri, care nu sunt cărți ce vor rămâne, deși editorii mizează foarte mult pe ele, deoarece o carte care are un tiraj de 10.000 de exemplare înseamnă că îți permite să mai publici și cărți care se vor vinde numai în 800 de exemplare. Din păcate, oamenii care citesc cărți slabe nu vor mai avea probabil și tentația de a gusta cărți grele. Din acest motiv, revin la ceea ce am mai spus pentru tânără generație – scrieți cu sufletul! Doar acestea sunt cărțile care rămân, cele care ating sufletul cititorului.

(Interviu realizat de Andreea Ignea, „Evenimentul Regional al Moldovei”, 9 octombrie 2017)

Adriaan van DIS

„Am mintea deschisă fiindcă sunt un om liber: sunt scriitor”

*Adriaan van Dis este unul dintre numeroșii autori internaționali prezenți la cea de-a V-a ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere (FILIT). Olandezul este cel care semnează romanul *Domnul și câinele* (*The walker*) și care se asociază foarte mult cu personajul câinelui din carte, ba chiar îl consideră „cel mai autobiografic punct al cărții”. În cadrul unui interviu acordat ziarului „Evenimentul Regional al Moldovei”, scriitorul a vorbit despre diferențele rasiale și religioase resimțite în Europa zilelor noastre, puse în spatele fricii. Cu un umor echilibrat, Adriaan van Dis a intrat în povestea interviului și cu sfaturi pentru scriitorii tineri.*

Vă rog, pentru început, să faceți un scurt portret al lui Adriaan van Dis...

Sunt născut din părinți ce veneau din coloniile olandeze, așa că am crescut printre refugiați. Oamenii trebuia să fugă din vechea colonie, în Indonezia independentă de acum. A fost foarte important pentru mine, pentru că am fost crescut printre oameni de alte culori, de alte religii, care trăiau mai puțin izolați în comunitatea olandeză. Pentru mine a fost ca un fel de comoară, pentru că le ascultam poveștile

Adriaan van Dis la FILIT

despre palmieri, tigri și alte lucruri tropicale. Acestea sunt foarte importante pentru mine în zilele noastre, fiindcă în Europa trăim într-o lume schimbătoare. Europa este plină de refugiați, oameni de culori diferite și cumva pot înțelege trecutul părinților mei și prezentul din Europa asta schimbătoare.

Cu ce au influențat experiențele din copilărie viața dumneavoastră de scriitor?

Au fost poveștile. Oamenii care au acest fel de experiențe spun povești... în timpul cinei. Este o foarte mare cultură a povestitorilor. Eram un copil și au-

zeam povești... uneori auzeam aceleași povești în fiecare săptămână, dar de culori diferite. Exagerate uneori. „Aaa, ăsta e secretul în a spune o poveste! Să o faci mai mare!”. Chestia amuzantă este că deși o schimbi, o faci mai mare, ea devine mai adevărată. Pentru că oamenii își ascund trăirile, probabil, în povești. Nu e necesar să spună adevărul, dar simt nevoia să se exprime prin povești. Și în poveștile lor găsești durerea, aventura, schimbarea... toate sunt ascunse în povești.

„Am mintea deschisă fiindcă sunt un om liber: sunt scriitor”

Ce așteptări aveți de la cititorii din România?

Este mereu interesant să vizitezi o nouă țară, să adulmeci și să citești o altă cultură și sper de asemenea că povestea mea (*Domnul și câinele* – n.r.) va fi citită de oameni. Pentru că este o poveste mai mare decât scriitorul. Este o poveste despre schimbările din Europa, despre refugiații din Paris. Este un roman în vârstă de zece ani care devine din ce în ce mai actual. Este un roman despre schimbare, dar este și despre frică, pentru că am creat o persoană căreia îi este teamă de schimbări, care are nevoie de o viață confortabilă, dar cumva această viață confortabilă se schimbă. Este un câine ce scapă dintr-o casă în flăcări, în care locuiau refugiați. Sunt multe case de astea și în Franța, și în Germania, și în Olanda. Oameni prinși în birocrăție, care este peste tot. Ștampile, ștampile, ștampile... „cine ești tu?!”. Și

ei așteaptă să fie acceptați, să aibă un nou pașaport, însă tot ce vor este să aibă o viață diferită. Toți vin din țări sărace, ori cu război, ori fără posibilități de muncă, așa că toți oamenii știu luptă pentru o viață mai bună. Doar că noi nu-i vedem ca ființe umane, ci mai degrabă ca cerșetori, ca hoți.

Acest câine... Este un lucru interesant la animale, la câini: ei nu văd rase, nu văd femei sau bărbați, ei doar văd oameni. Ei adulmecă pantalonii murdari, nici măcar nu-s interesați de portofel sau de unele atitudini snoabe. [...]

Faptul că o carte este tradusă într-o altă limbă nu schimbă savoarea cărții creată în limba nativă?

Traducerea este foarte aproape de original. Povestea nu este legată neapărat de trecutul meu neerlandez, tocmai pentru că am și trăit șapte ani în Paris, iar Parisul este orașul în care diferențele sunt ridicate la un nivel înalt. Parisul este un laborator social.

Percepția receptorului asupra unei opere literare diferă, în funcție de foarte mulți factori. Care ar fi elementul ce unește cititorii în fața aceleiași cărți?

Societatea schimbătoare, frica de schimbare și realitatea. Vechea Europă nu mai există. Ne întoarcem la naționalism, la biserică, la vechile obiceiuri, dar ele sunt trecute; trecem printr-o mare schimbare. Tehnologia mai ales! Știm totul acum... avem tsunami la micul dejun, pe telefoane, dar seara vrem să știm cine suntem. Spre exemplu, de ce este dom-

nul Trump un om puternic? Pentru că încercă să recreeze o America ce nu mai există. Sunt oameni conservatori care sunt temători față de toate schimbările astea, fiindcă trebuie să fii, probabil, educat sau bine informat. Pentru mine este ușor să spun că Europa se schimbă, dar nu trebuie să îmi împart strada sau apartamentul cu refugiații. Privind în istoria Europei, ea a fost mereu în schimbare... Pot spune că am mintea deschisă fiindcă sunt un om liber: sunt scriitor.

„Domnul Mulder este o invenție. Cea mai autobiografică parte din roman este câinele, eu sunt câinele”

Au trecut zece ani de când a apărut cartea *Domnul și câinele*. Ce i-ați spune domnului Mulder, personajul principal din roman, dacă l-ați întâlni pe stradă?

„Nu-ți fie frică! Ești foarte bogat, dacă te compari cu oamenii care n-au nimic. Dacă vrei să fii pregătit pentru viitor, deschide-ți mintea. Și nu gândi pe termen scurt. A gândi pe termen scurt este o bucurie că ești privilegiat, dar dacă împarți cu ceilalți, asta înseamnă bucuria pe termen lung. Dacă nu împarți, o să-ți fie luat”.

În cărțile dumneavoastră se regăsesc numeroase elemente autobiografice. Ce asemănări sunt între Adriaan van Dis și domnul Mulder?

De fapt, domnul Mulder este o invenție. Câinele... eu sunt câinele. Eu sunt cel care a fost un pod între oameni. Am fost crescut între oameni diferiți. Am

trei surori care sunt maro... primul soț al mamei mele era indonezian. Și pot să stau între diferențe, să stau între oamenii din afară. Cea mai autobiografică parte din roman este câinele. WOF! WOF! (*Lătrat*). Acum să văd cum scrii asta! (*râde*)

O să încerc să o transcriu...

„Lătratul autorului”.

Cartea *Domnul și câinele* a fost tradusă în opt limbi. Ce simte un autor când un volum îi este tradus în încă o limbă?

Îți faci lumea mai mare, și mai mare, și mai mare! Îți dorești mereu să ai cititori, să-ți fie auzită povestea. Sunt recunoscător. „Lăsați-l pe domnul Mulder să cucerească lumea!”. Ceea ce sper este ca oamenii să o lectureze ca într-o oglindă. Poate este puțin și despre mine; este de asemenea și lumea mea, care se schimbă și ea. Sunt mulți români în Europa, iar oamenii îi văd ca pe furăcioși, infractori și este doar o prostie, sunt doar etichete puse oamenilor. Etichete de frică. Ai impresia că îi înțelegi, dar este complicat, la fel ca literatura. Viața este complicată.

Oamenii sunt complicați...

Absolut...

Ați scris numeroase jurnale de călătorie. Ce loc v-a rămas pe retina sufletului, în care vă întoarceți constant?

Mă simt foarte fericit în deșert. Este un lucru ciudat, dar când sunt singur mă simt bine; mă tem și eu de oameni. Mă simt mai bine unde sunt dune, deșert... Ador orizonturile, găsesc consolare în aceste peisaje goale.

De ce vă temeți de oameni?

V-am spus: pentru că sunt complicați. Scriu despre asta. Câteodată, ochii și sufletul meu au nevoie de odihnă. Poți merge la biserică, închizi ochii și te simți bine. Eu îmi găsesc biserica în deșert.

„Tinerii scriitori să nu își ia o slujbă, fiindcă slujba lor este să scrie”

Cum vedeți locul ideal pentru dumneavoastră pentru a scrie? Ce vă inspiră?

Ei bine, iubesc disciplina. Nici vorbă de tipologia scriitorului care bea. Scriitorul este și el un angajat. Mă trezesc dimineața, mă pun la birou și dacă vine inspirația mă opresc, dacă nu, continui să lucrez. Văd asta ca pe un mic magazin: dacă ai clienți, închizi mai devreme, iar dacă nu ai clienți, mai ții deschis. Îmi trăiesc viața foarte liniștit, ca să pot da viață personajelor. Am făcut toate păcatele, dar asta este rezultatul final: disciplina. Am nevoie de ea când scriu, iar când termin mă plimb, dar oricum ar fi mă întorc la birou. Locul se poate schimba, dar biroul este necesar.

Cred că lucrați destul de mult la o carte. În ce constă pregătirea artistică a scriitorului Adriaan van Dis?

Când încep să scriu am o idee vagă, apoi lucrez și lucrez, iar după 50 de pagini, cartea începe să se scrie singură, chiar dacă la început este foarte vagă. La volumul de față a început cu ideile „case înflăcărate în Paris, oameni pe acoperișuri, refugiați”. Câinele a venit mai târziu.

Ați făcut numeroase interviuri televizate. Ce ați recomanda unui tânăr intervievator pentru a putea trece de barierele culturale și lingvistice?

Pune cele mai simple întrebări: „De ce? De când? Vorbești serios? Interesant! Continuă!”. Și citește cartea, este un lucru foarte important. Dacă o citești, întrebările sunt foarte simple, scriitorul spune „ah, mi-a citit cartea!”.

Vă propun un ultimul exercițiu de imaginație: îl întâlniți pe tânărul Adriaan van Dis, ce sfaturi i-ați da despre scris și despre viață?

„Omorâți-l! Este încă în viață bătrânogul ăsta?!” (*râde*). Eu sunt un tânăr într-un corp tare. Dacă m-aș vedea pe mine când aveam 18 ani... ei bine, atunci oamenii bătrâni purtau haine închise la culoare, erau încruntați, dar acum și bătrânii se schimbă. Facem mișcare de trei ori pe săptămână, bem mai puțin, fiindcă nu e sănătos. Secretul este să continui să lucrez, iar sfatul meu pentru tinerii scriitori este să nu își ia o slujbă, fiindcă slujba lor este să scrie, trebuie să scrie. Să continui să scrii. Cu disperare! Și atunci se găsesc cititori! Dacă șoptești numai unei singure persoane, această șoptă s-ar putea transforma într-o strigare. Imaginează-ți că un politician mi-ar citi cartea... ar schimba ceva!

(Interviu realizat de Larisa Gherasim,
„Evenimentul Regional al Moldovei”,

6 octombrie 2017)

Tara SKURTU

„Dacă un scriitor nu se simte vulnerabil, produsul său nu va antrena și nu va fi sincer”

Tara Skurtu este o poetă americană, cu origini românești, care a fost rapid adoptată de poezii români, dovada cea mai clară în acest sens, fiind mai ales faptul că este adesea invitată la festivalurile de poezie din țară pentru a-și citi versurile. Cu ocazia Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași, Tara Skurtu și-a luat din timp pentru a acorda un interviu ziarului „Adevărul” despre felul în care își scrie poezia.

Sursa de inspirație pentru poeziile Tarei Skurtu sunt propriile sale experiențe, iar faptul că simte că aparține și de Statele Unite ale Americii și de România îi influențează scrisul. „România în sine” i-a schimbat această activitate, iar limba română „s-a furișat” în poeziile sale. Tara Skurtu a scris o singură dată la cerere, atunci când a compus un poem pentru familia lui Trayvon Martin, un tânăr afro-american a căruiucidere a declanșat proteste de amploare în State. Poeta a povestit cum diferă scrisul unui astfel de poem, despre ceva care „nu trebuia să se întâmple” și care „nu avea sens”, față de cele personale.

Tara Skurtu este beneficiară a două burse Fullbright și câștigătoarea a două premii din partea Academiei Poeților Americani, precum și a

Tara Skurtu la FILIT

unui premiu pentru poezie „Robert Pinsky” Global Fellowship. Este autoarea plachetei Skurtu, România (2016) și a colecției de poezie completă The Amoeba Game (Jocul de-a amiba, 2017). Locuiește în București, unde ține seminarii personalizate despre creativitate, dar și ateliere de scriere creativă (creative writing).

Spuneai, la un moment dat, că dacă un scriitor este întrebat cum anume scrie o poezie sau o poveste, dacă e sincer, va răspunde că nu știe. Mă întrebam tu cum scrii o poezie – nu ca proces – ci, mai degrabă, în ce condiții?

Îmi place întrebarea asta. Condiția pe care nu o pot controla este momentul zilei. Din nu știu ce motiv, nu pot scrie poezie noaptea sau după-amiaza. Nu sunt o persoană matinală, dar creierul meu e mai liniștit, și e ceva care mă ajută atunci când nu vorbesc atât de mult și când nu procesez încă multă informație. Și mereu scriu de mână prima dată. Pot edita, dar nu pot scrie un draft bun, probabil doar o poezie de rahat, noaptea. Dar m-am antrenat de-a lungul timpului să scriu oriunde pentru că a scrie e și așa destul de greu. Astea ar fi condițiile de bază. Nu ascult niciodată muzică atunci când scriu, mai ales cu versuri într-o limbă pe care o înțeleg. Pot scrie cam oriunde: într-un bar aglomerat, în restaurant.

La „Casa Poeziei” (FILIT), spuneai că ai senzația că trăiești în același timp în două locuri, SUA și România. Scrii diferit când ești în

România față de atunci când ești în State. Influentează schimbarea spațiului geografic felul în care scrii?

În mintea mea, trăiesc în două locuri diferite în fiecare minut, în fiecare zi. România chiar mi-a schimbat scrisul. Am realizat recent că un numitor comun în poemele mele este că există mereu în ele o persoană pe care o iubesc. Faptul că am întâlnit oameni noi, că am căpătat, într-un fel, noi membri în familie, mi-a schimbat munca, dar și România în sine a făcut-o. De fapt, să învăț română, îmi strică engleza. Într-un fel o face mai inventivă, trebuie să mă corectez mai mult acum, dar româna s-a furișat într-un fel în poeziile mele. Nu e ceva intenționat.

Încet-încet, devii româncă.

Într-un fel, da. Ultimele două dăți când am venit aici, am fost invitată la niște festivaluri de poezie unde am fost denumită poetă româncă. Cred că înseamnă că sunt adoptată.

Ce poet, ce scriitor te-a influențat când te-ai apucat să scrii poezie?

Cred că influența principală a fost și continuă să fie Lloyd Schwartz. A fost primul meu profesor de poezie. Editarea are o parte instinctivă și o parte care se poate învăța, iar el m-a învățat această a doua parte: cum să nu fiu sentimentală, cum să descriu ceva exact cum trebuie, nu prea mult. El e cea mai mare influență, e singura persoană căruia îi dau poemele pentru feedback, iar acum a devenit un cerc și ne dăm poemele unul altuia. Cealaltă influență majoră este Elizabeth Bishop, este poeta mea

preferată. La început nu-mi plăceau poeziile ei pentru că trebuie să ai multă răbdare ca să o citești.

Deja ai intrat, de ceva vreme, în contact cu poezia românească. Cum o percepi?

Ah, poezia românească... E una dintre culturile poetice cele mai pline de viață dintre câte am văzut. Pot să îți dau niște cuvinte definitorii, cum ar fi puternică sau feroce. Cel mai important este că poezia tânără e în viață. Lucrul care m-a uimit cel mai tare – și cred că mereu mă va uimi – este cât de mulți poeți tineri au cărți. Asta nu se întâmplă în State. Unul dintre motivele principale pentru care sunt aici e poezia.

Poți să-mi dai niște nume? Niște poeți români care îți plac mult?

Ok, asta e mereu dificil pentru că mereu îmi dau seama că trebuie să tot adaug. Voi începe cu Radu Vancu pentru că scrie o poezie narativă care nu e comună aici, e mai comună în State, din punctul meu de vedere. Apropo, el e o enciclopedie completă a poeziei americane, am învățat de la el foarte multe. Iubesc poeziile Angelei Marinescu – e ca poeta poezilor. Oh, și o iubesc pe Adela Greceanu. De asemenea, îmi plac foarte mult și poeziile lui Tiberiu Neacșu, mai ales cele mai recente, scrie în engleză.

Vorbești adesea despre rolul de vindecare pe care poezia îl are. Poezia ne poate vindeca, spui tu. Totuși, pentru ca poezia să ne vindece, trebuie ca noi să căutăm acest medicament. E un medicament pe care trebuie să îl cauți. Cum ai încuraja pe cineva să își îndrepte privirea spre

poezie? Cum l-ai face să perceapă această calitate a ei de a vindeca?

Ceea ce îmi place să fac este să le citesc oamenilor o poezie care sună ca o poveste, dar arată ca o poezie, iar apoi să îi întreb dacă este o poezie sau o poveste. De regulă, ei spun că este o povestire, iar uneori, mai rar, spun că este poezie. Când oamenii realizează că poezia nu trebuie să fie o chestie academică și că poate fi conversațională, că poți s-o pătrunzi, atunci oamenilor le este mai puțin frică de poezie. Copiilor nu le este. În mod aproape natural, oamenii sunt atrași, caută poezie, dar pur și simplu se gândesc că nu o înțeleg sau mai știu eu ce. Cât despre vindecare... Unii oameni nu sunt de acord cu mine. Eu chiar cred că poezia este un tip de medicament. Este, de asemenea, și un mecanism de procesare. Știu asta pentru că am început să scriu consistent, pentru prima dată în viață, atunci când am fost foarte bolnavă. Și m-a ajutat, zilele au trecut mai ușor. Când sora mea a fost în închisoare, mi-a spus că poezia a ajutat-o să treacă de fiecare zi. Am putea să spunem că e chiar și un mecanism de adaptare. Dar e ceva meditativ... Cred că fiecare poezie e o poezie de dragoste, iar asta e lucrul care vindecă cel mai mult.

Ai scris despre experiențele tale personale, ai spus că asta este sursa ta principală de inspirație. Acest lucru nu te face să te simți vulnerabilă? Spui că nu te simți anxioasă când scrii, dar nu chiar atunci ar trebui să te simți astfel?

Ba da, mă simt foarte vulnerabilă. Cred că, dacă

un scriitor nu se simte vulnerabil, produsul său nu va antrena și nu va fi sincer. Vulnerabilitatea este unul dintre cele mai importante lucruri pe care un scriitor ar trebui să le aibă. Cred că dacă nu mă simt vulnerabilă atunci când scriu ceva, nu ar trebui s-o fac, pentru că nu contează. Și da, scriu totul din experiențe personale. Am făcut un mic studiu și am realizat că îmi ia între nouă luni și un an, după ce mi se întâmplă ceva, până să pot scrie despre acel lucru. Și, de obicei, voi face conexiuni între două sau trei amintiri diferite și așa îmi creez logica, dar e intuitiv, și asta e partea poeziei în care îmi spun: «nu știm clar ce facem, dar urmăm un soi de aplomb intern». Pare că poezii trebuie să aibă curajul pe care cititorii nu l-ar avea. Mi se pare că un scriitor l-ar face și pe cititor să vrea să se apuce de scris. Da, pentru că vorbești cu tine însuși și „navighezi” printr-o poezie, vorbești, de asemenea, și cu un cititor chiar dacă nu te gândești la el când scrii fiecare cuvânt. E o conversație.

Există vreun subiect despre care nu ai scris niciodată?

Nu cred. În trecut, ezitam să scriu când eram bolnavă, dar până la urmă am scris două poeme despre asta. Cred că sunt anumite subiecte care fac să fie foarte greu să scrii o poezie bună. Cred că nimic nu e în afara limitelor. Un lucru pe care nu-mi permit să îl scriu acum este titlul unei cărți pe care știu că, eventual, o voi scrie, și asta e din cauză că tatăl meu are rezerve în legătură cu acest lucru. Își asigură traiul vânzând lucruri second-hand și titlul ar fi numele

unui loc de unde cumpără aceste lucruri, iar dintr-un anume motiv, crede că dacă voi face public numele locului, asta îi va afecta afacerea. Chiar dacă o fac în română. Așa că îl respect.

Deci va trebui să găsești o alternativă. Eu cred că, până la urmă, va ieși la iveală.

Asta spun, nimic nu e în afara limitelor.

Într-un interviu mai vechi spuneai că nu controlezi procesul de scriere. Spuneai că începi să scrii un lucru și sfârșești prin a scrie despre un altul. Pare că nu poetul alege poezia, ci poezia pe el. Tu cum vezi lucrurile la acest nivel?

Sunt complet de acord. Când realizezi că ai o poezie în minte, seamănă foarte mult cu atunci când realizezi că te-ai îndrăgostit. Ești deja îndrăgostit când realizezi asta. Suntem ultimii care realizăm că am dezvoltat sentimentele astea. Ce se întâmplă cu poezia e că realizez... Până acum – poate la un moment dat se va schimba – a fost despre experiențe personale. Da, poezia vine la mine, dar atunci trebuie să încep să lucrez, atunci începe treaba grea.

Ai scris o poezie despre Trayvon Martin. Știu că ai vrut să scrii ceva care să îi facă pe oameni să simtă ce s-a întâmplat acolo. Cum e să scrii o poezie la cerere? Cum e diferit față de o poezie pe care alegi să o scrii?

E foarte diferit. A fost singura dată în viața mea când am fost capabilă să scriu o poezie la cerere și singurul motiv pentru care am putut a fost că am fost atât de afectată de situație. M-am uitat la știri, am plâns. Eu am crescut în Florida, acolo unde

Trayvon a fost omorât. Nicio parte nu avea sens, nu trebuia să se întâmple... Când am fost contactată de organizatorii de la Million Hoodie March ca să-mi ceară să scriu un poem pentru familia lui Trayvon Martin, bineînțeles că am spus da. Și apoi m-am gândit: «oh, habar nu am cum să scriu poezia asta». Dar e o experiență cu totul diferită pentru că – mai ales când e vorba de o poezie politică – scrii ceva ce reprezintă gândurile mai multor oameni, angrenați într-o mișcare. E foarte multă responsabilitate, deci presiunea e diferită. Pentru poemele mele personale nu am deadline-uri. E un proces de scriere diferit să scrii o poezie pentru un „noi” colectiv. Am mai fost o singură dată rugată să scriu o poezie la cere, de către mama mea. Își făcuse un prieten nou și se aștepta să scriu o poezie de dragoste despre ei. Și a trebuit să spun: «mamă, nu simt genul ăsta de dragoste. Îmi pare rău, nu pot face asta pentru tine».

Știi anumite cuvinte în română, anumite fraze. Ai vreun cuvânt preferat în română?

Cuvântul meu preferat în română nu poate fi trecut pe site.

În ziua de astăzi, mi se pare că, cel puțin în România, din ce în ce mai mulți elevi devin mai puțin interesați de școală. Cum ar fi profesorul ideal în viziunea ta? Tu cum ai aborda elevii?

Îi abordez pe toți în aceeași manieră, fie că predau într-o închisoare de femei, fie că predau la Universitatea din Boston, sau la o școală generală, sau la o școală privată din România. Dacă cineva e interesat, acea persoană va învăța. Ceea ce predau

eu este cum să scrii în engleză sau engleza prin scris. Aici, mulți oameni mi-au spus că, în școală, ei ascultau și scriau. Cred că asta se schimbă mult azi, prin creativitate, prin conversație. Știu că aici sunt un gen de profesor foarte diferit. Pot să-mi dau seama de asta, am parte de provocări, pentru că le ofer elevilor, cred eu, puțin mai multă libertate decât sunt obișnuiți.

Dar cei care nu sunt interesați?

Asemănător poeziei... o poezie bună nu e pentru toată lumea. Chiar dacă o dai să o vadă toți, este imposibil să convingi pe toată lumea să iubească această poezie. Tot ce poți face este să îți dai silința să captezi atenția tuturor; să le accesezi interesele și să le oferi informații pe care le pot procesa și care să îi pună pe gânduri.

Ce citești acum?

Toate cărțile mele sunt într-o pivniță din Boston. Sper să pot citi multe cărți curând. Acum nu citesc nimic, sunt așa un poet oribil. Dar voi încerca să citesc, pentru prima dată, cap-coadă, o carte în română și o să încep cu *jurnalul* lui Radu Vancu pentru că e conversațional și cred că voi putea să îl înțeleg. Iar astăzi, am citit și din poeziile din cel mai recent volum al amicului meu, Claudiu Komartin (volumul *Maestrul unei arte muribunde*), care sunt diferit selectate pentru că, pe lângă poeme mai vechi, are ascunsă înăuntru o nouă carte.

(Interviu realizat de Dana Mischie,
www.adevarul.ro, 5 noiembrie 2017)

Tatiana ȚIBULEAC

„E greu să scrii ceva despre o perioadă în care toți au trăit și despre care toți au o opinie”

Scriitoarea Tatiana Țibuleac participă zilele acestea la cea de-a V-a ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT). Dacă la începutul verii scriam entuziast despre cea de-a doua carte a domniei sale, Vara în care mama a avut ochii verzi (Ed. Cartier, 2016, respectiv 2017), tot aici, în paginile „Suplementului de cultură”, acum am profitat de faptul că ne-am revăzut la Iași și i-am propus un dialog despre volumul menționat, dar și despre scris, FILIT, alegeri literare, reacții, reproșuri, traduceri, viitorul său roman ș.a.m.d. A răspuns la absolut toate întrebările mele savuros, cu o deschidere și o onestitate din ce în ce mai rar întâlnite astăzi. Vă invit să aflați mai multe în cele ce urmează despre una dintre cele mai faine scriitoare din Republica Moldova și România.

Tatiana Țibuleac este jurnalistă de profesie – a studiat la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova, a inițiat în 1995 rubrica „Povești adevărate” în cotidianul „Flux”, a făcut parte din echipa PRO TV Chișinău, din 1999, în calitate de reporter, editor și prezentatoare de știri. S-a stabilit în Franța în 2009. A debutat cu Fabule moderne (Ed. Urma Ta,

Tatiana Țibuleac la FILIT

2014; ediția a II-a, Ed. Libris Editorial, 2016). În 2016 a publicat cea de-a doua carte, Vara în care mama a avut ochii verzi (Ed. Cartier), o carte scrisă cu precizia unui poet în tăierea frazelor și coloana vertebrală a unui prozator înnăscut, un volum fabulos, care te face să-ți pierzi echilibrul.

La Festivalul Internațional de Literatură și Traducere de la Iași (FILIT), care are loc zilele acestea, ai participat ca oaspete la un eveniment

până acum (n.r. – joi, 5 octombrie) – Întâlnirile clubului Logos, la Casa de Cultură „Mihai Ursachi” Iași, împreună cu Ioan T. Morar, eveniment moderat de Serinella Zara. Cum e FILIT-ul pentru tine, la prima impresie și după primul eveniment?

Emoționată, surprinsă, copleșită – sunt primele cuvinte care îmi vin în minte. Am mai avut întâlniri cu cititorii, însă o sală plină cu adolescenți având cartea pe genunchi, cu semne de pagină, citate pe foite, întrebări scrise cu roșu, verde... La un moment dat, am simțit că n-ar trebui să stau eu în fața lor, ci invers, să tac și să îi ascult pe ei. Mi s-au părut foarte profunzi, iar întrebările lor au fost poate cele mai bune primite până acum, mai ales cele despre Alecksy – personajul adolescent din carte. Pe scurt, a fost o întâlnire de care am avut mare nevoie și voi încerca neapărat să o repet și la Chișinău, cu prima ocazie. Iar Serinella Zara, pentru că ai pomenit-o, este pur și simplu fantastică. Mă gândeam la un moment dat că, dacă toți profesorii ar fi așa ca ea, românii ar citi de zece ori mai mult.

Chiar așa, cum vezi un festival literar prin lentila de scriitoare, după ce ai fost atât de mulți ani reporter și prezentatoare TV și ai mers la evenimente în calitate de jurnalist?

Mult mai relaxat, mă simt cumva „răzbunată” pentru toți anii în care mergeam la evenimente cu microfonul și camera, gândindu-mă la locație și sincroane mai mult decât la evenimentul în sine. E drept că jurnalismul nu se uită atât de ușor, parcă

mereu aș adăuga ceva la o discuție, iar uneori îmi vine să întrerup omul care mă intervieveză și să-l întreb și eu: „Și dumneavoastră ce credeți despre asta?”. Mă simt încă de partea jurnaliștilor, ca să zic așa, mai mult decât de cea a scriitorilor. Încă mi se pare jenant să povestesc despre mine și nici nu cred că o fac destul de bine.

Cum privești meseria de scriitoare acum, în deplină cunoștință de cauză?

Mi se pare straniu să numești scrisul cărților o meserie. Nu știi, poate că după mai multe cărți, după foarte mulți bani câștigați din scris, l-aș numai așa, însă mai am până acolo.

Spuneai la un moment dat, într-un interviu, că fabulele tale (din volumul *Fabule Moderne*, Ed. Urma Ta, 2014; ediția a II-a, Ed. Libris Editorial, 2016) au „un scop modest și bine definit: să inspire oamenii”. Mergând pe această analogie (deși, desigur, sunt extrem de diferite), ce „scop” ar avea cel mai recent volum, *Vara în care mama a avut ochii verzi* (Ed. Cartier, 2016, respectiv 2017)?

Vezi ce înseamnă să nu ai grijă ce spui la prima carte? Acum nu aș îndrăzni să spun că am scris ceva ca să inspire oamenii sau să-i fac să plângă sau să simtă altceva, dacă tot veni vorba. *Vara...* am scris-o din motive pur egoiste, adică fără nicio perspectivă și cu atât mai mult fără niciun „scop”. Am scris-o dintr-o urgență și cu o enormă bucurie, în nici două luni. Nu cred că voi putea repeta această experiență, cartea asta a schimbat totul. Îmi amintesc că atunci

când scriam mă gândeam că va fi un eșec total și uneori, de două ori cred, mi-a trecut prin minte fraza „sau poate un mare succes”, însă am alungat-o repede.

A doua ta carte a fost bestseller. Te-a ajutat asta concret, în viața de zi cu zi?

În viața de zi cu zi, nu. La Paris continui să fiu o anonimă, ceea ce este minunat. Însă altfel, da. Am cunoscut multă lume, am început să citesc mult mai multă literatură română, sunt invitată la evenimente precum FILIT...

Ce cinci cuvinte ai alege pentru a descrie acest recent volum celor care nu l-au citit încă?

Crud, onest, scurt, dureros, tandru.

Ai ceva să-i reproșezi cărții tale acum, la aproape un an de la publicare? E ceva ce te nemulțumește?

Dacă spun „nu”, va suna arogant? Cred că mai degrabă cartea are ce-mi reproșa mie. De exemplu, că nu i-am găsit deocamdată un traducător în engleză sau că nu am tradus-o chiar eu, din lene. Aș vrea să poată citi această carte și soțul meu, care este englez.

Într-un alt interviu afirmai că a fost alegerea ta ca volumul să nu se găsească în varianta e-book. De ce ai luat această decizie?

Pentru că am avut o experiență proastă cu prima mea carte în ceea ce privește e-book-urile și nu am vrut să o repet. Voi reveni, poate, la această decizie.

Care au fost cele mai dificile decizii literare/narative pe care le-ai luat atunci când scriai *Vara în care mama a avut ochii verzi*?

Aș fi putut să fiu mai umană cu Alecksy, aș fi putut să-l las doar nebun, nu și infirm. Să nu-i despart cu Moira, să salvez copilul bătut în biserică. Nu am simțit însă nevoia asta, adică nu mi s-a părut că este prea violentă cartea, e la limită, dar încă de partea cea bună.

Cartea ta e greu de digerat din poziția de cititor, îți provoacă sentimente și reacții puternice. Cum a fost din unghiul de scriitoare? Te-a încărcat, te-a eliberat?

M-a eliberat când am scris-o, m-a încărcat după. Cartea m-a consumat mai mult când au început să vină reacțiile de la cititori, criticile. Pe de o parte, mesajele oamenilor m-au răvășit, pe de alta, criticii m-au blocat și acum scriu mai greu. Mă tem că nu e un lucru prea bun, pentru că încep să mă autocenzurez, gândindu-mă la ce va spune lumea.

Care sunt cele mai emoționante reacții pe care le-ai primit de la cititori cu privire la cea de-a doua carte? Dar cele mai stranii?

Un bărbat mi-a scris că, după ce a citit cartea, s-a iertat în relația cu mama sa. Și ea murise de cancer, iar el, fiind adolescent, nu a știut cum să se comporte la vremea aceea. Familia l-a învinovățit că nu a iubit-o suficient, iar el a trăit mereu cu acea povară.

Mi-au scris femei ca să-mi spună că au început a vorbi mai mult cu fiii lor, și-au făcut vacanțe comune, s-au împăcat după mulți ani.

Mi-a scris o pictoriță că vrea să picteze halucinațiile din carte.

Am fost întrebată des dacă am luat droguri când am scris.

Mi s-a sugerat să merg la psihiatru.

Mi s-a sugerat să scriu într-o altă limbă decât româna, pe care evident nu o posed.

Te-ai gândit vreodată să începi să scrii literatură în limba franceză, de pildă, dat fiind că locuiești în Franța de aproape zece ani, iar limba ar avea mai multă deschidere spre piața de carte internațională? Ori în limba engleză, unde impactul ar fi probabil și mai mare?

M-am gândit, mă gândesc. Deocamdată nu mi se pare verosimil. Aș avea de ales între rusă și engleză, franceza este o limbă pe care nu o simt deloc. În engleză scriu mult, și în familie vorbim tot engleză, însă scrisul e altceva.

Vara în care mama a avut ochii verzi va putea fi citită și în alte țări? Dacă da, când, care sunt acestea și cum va ajunge să fie tradusă?

Cea mai importantă traducere este cea în limba franceză, care, din câte am înțeles, este aproape gata. Cartea va apărea la începutul verii, în traducerea lui Philippe Loubiere, sunt și eu curioasă să o citesc ca să văd cum sună în această limbă. Mai avem și o traducere în portugheză, însă nu am momentan o dată despre care să vorbesc.

Ce ai învățat scriind (deopotrivă literatură și texte jurnalistice)? Care e cea mai frumoasă parte a scrisului, din punctul tău de vedere?

Nu idealizez scrisul, mă așez și scriu. Asta tot de la jurnalism mi se trage. Dacă văd că pierd prea mult

timp cu un text, îl las – înseamnă că nu este gata, fac altceva. Scriu aleatoriu, mereu pornind de la un detaliu, căruia încerc să-i găsec un cadru. Pot să construiesc o poveste pe trei pagini doar pentru a menționa în treacăt o femeie cu ochi galbeni. Țin mai puțin la povestea în sine, cel mai mult într-o carte admir forma, povestitorul. Este o chestiune de gust, probabil, iar în cazul meu există și o saturație de date, cifre, statistici de care a trebuit să țin cont când făceam reportaje.

Cu ce te ocupi acum, pe lângă scris, care sunt proiectele care-ți aduc bucurie?

Alexandru învață să citească, nu cred că există proiect mai frumos ca acesta. M-am făcut cu grădină, învăț plantele. Sper să am destulă minte să nu le bag pe toate în noua carte.

Ai deja în lucru următorul volum. Ce ne poți spune acum despre el?

Este o carte la care țin probabil cel mai mult și care este cea mai dificilă. Se scrie lung, am lăsat-o de câteva ori. Spre deosebire de *Vara...*, în care am putut face ce vreau, în această carte sunt nevoită să țin cont și de niște realități. E greu să scrii ceva despre o perioadă în care toți au trăit și despre care toți au o opinie. Este o carte despre Chișinău, despre basarabeni. O carte nostalgică, în primul rând, însă nu doar.

(Interviu realizat de Eli Bădică,

„Suplimentul de cultură”, 9 octombrie 2017)

Andrei OIȘTEANU

Despre evreitate, succes facil și literatură erotică

S-au scris pe blogul nostru mai multe recenzii la cărțile lui Andrei Oișteanu, fie că vorbim despre cele științifice (Sexualitate și societate și Narcotice în cultura română) sau de romanul său, Cutia cu bătrâni, toate cărțile fiind apărute în Seria de autor pe care o îngrijește Editura Polirom. La FILIT 2017, Andrei Oișteanu a ținut două conferințe importante, una la Cafeneaua Meru, intitulată „Sexualitate și narcotice în cultura română” și alta la Casa Pogor, Muzeul Literaturii Române, la vernisajul expoziției „Muzeul evreilor din Iași”, cu titlul „Evreii din România în context est-central-european. Asemănări și deosebiri”.

Tot la FILIT, am avut prilejul de a sta mai mult de o oră cu reputatul scriitor, care povestește minunat despre cărțile sale, condițiile în care le-a scris, dar și activitatea sa de cercetător și istoric al religiilor. I-am pus întrebări (formulate de colegul meu, Dan Romașcanu, și de mine), am aflat lucruri inedite și interesante, pe care vi le prezint în interviul transcris în cele ce urmează.

Ca expert în antropologie culturală, cercetător la Institutul de Istorie a Religiilor al Academiei Române, președinte al Asociației

Andrei Oișteanu la FILIT

Române de Istorie a Religiilor, ce părere aveți despre felul în care este religia predată în școli în România de azi?

Sigur că trebuie găsită o soluție adecvată pentru ceea ce pare a fi o inadecvare a educației din ziua de astăzi. Spun „inadecvare” din mai multe puncte de vedere. Unul, mai puțin observabil, este că sunt probleme cu ce religie să predăm. Dacă stabilim că peste tot predăm creștinismul ortodox, sunt situații în care nu e în regulă, pentru că mai sunt copii greco-catolici, mai sunt catolici, mai sunt protestanți (luterani, calvini), mai sunt neo-protestanți, mai sunt evrei, mai sunt islamici, mai sunt atei, agnostici etc. Chiar dacă nu sunt foarte mulți cantitativ, fiind atâtea categorii, există o comunitate destul de mare, care intră în contradicție cu ceea ce li se predă.

În al doilea rând, dacă aceste ore sunt un soi de catehism, deci ne propunem să învățăm copilul ce este creștin-ortodoxia și care sunt principiile acestei doctrine religioase, iarăși nu e în regulă, pentru că asta ar trebui să fie o problemă a Bisericii, nu a Școlii. La biserică sunt ore de catehism duminică, așa că nu este în regulă cu „îndoctrinarea” religioasă a copilului la școală. Atenție! Nu contest necesitatea acestor ore, ci numai modul în care, grăbit și pe „genunche” (cum ar spune ministrul educației), se practică el astăzi.

O a treia problemă pe care noi, ca Institut de Istorie a Religiilor, am ridicat-o și am susținut-o ar fi ca, mai degrabă, să se predea un soi de curs de isto-

rie a religiilor. Sună pompos și sună, probabil, interesat, dar nu o facem pentru că ar fi pro domo, ci pentru că ar fi elementul cel mai deschizător de minți al unui copil. În primul rând, în loc să-l „închidă” într-o religie, îl „deschide” spre toate religiile. Aflând că există atâtea religii, că mai toate au aceleași principii (etice, culturale și culturale), dar au și deosebiri lor, fac din copil exact cetățeanul de care avem astăzi nevoie în societate. Nu un cetățean habotnic, închis în propria sa găoace și care nu știe să se descurce nici cu alți concetățeni de alte confesiuni, nici atunci când pleacă în străinătate. Evident, este doar o propunere care ar trebui bine gândită.

Cartea dvs. *Imaginea evreului în cultura română* este de fapt o istorie a antisemitismului în cultura română. Ce ar include o ediție adusă la zi?

De fapt, există o ediție adusă la zi: ediția a III-a revăzută, adăugită și ilustrată, apărută la Editura Polirom în anul 2012. La fel sunt și edițiile cărții apărute în SUA, în Franța, în Germania, în Ungaria și altele se pregătesc în Italia și în Brazilia.

În privința întrebării dvs., vă contrazic: cartea nu este o istorie a antisemitismului, pentru că nu este vizată o abordare diacronică, nu atât istoria comportamentelor antisemite m-a interesat, cât morfologia lor, adică formele în care s-au manifestat. Sigur că mă interesează și o tratare diacronică, și anume când a apărut un anumit stereotip, cum s-a dezvoltat, cum a supraviețuit, dacă a supraviețuit și cum a

ajuns el să se manifeste în ziua de astăzi. Eu chiar predau la Universitatea din București un curs de master intitulat „Morfologia antisemitismului în România și Europa”.

Vorbind despre antisemitismul românesc, este o istorie bogată. În general, istoria evreilor din România este bogată. Era o comunitate evreiască importantă în România. Astfel, în 1939, deci înainte de începerea războiului și implicit a capitolului românesc al Holocaustului, erau circa 800.000 de evrei. Ca mărime, era a patra comunitate evreiască din lume, după Polonia (cca 3 milioane), Uniunea Sovietică și Statele Unite. Ei au jucat un rol major în economie, finanțe, comerț, profesii liberale (doctori, avocați, arhitecți etc.), dar și în cultură. A fost, cu alte cuvinte, o comunitate foarte puternică. Ea s-a redus dramatic. În acest moment mai sunt câteva mii de evrei (aproximativ 1% din ceea ce era în perioada interbelică). La fel s-a întâmplat în Polonia. Unde au dispărut acești evrei? În România, mai mult de o treime a pierit în Holocaust. Ceilalți au emigrat, au fugit de comunism în Israel, în SUA sau în Europa de Vest. De fapt, evreii au fost primele și cele mai importante victime ale comunismului și nu, conform unui stereotip înrădăcinat, aducători ai comunismului. E adevărat că unii evrei au fost simpatizanți ai comunismului (fals perceput de ei ca fiind o pavăză față de fascismul evreofob), dar în principal, fiind negustori, mici comercianți, meseriași liberi cu atelierul lor, bancheri sau lucrători în bănci, având pro-

fesii liberale etc., când a venit etatismul comunist, a făcut tabula rasa, totul a fost naționalizat și evreii s-au trezit victime pur și simplu. Așa că au fugit, dar au lăsat o moștenire uriașă, una materială și alta imaterială, culturală.

Adam Michnik, cunoscutul disident anti-comunist și conducătorul intelectualilor din Solidarność, a spus cu câțiva ani în urmă: „Astăzi în Polonia sunt mai mulți budiști decât evrei, dar nu avem o problemă budistă, avem o mare problemă evreiască”. Cam așa se întâmplă și în România: e o formă de antisemitism fără evrei.

Cum apreciați evoluția anti-semitismului și a altor forme de rasism și xenofobie în ultimii ani în cultura română?

Nu mai avem, slavă Domnului, un antisemitism „de Stat”. A existat și acela, înainte de război (epoca Antonescu, epoca legionarilor), apoi a existat în cadrul comunismului, în timpul așa-numitului național-comunism, cu puternice coordonate xenofobe. A existat și unul post-comunist, prin partide precum România Mare, care a intrat la guvernare și în Parlament, cu discursurile și revistele cunoscute. Au fost și alte partide, până de curând, în 2016, precum Partidul România Unită, care a dus anti-„sorosismul” și anti-europenismul la nivele maxime.

Există în România un antisemitism difuz, popular, mascat, neexplicit, nemanifestat deschis – cel prin comentarii anonime. Ai zice că dacă sunt anonime, sunt marginale. Ei bine, nu sunt marginale:

dacă apare un articol on-line care atinge, fie și tangențial, o problemă evreiască, vezi pe forum zeci și sute de comentarii antisemite. Vorba cronicarului: „Se sparie gândul”. Nu știi în ce țară trăiești. Toate sunt, bineînțeles, semnate cu nick-names. În spatele acestui anonim există un orizont de așteptare care va genera dacă nu un antisemitism de Stat, cel puțin unul organizat.

Apropo de imaginea străinului în cultura română, trebuie spus că aceasta diferă în funcție de „străin”, studiul meu fiind unul comparat, având ca subtitlu „Studiu de imagologie în context est-central-european”. Mă interesează modul în care antisemitismul românesc se compară sau nu cu cel din jurul nostru: din Ungaria, din Germania, din Rusia, din Polonia sau din Grecia. În al doilea rând, o altă direcție de comparație este cum s-a manifestat în timp, cum era în secolul al XVII-lea, cum era în secolul al XIX-lea și cum este în secolul al XXI-lea. Am folosit și o altă direcție comparativă: cum este antisemitismul popular față de antisemitismul intelectual? Cel popular este unul latent și pasiv, dar persistent. De regulă, lumea simplă practică un antisemitism generat de diverse legende: în primul rând, acuzația de deicid, pe care o inoculează chiar preotul. Aproape la fiecare slujbă el nu uită să spună că evreii sunt ucigașii lui Dumnezeu.

O altă direcție de comparație este cum se compară ura față de evrei cu ura față de alți „străini”. Într-un fel e detestat țiganul, în alt fel e detestat ma-

ghiarul, turcul sau evreul. Sunt alte stereotipii, alte prejudecăți, alte legende care funcționează și se dezvoltă în diferite forme. La români, există minorități etnice care beneficiază aproape numai de stereotipii pozitive, cum ar fi nemții. Ei sunt considerați ca fiind civilizați, harnici, corecți etc. Există și minorități care au aproape numai stereotipii negative: aici intră evreii, țiganii și, de multe ori, maghiarii. Evreii beneficiază și de clișee pozitive, de tipul „are cap de evreu” sau „are cap de jidan” – adică este inteligent. Dar acest tip de stereotip basculează imediat spre unul negativ, de tipul „E inteligent, dar corupt”. Deci hoția lui e mai periculoasă pentru că vine din partea unui om inteligent. Inteligența devine în acest caz o însușire negativă a evreului. Un alt stereotip așa-zis pozitiv este acela că „evreica e frumoasă”. „Este frumoasă, dar e nevirtuoasă”. Frumusețea ei este cu atât mai periculoasă. Un alt clișeu pozitiv răsturnat într-unul negativ.

Se face suficient astăzi în România pentru a salva istoria evreilor care au trăit aici și a transmite generațiilor viitoare? Ce ar trebui făcut altfel?

Niciodată nu se face suficient, cu atât mai puțin în privința istoriei evreilor din România. Există forme ale Guvernului Român de a ajuta cultura evreiască: menține în viață Teatrul Evreiesc de Stat, o revistă – „Realitatea Evreiască”, o editură – „Hasefer” etc. Chapeau bas!

O alta direcție care ar trebui să fie este

menținerea memoriei a ceea ce s-a întâmplat. Și aici s-au făcut pași, mai ales în recunoașterea oficială a ceea ce eu numesc Capitolul românesc al Holocaustului, care e diferit de Holocaustul în general, dar cu efecte similare. S-au făcut pași în această direcție: a apărut o lege care nu permite negaționismul. Este o lege care, din păcate, nu se aplică în România, pentru că nimeni nu a fost niciodată sancționat în ciuda declarațiilor publice negaționiste.

Un al doilea element important care s-a făcut este înființarea Comisiei „Elie Wiesel”, o comisie internațională de istorici români, israelieni și americani, care a stabilit adevăratele coordonate ale Holocaustului românesc.

Anul 1941 a fost un an de groază pentru evreii din România, așa cum anul 1940 a fost un an de groază al României. A început cu rebeliunea de la București (21-23 ianuarie 1941), apoi a fost pogromul de la Iași și „trenurile morții” (iunie-iulie 1941), pogromul de la Odessa (22-25 octombrie 1941) și începutul deportării evreilor în lagărele din Transnistria (9 octombrie 1941).

Vreau să menționez, de asemenea, că în Iași, în timp ce vorbim, se preconizează înființarea unui Muzeu al evreilor din Iași. Acest oraș a avut perioade când a avut o comunitate evreiască mai mare de 50%. E drept că aici erau, în același timp, și mulți evrei, dar și mulți antisemiți (Legiunea aici a apărut, Corneliu Zelea Codreanu de aici a apărut, A.C. Cuza aici era decan la Facultatea de Drept și-l avea ca stu-

dent pe Codreanu; Liga Apărării Național-Creștine – LANC a apărut aici etc.). Iașul merită, așadar, un astfel de muzeu și ca un preambul, pe 7 octombrie 2017, se deschide la Muzeul Literaturii Române, pe trei etaje, la Casa Pogor, o expoziție intitulată „Muzeul Evreilor din Iași”. Realizatorul acestei expoziții și probabil al viitorului muzeu este un istoric ieșean, ieșit din mantaua lui Alexandru Zub, pe numele lui Adrian Cioflâncă.

Cărțile dvs. sunt foarte bine documentate, sunt masive, necesită un timp mare de documentare. Nu v-a tentat niciodată comercialul? Pentru că există destul de mulți scriitori, care scot câte două cărți pe an, câte una la fiecare târg bucureștean, de 100 de pagini...

Nu numai că nu m-a tentat, mi-a fost chiar frică de un succes facil al cărților mele. Mai ales că titlurile, subiectele mele ar putea părea comerciale: și problema sexualității, și cea a narcoticelor, chiar și problema antisemitismului pot fi tratate în această cheie. Sau cartea mea despre Mircea Eliade și despre I.P. Culianu care ridică problema derapajului legionar al lui Eliade, a asasinării lui Culianu etc. Toate acestea pot fi tratate într-o cheie frivolă, senzaționalistă. Unele dintre aceste subiecte au fost tabu și riscam să trec de la tabuizarea lor la tabloidizarea lor.

Tratamentul meu este din perspectiva istoriei culturii, a antropologiei culturale, dar nu vreau să-i sperii pe cititori. Eu mențin un nivel eseistic al

cărților mele, cu toate că el este documentat cu informații foarte exacte. Principiul care mă călăuzește sună așa: „Nu există problemă, oricât de grea, care să nu poată fi explicată cu cuvinte simple”.

Sunteți un expert al subiectelor tabu, al extremelor culturii. Acceptați definiția aceasta?

O accept cu unele rezerve, și anume: nu caut în mod deosebit care este subiectul tabu următor. Cineva a zis: „Domnule, după narcotice și sexualitate, ce să mai scrii? Despre îngeri?”. Am răspuns: „A scris cineva deja despre asta, prietenul meu, Andrei Pleșu”. Într-o zi a intrat un domn în librărie întrebând: „Mai aveți cartea lui Pleșu despre ingineri?”.

Despre cartea *Sexualitate și societate*, ați declarat într-un interviu la RFI că a fost o „aventură intelectuală majoră”. Este acest volum cel mai important al dvs.? Cum îl situați în raport cu celelalte?

Nu cred că este cel mai important, e la fel de important ca și celelalte cărți. Îmi iubesc cărțile. Cartea *Sexualitate și societate* a fost pentru mine o „aventură intelectuală majoră”, dar undeva în carte spun mai mult decât atât: că „a avut asupra mea un efect existențial” și că „am scris această carte în aceeași măsură în care ea m-a scris pe mine”. O altă declarație este aceea că „am riscat foarte mult”. Nu este ușor să justific aceste declarații.

De fapt, în toate cărțile mele, și în *Imaginea evreului în cultura română*, și în *Ordine și haos. Mit și magie în cultura tradițională românească*, și în *Re-*

ligie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu, și în *Narcotice în cultura română* și în cartea despre sexualitate, a trebuit să-mi asum anumite riscuri. De pildă, este riscul de a umbla prin pădure fără hartă și busolă. Când nu ai repere bibliografice, nici precursori, când nu ai cu cine să nu fii de acord, nici cu cine să polemizezi, trebuie să riști.

Nimeni nu mai scrie astăzi cărți de la origini până în prezent, decât dacă te afli în cultura română, o cultură care are foarte multe întârzieri și subiecte netratate din diverse motive: fie din cauza unor întârzieri culturale, fie din pudibonderie.

Culturile mari au o mitologie și o literatură a erosului: Ovidiu cu *Ars amandi*, *Cântarea cântărilor* la vechii evrei, *Kamasutra* la indienii, *Decameronul* lui Boccaccio și *Satyricon* al lui Petronius, *1001 de nopti* la arabi, cu Casanova, cu Marchizul de Sade și legenda lui Don Giovanni, există o întreagă literatură a sexualității, fiction sau non-fiction, de milenii. Noi, ca o cultură cu întârzierile ei, am început abia pe la 1830, cu Anton Pann și *Spitalul amorului*. Cu alte cuvinte, avem secole de recuperat în literatura erotică.

Mă gândesc deseori că, pentru a scrie despre narcotice sau orice alt subiect, trebuie cumva să îl și experimentezi. Așadar, cum stați cu narcoticele?

Mulți ziariști m-au întrebat despre asta și răspunsul meu a fost același: „Nu răspund la provocări”. Nu fumez, dar sunt un om care avea 20 de ani în

1968, la „revoluția hippie” și narcomania aferentă. Am avut norocul, una din marile șanse ale vieții mele (alături de căderea comunismului, pentru care îl binecuvântează în fiecare zi pe Dumnezeu) este că am fost contemporan cu mișcarea hippie, care m-a format mental și psihologic.

Sunteți profesor universitar, predați inclusiv la programe de masterat, probabil sunteți și îndrumător de doctorate. Sunteți un profesor sever, exigent? Care credeți că este metoda cea mai adecvată ca să „prindeți” la studenți?

Nu sunt excesiv de sever, încerc să-mi atrag studenții, fără să-i manipulez, în istorii interesante și explicate interesant. Se vede asta și din cărțile mele, care de regulă devin manuale pentru studenții mei, sunt foarte atrași de subiecte.

Cărțile mele nu sunt scrise pentru a incrimina sau a dezincrimina drogurile sau sexualitatea. Nu mă interesează să aplic o grilă legalistă, juridică, și nici măcar una morală, decât în măsura în care personajele sau comportamentele despre care vorbesc traversează niște epoci în care morala s-a modificat. În acest caz, aplic această grilă etică. Altfel, eu nu am de ce să o aplic pentru că aș opera cu coordonate morale ale zilei de astăzi, aplicându-le unor timpuri de acum 300 sau 1.300 de ani, ceea ce nu este profesional. De regulă, trebuie să gândești fenomenul în funcție de *Zeitgeist*, de coordonatele morale contemporane cu ale fenomenului cercetat, nu de cele ale cercetătorului. A spune astăzi că sacrificiile

umane ale aztecilor, de pildă, nu erau morale pentru că nu e bine să omori oameni, e ridicol.

Ca cititori înfocați, întotdeauna am fost curioși în legătură cu tabieturile scriitorilor... Când scrieți, unde scrieți, aveți superstiții în legătură cu scrisul?

Scriu direct la computer. Cărțile pe care le citesc pentru documentare „le maltratez”: subliniez propozițiile, îmi fac semne și adnotări pe margine. Iau cartea în posesie ca pe un teren (îl ar, pun semne, bat țărushi). Tineri, nu faceți asta acasă! Sistemul meu de fișare este special pentru că, în timp ce lucrez la o carte, găsesc elemente pentru cărțile următoare. În timp ce caut ceva despre narcotice, găsesc ceva despre sexualitate și adaug în fișe pentru o carte viitoare.

În timp ce scriu o carte, pregătesc alte 2-3 cărți viitoare. Primul meu studiu despre narcotice la români l-am publicat în 1988, păcălind cenzura comunistă, scriind despre „plante psihotrope”, ca să nu înțeleagă tâmpitul de cenzor despre ce e vorba (cenzorii comuniști erau harnici, devotați cauzei partidului, dar proști). De atunci, sau chiar de dinainte, culeg fișe, informații, pe care le-am materializat de curând în volumul *Narcotice în cultura română*.

(Interviu realizat de Jovi Ene,
www.filme-carti.ro, 24 octombrie 2017)

Ioana NICOLAIE

„... copilul care are șansa de a fi în povești cu ajutorul părinților..”

În perioada 4-8 octombrie, la Iași, s-a desfășurat a 5-a ediție Festivalului de Literatură și Traducere. Evenimentul a reunit peste 30.000 de participanți. Anul acesta, FILIT a însemnat peste 300 de invitați din întreaga lume, 150 de voluntari implicați și peste 100 de acțiuni incluse în program, dimensiunea mare a manifestării fiind remarcată de către invitați și public.

Timp de 5 zile, Iașul a respirat literatură. Printre scriitorii invitați s-a numărat și Ioana Nicolaie, cea care a cucerit lumea literară prin poezie, literatură pentru copii și, nu în ultimul rând, proză.

Un eveniment foarte bine articulat în cadrul FILIT 2017 a fost Casa Copilăriei, unde a fost invitată și Ioana Nicolaie, artizanul unuia dintre cele mai dragi personaje ale literaturii pentru copii, Arik.

Ioana Nicolae i-a acordat un interviu, în ultima zi de festival, kolegi noastre Andreea Daraban.

**Vă mulțumesc că ați acceptat să fiți alături de
ascultătorii Radio Iași.**

Bună ziua! Mulțumesc mult pentru invitație! De altfel, vă mulțumesc mult dumneavoastră, tuturor celor care locuiți în orașul Iași, că ați făcut posibilă existența unui festival de literatură cum NU mai este

altul. Am fost la foarte multe festivaluri, în lumea largă. Rareori am văzut ceva atât de bine organizat, o atmosferă atât de caldă, un public atât de frumos. Și, într-adevăr, evenimentele cu copii sunt ceva special. Ele trebuie să facă parte din profilul acestor festivaluri de literatură, pentru că ele sunt cele care contruiesc viitorii cititori și cele care aduc culoare, care aduc bucurie. E altceva când vezi în față 50 de copii, cum s-a întâmplat când am avut eu evenimentul acum două zile. Cu totul altfel este să vezi un public cu totul reticent, un public întunecat, un public care te judecă. Cei mici reacționează tranșant când ceva nu le place și se bucură extraordinar când ceva le place.

**Cum se împacă cele două registre pe care le
abordați dumneavoastră, literatura pentru copii
și cea pentru oameni mari?**

Cum se împacă ele? Cumva tranșant. Cărțile pentru copii se scriu cu exact aceeași cantitate de energie ca și cele pentru oameni mari, să ne înțelegem. Dacă scriu *Pelinul Negru*, ultima mea carte de proză pentru oameni mari, care a apărut anul acesta și care este o carte dramatică în felul ei, cu o substanță foarte semnificativă într-o anumită direcție, atunci nu înseamnă că, dacă voi scrie după aceea pentru copii, nu voi consuma exact atâta timp. Ba da, exact

atât timp! Starea diferă. Când scriu pentru copii, scriu cu relaxare, cu multă, multă bucurie. Am descoperit asta în timp. Îmi place foarte mult să alternez aceste lucruri – după un volum complicat, după un volum cu o temă grea, pentru că nu este simplu nici să te apropii de o victimă a Cernobîlului. În *Pelinul Negru*, eu urmăresc traiectoria unui copil care este afectat de explozia nucleară de la Cernobîl, care are un parcurs specific. Descoperă când intră la școală că nu poate învăța să citească. Este un copil dislexic, într-o perioadă când dislexia nu era tratată în România. Era socotită un retard. Și acest copil trebuie cumva să traverseze drumul care te separă de normalitate și te aruncă marginal, în anormal, în nedezirabil. Și asta este o poveste traumatică. Să trăiesc în mintea acestui copil, să fiu păpușarul lui – pentru că el povestește tot ce i se întâmplă – este apăsător, este greu pentru mine, autorul. Și după aceea îmi place foarte mult să schimb registrul. Mă bucur că am început să scriu pentru copii. Nu a fost în intenția mea, inițială, de autoare.

Are legătură aplecarea către literatura pentru copii cu apariția pe lume a fiului dumneavoastră?

Da. Am început să scriu *Aventurile lui Arik* – a fost prima mea carte pentru copii – din necesitate. Asta se întâmpla acum niște ani, mai bine de 10 ani, când pe piața noastră de carte pentru copii nu se mai tipărea nimic, nici măcar poveștile tradiționale românești nu se mai găseau. În schimb, toate librăriile erau pline de traduceri din Disney. Și copiii noștri știau foarte bine personajele din basmele clasice

străine, nu cele românești. Și mi-am dat seama că este nevoie de rezolvat povestea asta a literaturii române pentru copii, în care eu includ și basmele tradiționale românești. Nu mai erau nici aceste cărți când băiețelul meu se născuse – făcuse vreun anișor. Cred că trebuie început la copilul mic cu volume în versuri pentru că noi învățăm limba muzicală. Avem un simț al sunetelor și al sonorităților extraordinar în copilăria mică. Și atunci, dacă la doi ani începi să-i citești unui copil din *Cartea cu Apolodor*, la trei ani și jumătate sigur i-ai citit de 10-15 ori, și aproape o știe, sigur, pe de rost și are toată bucuria acestei învățări. Învăță așa și limba, învăță așa și imaginația și o mulțime de lucruri. Și atunci m-am gândit că trebuie să fac ceva. Și am început să scriu *Aventurile lui Arik*. Am scris-o în versuri. Este o feerie rimată și ritmată, care se petrece într-o lume simpatică, unde trăiește acest erou care trebuie să rezolve lucruri foarte grele pentru micimea lui țepoasă. Am avut o experiență bună cu această carte și am continuat să scriu pentru cei mici. La un moment dat am mai scris un volum, *Arik și mercenarii*, și – am mai spus asta – vreau o carte cu un *Arik de mare*.

Ne-ați dezvăluit, în premieră, că următoarea carte pentru copii va fi un *Arik de mare*?

Nu va fi aceasta. Asta cu *Arik de mare* o voi ține pentru mine ca pe ceva foarte prețios, o idee bună. Pe mine mă interesează foarte mult și literatura pentru oameni mari, adică nu pot să rămân într-o singură zonă. Următoarea carte pentru copii este ceva la care am lucrat în vara asta, este o carte în care continui ce se întâmplă în *Ferbonia*. *Ferbonia*

este un fantasy pentru copii, pe care l-am scris acum doi ani. Când spun despre aceasta că este o carte frumoasă, întotdeauna mă refer la felul grafic în care ea apare. În rest, celelalte judecăți nu se cade să le fac eu. Și astăzi, la dumneavoastră în studio, deghizată în ferbonean, pentru că am trăit o vreme în această lume, am împrumutat de acolo niște trăsături specifice și am niște nuanțe ale părului foarte ciudate, care sunt în concordanță cu eroii mei de acolo din Ferbonia, cu prietenii mei. La sfârșitul acestei cărți am avut o indecizie legată de final. Știam foarte bine cum se va termina cartea. Și cartea nu se termina bine pentru cei care trăiau acolo. Dar tot scriind la ea și tot fiind prezentă în proximitatea acestor eroi, m-am pomenit că nu mai vreau să termin cartea așa, că trebuie să fac orice, să găsesc orice soluție de a salva lumea asta. Și am salvat-o! Am salvat-o cu un preț: și prețul l-au plătit eroii principali de acolo. Următoarea carte este un fel de continuare. Acești eroi trebuie să se întoarcă acasă. Dar nimeresc în cu totul altceva. Se numește *Vertijia*. A fost proiectul meu din ultima vreme și aș vrea foarte mult să am timp să-l duc până la capăt cât mai repede.

Sunteți autoarea celor două volume, *Aventurele lui Arik și Arik și mercenarii*. Cum s-a născut acest personaj? De ce un arici? De ce nu un ursuleț?

Ce frumoasă întrebare! În copilăria mică eu nu am fost la grădiniță. M-am născut într-o familie cu foarte mulți copii. Sunt al patrulea din cei 12 copii, într-un orașel din Bistrița-Năsăud, Sângeorz-Băi, în mijlocul munților. Frații mei mai mari erau extraor-

dinari cititori. Fratele meu, cu doi ani mai mare, mergând la școală, s-a dus la bibliotecă și a adus acasă o carte cu arici. Era o carte ilustrată. Și îmi amintesc și astăzi textura foilor acelei cărți, ilustrația, dar nu o să uit niciodată cum nu puteam citi. Și asta a fost ceva teribil: eu nu puteam citi cartea! Vedeam imaginile, puteam deduce ce se petrece acolo, dar nu puteam citi. Când am intrat la școală, la sfârșitul primului trimestru, m-am dus fuguța la bibliotecă să-mi fac și eu fișă. Aveam șase ani. Bibliotecara m-a primit și i-am zis că vreau cartea cu arici, dar nu puteam să spun mai mult. Ce carte cu arici? (*râde*) Nu am mai văzut-o niciodată, nu am mai găsit-o niciodată, și după mult timp, când m-am gândit să scriu eu o carte, a trebuit într-adevăr să îmi aleg personajul. Puteam să scriu o carte pentru copii care să fie cu pisici. Puteam să scriu una cu căței. Dar m-am gândit: Nu! Trebuie să scriu cartea cu arici. Și mi-am scris-o!

Pentru cei care nu știu, trebuie să spunem și acest amănunt, doamna Ioana Nicolae este soția scriitorului Mircea Cărtărescu, cel care este și primul său cititor. Bănuiesc că unul foarte exigent.

Da, este primul meu cititor, dar și eu sunt prima lui cititoare. Într-un cuplu de scriitori cred că se petrece asta întotdeauna sau ar fi frumos să se petreacă așa. Știți cum stau lucrurile: e foarte important ca primul om care îți citește o carte să fie un foarte bun cititor și acest foarte bun cititor poate să fie editorul în care tu ai încredere sau redactorul de carte cu care tu lucrezi. Dar dacă se întâmplă să

fie lângă tine acest om sau dacă se întâmplă, de exemplu, să fie un prieten bun pentru că eu mai citesc și cărților altor prieteni de-ai mei scriitori, în manuscris. E extraordinar de importantă prima lectură, e cea care validează cumva cartea. Ce facem noi, eu și Mircea, când ne citim cărțile? Eu am mare încredere în lectura lui și într-adevăr este un cititor profesionist foarte, foarte rafinat și foarte nuanțat.

Tineți cont, evident, de sugestiile sale.

Întotdeauna. Dar sugestiile pot să se refere la titlu, sunt sugestii de redactare. Noi nu comunicăm niciodată în timpul scrierii unei cărți și asta este foarte important. Cumva noi semănăm mult. Sunt autori care-și citesc, cum era Kafka... pe măsură ce scria ceva, aduna familia și le citea fraților și părinților la masă. Nu, nici vorbă. Mie nu-mi place să arăt nimic din ceea ce fac. O carte cred că merită să fie arătată în întregul ei, în densitatea ei, în puterea ei, în forța ei.

Ce sfaturi dați părinților care doresc să le deschidă copiilor drumul către lectură, mai ales că dumneavoastră, pe lângă faptul că sunteți mamă, lucrați cu foarte mulți copii?

O să mă refer la ceva ce spunea Robert Șerban, scriitor din Timișoara care este și jurnalist de televiziune, într-un articol al său. El spunea ceva de mare bun simț. Păi dacă eu mă duc acasă și mă așez pe sofa și dau drumul la televizor, cum să-mi trimit copilul să citească? E simplu. Modelul tău este cel care contează. Dacă ai timp, pentru că mulți părinți muncesc din greu și au vieți complicate, dar dacă reușesc să-și facă jumătate de ceas seara, de petre-

cut cu copilul lor, atunci este foarte important. Se poate construi fundamentul unei vieți intelectuale viitoare în copilul care are șansa de a fi în povești cu ajutorul vocii părinților săi. Copilului trebuie să i se citească de foarte mic, asta cred că e limpede pentru toată lumea. Copiii au o deschidere extraordinară către carte și eu chiar lucrez cu copii și știu ce vorbesc. Un copil care știe ce este o carte, va rămâne cu această obișnuință ani de zile. Educația asta culturală este un lung antrenament. El începe într-un punct și putem fi foarte fericiți și foarte bucuroși dacă nu se termină toată viața. Lectura trebuie să nu lipsească niciodată, că nu vei fi niciodată un geniu informatic dacă nu vei avea imaginație. Imaginația schimbă toate lucrurile, ea te duce mai departe.

Vă mulțumesc că ați acceptat să fiți alături de ascultătorii Radio Iași, că ne-ați onorat cu prezența dumneavoastră și vă urăm mult succes și așteptăm următorul roman...

Vertijia...

Dar și Arik...

Mulțumesc foarte mult pentru invitație și felicitare încă odată Iașul pentru Festivalul de Literatură de excepție FILIT.

(Interviu realizat de Andreea Daraban,
www.radioiasi.ro, 18 octombrie 2017)

Florin BICAN

„Eu i-aș încuraja pe copii să citească orice carte, chiar dacă e pentru oameni mari...”

Cel mai important Festival de Literatură și Traduceri din România, dar și din această parte a Europei, s-a desfășurat timp de 5 zile la Iași. FILIT 2017 a adunat nume importante de scriitori atât din țară cât și de peste hotare. Mai bine de o sută de evenimente au fost programate pentru ediția din acest an. O secțiune bine conturată a fost „Casa Copilăriei”, acolo unde cei mici i-au putut întâlni pe creatorii personajelor din cărțile preferate sau pe traducătorii unor romane care i-au fascinat. Între aceștia s-a numărat și Florin Bican, profesor de limba engleză, scriitor și traducător. Florin Bican i-a acordat un interviu colegei noastre, Andreea Daraban.

„Casa Copilăriei”, un proiect frumos al organizatorilor FILIT 2017, de altfel, o noutate.

O noutate pe linia altor premiere pentru care le datorăm mulțumiri organizatorilor FILIT. Așa cum a fost o „Casă a traducătorului” instaurată la edițiile precedente, o secțiune specială pentru literatura pentru copii care a debutat iarăși cu vreo doi ani în urmă. Iată că, anul acesta, avem „Casa Copilăriei”, cum ar veni, un sediu permanent.

Sunteți autorul mai multor cărți pentru copii.

Amintesc acum Cântice mârălănești, Reciclopedia de povești cu rimă și fără tâlc, Și v-am spus povestea așa. E greu de scris literatură pentru copii?

Este greu. Dacă te apuci să scrii fără să-ți dai seama, încă mai ai o șansă. Dacă îți propui să scrii literatură pentru copii, cred că este greu spre imposibil, dar eu nu am știut în ce mă bag, așa că este greu pentru că la un moment dat te copleșește responsabilitatea; singurul mod de a face față acestei, până la urmă, presiuni, este să ții legătura cu copiii, să vorbești cu ei, să-i observi, să le răspunzi la întrebări, să-i lași să-ți răspundă la întrebări, să-i ascuți, dar ușor nu este, însă, dificultatea este recompensată cu vârf și îndesat de plăcerea pe care o ai și scriind și discutând cu copiii despre literatura scrisă pentru ei, în general.

Ce v-a determinat să vă îndreptați către literatura pentru copii? Traducerile pe care le-ați realizat anterior și pe care, bineînțeles, continuați să le faceți?

M-am trezit scriind literatură pentru copii. Cred că fiul meu nu e străin de această direcție în care am luat-o, pentru că îi citeam povești pentru copii, îi citeam cărți pentru copii. I-a plăcut, din fericire, să-i citesc și m-a suportat citindu-i până în clasele pri-

mare, era prin clasa a treia și încă aveam momentele noastre de lectură. Citindu-i, bineînțeles că am putut să-i studiez reacțiile, apoi i-am spus povești pe care le voia improvizate la ureche, ceea ce a fost un test foarte dificil. Și așa m-am trezit că îmi place foarte mult genul. De fapt, trebuie să recunosc că primul basm pe care l-am scris am încercat să-l scriu în clasa a 3-a. Am vrut să scriu un basm de Frații Grimm, pentru că terminasem cartea de citit de câteva ori și nu găseam ceva care să-mi placă la fel de mult și mi-a venit ideea să-mi scriu eu propriile basme de Frații Grimm. N-am ajuns foarte departe, dar ...

Frații Grimm fiind personaje ...

...(râde) fiind autorii. Deci eu voiam să scriu ca Frații Grimm. Scopul meu era clar. Voiam să scriu inițial un basm de Frații Grimm, apoi să scriu și alte basme de Frații Grimm ca să fac o carte de basme ca cea pe care tocmai o terminasem de citit. Probabil, pentru că nu mi-a reușit încercarea aia, m-am oprit numai după un sfert de pagină sau nici atât. Am rămas cu dorința asta de a scrie o carte pentru copii. Am continuat să citesc literatură pentru copii toată viața. Am avut lecturi din basme anual, de la Frații Grimm până la *Basmele* lui Petre Ispirescu, basmele culte, le citeam, le reciteam cel puțin o dată pe an, făceam o cură de basme și de povești din folclorul universal.

Până la urmă v-a ieșit chestia cu basmele, pentru că a ieșit la lumină și v-am spus povestea așa. Romanul în care ați repovestit basmele ro-

mânilor. Ce v-ați propus de fapt scriind această carte și pentru cine ați scris-o mai exact?

E o întrebare la care am mai răspuns în diverse situații și constat că de fiecare dată răspunsul se modifică.

De ce vă întreb? Pentru că este scrisă pentru copii, însă adulții o privesc într-un mod diferit.

Da, am lucrat la două capete. Îmi asum această manieră de scris. Am vrut să fie o carte la care să se bucure și adulții care, de obicei, nu reacționează la literatura pentru copii sau care se consideră mai presus de literatura pentru copii, dar am vrut să o guste și copiii. Ce mi-am propus cu această carte, a fost o carte care să le redeschidă copiilor apetitul și ochii la basmul românesc pentru că de când basmul românesc a devenit materie de școală sau un capitol din orele de literatura română ...

...sau subiect de examen ...

...sau subiect de examen, exact, copiii l-au categorisit alături de textele prăfuite anoste, ceea ce este o mare nedreptate. M-am bucurat nespun când am auzit de la diverși copii că, după ce au citit și v-am spus povestea așa, au reluat basmele românești pentru că asta este îndemnul pe care am încercat să-l plantez în fiecare pagină. Mergeți la original, recitiți originalul.

Există pericolul ca școala să îl îndepărteze pe copil, pe elev de scriitorii clasici?

Păi, pe mine m-a îndepărtat cred că din gimnaziu, când ni se spunea să urmărim în Creangă portretul satului românesc. Sincer, nu mă interesa

portretul satului românesc. Aveam bunici la țară, îmi petreceam toate vacanțele la ei. Nu numai că ni se spunea că acolo găsim portretul satului românesc, dar ni se și furniza acest portret gata făcut și cu accente sociale, străine de intențiile lui Creangă, dar eu am făcut școala înainte de '89...

S-au schimbat lucrurile între timp?

Cred că moștenirile astea sunt destul de greu de dezamorsat. Nu sunt sigur, copiii continuă să fie sceptici la Creangă și de multe ori când le laud texte de ale lui, inclusiv *Capra cu Trei Iezi*, mă privesc sceptic, mă bănuiesc că folosesc același ton cu al profesorilor care spun că despre Creangă nu se poate vorbi altfel decât laudativ. Ok, nu se poate vorbi altfel decât laudativ, dar nu pentru că este un autor înrădăcinat în programă, ci pentru că, nu știu, îmi amintesc ce spunea Gilbert Keith Chesterton despre Shakespeare: problema cu Shakespeare, zice el, este că în ciuda faptului că toată lumea spune „ce bun este”, el e chiar foarte bun. Așa și Creangă, în ciuda faptului că toată lumea spune că e un autor grozav și trebuie să ne mândrim cu el, Ion Creangă e foarte bun și este până la urmă, nu știu cum să spun altfel, este haios.

Sunt tot mai mulți scriitori români care se îndreaptă și spre literatura pentru copii. Îmi vin în minte acum autori precum Ioana Nicolaie, Lavinia Braniște, Ciprian Măceșaru, Iulia Tănase, de altfel, mulți dintre ei au fost invitați anul acesta la FILIT. Se constată o tendință as-

cententă a producțiilor literare autohtone dedicate celor mici?

Indiscutabil... și, îmi vine să adaug imediat „Slavă Domnului”!

E bine că se întâmplă acest lucru...

E foarte bine. Editurile au fost multă vreme sceptice pentru că ne-am confruntat cu un mare gol în literatura pentru copii după '90. Spre sfârșitul anilor '80, literatura pentru copii cam apusese în România. Pentru că vă mai aduceți aminte scandalul cu *Arpagic* al Anei Blandiana; editorii fripți cu supa lui Arpagic suflau și în iaurtul oricăror propuneri literare. Țin minte un coleg care lucra la Editura „Ion Creangă”, pe atunci un prieten, mi-a spus că s-a respins cartea Constanței Buzea, versuri pentru copii, cu titlul *Zgomotocicleta*, pentru că are în titlu un cuvânt care nu există. Acum nu poți să-i acuzi nici pe cei care lucrau în redacție în perioada respectivă pentru că văzuseră ce au pățit colegii care l-au publicat pe *Arpagic* pentru că nu era neapărat o operă subversivă și spun asta cu fiecare prilej: literatura pentru copii trebuie să fie subversivă în sensul că e datoare să ia la întrebări valorile adulților și să vadă care dintre ele se susțin și care nu. *Alice în Țara Minunilor* și perechea ei *Alice în Țara Oglinzii* sunt opere subversive. Dacă ne gândim că ele au fost create în plină societate victoriană, sunt scanda-loase. În mod ciudat, ele nu au fost niciodată interzise, cum se întâmplă chiar astăzi cu cărți pentru copii din Occident. Sunt scoase din biblioteci, scoase de pe listele de lectură, sunt scoase din școli, părinți care protestează...

Ne puteți da un exemplu?

Și Harry Potter a fost pe lista neagră multă vreme, la diverse școli din Statele Unite care o acuzau pe autoare că prezintă în cărțile ei cu vrăjitori idealuri sataniste. Deci au fost șterse de pe listă. Apoi, este o superbă carte a lui Sherman Alexie, *Memoriile unui indian cu jumătate de normă*, cred că așa s-a tradus. Un autor minunat, spun eu, pentru adulți, dar a scris și această carte pentru copii în care apar niște adevăruri despre care nu se discută în prezența copiilor, dar pe care ei le văd și discută ei între ei. Până la urmă nu le discută cu adulții. Această carte, nu mai țin minte în ce stat, la insistențele părinților, au fost scoase toate exemplarele din bibliotecă și arse în curtea școlii, în secolul XXI. Slavă Domnului, cartea lui Sherman Alexie a apărut în traducere română și înțeleg că a fost destul de bine primită, dar și Roald Dahl...

La noi în țară, chiar dumneavoastră ați povestit reacția unei mame care era nemulțumită de felul în care vorbește Marele Uriș. Este vorba despre romanul *Marele Uriș Prietenos*, scris de Roald Dahl, iar mămica respectivă...

...cred că era un tată...

...sau un tată, un părinte, spunea că din această carte copiii învață să vorbească greșit, deoarece volumul ar conține greșeli gramaticale și dezacorduri.

S-a întocmit, chiar de către Oficiul pentru Protecția Consumatorului un proces-verbal de contravenție, un document oficial, unde erau menționate

paginile la care apar greșeli. Am crezut că e o glumă când o colegă de-a mea m-a întrebat cum se poate riposta la o asemenea reclamație. S-a lăsat cu amendă, s-a lăsat cu un proces-verbal de constatare.

A fost amendată editura?

Culmea, librăria! O librărie din Iași. De la Iași a pornit totul! Vedeți cum coexistă un festival monumental ca FILIT-ul cu astfel de atitudini. A fost obligată să scoată cartea din vânzare și să plătească o amendă, nu mai țin minte cât era, dar mi-au explicat niște librari că asta poate ușor echivala cu încasările pe o lună ale unei librării. Interdicția asta de a comercializa cartea pe viitor era trecută în respectivul proces-verbal de constatare a contravenției. Mă gândesc că părinții, dacă ar căuta neapărat nod în purpura, ar putea foarte ușor interzice și studierea lui Caragiale în școli pentru că și personajele lui vorbesc cu greșeli și discursul lor este consemnat cu greșelile respective. Ce să mai vorbim de Creangă? Ce să mai vorbim de Eminescu? Nici Eminescu nu cred că ar rezista acestui test.

Copiii se amuză teribil citind asta...

Exact...

...și tocmai, ei chiar înțeleg că așa nu trebuie să vorbești.

Exact! Da! Pentru un profesor mă gândeam că e un material neprețuit, comparând forma eronată cu forma corectă. Imediat îi ajută pe copii să fixeze această formă corectă și să identifice alte greșeli făcute după același tipic. Slavă Domnului, văd că în

ciuda acestei interdicții, au apărut ediții noi din *Marele Uriș Prietenos*. Întâmplător, am avut ocazia să discut cu o mamă care îmi povestea că fiul ei preșcolar, ea îi citise *Marele Uriș Prietenos*, o ruga de multe ori să aibă împreună conversații ca MUP, ca „Marele Uriș Prietenos”, în care stâlceau cuvintele. Ca să stâlcești un cuvânt trebuie să știi forma de bază de la care deviezi. Slavă Domnului, nu s-a ajuns la ars *Marele Uriș Prietenos*. Și în Marea Britanie și în Statele Unite au fost obiecții la Roald Dahl: că este violent, că își lasă personajele să vorbească urât cum copiii nu trebuie să învețe. Măcar dacă ar învăța copiii să vorbească urât de la Roald Dahl sau de la alți autori. (*râde*)

A propos de lista de lecturi, cine ar trebui să facă selecția lecturilor pentru copil?

Copilul! Copilul, pentru că dacă propui unui copil o listă de lecturi...

Riști să-l pierzi...

Îl pierzi, da, dar ești dezavantajat din start. Copilul este sceptic. Și acum, mulți părinți și mulți profesori le propun copiilor cărți care ar trebui să le placă. De ce? Pentru că se conformează unei viziuni adulte asupra realității.

Totuși, copilul trebuie orientat.

Copilul trebuie orientat, dar îi poți propune, nu cu lista zic eu, ci cu bucata, titlu cu titlu – propunerile cu lista sunt perdante, cred eu.

Dumneavoastră cum ați face? Cum ați deschide ochiul unui copil către lectură?

Când vorbesc cu copiii, am constatat fără să-mi

fi propus asta că, dacă ei îmi povestesc o întâmplare sau îmi spun că îi interesează un anumit aspect, mie îmi vin în cap tot felul de titluri de cărți pe care le-am citit, în care aspectul respectiv apare și este dezvoltat. Îi spun că dacă te interesează asta, uite, îți dau un titlu de carte și dintr-o dată devin interesești de alte titluri, de alte cărți. Sau dacă îți plac cărțile de călătorii sau cu aventuri... bine, cărțile cu aventuri și cu călătorii cred că le plac tuturor copiilor și care să mai aibă și umor.

Și de obicei cu personaje fantastice. Am observat o predilecție a copiilor din ziua de astăzi către fantasy.

Pe vremea mea, ca să vorbesc eu bătrânește, nu exista un Harry Potter. Orice alternativă la realitatea imediată suscită interesul copilului.

Ați tradus multă literatură pentru copii. Există diferențe de abordare, de scriitură între literatura străină și cea autohtonă?

În esență, nu, dar bineînțeles că realitățile imediate cu care operează sunt altele și din cauza asta am susținut întotdeauna că literaturii traduse trebuie să-i corespundă și o literatură autohtonă pentru ca cititorii să poată avea o dublă perspectivă, să vadă cum sunt lucrurile în alte părți, să vadă prin ce diferă de situația de la ei, dar și prin ce se aseamănă. Să desprindă din ceea ce citesc niște constante universale.

Citesc copiii din ziua de astăzi? Faptul că nu citesc e un clișeu?

Un clișeu la care am aderat și eu multă vreme, re-

cunosc. Dacă ar fi să facem o diferențiere, am impresia că citesc mai mult cei mici. S-ar fi putut să fie o vreme când copiii nu citeau, între timp acești copii au devenit elevi de liceu. Am fost prin mai multe licee, unde am constat că există mari carențe de lectură și au recunoscut și ei că nu citesc, nu îi interesează să citească, în schimb, la clasele mici, cam de pe la clasa a doua, copiii citesc.

Să revenim puțin la scriitorul Florin Bican. La ce lucrează în prezent și ce își propune pe viitor?

În prezent își trage sufletul după terminarea cărții *Tropice Tâmpa* pe care am predat-o la editură.

Când va fi gata?

Tare aș vrea să știu, dar sper să apară în mai puțin de un an. Eu am terminat-o, mi-am luat mâinile de pe ea. Am lucrat la ea aproape 30 de ani, dar nu tot timpul. Cu mari pauze, cu multe reveniri până când mi-am zis că nu mai merge așa și în vara asta m-am străduit să pun punct. A fost o carte care s-a născut oral, în povești spuse fiului meu la ureche când era mic. Apoi când eram departe de el, am continuat cu episoade scrise de unde rămăsesem cu povestirea orală, apoi am scris episoadele care nu existaseră decât oral și am scris și capitolele de încheiere, dar rămăsese scrisă de mână. Îmi era groază să o trec pe computer și am făcut totuși efortul ăsta, bineînțeles că s-a modificat.

Să înțeleg că e o carte tot pentru cei mici sau și pentru cei mari, deopotrivă?

Vedeți, aici am de multe ori discuții și cu editura și cu profesorii de limba română și cu profesorii de

literatură. Ni se spune, ca autor sau ca redactor, să încadrăm o carte într-o anumită categorie de vârstă. Editurile se simt obligate acum să spună: de la 4 la 6 ani sau de la 8 la 12 ani. Asta se face în toată lumea și mie mi se pare că este o mare pierdere. În cartea lui Iulian Tănase *Aventurile lui Sacha în Castelul Femeecat*, scrie parcă până la 6 ani sau între 4 și 6 ani.

4+ scrie...

Da. 4+, plus. După 4 nu te duce cu gândul prea departe și mă gândesc că e o carte din care un adult ar avea foarte mult de învățat.

Ar putea fi arsă și interzisă.

(*râde*) Da, exact! Mai ales că și copilul ăla nu vorbește corect. Spune „l” în loc de „r”. Mă mir că nu s-a înregistrat un protest al logopezilor. Dar să zicem că un adult ar avea discernământul să o redescopere, dar un copil de 8 ani sau unul de 10 ani care ar vedea 4+, ar disprețui cartea că nu e pentru el. Eu cred că această carte are de spus foarte multe și unui copil din clasele primare și unui copil de gimnaziu și chiar unui liceean, iar pe unii adulți tare mă tem că îi poate învăța exact cum să-și vadă copiii. Pe de o parte e încadrarea asta pe vârstă este utilă, pe de altă parte mă tem că...

...îi îndepărtează pe unii cititori...

...îi îndepărtează pe unii cititori. Eu i-aș încuraja pe copii să citească orice carte, chiar dacă e pentru oameni mari, și pe adulți să nu se dea în lături de la a citi cărți pentru copii.

(Interviu realizat de Andreea Daraban,
Radio Iași, 8 octombrie 2017)

Filip FLORIAN

„A fi foarte rău, foarte critic cu tine, e un lucru bun în scris”

*Unul dintre cei mai îndrăgiți scriitori români, Filip Florian s-a născut pe 16 mai 1968, la București. Timp de nouă ani a fost jurnalist, alegând gazetăria politică, până în anul 1999, când a renunțat definitiv la presă. S-a dedicat visului pe care îl atârnase în cui pentru zece ani. În 2005 și-a făcut debutul literar pe plan național și internațional cu romanul *Degete mici*, pentru care a fost recompensat cu Premiul pentru debut al „României literare”, Premiul de excelență pentru debut în literatură al Uniunii Naționale a Patronatului Român și Premiul Uniunii Scriitorilor pentru cel mai bun debut în proză. Un an mai târziu, a publicat, alături de fratele său, jurnalistul Matei Florian, romanul *Băiuțeii*, în patru ediții. Cel de-al treilea roman este *Zilele regelui* (2008), care a fost distins cu Premiul „Manuscriptum” acordat de Muzeul Național al Literaturii Române și a fost desemnat Cartea anului 2008 la Colocviul romanului românesc contemporan. În plus, Filip Florian se numără printre cei șapte finaliști ai cunoscutului Premiul Literar al Europei Centrale „Angelus”, ediția 2017, al cărui rezultat va fi anunțat pe 21 octombrie. Cărțile lui Filip Florian sunt traduse și publicate în 15 țări.*

Filip Florian la FILIT

Sunteți cunoscut publicului ca jurnalist și scriitor. V-ați remarcat în primul rând din prisma perioadei în care ați fost implicat în mass-media. Cum ați ajuns să „schimbați macazul” și să vă îndreptați spre sfera creației?

Încă de la început trebuie să punem lucrurile în contextul de atunci. Practic, eram un puști la Revoluție, aveam 21 de ani, eram student, scriam niște proze scurte, vai de capul lor. N-am păstrat niciuna dintre ele.

Nici măcar una, ascunsă sau pierdută prin casă?

Chiar dacă le am, nu le-aș arăta niciodată! Asta contează mai puțin, mai mult contează că visul meu era, clar, legat de literatură. Am participat foarte intens, nu doar la cele câteva zile ale Revoluției, ci la tot anul '90, când, după mine, în România erau de făcut zeci și zeci de schimbări, care se împotmoliseră din fașă cu acea guvernare, cu acel președinte. Mi s-a părut că nu e vremea pentru literatură, ci mai degrabă jurnalismul era atunci ceea ce trebuia să fac. Pe lângă ce mergeam eu la demonstrații, mitinguri, era forma de implicare absolută, încercarea de a lupta pentru un bine comun, al nostru, al tuturor. Am luptat cu o mare plăcere, cel puțin primii doi ani, la revista „Cuvântul”, unde era o echipă de foarte tineri scriitori, transformați peste noapte în jurnaliști. Această echipă și acele experiențe au fost după mine poate una dintre cele mai frumoase perioade din viața mea. Era un fel de frăție. Te duceai la slujbă cu o bucurie fără margini, nu cum se duce omul de obi-

cei la serviciu, acum. Ulterior, am ajuns la biroul din București al Radio Europa Liberă, apoi am fost corespondentul Deutsche Welle, dar recunosc că, încet-încet, bucuria a început să se stingă, pentru că vedeam ce se întâmplă și că practic toată implicarea mea, a noastră, era în zadar.

Simțeați că nu puteți schimba nimic?

Da, așa este. De fapt nu schimbai mare lucru, cred că schimbai maximum 3%-5% din ce ți-ai fi dorit și am căpătat exact cum spuneți, un sentiment de inutilitate, de muncă în gol și de oboseală. Se strânseseră totuși 9 ani de asemenea fel de jurnalism, iar efectul nu era nici pe departe cel visat. Pe de altă parte, visul meu, cel literar, era pus în cui cu totul. Eu știam de el, firește, mă tot amăgeam că voi scrie în weekend, că voi scrie în vacanță, ceea ce iarăși nu făceam sau când făceam nu ieșea ce trebuie, pentru că jurnalismul îți introduce un anumit fel de limbaj în minte. Acest limbaj este același cu al literaturii, dar numai până la un punct. La un moment dat, am zis: „Ori/ ori”. Ori îmiucid visul și renunț la el definitiv și continui pe drumul acesta, al jurnalismului, ori renunț la calea aceasta și merg cu visul meu până în pânzele albe, oricât de rău ar putea ieși. Ceea ce am și făcut. Am ales să îmi urmez visul. Am renunțat la presă prin '98-'99, dar deja de prin '95-'96 mă gândeam să fac asta. Poate nu chiar zi de zi, dar gândul devenea din ce în ce mai intens. Practic, a crescut în mine dorința aceasta, până când n-am mai putut să rezist, simțeam că nu mai pot să merg mai departe.

Credeți că dacă ați fi ales un alt domeniu al gazetăriei, în detrimentul celui politic, ați fi putut să vă dedicați într-o altă măsură visului dumneavoastră – acela de a scrie, de a fi scriitor?

Se poate, se poate. De exemplu, fratele meu care face un soi de reportaj literar, după părerea mea, de înaltă calitate și valoare, nu e atins de aceeași problemă. Una este să faci politică și alta este ceea ce face fratele meu. (*Matei Florian, alături de care Filip Florian a scris ce-a de-a doua carte, Băiuștii, publicată în anul 2006 – n.r.*)

Știu că străbunicul dumneavoastră este Ioan Slavici, de unde probabil ați și moștenit pasiunea pentru condei. Cred că orice scriitor își dorește într-o anumită măsură să ajungă la sufletul cititorilor. Se întâmplă asta și în cazul dumneavoastră?

Cu mâna pe suflet spun că nu mi-a dat niciodată prin cap să ajung la sufletul cuiva. Eu, stând cu acel vis literar zece ani suspendat cu totul, voiam să ajung, în primul rând, la sufletul meu. Recunosc, a fost o chestie foarte egoistă. Adică, pentru mine, miza acelei prime cărți era să îmi placă mie. Am încercat pe cât posibil o dedublare. Cu alte cuvinte, unul era cel care a scris și, după o perioadă de pauză, un altul era cel care citea și își lăsa gusturile absolute libere, ca și cum ar citi cartea unui străin, putând astfel să își formeze o părere corectă, lipsită de subiectivism. În momentul în care am știut că acea carte îmi place, ca și cum nu ar fi a mea, ca și cum ar fi scrisă de oricine altcineva, atunci am știut că am

terminat primul roman așa cum trebuie. Singura mea obsesie a fost să mă mulțumească pe mine. Cred că pentru scriitori e foarte important așa ceva. Dacă te gândești la cititori, trebuie să înțelegi că fiecare e altfel, fiecărui îi plac alte lucruri. Bunăoară, îl poți mulțumi pe unul, dar exact cu ce l-ai mulțumit pe el să fie nemulțumirea altuia și așa mai departe. E o capcană uriașă să încerci să mulțumești pe alții. Pe când, dacă ai tipul acesta de autism, să-l numim, și mergi strict pe criteriile tale, există satisfacerea pentru ceea ce ai făcut, chiar cu riscul de a nu-i mulțumi pe unii dintre cititori.

Având format „ochiul de jurnalist”, considerați că ați fost mai critic atunci când a fost vorba despre propriile lucrări?

Poate... Da! Sunt și acum foarte critic, lucrez foarte mult și tai enorm când scriu. Când am cea mai mică problemă, adesea nici nu știu care este, dar simt că într-un paragraf ceva nu e în regulă, mă opresc și, până nu rezolv, nu pot să merg mai departe. Cred că a fi foarte rău, foarte critic cu tine, e un lucru bun în scris. Dacă ai cădea în narcisism, să te autoîndrăgostești de fraze pentru simplul motiv că sunt ale tale, atunci s-ar putea să ai mari rateuri.

Apropo de acel autism în scris despre care vorbeați, scriitura dumneavoastră e clar că a atins sufletul multor cititori. Dovadă sunt premiile pe care le-ați primit și lecturile publice pe care le susțineți. Legat de premii, ați fost nominalizat recent printre cei șapte finaliști ai prestigiosului Premiu Literar al Europei Centrale

„Angelus”, cu romanul Zilele regelui. Puteți să ne spuneți câteva cuvinte despre această nominalizare?

M-am bucurat, bineînțeles, de ce să ascund asta? E o bucurie. Altfel, nu aş putea să spun altceva. Nu am nici mari speranțe, nici mari așteptări. În general, sunt un om care nu se aprinde ușor. Până nu se întâmplă ceva cu adevărat, reușesc să stau în banca mea, cuminte. Nu are rost să am cine știe ce reacții.

Doar pentru că sunteți pe lista scurtă cred că poate fi considerat un premiu...

Este adevărat. Sigur că m-a bucurat foarte mult, pentru că sunt pe lista aceea multe alte cărți bune.

Am văzut mulți tineri, elevi, studenți, care se simt atrași de lumea scrisului. Ce sfaturi le-ați da?

Asta mi se pare un lucru foarte bun, să își doarească să scrie. Singura mea uriașă rugămintă este să iasă din starea aceea specifică – o oarece timiditate prin care, din păcate, toți tinerii trec. Și eu am trecut prin asta. Este o vârstă când ești nesigur și crezi că poți învăța de undeva soluții miraculoase, de a-ți ieși mai bine, de a reuși mai repede, mai ușor. Lucrurile acestea nu se învață. După mine, marele secret al scrisului este să-ți vezi cu ochelari de cal de gusturile tale și de felul tău de a fi, pentru că atunci ești tu însuși, implicit forța ta crește foarte mult. Te simți bine în pielea ta, în hainele tale, și asta se vede în ceea ce faci, în general, și în ceea ce scrii, în particular. E foarte greu să fii în pielea altcuiva, să încerci să faci altceva decât îți place.

Vă referiți aici la ceea ce spuneți mai de-

vreme – dorința de a-i mulțumi pe ceilalți – versus dorința de a te mulțumi pe tine însuși...

Da! Rugămintea mea pentru cei care scriu tocmai asta este, să creadă în ei și s-o facă fără să îi intereseze nu știi ce rețetă rapidă de recunoaștere sau de a fi pe placul cititorilor. Recunoașterea vine la vremea ei. Cel mai important lucru ar trebui să fie plăcerea nemaipomenită a scrisului. Trebuie să fii tu singur cu laptopul tău sau cu hârtia ta în față și atât, fără grijile legate de ceea ce vor crede cei care vor citi.

În final, ce face Filip Florian când nu scrie? Cum v-ați descrie în câteva cuvinte?

Sunt un om ca absolut toți oamenii. Fără nici cea mai mică diferență. Nu fac nimic deosebit. Am și eu familia mea, problemele mele. Eu îmi văd doar de obsesia mea, de plăcerea mea, asta e tot. Nu consider că fac ceva deosebit. Poate să pară deosebit pentru cineva care să zicem nu scrie, dar pe de altă parte, cineva care nu scrie face ceva foarte deosebit în domeniul său de activitate, de interes. De exemplu, un medic excepțional face lucruri fabuloase, poate mult mai importante decât scrisul. Nimeni nu are o scală să poată măsura ce e mai important, deosebit sau minunat. Din punctul meu de vedere, eu încerc să fiu cât mai normal și cât mai om, dacă pot spune așa. Nu vreau să fac nimic deosebit. Nu cred că a scrie îți aduce dreptul sau privilegiul de a avea o altfel de viață.

(Interviu realizat de Andreea Ignea,

„Evenimentul Regional al Moldovei”, 9 octombrie 2017)

Marius OPREA

„Niciodată nu este prea târziu pentru adevăr...”

Din postura de fondator al Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, istoricul și scriitorul Marius Oprea speră într-o „dictatură a bunului simț” în România. Prezent la ediția din acest an a FILIT, acesta continuă seria interviurilor „Evenimentul Regional al Moldovei” dedicate „maratonului” literar de la Iași, cu dezvoltări în premieră despre principalii actori ai politicii postdecembriste, despre relația dintre clasa politică, fosta Securitate și actualele servicii de informații.

Ați înființat Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului, institut de cercetare aflat sub egida Guvernului. Plecând de la această postură, cum se văd astăzi urmările comunismului și cum ar trebui să privim condamnările recente ale unor tortionari din acea perioadă?

Am ajuns la o concluzie, trăită pe propria-mi piele, că istoria nu poate fi separată de politic – aceasta cu atât mai mult cu cât ea atinge teme sensibile și apropiate, cum este condamnarea comunismului. Nostalgicii spun că nu mai e o temă de interes sau că trebuie să privim spre viitor și nu spre trecut, tocmai pentru că ei înșiși nu doresc să privească

spre acest trecut, întrucât el nu îi onorează. De cealaltă parte, cei care au avut de suferit de pe urma comunismului cer, firesc, să li se facă dreptate. Mulți spun însă, și de o parte și de alta, că oricum este prea târziu. Eu mă situez cumva la mijloc și cred cu tărie că niciodată nu este prea târziu pentru adevăr. Și nici pentru dreptate. Comunismul a fost în esența lui doctinară, spre deosebire de creștinism, care se bazează pe iubirea față de aproape, la polul opus – a propovăduit ura, ura de clasă și a justificat toate crimele în numele ei, promițând la sfârșit o lume mai bună – care nu a venit niciodată, fiind la fel de utopică precum doctrina aplicată prin teroare. Eu cred că, revenind într-o lume în care această ură a dispărut, trebuie totuși să pedepsim fărădelegile trecutului – mai ales că e vorba, în prea multe cazuri, de crime atroce. Așa cum evreei îi caută pe naziști și acum prin junglele amazoniene, pentru noi e mult mai simplu să ni-i găsim acasă, iar temeiul este că ambele sunt crime împotriva umanității și acum, și la noi, juridic sunt tratate la fel. După ce, fiind consilier al premierului Tăriceanu pe probleme de securitate națională, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului ca o agenție guvernamentală, am și început din 2006 o campanie de recupe-

INTERVIURILE FILIT

rare a osemintelor victimelor comunismului, ceea ce a dus la deschiderea de dosare penale și la primele condamnări de torționari, căci, cum se știe, fără victimă nu există, pentru un procuror, crima. Până să se ajungă aici a fost cale lungă. În timpul celor zece ani în care Ion Iliescu, un fost activist comunist și protectorii (și protejații) săi din activul de partid și din Securitate au condus România, nu putea fi vorba de așa ceva – ar fi însemnat să se condamne pe sine. Apoi, odată ce Traian Băsescu a confiscat tema politic, printr-o condamnare a

comunismului în plenul Parlamentului, care nu a produs niciun efect, lucrurile s-au complicat. Considerându-se subiectul încheiat, în 2010 am fost înlăturat de guvernul Boc de la Institut, iar domnul Tismăneanu, protejatul președintelui Băsescu, a decis să se renunțe total la investigații – din 2010 s-a scos dintre atribuțiile Institutului abilitarea de a face sesizări la parchet pentru crimele comunismului. După destituire, am înființat Centrul de Investigare a Crimelor Comunismului ca ONG și am continuat investigațiile și sesizările la Parchet, lăsate

Marius Oprea la FILIT

baltă de stat, alături de o mână de prieteni. Dar din 2013 am revenit la Institut și mi-am reluat treaba, ca șef de compartiment de investigații speciale, după ce, „politic”, am fost din nou acceptabil. Cea mai mare reușită este aceea că am obținut condamnarea primilor torționari – asta deschide posibilitatea ca oricare vinovat de torturi și crime să compară cândva în fața justiției. Sunt mulțumit să știu măcar că, de atunci încoace, securiștii din România nu mai au un somn liniștit. Cât despre victime – am fost mereu preocupat de dreptatea lor. M-am luptat și am obținut între 2006 și 2008 creșterea de patru ori a indemnizațiilor foștilor deținuți și deportați, care și așa reprezintă a șaptea parte din pensia unui securist, indemnizații pentru muncitorii brașoveni de la 15 noiembrie 1987 (sunt brașovean, deh) și o pensie decentă pentru doamna Doina Cornea, pe care toți o stimam, dar în februarie 2006 îi venise factura la gaz mai mare decât pensia.

Resimte societatea românească, în prezent, efectele dictaturii comuniste și de ce auzim în continuare remarci cum ar fi că „era mai bine atunci”?

Este un reflex uman să uiți ceea ce e neplăcut. Uitarea vindecă. Psihologii numesc aceasta inhibiție de protecție, la nivel individual – adică mintea omească se apără, înlăturând amintirile care provoacă tulburare. Când acest reflex se transmite, din diferite motive (mai ales economico-sociale) asupra corpului social, el se numește nostalgie. Nu e vorba de uitarea trecutului, ci de cosmetizarea sa. Eu nu neg că

în timpul comunismului s-au întâmplat și lucruri bune, precum nașterea, creșterea și educarea generațiilor astăzi mature. Dar să nu uităm șirul lung de umilințe și chiar crime cu care am plătit binele, să nu uităm destinele sfărâmate ale unora, părțile din viața noastră care ne-au fost furate, la cozile la lapte, la interminabile ședințe de preamărire a Cărmaciului. Da, resimțim trecutul. Nu avem cum să-l trecem sub preș, dar trebuie să-l privim cu calm, luciditate și fără isterii. Să punem în balanță și să judecăm, istoric, moral și juridic. Pentru că nu avem cum să uităm.

Nu ați fost deloc reținut în critici la adresa unor personaje importante din politica postdecembristă, reflectată în cărțile *Adevărata față a lui Traian Băsescu și Mafia arabă. De la Ceaușescu la Iliescu. Au existat presiuni înainte de lansarea celor două volume? Ori după?*

Da, dar sunt obișnuit, după anchetele Securității la care am fost supus înainte de 1989, acestea sunt floare la ureche. Traian Băsescu, dezvoltându-l pentru prima dată, a încercat printr-un consilier al său, prietenul meu Cristian Preda, să mă determine să ne întâlnim la o discuție privată, în condiții stabilite de mine și l-am refuzat, scoțând în cele din urmă cartea. La schimb, mi-a fost respins ORNISS-ul, așa că n-am ajuns reprezentantul Guvernului în Comunitatea Națională de Informații. Am primit și cuvenitele telefoane de amenințare și, deși eram demnitar al guvernului, SRI mi-a răspuns că nu e de competența lor, iar STS și mai și – mi-au scris să mă

adresez la Vodafone. Eu le-am replicat: ce s-ar fi întâmplat dacă aş fi fost informat, de la acel număr de pe care am fost ameninţat, că se pregăteşte un atentat la preşedinte? Au tăcut, încurcaţi. Am fost chemat şi la DNA, să mă vadă presa, unde au constatat după două ore că singura mea infracţiune era că nu am mutaţie pe buletin. Tot răul spre bine, neavând ORNISS am putut publica liniştit *Mafia arabă*, care conţine multe date sensibile privind corupţia şi susţinerea contrabandei de către serviciile secrete, numite „operaţiuni speciale”, la care am avut acces când eram consilier al preşedintelui Constantinescu şi mă ocupam de redactarea raportului Consiliului Naţional de Acţiune împotriva Corupţiei şi Crimei Organizate. Cât despre ameninţări, situaţia cea mai gravă a fost creată când mi s-a spus că-mi va fi răpit băiatul, de 4 ani. Soţia mea fusese deja agresată de două ori la începutul anului 2005. Din 2007, ei s-au aflat sub protecţia autorităţilor germane, au primit cetăţenie; şi acolo şi-au schimbat adresa de trei ori. Mi s-a apus la un moment dat, de către un oficial SRI, să am grijă cum trec strada, că dacă mă calcă o maşină, vina va fi dată pe ei. Sunt imun la ameninţări, pentru că sunt curat. Acum lucrez la o carte, *Cum să furi statul*, un fel de manual „de bune practici”, bazat pe tot ce ştiu despre sistemul de relaţii partid-securitate care a furat, pe parcursul tranziţiei, fosta avuţie naţională. În baza legilor făcute de ei. Veţi afla cine sunt vajnicii apărători ai naţiei şi cum, din patriotism, au „privatizat” comunismul în România în folosul lor.

Cum aţi simţit publicul la lansarea celor două volume?

Alături. Cartea despre Bănescu s-a vândut în 70.000 de exemplare, cel mai mare tiraj după revoluţie, dacă e să nu luăm în calcul cărţile lui Iliescu şi *Eterna şi fascinantă România*, albumul lui Adrian Costea, omul de casă al PDSR-ului. Şi tirajul *Mafiei arabe* s-a epuizat rapid.

Vorbind de politica actuală şi neîncrederea românilor în liderii politici, putem specula faptul că, din patru în patru ani, votăm nu neapărat un lider pentru că este mai credibil, ci mai degrabă pentru a scăpa de cel care ne-a condus până atunci?

Din păcate, aşa stau lucrurile. Dar trebuie să ţineţi cont că am risipit 20 de ani de normalitate în România, împărţiţi între Iliescu şi Bănescu. Aşa că ne aflăm, ca istorie a democraţiei reale, cam în 1997.

Volumul publicat în 2016, *Mafia arabă. De la Ceauşescu la Iliescu*, răspunde unor întrebări pe care ni le punem de 28 de ani încoace. Ce ar trebui să înţeleagă cititorii din această carte?

Că „sistemul” există, că, din păcate, conexiunile prestabilite în câmpul de relaţii dintre securitate şi partid sunt longevive. Copiii foştilor securişti sunt în SRI şi în celelalte servicii, cei ai procurorilor în DNA şi tot aşa, fostul CC al UTC şi structurile sale teritoriale, ca şi ale Asociaţiei Studenţilor Comunişti fac politica, în strânsă convenţă cu primii, chiar dacă se mai ceartă pe caşcaval şi se ameninţă public unii pe alţii. Fostul ministru al Apărării, domnul

Țuțuianu, ca șef ASC al căminelor Grozăvești, a decis să mă dea afară din cămin, după ce Securitatea, la comanda unui colonel Iordache, îmi făcuse o percheziție în camera de cămin. După 1989, fostul ofițer de securitate Alexandru Iordache, specializat în cercetări penale, a fost trecut în rezervă la cerere din Serviciul Român de Informații. A fost implicat în operațiuni de contrabandă cu țigări aduse din Cipru, prin care a fraudat statul român cu 110 milioane dolari. La 15 iulie 2001 a fost reactivat pentru scurtă vreme în SRI. În 2005 era consilier personal pe probleme juridice al generalului Toma Zaharia, secretar de stat în Ministerul de Interne. Despre Iordache se spunea într-un raport: „S-a semnalat că deține conturi în Elveția, la BNP Schweiz”.

Putem face comparații, cu exemple, între politicieni și intelectuali actuali cu unii din perioada comunistă?

Nenumărate. Numai că între timp au schimbat rusa cu engleza și Pactul de la Varșovia cu NATO.

În spațiul public, Andrei Pleșu a subliniat că sunteți recunoscut ca fiind un scriitor aflat într-o permanentă căutare a adevărului. Ați găsit adevărul?

Dacă l-aș fi găsit, aș fi în cer.

Credeți că vor mai afla românii vreodată ce s-a întâmplat cu adevărat la Revoluție și, ulterior, la mineriade?

Nu mă îndoiesc de asta. Este un joc cu mărgele de sticlă care la un moment dat se vor așeza într-o imagine ceva mai coerentă și credibilă. Eu cred în

puterea adevărului și am fost învățat de mama două lucruri fundamentale, să nu mint și să nu fur. Altfel, m-aș apuca de scris scenarii de telenovele sau de contrabandă cu țigări, că știu cum să fac și una și alta, și n-aș mai umbla după cei uciși de Securitate prin munții patriei, pentru a le aprinde o lumânare și a le pune o cruce la căpătâi.

Mai sunt „torționari” printre noi?

Asociația cadrelor în rezervă și retragere din Ministerul de Interne numără peste 200.000 de oameni. Haideți să-i întrebăm.

Cum ați aprecia dezbaterea purtate în aceste zile despre „acoperiții” din politică sau din Justiție?

Demonstrează ce spuneam mai sus despre sistem: în România, comunismul nu a dispărut, ci s-a privatizat sub controlul comuniștilor perestroikiști și al Securității. Tendința sistemului este de a controla tot. De pildă, din 2002, serviciile de informații au dreptul de a deține firme sub acoperire și nicio comisie parlamentară nu a întrebât câte sunt și ce au făcut. Sau dacă Hexi Pharma, de pildă, a fost una dintre ele.

Credeți că mai există riscul ca România să revină vreodată la dictatură?

Dacă da, sper să fie una a bunului simț.

(„Evenimentul Regional al Moldovei”,
2 octombrie 2017)

Ioan T. MORAR

„Visez vremurile când românii vor ieși în stradă cu prilejuri fericite”

Cunoscut publicului pentru spiritul său critic, dar și pentru replicile pline de umor din perioada „Divertis”, Ioan T. Morar, scriitor prolific stabilit de câțiva ani în Franța, a găsit timp ca în această toamnă să participe la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere (FILIT) de la Iași, deschizând totodată o serie de interviuri cu alți invitați de marcă, pe care „Evenimentul Regional al Moldovei” îi va găzdui în paginile sale, în perioada următoare.

Ioan T. Morar s-a născut la 13 aprilie 1956 în localitatea arădeană Șeitin. În 1981 a absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, secția română-franceză, ca șef de promoție. A predat limba și literatura română la Liceul Industrial „Textila” din Lugoj (1981-1986), iar din 1987 devine redactor al revistelor „Viața studentească” și „Amfiteatru”. După Revoluție, lucrează la „Cuvântul” și devine membru fondator al Alianței Civice. Este membru fondator al „Academiei Cațavencu”, iar între 2004 și 2009 a fost senior editor la „Cotidianul”. A realizat mai multe emisiuni de televiziune, activând, până în 1996, în grupul Divertis. În anul 2010 a fost numit consul general la Marsilia, funcție din care a fost schimbat în

2012. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România, actualmente stabilit în orașul La Ciotat, în sudul Franței. A debutat cu volumul de versuri Vară indiană (Albatros, București, 1984, distins cu premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor), după care au urmat Fumul și spada (Cartea Românească, București, 1989), Șovăiala (Brumar, Timișoara, 2000; volum distins cu premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor), Nerușinarea (Brumar, Timișoara, 2003) și Paloarea (Brumar, Timișoara, 2010). La Editura Polirom a mai publicat Lindenfeld, Negru și Roșu (2013; roman nominalizat la Premiul „Cartea anului 2013” acordat de revista „România literară”) și Cartea de la capătul lumii. Tot la Polirom a marcat și ultima sa apariție editorială, Sărbătoarea Corturilor (2016).

Filolog, scriitor, implicat în activitatea civică, umorist și diplomat. Cum se împacă omul Ioan T. Morar cu toate aceste calități?

Dacă nu te împaci cu tine, atunci cu cine te împaci?! Glumesc. Am încercat un lucru destul de greu de gestionat: să nu încurc borcanele. Nu știu dacă mi-a reușit...

Se exclud aceste calități una pe alta? Spre exemplu, cea de om de presă cu cea de diplomat, asociată, întrucâtva, spectrului politic?

Doamne ferește să se excludă! O nuanțare: am o oarecare prudentă față de noua accepțiune a cuvântului „calitate”, de când cu filmările de la ieșirea din tribunale unde cutare sau cutare zice „Am calitatea de inculpat”. Să apelăm la cuvinte mai vechi: însușire, înzestrare, pasiune. Am făcut meseria de jurnalist cu pasiune și cu seriozitate, cu încredere în justiție. Chiar dacă, până la urmă, pentru asta am apelat la CEDO care mi-a dat mie dreptate în singurul proces (din vreo douăzeci) pe care l-am pierdut în România. Cât despre cariera mea diplomatică, ea a fost foarte scurtă, dar intensă pentru mine, pentru biografia mea interioară. Mi-ar fi plăcut să-mi termin mandatul de Consul General la Marsilia, începusem niște proiecte acolo, cu comunitatea românească, cu prietenii francezi... Am lăsat în urma mea o inițiativă, o expoziție anuală a tuturor consulatelor din orașul francez, expoziție intitulată Consul'Art. A fost ideea mea și mă bucur să constat că evenimentul se desfășoară în fiecare an. Am vrut să fac mai multe, dar nu a fost să fie.

Am putea spune că lumea lui Ioan T. Morar se învâрте în jurul literelor? Cum ați vedea lumea fără cuvântul scris?

Se pare că cifrele nu se prind de mine, tot joc la loterie, mi-ar face plăcere să număr niște milioane. Așa că rămân la litere. De dinainte de a merge la școală, mama mea m-a învățat alfabetul și, de atunci, am intrat în lumea jalonată de cuvinte scrise. Dacă

nu ar exista cuvântul scris nu am avea nicio dovadă a trecutului nostru pentru că, sigur, deja e banal să reamintesc, dar, totuși, o fac pentru cei care nu mai au tangențe cu latina: *verba volant, scripta manent*. Dacă veți căuta expresia pe internet, veți întâlni și imagini cu ea tatuată! Deci, latina nu moare, uneori ne intră-n piele.

La ora actuală, asistăm la o expansiune a internetului în ceea ce privește informația și, mai ales, viteza de circulație a acesteia. Ce viitor vedeți pentru presa scrisă și pentru cuvântul tipărit pe suport de hârtie, în general?

Am să vă răspund cu un exemplu pe care l-am mai dat. E vorba de panica producătorilor de pergamente atunci când a apărut hârtia, apoi spaima copiştilor când s-a inventat tipografia. Cred că noi, cei obișnuiți cu suportul de hârtie pentru scris, trăim același tip de îngrijorare, nu putem vedea clar viitorul croit pentru alte generații.

„Românii râd, poate mai mult decât alte popoare”

Credeți că evenimente literare de genul FILIT mai pot resuscita industria de carte din România?

Nu cred. Sunt convins. Sunt convins că astfel de evenimente atrag atenția asupra cărții, creează punți suplimentare între scriitor și cititor. Nu știu dacă asta resuscitează, pentru că eu nu cred că industria de carte a murit... Există, îmi spun, o criză a suportului de hârtie care trimite la situația din răspunsul anterior.

Ce le-ați recomanda celor care nu au mai pus mâna demult pe-o carte și care invocă permanent lipsa timpului sau, poate, a banilor pentru așa ceva?

Paradoxal, eu sunt conectat la lumea care pune mâna pe carte. Scuzele pentru lipsa lecturilor sunt false. Există biblioteci, există chiar librării cu spațiu pentru lectură... Cât despre criza timpului, așa e, dacă trebuie să-ți sacrifici ieșirea la o bere pentru a citi o carte, da, e greu. Partea proastă e când cartea e pusă pe același plan cu berea.

Ce anume vă leagă de Iași? Cum îl regăsiți acum, în plină toamnă literară?

Am fost prima dată la Iași într-o tabără, pe când eram elev de liceu. Apoi, ca student, am venit la Colocviile Eminescu. Tot ca student, am fost la faza pe țară a concursului de teatru studentesc, unde trupa noastră a luat primul loc, iar eu, premiul pentru interpretare masculină. Era o montare curajoasă a piesei *Sânzâiana și Pepelea* (de Alecsandri), unde eu, în rolul lui Papură Vodă, contaminam personajul cu ceva vag din Ceaușescu... Ehe, ce vremuri. Și stați așa, n-am terminat aceste legături. Cu primul meu roman, *Lindenfeld*, am luat premiul Național de Proză la Iași. Roman apărut la editura ieșeană Polirom, unde am publicat tot ce am scris, în afară de poezie. Iar în plan personal, soția mea a terminat facultatea la Iași. Deci, am ceva legături și mă bucur că FILIT îmi dă șansa să le întăresc.

Dincolo de calitatea de scriitor, românii vă asociază cu umorul și cu grupul Divertis. Credeți că românii mai au puterea să râdă?

Românii râd, poate mai mult decât alte popoare. Depinde ce pretexte li se oferă. Dacă le oferi umor inteligent, vor râde de umorul inteligent. Dacă faci glume vulgare, vor râde de glumele vulgare. Partea proastă, în opinia mea, e că, în zilele de acum, s-a redus oferta de umor inteligent.

S-a spus că umorul a reprezentat adevărata mișcare de rezistență a românilor, poate chiar singura, în perioada comunistă. Cum ați caracteriza umorul românesc față de cel de dinainte de '89, spre exemplu?

Umorele de dinainte de 1989 mai avea un rol, acela de a purta mesaje ascunse, de a încifra lehamitea și de a o transmite. Era foarte plăcut să decodifici într-un text umoristic, de obicei spus pe scenă, „șopârta” introdusă de autori, sensul ascuns, săgeata îndreptată spre puterea comunistă. Umorele de atunci a creat un tip de solidaritate.

Unii au trăit cu „Urzica”, alții cu scheciurile lui Toma Caragiu sau Dem Rădulescu, ultimele servite în doze destul de rare la acea vreme. Astăzi, avem „iUmor” sau „Las Fierbinți”, de care românii beneficiază la discreție pe micile ecrane. Asistăm la o diluare a fenomenului umoristic sau, dimpotrivă, la un reviriment?

Eu am scris și la „Urzica”, aveam o rubrică dedicată kitsch-ului. Acolo am scris pentru prima dată împotriva manelelor ilustrate de formația Azur, de pildă. Și am primit scrisori de amenințare. Da, pe vremea lui Ceaușescu. Asta demonstrează că mi-am atins ținta. Nu urmăresc umorul românesc televizat

de azi, nu am programe românești la televizor, deci nu pot da un răspuns mulțumitor.

„Deșteaptă-te române nu-i chiar o vorbă-n vânt”

Totodată, sunteți un actor al vieții civice din România, chiar dacă nu atât de vocal, de vizibil. Cum ați caracteriza electoratul român de astăzi?

Implicarea mea, la zi, este mult redusă față de anii de dinainte, când m-am înrolat în Alianța Civică printre fondatori. Las loc tinerilor să lupte. Eu îmi exprim părerea prin vot, iar asta chiar înseamnă un efort în care includ drumul de zeci de kilometri și coada la Consulat!

Ce credeți că i-ar mai scoate astăzi pe români în stradă?

Visez ca românii să fie scoși în stradă de premii Nobel acordate unor concetățeni, de victoria Naționalelor sportive la diverse campionate și cupe mondiale. Visez vremurile când românii vor ieși în stradă cu prilejuri fericite.

Vă bate gândul să vă implicați mai activ în politică?

Nu.

Credeți că România duce lipsă de lideri sau, dimpotrivă, de un electorat activ?

Cred că în România există o criză de co-participare la viața cetății. Ne lipsește solidarizarea pe proiecte, spiritul civic mi se pare amorțit. Deșteaptă-te române nu-i chiar o vorbă-n vânt.

Ați avut posibilitatea să călătoriți mult. Ați ajuns „la capătul lumii”, în Noua Caledonie, ați fost consul general la Marsilia... Ați experimen-

tat culturi diferite, dacă nu diametral opuse. În această perioadă v-a bătut gândul să emigrați?

Nu știu dacă voi emigra vreodată, deocamdată, de peste cinci ani, am domiciliul în Sudul Franței, Provence, în orașul La Ciotat, leagănul cinematografului. Nu sunt emigrant, sunt *crds*, cetățean român cu domiciliul în Străinătate.

Unde vedeți locul României și al românilor, în acest amalgam de civilizații, de isterie anti-migraționistă?

Dacă vă așteptați la un răspuns sub pălăria corectitudinii politice, așteptarea vă e înșelată. Eu cred în valori, în tradiție, cred că Europa trebuie să rămână legată de trecutul ei creștin. Cred că este sinucigaș ca, de frică să nu jignești un emigrant, să fii pus să renunți la cruciulița de la gât. Ca să vă dau un exemplu. Sper ca Europa să nu se depersonalizeze doar pentru a face pe plac unei stângi foarte agresive în momentul de față. Ca om care a trăit în comunism, nu pot crede că viitorul comunist al Europei ar fi viitorul pe care-l merită copiii noștri. România chiar poate fi unul din stâlpii unei Europe puternice și mândre de trecutul ei.

Dacă ar fi să vă întoarceți în timp și să aveți să schimbați un singur lucru/ eveniment în România, care ar fi acela?

Aș opri venirea minerilor în București.

Dar în evoluția și activitatea omului Ioan T. Morar?

Aș împiedica destrămarea Grupului Divertis și distrugerea Academiei Cațavencu.

(Interviu realizat de Dan Hațegan,

„Evenimentul Regional al Moldovei”, 27 septembrie 2017)

Simona ANTONESCU

„Mi se părea atât de frumos subiectul, încât eram convinsă că altcineva îl va descoperi”

*Pe Simona Antonescu am cunoscut-o acum câțiva ani, cu prilejul lansării la Bookfest a romanului ei de debut, *Fotograful Curții Regale*. Am fost impresionată să descopăr o scriitoare matură, cu un stil deja conturat, și - nu puțin lucru, în zilele noastre - o excelentă povestitoare. M-am întrebat, atunci, dacă e vorba de un caz de scriitor „desertar”, care, perfecționist fiind, și-a tot amânat momentul debutului. Mai târziu, abia după ce au apărut pe piață și *Darul lui Serafim (Cartea Românească, 2016)*, și *Hanul lui Manuc (Polirrom, 2017)*, am aflat că Simona Antonescu scrie - mai bine zis, și-a „dat voie” să scrie - de doar câțiva ani, deși i-a plăcut întotdeauna să inventeze povești, și o face foarte bine. Am reîntâlnit-o la Iași, la a V-a ediție FILIT de anul acesta, și am stat îndelung de vorbă despre scris, copilărie și, cel mai important, despre eroii cărora le-a dat viață în paginile cărților sale.*

Cum l-ați descoperit pe Franz Mandy? Totul a pornit de la o fotografie, nu?

Înainte să răspund, simt nevoia să vă spun o poveste din copilărie care cred că are o legătură foarte mare cu începuturile scrisului meu. Am un frate care e cu un an mai mic decât mine și, pe vremea când

Simona Antonescu la FILIT

eram mici, eram două bombe amorsate permanent. Iar tata, ca să ne mai potolească în serile de iarnă, când nu prea mai aveam treaba pe afară, ne dădea de lucru, și anume să scriem o compunere uitându-ne la tablourile mamei de pe pereți. Erau niște peisaje, cred că era și un Theodor Aman, și îmi aduc aminte de unul cu o căsuță de țară, în care se vedeau foarte mici și niște personaje. Tata folosea asta și ca pe un fel de pedeapsă, ne zicea: ei, dacă n-ați vrut să vă potoliți, atunci scoateți o foaie de hârtie și fiecare

scrie câte o compunere. Eu o luam ca pe un mare premiu, îmi plăcea să-mi dea cineva o temă pe baza căreia să scriu și scriam chiar câte două compuneri pornind de la tablourile mamei. Două, fiindcă trebuia s-o scriu și pe a fratelui meu, care scria prima frază, după care aștepta cuminte să termin eu și să-i fac și lui una, cu alte personaje, cu alte întâmplări.

Povestea se leagă de Franz Mandy, cel din realitate, care a devenit Franz Meyer în cartea mea (*Fotograful Curții Regale*, Cartea Românească, 2014, n.m., F.P.) și de singurul concurs literar la care am participat. Care mi-a stârnit ambiția pentru că nu numai că nu am câștigat, dar nici măcar n-am fost printre primii 30 de menționați. Și atunci chiar am luat-o personal și mi-am zis: foarte bine, n-am nevoie de fotografiile voastre, și nici de concursurile voastre literare. Eram supărată atunci, mi-a mai trecut între timp.

Deci, vi s-a dat o fotografie pe marginea căreia să scrieți un text?

Da, ni s-a dat o fotografie de prin 1974, tuturor aceeași fotografie, în care apăreau doi tineri, un băiat și o fată, iar scopul declarat al concursului era să descoperim cine sunt acei copii. În 1974, ei aveau 19-20 de ani, deci noi puteam să-i descoperim. Nu mai știu sigur dacă au fost găsiți sau nu, nu-mi mai amintesc, dar partea bună a fost că, printr-o întâmplare, mi s-a redeschis pofta asta de a scrie după niște fotografii, cum făceam în copilărie, după tablouri. Și, pentru că eu, de fapt, aveam acest gând în minte, de a-mi lua revanșa, am căutat pe net foto-

grafii vechi și am găsit un articol despre primii fotografi din România, iar singurul dintre ei care nu avea o biografie era Franz Mandy. Ultima picătură din pahar a fost simțul dreptății care mi-a fost stârnit, și-atunci mi-am zis: foarte bine, te fac eu cunoscut, dacă nu s-a străduit nimeni să-ți păstreze biografia. Și am inventat, bineînțeles, pentru că nu aveam date despre el.

Ați mai fost tentată de atunci să scrieți pornind de la o imagine?

Mi se întâmplă în continuare ca, atunci când caut un personaj, să scotocesc tot netul după fotografii-portret care să-mi vorbească. Așa a fost creată Aisha, cadâna din *Hanul lui Manuc*, sau bragagiul. Există câte o fotografie pentru fiecare dintre aceste două personaje, de la care au pornit poveștile lor. Nu numai că am fost tentată, dar continui să folosesc această metodă de a-mi stârni imaginația.

Celelalte două cărți – *Darul lui Serafim* și *Hanul lui Manuc* – cum au apărut?

Ambele au avut sămburele în romanul de debut, *Fotograful Curții Regale*. Povestea complicată a lui Manuc am descoperit-o în timp ce căutam niște rădăcini pe care le doream eu ceva mai istorice, pentru Despina Agopian, personajul din *Fotograful...* Despina era fiica unei familii de armeni, și îmi tot apărea Manuc în căutările acestea. Am imaginat-o, așadar, pe domnișoara Agopian ca fiind o descendentă de departe a lui Manuc, dar povestea lui mi s-a părut atât de incredibilă încât am făcut în laptop un folder pe care l-am numit „Hanul lui Manuc” și în

care am tot salvat tot felul de surse despre acest subiect. Pe măsură ce scriam *Fotograful...*, puneam deoparte povestea lui Manuc. Pe vremea aceea, mi se părea că subiectul mă depășește, nu mă simțeam pregătită să mă înham la așa ceva. Am plănuit să mai aștept o vreme, să scriu mai întâi un roman mai mic și mai ușor de „gospodărit”. Acesta a fost *Darul lui Serafim*, o carte pentru care aveam ideea de ceva vreme – un cerșetor așezat într-un fel de punct nevralgic al orașului și al vieților tuturor, cu o pagină care se repetă de trei ori în roman, ca și cum el ar începe de trei ori. Nu aveam însă toate poveștile. Pe prima am găsit-o tot în timp ce mă documentam pentru *Fotograf*. Am dat peste câteva mărturii ale unor foști muncitori din Uzinele Malaxa și pasiunea cu care ei își apărau fostul patron m-a intrigat. Am început să caut mai multe despre Nicolae Malaxa, am aflat despre servieta cu cele 100 de milioane. Se închea romanul. În timp ce scriam *Darul lui Serafim*, aveam inima strânsă de teamă ca nu cumva să scrie altcineva cartea lui Manuc. Mi se părea atât de frumos subiectul încât eram convinsă că altcineva îl va descoperi, înainte să prind eu suficientă putere ca să-l scriu.

Mi se pare că scrisul dumneavoastră recupează o direcție a prozei românești insuficient exploatare: fundalul istoric folosit ca pretext pentru a spune povești despre oameni, aceiași și ieri, și azi. De unde pasiunea asta pentru istorie?

Mi-e greu să-mi dau seama, cred că mai caut încă răspunsul corect la această întrebare. Istoria nu a

fost dintotdeauna o pasiune. Scrisul a fost dintotdeauna. Ceea ce mă atrage, în primul rând, la o poveste din trecut este sentimentul că așa putea corecta ceva acolo, că pot face un pic de dreptate cuiva care a trăit în urmă cu sute de ani. Poate că asta mă atrage. Apoi, mai este și provocarea destul de mare pe care o aduce documentarea, asta adaugă un plus de atracție, pentru că îmi plac provocările mari. Și mai bănuiesc un lucru, nu știu cât de aproape sunt de adevăr, încă mai lucrez la asta: îmi este mai ușor să pun pe hârtie destăinuirii atunci când ele sunt ascunse sub pretextul că au fost trăite de cineva dintr-un secol trecut.

Deci, putem spune cumva și că personajele au venit ele spre dumneavoastră, nu?

Da, am simțit și asta. La un club de carte la care s-a discutat despre *Fotograful Curții Regale*, o cititoare (care are și un blog despre cărți) a spus un lucru care nu mi-a mai ieșit de atunci din minte: ea povestea că avea ideea unui roman construit așa, pe baza unor fotografii de epocă, de mult timp, de dinainte ca eu să mă hotărâsc să reînnoșc firul scrisului. Spunea că ideea a obsedat-o o vreme. Ca și cum un fel de Franz ar fi încercat să iasă în lume pe acolo, apoi a trecut la mine. Și încă o mărturisire: când scriu despre un subiect istoric mi se pare – și n-am mai spus-o până acum, dar nu știu cum de nu-și dă nimeni seama – că jumătate din muncă e deja făcută. Eu n-am nevoie să inventez o poveste, povestea deja există și este super-ramificată. Eu nu mai trebuie decât s-o descopăr.

În ce sens există deja?

Traseul acestui Manuc este deja făcut, eu nu trebuie să-mi fac pe hârtie planul acțiunilor înfăptuite de personajul meu. Trebuie doar să citesc.

Dar de aici încolo trebuie să dați viață personajului. Or, asta nu este deloc ușor, abia asta este marea provocare a literaturii față cu istoria, nu?

E adevărat, dar măcar am scheletul.

Cum vi s-a părut experiența FILIT? E nevoie ca scriitorul să coboare din turn, să fie în mijlocul cititorilor săi?

Eu sunt o mare adeptă a acestei teorii: că scriitorul nici nu are ce să caute în turnul de fildeș, scriitorul trebuie să meargă pe stradă și să fie un om ca toți oamenii. Să asculte ce vorbește viața în jurul lui. Turnul de fildeș nici nu trebuie să existe, mai ales pentru un romancier, pentru că el spune povești despre oameni, pentru ca ei să învețe ce să facă atunci când îi doare. Și asta nu poți să faci dintr-un turn de fildeș. Se poate întâmpla să fii timid ca om, poți să nu te simți confortabil între oameni, dar acesta e un moment care poate să fie depășit. Fiecare are modul lui de a se comporta în public. Eu mă simt foarte OK printre oameni, dar pot să înțeleg că alții nu sunt la fel. Însă continuu să cred că și un romancier foarte timid își are locul printre oameni. E foarte important. În plus, din respect pentru un om care îți cumpără cartea și îți dă din timpul lui, trebuie să te așezi ochi în ochi cu el și să-l ascuți: mi-a plăcut, nu mi-a plăcut. Nici nu contează dacă i-a plăcut, dar tu trebuie, la rândul tău, să-ți rupi din tim-

pul tău și să vorbești cu el.

Mi-ați pomenit, la un moment dat, de fiul dumneavoastră, acum student aproape de absolvire. Ce părere are despre faptul că mama lui e o prozatoare deja cunoscută? Vă citește cărțile, vă face observații?

Rareș face parte dintre cei cărora nu le place să citească manuscrisul pe capitole, pe măsură ce este scris. Soțul meu face asta. Dar Rareș preferă întotdeauna să știe mai întâi că manuscrisul este terminat, abia apoi îl citește. Și își ia rolul în serios, face niște observații foarte detaliate. De când scriu, a dezvoltat niște sentimente protectoare așa, cumva, față de mine, probabil din cauză că eram atât de nesigură la început, iar el simțea nevoia să mă sprijine. Îmi tratează cărțile cum tratează un părinte isprăvile copilului său.

Nu vă întreb la ce scrieți, păstrăm un pic de mister în legătură cu asta. Dar vă întreb, totuși, dacă există vreo carte pe care v-ar fi plăcut s-o scrieți dumneavoastră.

Atunci când am citit pentru prima oară *Frații Karamazov*, pe când eram prin liceu, mi-am dorit pe loc să ajung să scriu o astfel de carte. Apoi, de-a lungul timpului, mi-a tot revenit dorința asta, ori de câte ori găseam câte o carte care îmi plăcea foarte mult. Așadar, este o listă lungă de cărți pe care mi-ar fi plăcut să le scriu, iar lista nu este terminată încă.

(Interviu realizat de Florina Pîrjol,
www.bookaholic.ro, 28 octombrie 2017)

Lavinia BĂLULESCU

„FILIT mi se pare un eveniment incredibil de atrăgător”

Jurnalista și scriitoarea vine pentru prima oară la FILIT. Cu o pasiune pentru scris dezvoltată încă de la vârste fragede, sfatul pe care și l-ar da dacă ar fi față în față cu ea însăși, ar fi „să lase prostiile și să se facă scriitoare cu normă întreagă”.

*Lavinia Bălulescu a studiat la Universitatea de Vest din Timișoara, iar în momentul de față locuiește în București. Este jurnalistă (editor secția Corespondenți „Adevărul”) și scriitoare. A publicat volumele de poezie *Mov și Lavinucea*, dar și romanul *La mine-n cap. Trăiește de ani de zile fără televizor, este mereu cu zâmbetul pe buze și consideră că textele ei pot fi considerate și pline de umor...**

Unde vă simțiți cel mai bine când scrieți? Care este locul dumneavoastră preferat pentru noile texte?

Dacă vă referiți la literatură, cel mai bine o scriu la mine acasă, singură. Dacă vă referiți însă la textele/ editorialele mele din ziarul „Adevărul”, pe alea le scriu oriunde, de cele mai multe ori le scriu cu o seară înainte de termenul de predare sau chiar dimineața, în drum spre lucru.

Scrieți foarte mult despre societate și despre

București. Ce vă inspiră să scrieți despre Capitală? Ce înseamnă pentru dumneavoastră acest loc?

Când am început rubrica din „Adevărul” (mai exact, din „Weekend Adevărul”, pentru că textele mele apar la Opinii, în ziarul de vineri), acum patru ani, am știut, după primele câteva texte, că nu sunt făcută să scriu despre probleme politice. Și, având în vedere cât de politizată este viața noastră, m-am gândit că măcar textele mele pot fi un pic altfel. Scriu despre București pentru că locuiesc în el, pentru că mă obsedează și mă inspiră.

Cum vă puteți descrie scrierile?

Ele sunt menite să fie editoriale, dar eu le-am deturnat un pic. Deși apar la rubrica Opinii, în mod sigur nu sunt editoriale ca la carte, așa cum se învață la facultatea de jurnalism. Sunt texte de publicistică și, având în vedere natura ziarului „Weekend Adevărul”, mult diferit față de cotidian, cred că se potrivesc foarte bine acolo unde sunt.

„Nu sunt blogger, cel puțin deocamdată”

Ce înseamnă viața de blogger?

Mi-ar plăcea și mie foarte mult să știu ce înseamnă viața de blogger, dar eu nu sunt așa ceva, cel

puțin nu deocamdată. Eu sunt jurnalistă, lucrez de nouă ani la ziarul „Adevărul”, iar primii patru i-am lucrat în Timișoara, pe vremea experimentului „Adevărul de Seară”. Acolo am fost, pe rând, reporter, editor, redactor-șef adjunct și mai apoi, pentru o perioadă, redactor-șef (sau să-i zicem mai bine „coordonator”, deoarece fix în acea perioadă a dispărut „Adevărul de Seară”, iar jobul meu includea coordonarea colegilor jurnaliști din Banat și Oltenia). Acum cinci ani m-am mutat la București, în redacția mare a ziarului „Adevărul”, unde am lucrat întâi ca editor al secției Corespondenți (secția care include toți jurnaliștii „Adevărul” din afara redacției-mamă, adică cei din țară). În prezent, sunt editor coordonator al secției, alături de colegul meu, Cezar Pădurariu. Este o secție foarte complicată, include zeci de jurnaliști grozavi din toată țara, este foarte mult de muncă și este, în final, o treabă extrem de plăcută. În ceea ce privește editorialul meu din „Weekend Adevărul”, la care faceți referire, el e doar o mică parte din ce ar putea însemna „o viață de blogger”. Textul este publicat și pe site, la rubrica de bloguri, este adevărat, dar el este destinat în primul rând printului, rubricii de opinii din ziar. Pe de altă parte, am un blog cultural, independent de ceea ce fac la ziar, se numește „Ferma de gânduri”, dar timpul nu prea îmi permite să fac toate interviurile pe care mi-ar plăcea să le public acolo. Îl îngrijesc când și cum pot, însă mărturisesc că visez la o viață în care să mă ocup doar de acel blog și de literatura mea și să pot să și trăiesc din asta. Deocamdată este însă, evident, doar un vis.

„Subiecte sunt, slavă Domnului, peste tot în jurul nostru”

Cât durează, în medie, scrierea unui text?

Dacă vă referiți la rubrica mea din „Weekend Adevărul”, probabil între 30 de minute și o oră.

În 2013 a fost prima apariție pe blog. Ați schimbat acum începutul textului după atâția ani în care v-ați creat alt stil de a scrie? „Bună ziua, dragi pământeni. Nu ne cunoaștem, eu sunt una din fetele cu eșarfe ciudate care trec zi de zi pe lângă dumneavoastră”...

Nu aș schimba nimic. Mi se potrivește perfect.

Sunteți mereu în căutare de subiecte pentru texte. Ați avut vreun moment sentimentul că acestea nu vă mai sunt la îndemână, că sunt tot mai greu de identificat?

Rubrica mea săptămânală mă obligă să fiu jucăușă și creativă, deci îmi face mare plăcere să o scriu. Subiecte sunt, slavă Domnului, peste tot în jurul nostru! În plus, am descoperit și două teritorii pe care le tot vizitez, un tramvai care mă duce la lucru și o terasă din cartier, „Terasa fericirii”, și ambele au devenit un fel de branduri ale textelor mele. E un fel de a scăpa pentru un scurt timp de un soi de muncă mult mai serioasă. E foarte bine să te refugiezi în asemenea lucruri, așa cum o mai pot face doar în interviurile pe care le fac pentru „Weekend Adevărul”, când îmi permite timpul. De exemplu, acum citesc cea mai nouă carte a lui Attila Bartis (*Sfârșitul*, Editura Polirom) și mă pregătesc de un interviu cu scriitorul.

„Trăiesc fără televizor de ani de zile și este bine”

Emoția este cea care domină cele mai multe dintre texte?

Nu știu, cred că textele mele pot fi și pline de umor sau așa îmi place să cred.

La ce vârstă a venit pasiunea pentru scris?

Scriu din copilărie, din clasa a treia, îmi amintesc exact pentru că atunci am scris prima poezie. Era o poezie cu rimă pe care o știu și acum, nu știu ce mi-o fi venit s-o scriu.

Credeți că ați putea trăi iarăși fără televizor așa cum ați făcut-o în 2007, când erați studentă?

Nu am televizor nici acum. Trăiesc fără televizor de ani de zile și este bine. Sunt inundată cu informație destul la redacție, dar și acasă, pe internet. Nu cred că e mare chestie să nu ai televizor, nu e vreo mândrie sau vreo aroganță. De fapt, când m-am mutat la București, acum cinci ani, proprietarul în a cărui garsonieră stau în chirie chiar mi-a adus un televizor, dar s-a stricat imediat și am descoperit că nu am nevoie de altul, e bine așa. Cred că mult mai bine mi-ar face însă dacă nu aș mai folosi Facebook-ul sau dacă l-aș închide când mă duc acasă. Uneori fac asta, alteori natura meseriei nu îmi permite. De multe ori, după ce îl închid mă gândesc: dacă mi-a scris cineva?, dacă s-a întâmpnat ceva?, nebunie curată.

Ce așteptări aveți de la publicul ieșean anul acesta?

Sunt curioasă și bucuroasă să vin acolo, în rest vom vedea la fața locului.

Ce înseamnă pentru dumneavoastră FILIT?

Urmăresc (de la distanță până acum) festivalul, prezențele la festival și mi se pare un eveniment incredibil de atrăgător. Abia aștept să-l văd și din interior.

Ați putea scrie despre Iași cum ați făcut-o și o faceți despre București?

Depinde cât de mult m-ar obseda.

Lucrați destul de mult timp la o carte. În ce constă travaliul artistic al scriitoarei Lavinia Bălulescu?

De fapt lucrez foarte puțin, dar mai degrabă amân. Adică fizic timpul însumat pentru scris e unul foarte scurt, cel puțin așa a fost până acum, dar între timp sunt pauze mari în care sunt ocupată cu jobul, care din păcate îmi cam mănâncă vreo 12 ore pe zi. Aici e marea problemă. În rest, scriu destul de repede.

Vă propun un ultim exercițiu de imaginație: o aveți în față pe Lavinia Bălulescu, ce sfaturi i-ați da despre scris și despre viață?

I-aș spune să lase prostiile și să sa facă scriitoare cu normă întreagă. Cât mai are timp.

(Interviu realizat de Ana-Maria Blanariu,
„Evenimentul Regional al Moldovei”,
30 septembrie 2017)

Andrei CRĂCIUN

„Nu cred în ideea de competiție în literatură”

În timpul Festivalului Internațional de Literatură și Traducere Iași (FILIT), scriitorul Andrei Crăciun a acordat un interviu ziarului „Adevărul”, cotidian la care a lucrat, în care a vorbit despre literatură în sens general, despre premiul Nobel și despre admirația pe care i-o poartă lui Radu Cosașu.

*De 12 ani, Andrei Crăciun (34 de ani) este de profesie jurnalist, iar de câțiva ani, este și scriitor de literatură. A bătut mult la picior pământul, trebuind să fie „inventate noi continente pentru setea lui de a explora”, după cum preciza Radu Paraschivescu la Bookfestul din 2014, atunci când Andrei Crăciun își lansa *Baricadele*. Jurnalistul și scriitorul a povestit despre relația dintre scriitor și cititor, vorbind despre „fractura de mentalitate între cititorii de dincoace de cortina de fier și cei de dincolo”, despre cum a ajuns să îl întâlnească pe scriitorul Radu Cosașu, despre felul în care a scris și continuă să scrie poezie, precum și despre ce anume îl dezamăgește la oameni.*

Andrei Crăciun s-a născut în 1983. Are studii superioare în administrație publică, științe politice, istoria ideilor și mentalităților, cultură și civilizație ebraică. A studiat la București și la Tel

*Aviv. Deși nu a urmat și cursuri de jurnalism, este, din 2005, ziarist de presă scrisă. Publică în cele mai importante gazete și reviste din România. A fost desemnat cel mai talentat tânăr ziarist (2005), cel mai bun tânăr ziarist de cultură (2010), cel mai bun editorialist (2011) și cel mai bun reporter din România (2012). Totodată, a publicat mai multe volume de poezie și proză scurtă. Printre aparițiile editoriale cele mai recente se numără: *Baricadele* (Humanitas, 2014), *Pălăria albastră și alte povestiri* (Herg Benet, 2015), *Baricadele II* (Herg Benet, 2016). În 2017 a publicat *Aleea Zorilor* (Polirom) și *Îndurabile* (Herg Benet).*

Spui de multe ori că scrii ca să rezisti. Dat fiind că ești și ziarist și scriitor, este vorba de o rezistență pe două fronturi sau este una și aceeași? Reziști în mod diferit când scrii la ziar față de atunci când scrii literatură?

Nu. E aceeași rezistență. Viața e suficient de in-suportabilă atât în realitate, cât și în ficțiune, încât trebuie să găsești o formă de refugiu. Această formă de refugiu este, în cazul meu, scrisul ca scris de ziar, în care prezint realitatea crudă, nudă, fără să o îm-

blânzesc, și astfel reușesc să-i rezist. Punctul B, iau realitatea și o transform în ficțiune și aceasta este o metodă de rezistat. Dar ambele fac parte din aceeași formă de rezistență.

Există o metodă de a-ți da seama dacă ai un talent pentru ceva, orice ar însemna cuvântul ăsta. Din punctul meu de vedere, îți dai seama că ai talent pentru o chestie în momentul în care o faci cu mai puțin efort și chestia aia îți face mai multă plăcere. Cu alte cuvinte, dacă îți place să cânti la pian și constăți că înveți ușor să cânti la pian, înseamnă că ai un oarecare talent pentru cântatul la pian. Așa e și cu scrisul. Probabil că, în ciuda celor afirmate de mine anterior, prezint o formă minimă de talent sau dacă nu, măcar de abilitate de a scrie. Așa ajungi să te apuci. Faci ce îți vine mai ușor să faci, cred. Eu sunt, în primul rând, un cititor. Mie îmi place să citesc, iar trecerea de la citit la scris vine de la sine.

Tu cum vezi relația cu cititorul?

Scriitori străini spun, de regulă, că se raportează la cititori mereu, se gândesc ce ar vrea ei să citească. Da, există fractura asta de mentalitate între cititorii de dincoace de cortina de fier și cei de dincolo. Ai noștri scriu și ar scrie chiar dacă n-ar fi nimeni care să îi citească, sunt mai orientați către sine. Ceilalți știu că trăiesc într-o economie de piață până la urmă, și, ca să poată exista, trebuie să îl ia în considerare și pe celălalt.

Cum e mai bine?

Probabil că răspunsul e undeva la mijloc. Adică trebuie să ai o formă din asta de încăpățănare și de egocentrism și să scrii indiferent dacă publicul te ac-

Andrei Crăciun la FILIT

ceptă sau nu, dar nu poți nici să fii rupt total de oamenii cărora te adresezi, că altfel ai scrie doar pentru tine și s-ar putea să fie puțin. Cred că trebuie găsită o cale de mijloc. Eu am fost două săptămâni cu un program european pentru scriitori – unde se întâlneau scriitori și traducători de diferite limbi (CELA – Creating Emerging Literary Artists, un program de doi ani pentru scriitori și traducători europeni). M-am dus și eu pe acolo, că m-au luat oamenii ăia... Și am avut prilejul să văd scriitori de etatea mea sau mai tineri decât mine, oarecum în aceeași generație, și să-mi dau seama și mai pregnant de diferența asta pe care o subliniezi tu acum. Acolo e o chestie cu care crești, e o chestie firească ce ține de cultura lor ca scriitori. Așa știu că trebuie făcut, pe când la noi e o cultură opusă. Cred că asta vine din faptul că, multă vreme, nu și-au pus problema să facă asta în mod profesionist, să își câștige pâinea din asta. În comunism, scriitor fiind, cumva existența era asigurată: aveai tiraje mari, un întreg mecanism care te ținea pe linia de supraviețuire sau chiar mai bine de atât. Asta venea cu niște costuri în planul libertății și cu niște abdicări de la libertatea ta. Erai mai mult sau mai puțin – de obicei mai mult – asimilat regimului, nu puteai fi altfel ca să faci asta, pe când în economia de piață ești supus pieței ca să poți să exiști. Resping atât varianta totalitară, cât și această nouă variantă totalitară a economiei de piață în care nu contează decât numărul de vânzări și așa mai departe. De asta spun: trebuie mers pe sârma dintre aceste două lumi și să ai grijă să nu picni într-una nici în cealaltă.

Despre Radu Cosașu spui că este eroul tău. Cum ai ajuns să te întâlnești cu el și de ce spui că te-a învățat și te învață să scrii în română?

Radu Cosașu este un om foarte important pentru mine. Eu îl citesc de când aveam șapte-opt ani și l-am descoperit în niște ziare prima oară, în niște gazete, de fapt, într-un săptămânal de sport. Radu Cosașu ținea editorialul de prima pagină și era chiar redactorul șef al acelei publicații. Fără să fie șef, adică era un om foarte important, poate cel mai important de la ziarul ăla. De atunci am căutat ce scria acest om și ușor, ușor, am ajuns să descopăr și cărțile și ce-a scris el în alte ziare și reviste. Mi-am petrecut tranziția citindu-l, și pe alții, dar în primul rând pe el, și am descoperit că am foarte multe puncte de gândire în comun cu Radu Cosașu. Ne plac aceleași lucruri și ne displac aceleași lucruri, deși dumnealui are 87 de ani – sunt 53 de ani diferență între noi – e ca și cum nu ar fi acești ani, ca și cum am fi colegi ai aceleiași școli de gândire. Acum nu-mi dau seama cât de mult vine chestia asta din faptul că eu am fost influențat de gândirea și scrisul lui Radu Cosașu sau dacă ar fi fost la fel dacă nu l-aș fi citit niciodată. Înclin să cred că ar fi fost la fel pentru că sunt niște lucruri pe care, dacă stau să le judec cu mare luciditate, îmi plac pentru că îmi plac.

Asta ar fi o dată: faptul că îl citesc de mult timp, a doua oară ar fi că ne plac cam aceleași lucruri și că gândim aproximativ la fel despre foarte multe lucruri, iar a treia este că am creat o relație afectivă de la distanță și îl iubeam și prețuiam pe Radu Cosașu fără să-l cunosc. Am scris de mai multe ori cu since-

ritate lucrurile astea în diferite gazete ale timpului. Lucram la ziarul la care lucrezi dumneata acum, acum vreo 7 sau 8 ani, și am scris un articol în care pomeneam și numele dumnealui, și m-a sunat. M-a întrebat dacă sunt Andrei Crăciun, s-a prezentat, eu am crezut că e cineva care mă ia la mișto, dar fiind un om care încearcă să rămână civilizat, chiar și când este luat la mișto, am dat credit în continuare conversației, iar pe parcurs, a ieșit la iveală că el chiar era Radu Cosașu. A sunat să mă felicite pentru articolul ăla, să îmi spună că exagerez cu privire la ce am scris despre dumnealui și să mă invite la o șuetă, la o discuție. Are acest obicei, de a invita oamenii pe care îi consideră interesanți să stea de vorbă cu ei. Un obicei foarte bun, l-am preluat și eu.

M-am dus la domnul Cosașu acasă și am avut o primă șuetă. Era luna august. A fost o șuetă care a început pe la 12 ziua și s-a terminat după miezul nopții, a ținut vreo 12 ore cel puțin. Am avut foarte multe lucruri de discutat și, de atunci, întâlnirile astea se tot repetă, iar ele constituie unul dintre principalele motive, dacă nu principalul motiv pentru care nu am plecat încă din orașul București. Îmi place să merg la șuetele astea cu domnul Cosașu care doar s-au înmulțit în loc să se rărească în ultima perioadă. Îmi place să cred că prietenia noastră a intrat într-o fază în care avem nevoie mai des să discutăm. Mai povestesc ce mai văd pe unde mă duc, dumnealui îmi povestește din niște ani pe care eu nu i-am trăit. E foarte frumos. E una dintre marile bucurii din viața mea. Îl consider unul dintre cei mai buni prieteni din viața mea. E interesant că s-au în-

mulțit șuetele pentru că, de obicei, când oamenii înaintează în vârstă, tind să tacă mai mult. Da, pentru că atunci când ții la cineva e o dorință firească de a petrece cât mai mult timp cu acel om și cred că eu și domnul Cosașu ținem mult unul la altul și ne prețuim ca oameni și ca scriitori, și ca ziariști, și ca reporteri. Am practicat cam aceleași meserii și e normal să vrei să petreci timp cu oameni care gândesc cumva complementar cu tine și care nu au divergențe majore cu tine – nu e niciun subiect care să intervină între voi ca o ruptură.

Domnul Cosașu e un om foarte generos. Are 87 de ani și iată că își face timp pentru mai tinerii săi confrăți. Nu sunt doar eu între cei cu care se întâlnește. Se întâlnește cu foarte mulți oameni. În ciuda faptului că nu iese mult din casă, e foarte conectat prin acești piloni pe care îi are aruncați în realitate și știe tot ce se întâmplă. Mi se pare foarte inteligent și foarte frumos modul în care își trăiește bătrânețea.

Poezie mai scrii?

Mereu scriu poezie. Toată viața am scris poezie. Și la ziare scriu poezie. Adică, mă rog, eu încerc și să scriu poezie când scriu articole. Da, răspunsul este da. Scriu poezie chiar dacă nu are o formă cu care oamenii sunt învățați să o privească și să spună: iată poezia! Toate cărțile mele sunt cărți de poezie și la fel și toate articolele mele. Consider că poezia e cel mai important lucru pe care îl avem și mă străduiesc să nu îl pierd.

Ducându-ne spre proză... Anul ăsta a fost foarte bun pentru proza românească, au ieșit

niște texte foarte bune. Voiam să te rog să-mi dai câteva nume.

E adevărat, s-au scris cărți bune anul acesta. Am citit ce a apărut, cât am putut să citesc. Mi-au plăcut câteva cărți. Mi-au plăcut *Copilăria lui Kaspar Hauser* de Bogdan-Alexandru Stănescu, *Exitus* de Adrian Georgescu, *Pereți subțiri* de Ana-Maria Sandu, *Imperiul pisicilor* a lui Tocilescu – e amuzantă, e plăcută –, *Sânii verzi* de Iaru. Și Lucian Dan Teodorovici a mai scos o carte foarte bună anul ăsta. Au fost foarte multe cărți bune, foarte interesante și foarte diferite între ele ceea ce, cred eu, e foarte bine. Adică fiecare scriitor își urmează drumul și obsesiile, nu mai e o unitate de gândire, nu mai scriu toți la fel, ceea ce e foarte bine. Da, și eu cred că a fost un an foarte bun. Nu știu cărui fapt se datorează asta, nici scriitorii ăștia nu sunt din aceeași generație. Sunt mai mulți tineri care au scris cărți bune: Tudor Ganea, care e un autor interesant... Îl urmăresc, îl supraveghez și am încredere că într-o zi mă va convinge că e un scriitor extraordinar. Sunt foarte mulți, foarte interesați. Eu cred că avem o literatură de fapt mai bună decât suntem noi învățați să vorbim despre ea. Literatura română e bună de fapt. Problema principală pe care am văzut-o în tot în timpul petrecut în Belgia cu traducătorii și scriitorii... e foarte greu să spargi granițele acestei țări. Foarte puțini traducători de limbă română, de fapt. Cine se apucă, în Norvegia, de exemplu, să învețe limba română și de ce?

Da, dar oricum se complică lucrurile cu editurile...

Da, e foarte complicat să treci dincolo de țara

asta. Ca atare, există o literatură română bună care, cred eu, nu e cu nimic inferioară cinematografului românesc de astăzi, de exemplu, destul de bine primită peste hotare, dar asta pentru că nu are nevoie de traducere. Dacă scriitorii ăștia pe care i-am spus eu ar fi scris în engleză, de pildă, în franceză sau măcar germană, s-ar fi vorbit în alți termeni de literatură română. Pentru că scriu în română, ne bucurăm doar noi de ei. Sunt și temele astea destul de românești. Scriitorul român așa, prin excelență, nu e neapărat un scriitor universal. E un scriitor român și, într-un fel, e frumos că e așa. Și asta vine și din faptul că nu are o obișnuință de a se adresa unui public global. Eu o să încerc, dacă o să mai am putere și timp să scriu... să scriu niște cărți care să poată fi citite oriunde în lume, niște cărți mai puțin românești.

Asta presupunând ce? Schimbarea temelor?

Nu e vorba de schimbarea temei. Temele care mă preocupă pe mine sunt universale și, de asemenea, valabile oricând în timp. Universale și ca spațiu, și ca timp. Dar nu o să poarte o amprentă, ca să zic așa. Dar despre toate acestea, la timpul potrivit.

Mi se pare că ești foarte dezamăgit de România, nu neapărat prin prisma politicii, ci și prin cea a cetățenilor.

Sunt dezamăgit de oameni în general, nu doar de oamenii din România. Sunt un om care a avut ocazia să cam meargă peste tot în lumea asta. Am fost în foarte multe locuri, am cunoscut toate marile culturi și civilizații de pe pământ și pot să spun, cu mâna pe inimă, că nu sunt dezamăgit de România. Sunt dezamăgit de ce poate omul, fie el din Orientul Mijlociu,

din Extremul Orient sau din America de Sud. Nu poate prea mult omul, e dezamăgitor peste tot. E adevărat că trăind aici, în România, tinzi să fii mai dezamăgit de România, dar sunt convins că dacă aş fi trăit în Elveția, aş fi fost dezamăgit de Elveția. Ca atare, „it is not you, it is me”. Problema e cu mine, nu cu oamenii. E evident că sunt oameni care sunt buni și se încadrează în niște standarde.

Proporția e de fapt dezamăgitoare?

Societatea e dezamăgitoare. Așa, oamenii, dacă îi iei unul câte unul, au tendința să fie rezonabili ca indivizi. Dacă o să crezi din ei o societate, intervin marile probleme. Oriunde sunt mai mulți de doi oameni, începe haosul. Consultă în acest sens *Biblia* și alte cărți.

Cum ți s-a părut acordarea Nobelului lui Ishiguro?

Eu nu fac parte din această specie care văd că e foarte răspândită – și încerc să înțeleg de ce, dar nu înțeleg – a oamenilor care trăiesc așa, cu patimă, aceste evenimente, ca și cum ar fi niște meciuri de box – să vedem care bate și cine învinge și de ce. E mai degrabă problema oamenilor ăloră care decernează premiile Nobel decât a mea. Nu o resimt ca pe o preocupare. La fel de bine ar fi putut să i-l dea și lui Jean Popescu – dacă există –, oricui. E decizia comitetului de decernare și noi stăm pe margine și comentăm cam mult. Pierdem cam multă energie făcând asta și mi se pare că oamenii care iubesc și citesc literatură știu deja că pe lumea asta sunt atât de mulți scriitori buni pe care încă nu i-au citit și care stau acolo, undeva, și-i așteaptă. Asta e doar

așa, să vezi cine ajunge în vârful Everestului, oricum dintr-o decizie destul de subiectivă, asupra căreia tu nu ai niciun control. Mie mi se pare că e o activitate care nu are prea mult sens. Adică sunt niște oameni care primesc niște bani, editorii lui Ishiguro din diferite țări, Ishiguro însuși va fi mai vizibil și mai citit... Dar eu nu cred în oamenii care cumpără o carte pentru că autorul a câștigat Nobelul. Ția nu sunt adevărații cititori de cărți. Cărțile Hertei Müller vor ajunge din nou la reducere, după ce lumea va uita că a luat Nobelul. Cred mai degrabă în cititorii care cumpără autorii care nu sunt încă foarte cunoscuți. Oricum, în cazul lui Ishiguro, era deja un scriitor foarte recunoscut și foarte citit. Eu nu am fanatisme cu privire la scriitori și nu cred în nicio ierarhie. Nobelul e un reper în lumea editorială care contează ca prestigiu și comercial, dar pentru mine, care nu mă interesează să judec oamenii în funcție de prestigiul lor și de tabelele de vânzări, contează mai puțin. Cred că fiecare are acest liber arbitru să acorde el premiul Nobel cui îi place. Eu acord premiul Nobel de câteva ori pe săptămână, de câte ori mai găsesc un scriitor sau o carte care îmi place foarte mult. Îi dau eu premiul Nobel la mine în cap și ăla e singurul de care țin cont. Nu cred în ideea de competiție în literatură. Mi se pare o idee absurdă. Nu sărim la groapa de nisip. Hai să vedem care sare mai departe. Nu, nu e așa.

(Interviu realizat de Dana Mischie,
www.adevarul.ro, 21 noiembrie 2017)

Mircea PRICĂJAN

„Inspirația vine când n-o cauți”

Unul dintre invitații ediției din acest an a FILIT este scriitorul și traducătorul Mircea Pricăjan. Într-un interviu acordat cotidianului „Evenimentul Regional al Moldovei”, acesta vorbește despre munca și pasiunea autorului de proză, dar și despre așteptările de la publicul ieșean.

Mircea Pricăjan s-a născut pe 2 septembrie 1980, în Oradea. A absolvit Facultatea de Litere din orașul natal, cu o teză despre Stephen King. A debutat editorial în 1997, cu proză scurtă, în suplimentul unui ziar local. În 2002 a publicat romanul În umbra deasă a realității (Editura Universității din Oradea), iar, în 2016, Calitatea luminii (Editura Polirom). A tradus din limba engleză peste 50 de volume. A îngrijit apariția mai multor reviste literare electronice și a fondat în anul 2012 „Revista de suspans”. A editat două antologii tematice de proză scurtă. Din anul 2003 este redactor la revista de cultură „Familia”.

Cum ar putea fi caracterizat, în câteva cuvinte, scriitorul Mircea Pricăjan?

În adolescență, când am început să scriu proză, veteranii scrisului îmi spuneau că asta e treabă de care să te apuci la maturitate. Sigur că i-am contrazis, în sinea mea! Eram convins că proza ține de in-

venție, de poveste. Așa am scris atunci, așa am și debutat. Cu povești de varii dimensiuni. Unele chiar monstruoase, cum este primul roman, de 700+ pagini. Acum, apropiindu-mă de 40 de ani și după ce am trecut, ca traducător, prin zeci de experiențe narrative, sunt convins că proza ține de... prozator. Arta aceasta, dacă se limitează doar la subiectul ei, își ratează miza. De aceea spun că al doilea roman, *Calitatea luminii*, publicat la 14 ani după primul, este tot un debut. Adevăratul meu debut. Prin urmare, o definiție posibilă ar fi aceasta: Mircea Pricăjan este autorul a două debuturi, unul ca povestitor, altul ca scriitor.

Ce așteptări aveți de la publicul ieșean?

Sunt pregătit să mă surprindă. E-un soi special de așteptare aceasta. E prima dată când ajung în Iași și despre cititorii de aici știu că sunt, după București, cei mai numeroși din țară. Sunt convins de acest adevăr. De aceea, întâlnirea cu ei, cu o parte din ei, nu poate fi decât o încântare. Și o provocare, totodată. Emoțiile cu care vin la FILIT așa se explică. Va fi ca o reuniune a unei mari familii.

Care considerați că sunt elementele ce pot atrage un cititor în fața unei opere literare?

Expresivitatea. În aceasta stau grămadă multe alte atribute care fac un cititor să se „lipească” de li-

teratură. Când autorul atinge cel mai înalt grad de expresivitate, realizează ceea ce, în lumea fizică, este încă o imposibilitate: teleportarea. Raptul pe care îl produce textul bine scris este marea provocare a oricărui scriitor. Astfel se explică și ce spuneam la primul răspuns. Nu subiectul primează. Marii autori continuă să fascineze cititorii, în ciuda faptului că operele lor vorbesc despre situații cu care cititorul modern nu se mai întâlnește. Însă, prin felul în care ei au reușit să le exprime, le-au esențializat, le-au transformat în portaluri prin care vor putea călători cititorii din toate timpurile.

Credeți că fiecare nouă traducere aduce un plus de înțeles unei opere sau se pierde din savoarea limbii în care a fost creată?

La modul ideal, o traducere este o rescriere pentru un public nou, aparținând unei culturi diferite, cu referenți diferiți. Discutăm, deci, despre două lucruri distincte. Originalul este de neînlocuit, este punctul fix. Traducerea, în schimb, se adresează momentului. De aceea avem traduceri succesive, adaptate sensibilităților aflate într-o continuă evoluție. Așadar, despre înțelesuri poate fi, într-adevăr, vorba când analizăm o traducere, nu însă și când ne referim la originalul unei opere anume. Savoarea limbii – deși diferită în ambele cazuri, fatalmente – este elementul comun. Ce se pierde și ce se câștigă printr-o traducere – iată subiectul unei discuții mai ample.

Sunteți pasionat de SF? Ați debutat cu o teză despre Stephen King, la absolvirea cursurilor

Facultății de Litere. Cum explicați legătura?

Sunt pasionat de fantastic, de acel element care sparge granițele firescului, ale realității unanim convenite, pentru a-i potența valorile, valențele, dimensiunile... Nu-mi dau seama cum s-a ajuns să fiu asociat cu aria SF, poate datorită unor traduceri pe care le-am făcut. În mod cert, legătura cu opera lui Stephen King (pe care am studiat-o, pe care am tradus-o) nu explică asta. Stephen King, cu foarte puține excepții, deloc notabile, nu este un scriitor de science-fiction. Nu e un inventator de lumi tehnologizate. Lumile lui, în afara toposului propriu subscris statului real Maine (descriș de localități imaginare precum Derry, Castle Rock, Salem's Lot etc.), sunt profund fantastice. A se vedea în special seria „Dark Tower” și operele conexe. Așadar, și în ceea ce mă privește, n-am avut vreodată înclinație spre elementul științific din SF.

Ce alt autor v-a impresionat în mod deosebit?

Greu de dat un singur nume! Sunt un cititor care-și recunoaște slăbiciunea pentru literatura Occidentului. În special cea nord-americană. Anglo-saxonă. Probabil explicabil prin prisma dominantelor din copilăria generației mele. Noi, cei născuți în jurul deceniului VIII al secolului trecut, ne-am trăit „trezirea la conștiință” în anii nouăzeci, iar atunci cultura americană curgea prin toate fisurile realității românești. Și fisurile astea erau adevărate crevase! În mod normal, psihicul nostru a fost puternic amprentat. De aceea, față de operele autorilor americani simt o apropiere specială. Hemingway, Updike,

Roth, Oates, Capote, Faulkner, Heller, Irving... Lista e prea lungă! Prin ei am ajuns apoi, firește, la autorii britanici, la cei din (fostele) colonii, la francezi și germani...

Cum vedeți locul ideal pentru dumneavoastră pentru a scrie? Ce vă inspiră?

Nu am nevoie atât de un loc, cât de un timp anume. Și, desigur, de o imagine obsedantă (care uneori nici nu ajunge transpusă în text!). Am nevoie de câteva ore, două-trei, în care să nu simt vreo presiune. Dacă lucrurile se pun bine pe roate cu un text anume, mi-e mai ușor după aceea să mă concentrez și în intervale mai scurte, fie și numai pentru un singur paragraf. Inspirația vine când n-o caut. Și am învățat să nu o mai caut. Mă las surprins.

Vă considerați un om al contrastelor, judecând după „lumina” și „umbrele” care dau titlurile a două opere de-ale dumneavoastră?

Da, evident, contrastele mă interesează mereu. Mi-am dat seama că asta și caut în ceea ce scriu. Nu e un artificiu pe care îl urmăresc neapărat, dar am remarcat că, de cele mai multe ori, într-acolo mă poartă scrisul. E vorba despre acel adversativ drag autorilor americani, punerea în balanță, binele și rău, frumosul și urâtul... Marea capcană în care mă lupt să nu cad este declarativul, sentențiozitatea, acel element moralizator care, dintr-un singur cuvânt, poate dinamita șansele ca un text să fie literatură.

Cât de greu este să scoți o carte astăzi în România?

E mai ușor ca oricând! Este ușor chiar, în România fiind, să scoți o carte în America, de pildă, prin opțiunea print-on-demand de la Amazon! A devenit un serviciu ca oricare altul. E o nevoie pe care găsești oricând un întreprinzător dornic s-o satisfacă. Nu asta este problema. Sau poate chiar asta este problema, dacă privim lucrurile mai de aproape. Într-o piață la care, teoretic, toată lumea are acces, cumpărătorul neavizat nu are decât de pierdut. Și piața – la fel, neavând mecanisme de autogulare. E atât de ușor să pierzi un cititor care a avut proasta inspirație să se lase păcălit de-un subprodus literar.

Cred că, pentru aceasta, mai avem de crescut. Mult! Și am putea grăbi acest proces sprijinind – chiar de la nivel de Stat – eforturile editurilor serioase.

Credeți că apetitul românilor pentru lectură s-a diminuat în vreun fel, odată cu expansiunea Internetului?

Îmi pare rău să constat că s-a diminuat, din acest motiv, apetitul pentru lectură al celor din generația mea și chiar din generațiile mai vechi. Pentru ei, Internetul a devenit cea mai nouă jucărie, după filmele pe casete video și, apoi, cinematograful și televiziunea prin cablu. În rândul celor mai tineri, adică cei care s-au născut cu această „jucărie” la îndemână, lectura văd cu bucurie că este o plăcere în rând cu celelalte.

Ce preferați? Cartea pe hârtie sau pe Kindle e-book?

Încă prefer cartea pe hârtie, dar îmi dau seama că suportul nu ar trebui să conteze. Și nici nu cred că va conta în viitor. Citesc cărți electronice doar când mi-ar fi imposibil să citesc pe hârtie: la sala de sport (timpul trece mai plăcut când citești în timp ce alergi pe bandă) sau noaptea, pentru a nu-mi deranja soția cu lumina veiozei. În rest, prefer hârtia.

Dacă ar fi să faceți un top al celor mai interesante cinci cărți, care ar fi acesta și de ce?

Aș începe cu *Misery*, de Stephen King, pentru că descrie foarte bine, mai ales pentru un autor, chinurile prin care treci când nu scrii ceea ce simți că trebuie să scrii cu adevărat. Brutalitatea metaforei din acest roman aici se situează. Apoi, povestirile lui Poe, pentru frumusețea barocă a prozei gotice. *Nostalgia* lui Mircea Cărtărescu, pentru frumusețea gotică a prozei postmoderne. *Teodosie cel Mic*, de Răzvan Rădulescu, pentru măiestria scriiturii și pentru că este un roman pur și simplu fantastic. *Jurnalul lui Mihail Sebastian*, pentru că face dreptate, după foarte mulți ani, unui autor foarte bun. Și pentru că a venit exact când trebuia în parcursul meu de cititor.

Acestea sunt doar cinci titluri extrase la voia memoriei din totalul de sute care și-ar afla rostul aici.

Ce sfaturi i-ați da unui tânăr care vrea să devină scriitor?

Să-i citească înainte pe marii autori ai lumii, începând de la cei încă în viață și mergând înapoi în timp, măcar câteva zeci de titluri, la propria alegere, după care să citească doi, trei veleitari. Și să compare. Apoi să încerce să scrie cât mai sincer cu sine

însuși, evitând greșelile pe care le-a observat la cei din urmă. Să nu deznădăjduiască și să nu se grăbească. Și să scrie, obligatoriu, măcar de zece ori mai puțin decât citește.

Are importanță, până la urmă, vârsta la care te apuci de scris?

Are. Proza, în special, cere o anumită maturitate de gândire, un anumit „comportament mental” cultivat din timp, proza se sprijină pe lecturi solide, pe acumulare. Aceasta nu înseamnă că, pentru a scrie proză, trebuie să aștepti un număr de ani. Înseamnă doar că exercițiile pe care le face un prozator aspirant la o vârstă fragedă rămân, de cele mai multe ori, doar ceea ce sunt: exerciții. Foarte importante pentru stăpânirea unor tehnici indispensabile mai încolo, dar inevitabil imature. O spun din experiență.

Care subiect credeți că nu a fost abordat suficient în vreun roman?

Nu subiectul ar trebui să ne intereseze. Reiau ideea din primul răspuns. În literatură, subiectul este un pretext. Jucându-ne cu această familie lexicală, putem spune că textul se sprijină pe acest pretext pentru a ne deschide calea spre subtext. Riscul major este tocmai ca subiectul să ocupe centrul scenei, să se transforme într-un paravan opac dincolo de care nimeni nu mai zărește nimic. Marile best-seller-uri ale ultimilor ani asta fac. Creează pe orizontală și, de aceea, își epuizează potențialul de la prima lectură.

(Interviu realizat de Ciprian Nedelcu, „Evenimentul Regional al Moldovei”, 29 septembrie 2017)

FILIT pe Facebook

Simona Antonescu

Filit nu s-a terminat. Doar s-a împrăștiat prin toată țara. Și prin lume. Fiecare și-a dus acasă propriul său Filit. Al meu tocmai a ajuns în Ploiești. Promit să am grijă de el. Felicitări, Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu, Georgiana Leșu, Amelia Gheorghiuță, Rømina Hamzeu, Cristina Buburuzanu și tuturor celor care mi-au zâmbit în fiecare zi, iar eu nu știam cine sunt.

Lavinia Bălulescu

Am dus ceasul lui cu mine la Filit, ca să-mi poarte noroc. A funcționat. Chiar și când s-a cutremurat avionul la întoarcere (și când eu m-am gândit: „Bă, n-are cum să pice un avion plin cu scriitori”). A fost mișto și bine. Mai venim la Iași!

Ioana Bradea

...după aproape două ore de fantastice povești și întrebări – elevii din clubul Logos m-au rugat, în final, să le dau o îmbrățișare... fapt care m-a emoționat dincolo de cuvinte... încât am încremenit și mai că mi-au dat lacrimile... am primit, pe deasupra, și cel mai frumos cadou din ultimii ani, un album pe care îl tot răsfoiesc plină de uimire, în fiecare seară, înainte de culcare...

a fost una dintre cele mai răscolitoare întâlniri din

viața mea... mulțumesc din suflet Maria Luiza Hrestic, Doina Carbune, Adelina Bivol, Catinca Zamfir, Tudor Lica și Matei Pricop...

mulțumesc Zara Serinella...

* * *

magic... o noapte albă a poeziei, vineri, la Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași... cu zeci de tineri sosiți din toate colțurile orașului, stând cuminiți pe scaune și ascultând și așteptând să le curgă poezia prin vene...

* * *

o după-amiază absolut seducătoare s-a întâmplat chiar azi, la Casa Dosoftei, alături de Emil Brumaru, Lavinia Bălulescu și Cezar Paul Bădescu ... 😊 ne-am amintit, între altele, de ființele acelea translucide, portocalii – gândacii de București... și de spațiul fantastic care sclipește în preajma lui Emil Brumaru...

* * *

Străveacul este un loc așezat în mijlocul universului... Să străbați cu pas rapid Străveacul de la miazănoapte la miazăzi și-ar lua un ceas. Iar dacă cineva ar vrea să înconjoare Străveacul, umbând agale, privind la toate cu luare-aminte și cumpănindu-le, i-ar lua o zi întregă... O întâlnire specială, tot la FILIT, în Iași, zilele trecute – cu Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk – autoarea Străveacului... Gazda seriei – Robert Șerban

* * *

„Unde locuiește imaginația?”

„În pădure”, a răspuns o fetiță...

Dar muștele au zile de naștere?

Există lacuri cu supă și ciorbă în loc de apă...?

aflați toate răspunsurile necesare de la Iulian Tănase și cele mai recente volume ale sale – *Aventurele lui Sacha în Castelul Fermecat și Melciclopedia. Povestea Melcului Prinț* – publicate la Nemira...

* * *

„Nu vă supărați – dar dumneavoastră cum ați ajuns în Ferbonia...?!?”, au luat-o copiii la rost pe Ioana Nicolaie... Arik și viespile de fum au tulburat peste măsură... a fost nevoie ca Florin Bican să facă rost de un aspirator, ca să restabilească pacea...

* * *

Palatul Copiilor din Iași a fost – timp de câteva zile – „Casa copilăriei”... aici am aflat cum te răzbuni pe profesorii (sau părinții) care te obligă să citești tot felul de plictiseli... Citești de plăcere... 😊 (Florin Bican)

* * *

Momentul acela tulburător în care întrebările sună mai bine decât răspunsurile laureatului... Un rendez-vous cu Gao Xingjian, la Teatrul Național din Iași...

Gazda serii: Bogdan Ghiu... 😊

* * *

Jonathan Coe - autorul unor romane precum „Casa Somnului”, „Ce mai hăcuială!” sau „Clubul putregaiurilor” – ironic și seducător – la Iași...

* * *

... prima seară la Iași, la FILIT 2017 - Festivalul Internațional de Literatură și Traducere... 😊

prima întâlnire cu Jonathan Coe, moderată de Marius Chivu cu povești relaxate, savuroase și pline de umor... 😊

Mircea Cărtărescu

Atmosferă superbă la Filit, sentiment de mare salon internațional. Mă văd din primele minute cu incredibil de mulți prieteni. Editorul meu spaniol, Enrique Redel, îmi face o mare surpriză, primele exemplare din *Solenoid*! Aflu de la el că a ieșit și varianta catalană, așa că biata mea carte nu va fi încă un prilej de dihonie 😊 Mă văd și cu editorul meu austriac, care va publica *Solenoid* în 2019. Zi fastă, plină de bucurie. Mulțumiri Iașilor!

* * *

Cu buna mea prietenă, scriitoarea Olga Tokarczuk, cu care am avut un frumos eveniment pe scenă la Filit.

Ruxandra Cesereanu

„Limbajul e un trădător, un agent dublu care trece granița pe furiș și fără avertisment în puterea nopții. E o ninsoare masivă într-o țară străină, care ascunde formele și contururile realității sub o mantie de o albeață nebuloasă. E un câine schilodit, care nu reușește niciodată să facă giumbușlucurile pe care i le cerem. E un biscuit fragil, care a stat prea mult în ceaiul așteptărilor noastre, iar acum se fărâmițează și se dizolvă în

neant. E un continent pierdut.” (Jonathan Coe, *Casa somnului*, traducere de Radu Paraschivescu) Sper să-l întâlnesc pe Coe la FILIT, în curând.

Florin Lăzărescu (prozator, fotograf, entertainer, manager, sfătuitor) a fost spiridușul fumător și ubi-cuu la FILIT. Poate de aceea a ieșit fotografia aceasta stranie, care îl dublează, îngăduindu-i să fie la toate lecturile și la toate dezbaterile. E un fel de emblemă FILIT, de fapt, pe care o salut cu voioșie, transmițându-le tuturor scriitorilor și traducătorilor aflați la Iași la această ediție, precum și tuturor organizatorilor, o la bună revedere și un rămas bun pentru o altă toamnă la fel de povestelnică și doldora de treburi literare!

Voioșie la FILIT, scene scriitoricești, prietenești and Co. Un întreg carnaval al Iașilor de acum. O ediție bogată și ludică, ba chiar muzicală. Lucian Dan Teodorovici & Florin Lăzărescu & Georgiana Leșu & echipa întreagă – felicitări și mulțumiri! Regret doar că nu am fotografiile de la concertul neoficial de Karaoke (pe muzică ușoară românească retro) susținut în cortul FILIT, în ultima seară, de: Ioana Pârvulescu, Ioan T. Morar, Vlad Zografi, Florica Courriol, Jan Cornelius și subsemnata 😊

Epistola către FILITENI: sau despre cum se face loc în bibliotecă și în odaia firoscoasă, ca să încapă cărțile primite la Iași și aduse la Cluj. Dar și cărțile primite la Cluj și rămase acasă, până li se găsește un loc potrivit.

Exact acum o săptămână am avut un dialog grozav cu liceenii doritori și cititori de literatură – din grupul Logos. În urmă cu 4 ani, invitată la un dialog cu liceenii de la Alecart, fusesem uimită de maturitatea și profunzimea liceenilor din acel grup de lectură. De data aceasta, la Filit, am avut șansa a două întâlniri cu liceenii: la colegiul Racoviță (alături de scriitorul Mircea Pricăjan, cu care m-am simțit excelent și în dialogul co-auctorial de pe scenă) și cu grupul Logos. Toate aceste întâlniri au fost minunate, dar cea mai intensă a fost cu profesoarele și liceenii din grupul Logos. Au fost întrebări de viață-moarte-dragoste care m-au tulburat și la care nădăjduiesc că am răs-

puns și eu la fel de tulburător. Mulțumiri tuturor, Serinellei Zara (moderatoarea întâlnirii) și colegelor sale dăscălițe, precum și liceenilor prezenți, care m-au copleșit cu întrebările lor puse direct pe cord, uneori.

* * *

Gao Xingjian e un domn cult și distins (l-am zărit și auzit la FILIT). Și e un povestaș, tehnic vorbind, sută la sută. Știe să scrie povestiri, lucrul acesta reiese din cărțulia recentă. Nu e o revelație, dar e un scriitor bun, care are darul povestirii, aproape ca un caligraf. Nu știu când o fi să i se traducă în românește romanul *Muntele suflatului*, care l-a făcut celebru (fiind un munte de erudiție), dar am răbdare.

Florin Chirculescu

Credeai că scapi, Vasile? Ai uitat c-avem un drum de făcut? Hai c-am mai găsit pe cineva care să ne însoțească, dar numai dacă-l lasă nevasta: e vorba de Dănuț Ungureanu. Hai, domne, să plănuim călătoria împrejurul Mării Negre! Nu de alta, dar vreau să vedem Bugeacul matale, apoi să ajungem la Cernomorsk și să pășim pe străzi, alături de Ostap Bender, după care să ajungem la *Medeea și copiii ei*, în Crimeea, după care să traversăm Strâmtoarea Kerci, simțind aroma îndepărtată a Donului Liniștit, iar apoi să coborâm la Gagra, să tragem cu ochiul la casa de vară a lui Stalin, și, în fine, să coborâm spre Colchida, ca să ne amintim de Lâna de Aur și de Vitteazul în Piele de Tigru. Îți dai seama c-o s-o luăm, mai departe, în Turcia, pe urmele lui Pamuk, și c-o să

ne întoarcem acasă, în Sciția Minor, pe la bulgarul ăla care a scris un roman despre bogomili, al cărui nume nu mi-l amintesc acum? Ei? Ce părere ai? O să mergem pe tărâmurile grecești, romane, bizantine, gotice, slave, khazare, otomane, românești și bulgărești – cum să ratăm chestia asta? În fond, o s-o luăm pe urmele lui Gheorghe Brătianu, știi, nu? Uite, te mai agăț cu ceva: poate scoatem o carte după călătorie, ca s-avem ce lansa la FILIT și numai la FILIT, peste doi ani, că tare mult mi-a plăcut acolo și tare mult mai vreau s-avem motiv să ne ducem la Iași!

Mmm? Ce zici, Vasile? 😊

#FILIT

Dan Coman

În ultima zi de Filit, o cafea cu extraordinarii elevi & profi de la Alecart.

Mulțumiri, Emil Munteanu!

Marian Coman

La ce te gândești? mă întreabă Fb. Știu exact la ce mă gândesc.

Mă gândesc la: mulțumesc, Iași, mulțumesc, FILIT.
#filit

* * *

Pe 5 octombrie, în cadrul FILIT Iași, am avut alături de Michael Haulică o fascinantă întâlnire cu elevii de la Liceul de Informatică „Grigore Moisil” Iași. Dezbaterile a fost moderată de Anamaria Ghiban și Daniela Zaharia, cadre didactice în liceul din Copou. A fost, pentru mine cel puțin, o întâlnire caldă, efer-

vescentă, plină de întrebări, de provocări, de căutări, un dialog viu cu o haită frumoasă de lupi tineri, sculptori. Cu Oameni care au visele aprinse. Anamaria a scris pe blogul ei despre întâlnirea asta și mă bucur că, după mesajele primite de la adolescenții din Iași, am citit și textul său, care-mi întregeste percepția asupra unui moment pe care nu-mi doresc să-l uit vreodată. Mulțumesc frumos, FILIT.

Jan Cornelius

Astăzi s-a terminat FILIT 2017 – A fost minunat! Ne întoarcem acasă, plini de energie pozitivă.

Azi la Filit la Palatul copiilor: Ioana Nicolaie în dialog cu copiii – Un dialog viu, dinamic, relaxat, plin de umor și inteligență – Moderator: Florin Bican. Și noi, adulții, plus copiii din noi ne-am amuzat de minune. Printre copiii adulți și aproape adulți în prima poză: Mircea Cărtărescu, subsemnatul, Bruno Mazzoni, Gabriel Cărtărescu, Steinar Lone, Ioana Nicolaie.

Scriitori în școli – FILIT 2017 Liceul „Vasile Alecsandri” – Întâlniri cu elevii – O aulă plină până la ultimul loc – elevi foarte buni, curioși și interesați de literatură, profesori angajați. O întâlnire cu folos pentru public și invitați (Jan Cornelius, Codrin Liviu Cuțitaru) – 5 octombrie, Iași

Filit, întâlniri în ziua a doua/ Traducători minunați, scriitori minunați, oameni și prieteni minunați.

Andrei Crăciun

Știu că nu pare de aici, da' eu de fapt sunt un om foarte singuratic, retras, timid, introvertit, discret, distant. Bine, poate chiar un pic mizantrop, un pic sociopat, recunosc. Am rare pusee de entuziasm, mai ales față de cărți. Filit mă entuziasmează mereu și aproape că îmi dă speranță. E o sărbătoare continuă. De acum, nostalgia.

#filit e o sărbătoare continuă, chiar dacă uneori se încheie un capitol. A se reveni.

Moldavii au harul povestirii. De când sunt la #filit mi s-au povestit următoarele:

– prin Copou bântuie un orb violonist, zdrăngăne vioara de ani de zile, zadarnic, căci nu se prinde nimic de el.

– a existat în oraș, pentru două săptămâni, un negustor de broaște țestoase: zece lei cea mare, cinci cea mică.

– un paznic de zi a intrat la o dezbatere FILIT și nu a mai ieșit.

– un cetățean a solicitat un tricou cu FILIT, motivând că vrea să se îmbrace ca oamenii deștepți.

– un bărbat chel trăiește cu convingerea că el a inspirat omulețul FILIT, chel și el.

O să fac eu un articol mare, frumos. Asta e așa, ca aperitiv.

Am ajuns la Iași, este superb, oamenii citesc (bravo, ieșeni!), am întâlnit tineri născuți în mileniul al III-lea, am făcut wow. Pe scurt: frați moldavi, vă

pun la dispoziție sfârșitul săptămânii mele.

#filit2017

Tudor Ganea

Sper să se inventeze cât mai repede o metodă de a călători superluminic prin hiperspațiul sărbătorii literaturii, pentru că numai așa Constanța s-ar putea apropia de nebuloasa culturală a Iașului. Da, m-am întors de la FILIT.

Michael Haulică

Nu pot (re)începe să scriu pe FB fără să zic ce am în gând acum (azi dimineață eram încă în Iași): FILIT nu e un festival, nu e o manifestare, nu e un eveniment. Este o stare de spirit, o viață din viața noastră, este un sentiment, dacă vreți. Și mi-am dat seama acum că numai dacă ești acolo poți înțelege exact despre ce e vorba. Nu o organizare mult peste ce știm noi în materie de organizare, nu o înșiruire de evenimente mult peste ce ne imaginăm că se poate întâmpla în literatura lumii într-un interval de 5 zile, nu un muzeu al literaturii cu diorame în mișcare, în care au fost prinși scriitori vii. 5 zile m-am simțit special, am simțit că a fi scriitor e o chestie foarte faină. Le mulțumesc lui Lucian, Florin, Georgiana, Petra, Iulian, Dan, elevilor de la Liceul de informatică și celor care au venit să mă vadă la Casa Fantasy pentru cinci zile minunate din viața mea. Și colegilor mei Marian, Dănuț, Florin, Alexandru care mi-au arătat încă o dată cât de norocos sunt că îi am ca prieteni și colegi,

mi-au arătat încă o dată că sunt unii dintre cei mai faini scriitori români în viață.

Alexandru Lamba

Am fost și eu la FILIT. Și a fost excelent.

* * *

În cadrul acțiunii „Scriitori printre liceeni”, organizată de FILIT, am fost la Pașcani, la Colegiul Național „Mihail Sadoveanu”, alături de Dănuț Ungureanu și Michael Haulică. Le mulțumesc doamnelor Anca Berenghia și Dimitriu Carmen pentru susținere, tuturor cadrelor didactice pentru primire și elevilor pentru întâlnirea spectaculoasă!

* * *

Printre mulți alții, alături de Marian Coman, Dănuț Ungureanu, Michael Haulică și Marian Irimia, ascultându-i pe Florin Chirculescu și Dan Doboș. Frumoasă discuție, frumos festival, acest FILIT.

Ioana Nicolaie

Lucian Dan Teodorovici este pentru mine Filitul. Dar și un prozator foarte bun. Dar și un om cald, extraordinar de cald. Florin Lăzărescu este pentru mine Filitul. Dar și un prozator grozav și un organizator cum nu mai e altul. Dan Lungu e și el Filitul. Dar și un prozator foarte bun. Voluntarii care ne-au dus prin oraș, care ne-au însoțit din zori și până noaptea târziu, care au avut grijă să ajungem cu bine la evenimente, sunt tot Filitul. Dar și publicul, atât de numeros, atât de curios tot Filit este. Și-apoi mai sunt jurnaliștii, și blogerii, și traducătorii, și scriitorii și un

întreg organism literar într-o permanentă reconfigurare, expresiv, puternic, dătător de speranță. M-am bucurat tare mult că proiectul acesta uimitor a mers mai departe. Și că s-a dovedit unul dintre cele mai bune festivaluri europene. Dacă nu cel mai bun. Le mulțumesc organizatorilor că s-au luptat pentru el și că nu l-au lăsat să moară când începuse să se întâmple asta. A meritat.

La Casa Copilăriei din Iași s-au petrecut tot felul de lucruri stranii: vreo opt copii prezenți aveau deja cărți publicate (Mircea Cărtărescu, Jan Cornelius, Bruno Mazzoni, Florin Irimia, Iulian Tănase, Ana Alfianu, Ioana Bradea și Florin Bican), alții au fost aproape siguri că o viespe de fum a ieșit din cartea cu Arik și a fost cât pe ce să umple sala (noroc că Florin Bican i-a venit de hac cu aspiratorul), iar micul erou țepos era cât pe ce să se amorezeze de o prințesă gigantică. Altfel, a fost vesel, cu o mulțime de povești de dus acasă. Sigur nu bănuiați că dacă vrei să scrii pentru copii trebuie să te lipești mai întâi cu spatele de tocul ușii, cât mai drept, ca să aibă loc în cele mai bune condiții scăderea, iar când ai ajuns la înălțimea unui copil poți trece, în fine, la treabă. (Mircea, descoperitorul de zmei, a explicat asta).

La FILIT e atâta lume bună, că o să regret tot anul că n-am reușit să stau de vorbă decât cu scriitorii prinși în aceleași evenimente cu mine. În poza asta însă mă simt între prieteni. E din fața cortului Filit, înainte de prânz, când îmi intrasem deja în rolul pentru Casa Copilăriei. Cu: Mircea Cărtărescu, Jan

Cornelius, Florin Bican, Gabriel și Steinar Lone și scriitoarea norvegiană Karl Braenne.

Niște filitieni.

„filitian” – cuvânt inventat de Adina Popescu; înseamnă cetățean temporar al Filit-ului. Cu: Florin Lăzărescu, Ioana Pârvulescu, Mircea Cărtărescu și Andrei Oișteanu.

Adina Popescu a scris într-o postare, referindu-se la cetățenii provizorii ai Filit-ului, cuvântul filitian. Mi-a plăcut așa de mult încât am scotocit prin aparat ca să dau până la urmă de poza mea de filitiană. (Cea de ferboniană s-a văzut mai ales la Casa Copilăriei).

Veronica D. Niculescu

Ultima seară în Iași, soare și frig. Ronțai dintr-un Toblerone, beau penultima cafea de aici și înșir: ce experiență fantastică e o rezidență de-o lună în țară, departe de casă, totuși aproape de casă. Departe de-ai tăi, și totuși printre ai tăi. Timpul dilatat, scrisul atât de fericit dimineața, cât încă nu mișcă nimeni în jur; căldura din primele săptămâni, răcoarea din ultimele; motanul blând din curtea noastră, motanul sălbatic din curtea vecină; izolarea perfectă, întâlnirile minunate.

Toate extremele s-au întâlnit aici, de la rece la cald, de la singurătatea deplină la zile de-o agitație și aglomerație incredibilă. După zile de post al tăcerii, lansarea din Cărturești, care m-a năucit ca o tornadă. Am semnat, din câte mi s-a spus, cam 120 de cărți. O premieră absolută pentru mine. Majoritatea pentru copii care citiseră deja povestea lui Isidor și aveau în-

trebări multe, multe. Copiii ăștia, îngrămădindu-se la autografe, strivindu-se veseli de măsuța unde mă micșorasem de tot, au făcut necesară intervenția gardianului librăriei – o premieră și pentru librărie, și pentru editură. Imaginea cea mai tulburătoare cu care plec de la Iași e a acestei mulțimi de pitici cu o carte deja citită în mână. O pun alături de-a cotului de stradă care coboară abrupt spre bojdeuca lui Creangă, dezvăluindu-ți deodată în față terase nesfârșite de lumină, înalte.

Închei amintind o întrebare amuzantă a unui copil, de pe la sfârșitul lansării: „Doamna, dumneavoastră aveți o pasăre acasă?” Am zis că n-am și am râs. Dar da, cred că toți avem o pasăre acasă și uneori, ca acum, ni se face un dor teribil de ea.

Mulțumesc mult, FILIT Iași, pentru rezidență. Festival cu vreme bună și bucurie!

În ajun de FILIT, și cred că nu doar acum, librăriile din Iași sunt foarte prietenoase cu cărțile noastre. În fiecare zi dau de câte ceva, ca nicăieri altundeva. Plimbarea de ieri: la Librăria Junimea, în vitrină, cele cinci cărți nominalizate la Premiul liceenilor, Cea mai îndrăgiță carte a anului 2016, care se va acorda în festival. Cum să nu te bucuri?

Acum cinci ani eram în Serbia, în prima mea rezidență literară. Scriam ultima parte din *Simfonia animalieră* stând la o masă sub un nuc și având la picioare un motan care mi-a adus în dar o viperă cu corn – un șoarece n-ar fi fost suficient, era un motan

foarte recunoscător cu mângâierile omului. Azi sunt la Iași, într-o rezidență FILIT, la Muzeul Național al Literaturii. Prima mea rezidență de o lună, pentru care mulțumesc tare mult. Cine nu visează să fugă în lume, doar el cu povestea ascunsă în sân?

Dora Pavel

Am plecat printre ultimii. Am avut tăria să privesc Casa FILIT decopertată, să asist la demolarea ei pe trei sferturi. Nu mai erau acolo cei din imagine (Eugen Pavel, Bogdan Crețu, Dora Pavel, Filip Florian), nu mai era nici Florin Lăzărescu, nici Lucian Dan Teodorovici. Am văzut invazia porumbeilor, atât de grăbiți să-și reia imperiul. Am șoptit, cu vorbele lui Cortázar: Și-pe-mine-mă-doare.

Cosmin Perța

Goodbye, Filit! Și mersi!

Adina Popescu

Cu voluntara „mea” de la FILIT, o fată ca o rază de soare, în clasa a XII-a, la Liceul „Al. I. Cuza”, cu care am discutat despre sistemul de învățământ de la noi și își propune să ajungă, la un moment dat, de ce nu?, chiar Ministrul Educației... la cât de profesionist s-a comportat la FILIT eu zic că de pe acum e mai bună decât ministrul actual.

În ultima zi la FILIT, Delia a stat cu mine până când a plecat microbuzul spre aeroport și mi-a făcut acest portret de filitiană 😊 Așadar, FILIT poate fi și

o țară fantastică, de poveste, în care toți scriitorii locuiesc împreună, din păcate pentru puțină vreme. Îi mulțumesc Deliei.

* * *

La FILIT, toți scriitorii și traducătorii au fost vedete.

* * *

Cam așa a fost astăzi la FILIT, la Palatul copiilor... Cei mai mulți dintre copii au fost „de la I A”, dar au fost și câțiva copii de a șaptea, copilul Iulian și copilul Lucian pe care îi suspectez că sunt în clasa pregătitoare. Plus, copilul Delia cu care deja am multe în comun 😊 Cu toții au știut de unde vin poveștile – din suflet, din minte, din vise și din imaginație. A fost cea mai senină zi a mea de la FILIT, deși afară ploua cu găleata.

Mircea Pricajan

Sunt în sevrăj după FILIT. Un festival atât de complex se transformă într-o experiență pe care n-o poți înțelege decât după mult timp.

Au fost, în primul rând, întâlnirile. Și nu doar cele cu scriitorii, ci mai ales cu cititorii. Fiindcă eu prin aceasta înțeleg că FILIT-ul este un festival mare. Mare, adică unic în România! Și, după spusele autorilor străini invitați, unic chiar și în cea mai mare parte din Europa. Jeff Lindsay, un fenomen inenarabil, vorbea despre unicitatea lui în lume!

A fost întâlnirea cu elevii Colegiului Național „Emil Racoviță”, la care am avut onoarea să particip alături de Ruxandra Cesereanu (mulțumim pentru nuci! 😊). Nu m-am simțit niciodată mai scriitor ca

în acele două ore. Jos pălăria pentru prezentarea doamnei profesoare Irina Nechifor! Jos pălăria în fața minunaților elevi de acolo; cu oameni ca ei, suntem pe mâinile cele mai bune.

Au fost apoi discuțiile cu organizatorii festivalului. Deși ne-am întâlnit doar pe fugă la un târg de carte din București, în 2009, de Florin Lăzărescu am simțit că mă leagă o vechisimă prietenie. Ajuns cu o zi mai târziu decât anunșasem, din cauza unor deja celebre probleme mecanice, m-am grăbit să mă cazez și să cobor la Casa FILIT. Florin era la post, la intrare, ca o gazdă perfectă, acolo unde oricine îl putea întâlni. Am intrat în vorbă din prima clipă, a fost leacul perfect pentru timiditatea de care sufăr. N-am mai avut apoi, pe tot parcursul festivalului, nicio rețineră să-i abordez pe ceilalți scriitori. Mulțumesc, Florin! Cu Lucian Dan Teodorovici apucasem atunci, în 2009, să schimb mai multe cuvinte, iar ulterior mai vorbisem fie la telefon, fie în scris. Ne-am revăzut la Muzeul Literaturii Române, și parcă doar în dimineața aceea ne-am fi văzut ultima oară. Tocmai se despărțise de Gao Xingjian, ceașca de cafea din care băuse laureatul Nobel încă era pe măsuta din biroul lui Lucian. Nu știu dacă și-a dat seama, dar cât am discutat noi, ochii mei se întorceau întruna la acest obiect. Lucian și Florin și-au făcut o echipă cu care ar putea ajunge și pe Lună, dacă asta și-ar propune. Cu regretul că-n vârtoarea evenimentelor nu le-am putut fi alături mai mult, le mulțumesc pentru primire Ameliei Gheorghiușă celei admirabil stăpâne pe situație și Georgianeii Leșu mereu zâmbitoare.

Voluntarii FILIT sunt deja de legendă. Îi găsești peste tot, ca niște globule... verzi care asigură buna funcționare a lucrurilor. Îi mulțumesc îndeosebi Dianei Elena, care a avut grijă să-mi fie ghid atunci când de un ghid aveam nevoie și care, cu discreție, s-a asigurat că am tot ce îmi trebuie ca să nu mă simt străin în Iași.

A fost apoi Adrian! Ne-am recunoscut ca jucând în același film încă de la Gaudeamusul trecut. Abia am așteptat să ne revedem acum. Am avut timp de o bere, două, apoi de încă una, mult prea mare ca s-o pot dovedi. 😊 Discuțiile noastre, datorită lui, au întotdeauna miez și niciodată nu se lasă fără zâmbete șugubețe. În plus de asta, Adrian mi-a fost ghid când am vizitat sediul Polirom.

Și așa am ajuns la altă echipă minunată, cea de la editura Polirom. Ema Stoleriu, pe care am surprins-o savurându-și iaurtul de prânz, Adrian, evident, colegii lor redactori, cu vrafuri de manuscrise pe mese, colegii de la tehnoredactare (la o țigară, în stradă, păreau relaxați, noile ediții Ishiguro erau deja pe țeavă!), „fetele de la PR”, Claudia, Ana-Maria și Any, furnicuțe ocupate până peste cap. Și, desigur, domnul Lupescu, cu care împărțisem deja un fum mai lung în prima seară FILIT, în fața teatrului. (Pe BAS îl trec la întâlnirile cu scriitori.)

Care întâlniri cu scriitori au fost... legiune. Îi enu-măr aici, fără teama de a uita pe cineva 😊: Tudor Ganea, Simona Antonescu, Kari Fredrikke Brønne, Mircea Cărtărescu, Ruxandra Cesereanu, Florin Chirculescu, Rita Chirian, Dan Coman, Marian

Coman, Teodora Coman, Andrei Crciun, Florin Irimia, Mugur Grosu, Michael Haulică, Alexandru Lamba, Ștefan Manasia, Vlad Moldovan, Ioan T. Morar, Andrei Oișteanu, Marius Oprea, Dora Pavel, Cosmin Perța, Katja Petrowskaja, Adina Popescu, BAS, Robert Șerban, Iulian Tănase, Tatiana Țîbuleac, Dănuț Ungureanu, Mihail Vakulovski, Paul Vinicius, Vlad Zografi. Îmi pare teribil de rău că n-am avut ocazia să le strâng măcar mâna celorlalți care lipsesc din listă – și sunt foarte mulți (mi-ar fi plăcut, de pildă, să mă cunosc personal cu Lavinia Bălulescu, cu Ioana Bradea, cu Emil Brumar, cu Jan Cornelius, cu Ana Săndulescu, cu Filip Florian, regret nespun că n-am prins discuția de la Casa FILIT cu Codrin Liviu Cuțitaru...). A intra în detalii ar presupune o jumătate de Facebook.

M-am bucurat la maximum să îi întâlnesc pe bloggeri Jovi și Constantin, să purtăm discuții noaptea târziu, când deja se lăsa frigul, la cocteilul organizat la Casa Pogor. Mi-a prins tare bine revederea cu Eli Bădică, m-a încântat să o cunosc pe Laura Câlțea, m-am reîntâlnit cu Ana Nicolau, întotdeauna o bucurie, l-am cunoscut în sfârșit pe al doilea Marian Coman :), din Sibiu, un tip excepțional. Am purtat discuții aplicate despre tradus cu Aleș Mustar (din Slovenia), l-am cunoscut pe Steiner Lone (din Norvegia), dar și pe Bruno Mazzoni (Italia). Regret, iarăși, că timpul a fost prea scurt pentru a cunoaște mai mulți traducători. Pe Antoaneta Olteanu am zărit-o în repetate rânduri, dar..

Alte întâlniri care m-au bucurat și pe care le așteptam: Dan Lungu, tatăl lui FILIT și al lui Filip :),

Bianca Cernat și Paul Cernat, Răzvan Chiruță, Marius Chivu, Adela Teodorovici, Carmen Silvia Musat, Cezar Paul-Bădescu, Bogdan Federeac, Cătălin Sava, Ciprian Măceșaru, Vlad Alui Gheorghe, Simona Sora, Alex Tocilescu, Radu Vancu, Matei Hutopila, Lia Faur, Șerban Axinte... Prea puține, mult prea puține.

Nu în ultimul rând trebuie să-i mulțumesc lui Călin Ciobotari, care a moderat foarte dinamic discuția la care am participat alături de Andrei Crăciun și Kari Fredrikke Brænne. Și care a avut observații foarte pertinente legate de *Calitatea luminii*. Un cititor atent la nuanțe (le luminii). 😊

Serile au fost un succes, întâlnirile de la licee au fost un succes, întâlnirile Clubului Logos au fost un succes, întâlnirile Alecart au fost un succes, întâlnirile de la Casa Copilăriei și cele de la Casa Fantasy au fost un succes, întâlnirile de la Casa Poeziei, la Dosoftei, au fost un succes. Întâlnirile particulare au fost, și ele, un mare succes. Vreme de 5 zile, Iașul însuși a fost un succes. O mână de oameni a făcut posibil imposibilul.

Sunt în sevrăj după FILIT. Acest pomelnic l-a adâncit. Sper să nu-mi treacă până la FILIT-ul viitor.

Duminica trecută răpăia ploaia pe Casa FILIT în timp ce noi vorbeam, deja nostalgici după acest suprapreal festival care se pregătea de final, despre familii, transformări, lumină, succes...

Alături de Kari Fredrikke Brænne din Norvegia (asistată de traducătoarea Sorana Lupu) și de Andrei

Crăciun de pe Aleea Zorilor. Ne-a moderat Călin Ciobotari, ambasador de Iași al Thaliei.

Aseară, Mihai era nițel supărat că drumul îmi ia mai mult decât am promis. I-a trecut repede. N-a trebuit decât să-i pun la gât ecusonul Filit.

Am facebookul plin de FILIT Iași, pe bună dreptate. Ultima noapte în orașul literaturii. Navighez și rememorez la cald și ronțai Pringles și sorb dintr-o Peroni. Un fel de farewell party solo, ca după cel mai tare Revelion ever. Măcar de n-ar intra pe geam scrâșnetul corturilor fiind culcate la pământ bucată cu bucată, în fața hotelului...

Am avut o întâlnire excelentă cu o sală plină ochi de elevi iscoditori. Am geanta plină de bilețele cu întrebări. Fără a le contabiliza și pe cele rostite la microfon. #filit2017

Immanuel Mifsud

And so we're wrapping it up. Thanks Filit, and Romania. Till some other time.

Robert Șerban

Să realizezi un festival de proporțiile FILIT la nivel occidental, în care publicul să fie beneficiarul unei oferte literare atât de variate și de consistente, iar el să răspundă printr-o prezență numeroasă și entuziastă la evenimentele pe care le-ai pregătit, este dovedă că există profesioniști ai culturii. Oameni care

își cheltuiesc energia și timpul pentru a pune literatura și pe... actorii ei în cea mai bună lumină. Mulțumiri lui Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu, Cătălin-Mihai Ștefan, celorlalți membri ai echipei lor, lui Dan Lungu, inițiatorul Filit, scriitorilor prezenți la Iași, cât și publicului care ne-a fost alături!

Mă întorc la Timișoara motivat să turăm motoarele și în 25 octombrie să pornim ediția a 6-a a Festivalului Internațional de Literatură.

Atât de mulți cunoscuți și necunoscuți mi-au spus că am moderat cum trebuie dialogul dintre Olga Tokarzuk și Mircea Cărtărescu, încât nu doar că am început să cred și eu, dar îl și pun aici. Eu consider că întâlnirea de la Teatrul Național din Iași, din cadrul FILIT, a ieșit foarte bine datorită celor doi minunați scriitori, care sunt și prieteni. Vizionare faină tuturor!

E maraton de poezie la Casa Filit din Iași.

Haideți să alergăm cu toții!

M-am simțit di granda alături de Rita, de Răzvan și prietenii care au fost alături la întâlnirea de la Casa Poeziei. Vă mulțumesc tuturor!

Dincolo de emoții (care, aflu, nu s-ar fi văzut defel), am avut o teribilă stare de bucurie interioră, de euforie, să fiu alături de extraordinarii Olga Tokarzuk și Mircea Cărtărescu pe scena Naționalului din Iași, în fața unui minunat public

care ne-a fost alături vreme de peste două ceasuri, care a pus întrebări și care a reacționat cu căldură la... povestea de pe scenă. Lumea scriitorilor este, neîndoielnic, cea mai frumoasă dintre cele de pe aici. Iar FILIT o confirmă cu asupra de măsură!

Iulian Tanase

Am acumulat multă bucurie și oboseală în cele cinci zile și șase nopți petrecute la Iași, la a cincea ediție a #FILIT. Festivalul ăsta are pur și simplu magie. Magia FILIT-ului vine în primul rând de la oamenii care îl fac. Această magie ar trebui protejată prin lege.

Mă simt privilegiat că am fost invitat de două ori la acest festival, anul ăsta ca autor de cărți pentru copii, însă pentru mine nu ar fi nici o problemă dacă la edițiile viitoare voi fi prezent la FILIT în calitate de șofer, fochist sau debarasator, bucuria va fi la fel de mare pentru că știu că, chiar și așa, voi putea sta la șuete cu Florin și Amelia, cu cei mai luminoși voluntari din lume și cu scriitori extraordinari cărora n-aș avea nici o problemă să le fiu șofer și partener de răs.

Duminică-seară, m-am intersectat la Teatrul Național din Iași cu o doamnă profesoară de română de la Liceul „Alexandru Ioan Cuza”, unde fusesem cu câteva zile în urmă împreună cu Adina Popescu. Doamna profesoară a scos un caiet din geantă și mi-a arătat câteva mesaje scrise de elevi în urma în-

tâlnirii noastre. Toate erau absolut adorabile, copiii chiar se bucuraseră să vadă că și scriitorii pot fi niște oameni normali, relaxați, veseli. Sala de sport a Liceului Cuza a fost arhiplină și, vreme de aproape două ore, hohotele de râs au plutit prin aer ca niște mingi de volei.

#FILIT

* * *

S-a întâmplat într-o seară la #FILIT să mă nimeresc la aceeași masă cu laureatul Nobel Gao Xingjian. Ajunsesem mai târziu la restaurant și mi-era foarte foame. M-am autoservit de la bufet cu diverse bunătăți, dar nu mai era pâine. Am revenit la masă și am vânat niște resturi de chifle de pe la colegii și prietenii lângă care găsisem un scaun liber. Domnul Gao Xingjian stătea într-un capăt al mesei și avea în față un coș plin cu pâine. M-am ridicat, m-am apropiat de el și de cele câteva persoane cu care stătea de vorbă. Ca laureat Nobel pentru literatură, când se apropie cineva la tine, te aștepți probabil să ți se ceară un autograf, să ți se aducă un scurt omagiu, chestii de genul ăsta. Eu, în schimb, i-am spus: „Excuse me, may I have some bread, please?“. Domnul laureat a fost amuzat de situație, m-a privit cu multă înțelegere, probabil că știa și el că literatura, la fel ca dragostea, trece prin stomac.

Tatiana Țibuleac

După FILIT nu mă pot apuca de nimic, umblu prin casă din cameră în cameră și îmi pare că sunt în cort.

Mă uit la poze, vorbesc cu lumea și vreau să scriu doar despre asta. Azi – despre Simina Filip – care a venit la FILIT din Africa. Cu Simina și alte două femei (Luci, Aurica) a început vara trecută cartea *Vara în care mama a avut ochii verzi*. O plimbare prin munți, la Brașov, o discuție cu altfel de cuvinte. Cu Simina venită la FILIT s-a închis cercul.

De la FILIT am adus cărți, dar mai ales oameni. Pe unii i-am rugat să semneze pagini, pe alții i-am ascultat vrăjită, fără a-i întrerupe timp de șase zile. Și i-aș mai fi ascultat. La Iași lumea a umplut săli neorganizat. La Iași copiii citesc și lipesc abțibilduri colorate pe paginile preferate, apoi vin cu ele la întâlniri cu scriitorii. Astfel școlile devin pentru niște ore curcubeie. La Iași a fost frig. Frigul a speriat basarabienii, care s-au temut să vină numeroși, așa cum fac când vor să-și cumpere haine ieftine de la mall. Poate la un Filit de vară, sau poate la un filit-de-vin. Dar cred că de vină e tramvaiul, dacă n-ai, ajungi mai greu. Mi-am pus mărțișor în vie, ca să mi se împlinescă toate dorințele. Am multe.

Mihail Vakulovski

La maratonul de poezie de azi de la FILIT Iași au fost peste 400 de oameni, sală plină (plus oamenii din picioare). E adevărat că au avut ce vedea/ asculta, selecție foarte bună, lecturi impresionante & diverse (am zis mult mai fain live (părere generală), dar nu vreau să repet, apoi, în scris aș părea paranoic, pe când de fapt mi-s haios și bun, chiar dacă și ironic). Următoarea lectură – duminică, la Casa Poeziei/ Casa

Dosoftei (unde voi citi ce-am cenzurat azi, că erau prea mulți copii în sală).

Paul Vinicius

Nu mi-a trecut încă FILIT-ul. Nici nu-mi va trece curând. Sper ca până la următorul popas, în Cluj, să mă mai adun de pe drum. Fiindcă știu de pe acum că și acolo va fi foarte fain. Și mulți prieteni dragi. Poate din cauza asta și resimțim fericirile ca fiind puține. Ele se acoperă una pe alta.

* * *

Fiindcă și eu sunt încă în sevrăj după FILIT – așa cum bine s-a exprimat Mircea Pricăjan într-o postare de acum aproximativ patru ore –, am să-mi respect năuceala și, la rubrica poemul zilei, am să postez un text/ o poveste/ o amintire pe care am lecturat-o la Iași în cadrul reprizei mele poetice.

Jan Willem Bos

Mulțumesc, FILIT. Mulțumesc, Iași. A fost minunat!
Thank you, FILIT. Thank you, Iași. It was great!

Laure Hinckel

On rit aux éclats, aussi, en écoutant de la poésie parodique, pendant le Marathon de poésie, sous la grande tente FILIT ! Sinon, on écoute pas mal de poésie narrative... Mais ce n'est que le début de cette nuit de la poésie.

* * *

Gao Xingjian sur la scène de FILIT : „J'ai traduit à l'époque la Cantatrice chauve de Ionesco mais j'ai trouvé aussi très intéressant Rhinocéros. Ionesco a

bien montré que dans une certaine ambiance tout le monde devient rhinocéros, tous nous cachons sous un masque, tous devenons des monstres et c'est ce que nous avons vécu pendant la Révolution culturelle.”

G. Dragoman (à gauche) écrivain roumano-hongrois d'expression hongroise sur la scène du FILIT: j'ai l'impression, à l'entendre et en entendant un de ses textes lus, qu'il devrait être largement plus connu en France...

* * *

Pendant la table ronde sur la promotion de la littérature (II) ces livres nous veillaient discrètement. Ils vont retrouver la bibliothèque de l'institut français de Iasi.

#FILIT

* * *

Pour une bonne soirée de FILIT, un peu d'écriture et de retour sur les richesses engrangées après une première journée de rencontres.

Je tague les 3 écrivains qui sont à l'origine de ce beau festival: Dan Lungu, Lucian Dan Teodorovici, Florin L-zărescu. Sans leur idée, leur travail, leur talent et leur obstination, le festival international de littérature et de traduction n'existerait pas. Vive cette 5ème édition!

Joanna Kornaś-Warwas

Voluntarii FILIT, mici eroi ai evenimentului. Cu Andreea Romina Solodchi adorabila mea voluntară cu originile poloneze.

Andreea Banciu

Știu o groază de evenimente literare cu adulți care sunt un snooze fest pe lângă ce pot face Adina Popescu și Iulian Tănase cu o gașcă de copii și o poveste cu pirați. A, și e și Delia (autoarea volumului *O zi din viața Deliei*) aici.

Dacă nu ați fost, nu ați văzut, live-ul meu s-a văzut/ auzit prost, intrați aici să vedeți întâlnirea cu omul-spectacol Jeff Lindsay. Omul a intrat pe scenă dansând. I rest my case.

Pun live pentru Nuruddin Farah, care le-a dat fatalitate. Autoironie și umor. Delicios.

Intru live pe Semne Bune dacă vreți să-l vedeți pe Gao Xingjian, laureat al premiului Nobel pentru literatură. Omul e fascinant.

Jonathan Coe este imaginea cărților sale: umor subtil, neostentativ, o abordare cerebrală și calmă a realităților geopolitice, savuros, englez și meticolos. FILIT Iași, mersi fain! Din facultate aștept momentul ăsta!

#semnebune #jonathancoeisgod

Eli Bădică

... prima dată când ți se întâmplă să nu-ți dea automatul cafea trebuie să fie în aeroport, ca să usture puțin. și prima dată când ești super devreme la drop off & all the rest trebuie să aibă avionul întârziere. e

în logica experiențelor mele. altfel, după o săptămână splendidă la FILIT Iași, plecarea e cel puțin dificilă.

... ultima seară #FILIT2017 te încarcă cu energie cât pentru o săptămână. Jeff Lindsay e un spectacol – credeam că știu la ce să mă aștept de ieri, de când i-am luat interviu și-am răs cum n-am mai răs vreodată într-un astfel de context, dar Lindsay e mereu surprinzător. iar Vlad Tăușance i le ridică bine tare la fileu.

... sunt tipul acela de om care despachetează, de obicei, cum ajunge acasă. de aproape 2 zile, însă, troler-ul stă în mijlocul living-ului, desfăcut puțin, iau doar ce îmi trebuie musai din el. cred că asta spune ceva despre cum a fost la #FILIT2017. fizic, sunt în București, mental sunt tot acolo, mai ales că tot vorbesc cu oamenii care au fost la Iași și scriu în continuare despre festival (n-o să termin foarte curând). e tare fain cum, și după 5 ani, I FILIT the same. #depedrum #filit #nostalgiedeFILIT #poveștidezicuzi

... împreună cu ai mei colegi de la „Suplimentul de cultură” (George, Radu, Adina, Andra, Catalin, Aryna), am pregătit numărul de sâmbătă al săptămânalului, direct de la FILIT Iași. am luat interviuri și am scris relatări, am alergat dintr-o parte într-alta, am scris noaptea, dimineața, printre picături. vineri seara, chiar la mijlocul #FILIT2017, pleca la tipar ediția #SpecialFILIT, care conține 12 pagini despre festival, iar sâmbătă dimineață se găsea deja la chioșcuri, împreună cu Ziarul de Iași. pentru că treaba noastră nu

se terminase încă (revenim cu alte relatări și interviuri și sâmbăta aceasta), iar eu mai aveam și alte interviuri și evenimente, nu am apucat să văd numărul în format tipărit. dar au apărut materialele online, așa că mă bucur de textele colegilor de aici, din București. ceea ce vă doresc și vouă. 😊

p.s.: în acest număr al Suplimentului, veți găsi un interviu pe care i l-am luat minunatei Tatiana Țîbuleac, pe care o admir mult (era cazul să zic și public), unul cu surprinzătoarea Katja Petrowskaja, care m-a îmbrățișat la finalul conversației noastre, emoționată și generoasă față de mine, și două relații: una de la „Casa Copilăriei”, unde Ana Alfianu (Aleph Aleph) și-a întâlnit fanii, și una de la „Scriitori în centru”, unde Dora Pavel a fost spectaculoasă, alături de autorii Emmanuel Régniez și Adriaan van Dis. lecturi plăcute!

nu stau dreaptă niciodată, așa că ar fi ideal să știu când se face o foto cu mine. 😊 dar na, ce voiam să zic e că tocmai am luat primul meu interviu unui laureat al Nobelului pentru Literatură. și, dacă îl citez pe Florin, care spune într-un interviu pentru Ziarul de Iași că „s-au acordat în istorie doar 109 asemenea premii și, dintre cei peste șapte miliarde locuitori actuali ai planetei, există astăzi doar 14 scriitori în viață care îl dețin”, cred că nu exagerez dacă zic că merită să sărbătoresc evenimentul cu pricina.

#whyIloveFILIT #FILIT2017 #lovewhatyoudo #zileleunuiFreelancer

după câteva peripeții prin aeroport, am ajuns, în sfârșit. FILIT e un acasă (da, am mai multe) tare drag mie.

and so it begins!

#FILIT2017 #cubiroulhaihui #micilemarilebucurii #lovewhatyoudo

Angela Brașoveanu

Viitorul pe care îl trăim acum e mai frumos decât viitorul pe care îl vom trăi. Citat din clasicii Filitului.

Kamila Buchalska

Wszystkim w Polsce, którzy uważają, że pracują jako krytycy literaccy, polecam wypad do Jassów na FILIT Iași: można tu usłyszeć o autorach, których czyta cała Europa, a o których nadal myślicie, że nie są „hot enough”. A najlepsze jest zdanie, które usłyszałam od swojej pilotki (Tanita <3): „Jeśli pół Europy czyta Cartarescu, to myślę sobie, że zdecydowanie powinnam też go przeczytać”. I z tym Was zostawiam, drodzy, a sama idę się inspirować. Aha, i wieczorem idę posłuchać rozmowy Cartarescu z Tokarczuk. Skoro znacie Tokarczuk, to jego powinniście znać tym bardziej 😊

Adieu!

Karin Budrugeac

Pe lângă celelalte defecte, mama era mereu strălucitor de albă, de parcă înainte de somn își jupuia pielea și o ținea toată noaptea înmuiată într-o cadă

cu smântână. Pielea ei nu avea niciun rid și nicio aluniță. Nu avea miros, păr sau alte urme de normalitate. Uneori mă întrebam dacă nu este doar o bucată de aluat însuflețit. – *Vara în care mama a avut ochii verzi*, de Tatiana Țîbuleac

Ăsta e un fragment din cea mai frumoasă carte a ultimilor ani, pe care am descoperit-o și citit-o dintr-o suflare la FILIT Iași.

Laura Câlțea

puțin obosite, dar în continuare entuziasmate pentru ultima seară la FILIT Iași cu Jeff Lindsay și Vlad Tăușance ★ ★ ★

#literature #festival #iasi #filit2017 #friendship #books #cititoaredecursalunga

Ultima îmbarcată, niciodată nu m-am bucurat așa de mult să văd lumea de sus 😊

FILIT Iași

#iasi #filit2017 #sunnyday #thebestisyettocome #cititoaredecursalunga

Paul Cernat

Încă în București, pentru foarte puține ore. Azi voi descinde însă la Iași, la FILIT, unde vom fi cam ocupați zilele următoare. Festivalul e, deja, un reper pe harta festivalurilor literare europene și se upgradează de la an la an – abia aștept să văd „pe teren” ce și cum. Fb-ul va fi deci abandonat până duminică. Dar... i'll be back!

Înapoi în București după patru zile excelente petrecute la FILIT 2017, într-un Iași despre care un scriitor timișorean spunea (și avea dreptate!) că a fost, pe durata festivalului, adevărata capitală culturală europeană. Chiar dacă nobelizata Svetlana Alexievici și Andrzej Stasiuk au lipsit (prima – motivat, al doilea – nu, SV anunțând că va fi sigur prezentă la anul, când se anunță chestii foarte, foarte tari), participarea scriitorilor și traducătorilor străini a fost un record, se pare, în spațiul sud-est european actual. Și de data asta, „furnicuțele” FILIT au fost peste tot, elevii din licee au fost, ca de obicei, la înălțime, condițiile – parcă mai bune chiar decât dățile trecute, iar interactivitatea fără frontiere a fost la ea acasă (cu aer relaxat de literatură mondială). Păcat că nu ne-am putut clona, ca să fim prezenți la manifestările simultane. Felicitări organizatorilor – Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu, ale căror isprăvi manageriale au rebranduit Iașii la un nivel la care mai nimeni nu mai spera, înainte de 2000.

Un festival first class, fără festivism. Deja aștept ediția următoare.

Andreea Chebac

Am plecat cu multe amintiri de la #FILIT2017, dar printre cele mai dragi este discuția cu scriitorul Adrian van Dis.

Mulțumesc @Jovi pentru foto 😊

Georgiana Ciofoaia

O complicitate frumoasă, încrustată în zâmbetele oamenilor care poartă ecusoane verzi ori aleargă cu brațele pline de cărți.

Interviuri cu scriitori, conferințe care se cer ascultate, oameni flămânzi de povești.

Bravo, @filitiasi Fug!

Denisa Comănescu

Lisei Strømme i-au plăcut întâlnirile cu publicul ieșean la FILIT. Romanul ei, *Fata cu fragi*, s-a vândut foarte bine, multe eleve – dar și mulți elevi de liceu i-au cumpărat cartea și s-au înghesuit la autografe.

Luminița Corneanu

Parcă mai mult ca în oricare an, ieșenii și-au onorat FILIT-ul. Au fost săli pline peste tot, ziua, seara, noaptea.

Probabil au simțit acum mai acut decât la primele ediții cât de valoros e, după ce era cât pe ce să-l piardă.

După plecarea lui Dan Lungu la București, m-am temut că FILIT va deveni o amintire. Prea des am văzut în România că poveștile de succes durează cât un mandat de director, de președinte, de manager. Mă bucur enorm că festivalul ieșean a depășit cu succes și acest hop, iar echipa care l-a creat de la bun început a continuat sub bagheta unui membru al ei, fostul director de programe al FILIT, acum manager al Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, Lucian Dan Teodorovici.

FILIT-ul de anul acesta a avut iar vibe-ul primelor două ediții, a umplut Iașul de freamătul întâlnirilor cu scriitorii, ne-a umplut noi, participanții, de uimirea că atâția oameni se adună într-un loc pentru literatură, pentru cărți, în lumea noastră tot mai șubrezită de antimodele și de nonvalori.

Felicitări, dragii mei, vouă, tuturor membrilor echipei FILIT, și vouă, voluntarilor atât de tineri și de îndrăgostiți de literatură, care ne dați speranță că lucrurile până la urmă vor merge spre bine.

Cu voia voastră, un gând aparte îi adresez lui Lucian Dan Teodorovici: Reverență, dragă Lucian, pentru efortul făcut de tine ca să iasă așa de bine ediția din acest an.

Vă îmbrățișez pe toți. Să ne revedem sănătoși, bucurători ca în zilele care au trecut, la multe, multe ediții FILIT!

* * *

Între toate astea, neașteptat, neverosimil, se întâmplă minuni și atunci, de exemplu, la un maraton de poezie care începe la ora 10 seara se umple sala de vreo 250 de locuri și se mai stă și în picioare.

În prima fotografie, poeta Mariana Codruț. Modează Radu Vancu și Cezar Paul-Bădescu.

Și seara de abia începe. La FILIT, la Iași.

Bogdan Crețu

Duminică după-amiaza. Plouă mecanic de dimineață. Frig. Umezeală parșivă. Vremea perfectă pentru stat în casă și picotit. Numai la Iași mult peste 100 de oameni au venit, stau înfășurați în paltoane &

impermeabile, în cortul FILIT, ca să ne asculte pe noi. Ceea ce e admirabil.

* * *

A fost o bucurie să provoc ieri trei scriitori buni și atât de diferiți între ei: Simona Antonescu, Codrin Liviu Cuțitaru, Florin Chirculescu (urmas direct al lui Sebastian A. Corn).

Diana Cuzic

FILIT la final, sau în loc de concluzii:

FILIT-ul a fost cel mai bun lucru care i s-a întâmplat orașului Iași de multă, multă vreme. A pus orașul nu doar pe harta evenimentelor culturale ci și pe harta turistică. Pentru că toți cei cu care am avut ocazia să vorbesc au vorbit despre mâncarea bună, cafeaua ieftină și cu gust, dar și despre vinurile care merită a fi mai bine cunoscute. Muzeele și-au găsit și ele locul în inima vizitatorilor; clădirile orașului au atras atenția – atât cele istorice bine întreținute, dar, din păcate, și cele doar acoperite și lăsate să moară. Au fost câteva zile efervescente care au născut noi speranțe, au arătat că se poate, că poți face din literatură un punct de întâlnire al spiritelor înrudite. Iașul a redevenit, astfel, pentru câteva zile capitala culturală nu doar a României ci a întregii lumi. Și nu exagerez deloc susținând acest lucru.

<http://agenda.liternet.ro/.../FILIT-Iasi-2017-in-loc-de-concl...>

P:S.: am înțeles că cei care au organizat festivalul au început deja să fie înjurați... îi invit pe cei care înjură să organizeze ei ceva și mai și...

Jovi Ene

Nu pot încheia relatările zilei de la FILIT Iași (vor mai urma articole zilele următoare, interviuri, dezvăluiri șocante 😊) fără câteva mulțumiri celor de acolo, pentru felul în care au organizat un eveniment extraordinar sau felul în care m-au întâmpinat în zilele de la Iași. Plecăciuni și îmbrățișări prietenilor mei care au gândit totul și au organizat un eveniment fără greșeli detectabile, Lucian Dan Teodorovici și Florin Lăzărescu!

Mulțumiri fetelor care nu mai dorm de ceva zile, punând la punct toate detaliile și ajutând cu zâmbetul pe buze pe oricine, și și-au promis înghețată și un mix de McDonalds și KFC: Amelia, Georgiana, Ami, Mădălina și Rømina! Somn ușor zilele următoare!

Nu pot uita aici prietenii reconfirmați sau câștigați, din lumea scriitorilor sau a bloggerilor: Robert Șerban (ce-am râs, nu?), Mircea Pricăjan, Ioan T. Morar, Andreea Chebac, Dana Mischie, Andra Petrariu, Luminița Corneanu.

Mulțumesc celor două doamne fermecătoare cu care am călătorit prin istoria religioasă ieșeană și cu care am vorbit despre cărțile lor: Tatiana și Katja (thanks, Katja!).

Un salut plin de recunoștință pentru prietenii mei de pe Facebook, care au devenit prieteni și în viața reală, cunoscându-i acum la față, și cu care am împărțit cu plăcere câteva pahare de bere. Adică pentru Cristina, Ema și Sebastian!

Și mulțumesc mult pentru prietenie, Costi (Constantin Piște)!

See you next year #filit, a fost o ediție de povestit nepoților!

(sigur am uitat pe cineva 😊)

Încă un lucru fain post-FILIT:

Toți scriitorii prezenți (poate și cei absenți) se gândesc să scrie o carte faină, ca să fie chemați (și) anul viitor!

FILIT Iași a fost atât de frumos, încât n-am citit niciun rând din vreo carte în cele 4 zile cât am fost acolo...

Ce frumos a fost la #filit! ★

Dacă aș fi lucrat la Click sau Cancan, aș scrie așa: ȘOC! INTRĂ AICI să vezi ce a declarat Cărtărescu la adresa juriului Nobel!

Așa că vă spun că ziua a doua de la FILIT Iași s-a desfășurat sub semnul Premiului Nobel pentru Literatură: un fost câștigător – Gao Xingjian – a susținut o conferință de presă, s-a anunțat noul câștigător la ora 14 – Kazuo Ishiguro, iar seara, pe scenă, au fost prezenți, să sperăm, doi viitori câștigători – Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk.

În plus, i-am văzut pe Katja Petrowskaja, Marius Oprea, Lisa Strømme, Paul Cernat, Robert Șerban.

Adela Greceanu

În seara asta, la 18.30, mă întâlnesc cu Dan Coman, să vorbim despre cartea lui cu care a venit la FILIT

2017. *Insectarul Coman* se numește, a apărut la Editura Charmides și e minunată. Ce-o să vorbim o să puteți auzi la www.radoromaniacultural.ro Dar cartea nu o vom putea povesti, e musai s-o citiți. Las aici doar câteva versuri: „Am făcut față Bistriței, căldurii și somnului de prânz/ dar n-am putut rezista propriei minți,/ animalului fără blană educat în zadar”.

Am băut o cafea la FILIT 2017 cu unul dintre poeții mei preferați. Tocmai îi apăruse cartea *Insectarul Coman* și tocmai vorbisem despre ea la Radio România Cultural. E un fluture cât un câine care străbate poemele astea, un fluture-labrador care înspăimântă și fascinează. Așa, ca poezia uneori.

(c.) Matei Martin

Alex Tocilescu a venit, poate să înceapă emisiunea. De la 12.00 la www.radoromaniacultural.ro despre FILIT 2017. Cu Matei Martin și ceilalți invitați ai săi: Tatiana Țîbuleac, Cezar Paul-Bădescu, Gao Xingjian, Lucian Dan Teodorovici. În direct de la Iași.

Cristina Hermeziu

Dacă ar exista un seismograf care să măsoare cantitatea de energie și de stres necesară aducerii împreună a peste 300 de invitați sau imensa diplomație obligatorie în fața orgoliilor atâtor creatori, cred că echipa Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, organizator principal al FILIT, ar bate toate recordurile. M-am întrebat ce-i motivează pe Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu, Moni Salvan, Amelia Gheorghiuță, Georgiana Leșu. Foarte probabil

astfel de întrebări – mai frumoase decât orice răspuns – precum cea venită de la o tânără din public pentru scriitorul FILIT de pe scenă: „Care e legătura între literatură și fericire?”.

Întâlniri #FILIT A fost o plăcere să o întâlnesc și să o ascult, la mai multe mese rotunde, pe Carmen Silvia Mușat și a fost o bucurie imensă cadoul făcut: „Observator Cultural” a preluat în ultimul număr articolul despre Norman Manea la Paris, publicat în Actualitate, pe care l-a tradus excelent din franceză Adina Dinițoiu. Mulțumesc! #bucuriidefestival

Nu l-am văzut pe Jeff Lindsay la #FILIT Iași, s-a auzit până la Paris că ar fi fost fabulos. Depun mărturie însă că la Casa Dosoftei a început să cadă grafică de pe pereți în timp ce s-a citit (întruna) poezie.

#cerămâne #emoțiiFILIT

#FILIT Ce e „acasă”? „Acasă e oriunde nu am voie să intru. Acolo e paradisul” a răspuns Nuruddin Farah, scriitor de limbă engleză interzis, condamnat la inexistență în țara sa natală, Somalia. Excelentă întâlnire moderată cu mână sigură de Bogdan Crețu la care au participat aseară, alături de autorul african, scriitorii Ioan T. Morar, stabilit în Franța și Dana Grigorcea Monioudis, stabilită în Elveția.

#acasă

#FILIT Mariana Codruț, fragilă și puternică, între Cezar Paul-Bădescu și Radu Vancu. Spre miezul nopții, la Maratonul de poezie sunt cam 300 de spec-

tatori în inima Iașului. 20 dintre ei sunt liceeni de peste Prut. Se vor întoarce în zori la Chișinău, după o noapte de poezie. Mai fragil și mai puternic decât atât nu se poate.

#jaime

#FILIT am ales fotografia asta de fetru moale și senzual ca să vedeți cum e să te cufunzi în anonimatul splendid al sălii Teatrului Național din Iași, între alte câteva sute de oameni fericiți să-i asculte pe scriitorii Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk într-o complicitate luminoasă dirijată de Robert Șerban, Mircea ca un copil încântat povestind despre cailor care pășteau pe acoperișul de iarbă al unor turnuri din America, Olga gesticulând cu toată ființa, „uneori îmi ajunge să fiu om, aș vrea să fiu și altceva”, și între ei pelerinajul voluntarilor FILIT cu fițuicile de întrebări venite din sală, „dacă ar fi să trăiești într-un poem care ar fi acela și de ce”.

#IcanFILIT

Ramona Iacobuțe

Nu e puțin lucru să spună Jeff Lindsay, un scriitor celebru în toată lumea și destul de umblat pe la festivaluri de gen, „este cel mai bun festival la care am participat”. E bine ca Iașul să nu uite asta și să îl îngrijească ca pe un copil mult dorit!

Matei Martin

Bilanț (intermediar) FILIT. Duminică la ora 12 fix, la Revista Literară Radio vorbim despre aceste întâlniri memorabile între scriitori și cititori. Avem inter-

viuri cu scriitorul (nobelizat) Gao Xingjiang și cu revelația sezonului literar de la noi, Tatiana Țibuleac. M-am întâlnit cu @Ulrich Schreiber, directorul Festivalului de Literatură de la Berlin. Reportaj de la Noaptea poeziei, checkd. Vine și Alex Tocilescu să vorbească live despre cărți (și despre jiiPISICI!!!). Iar Lucian Dan Teodorovici o să facă un fel de „making of” al festivalului. Plus alte surprize. Ideea e că dacă n-ați fost la FILIT anul acesta, puteți să ascultați emisiunea și să ziceți că ați fost. La Radio România Cultural.

* * *

Full house la Noaptea poeziei. La FILIT Iași. Cine spune că literatura n-are viitor?

Alexandra Nistoroiu

Acum că am luat un pic de distanță, pot să scriu și eu trei vorbe despre FILIT, fără patetism.

1. Încep prin a spune că am fost la FILIT ca outsider. Sunt jurnalist cultural, dar majoritatea textelor mele au fost despre muzică, film și teatru. Și pe arte vizuale am intrat mult mai mult decât în zona literaturii. Motivele-s simple, la carte avea cine să scrie 😊 Dar mă bucur mult că am ajuns la FILIT Iași. Și mi-a stat bine statutul de outsider. Îs tare recunoscătoare pentru întâlnirea cu Jonathan Coe (interview luat pentru Arte și Meserii), pentru că am cunoscut niște oameni cu povești fabuloase, pentru că am râs foarte mult toată săptămâna petrecută la Iași, dar și pentru că m-am întors cu o listă de recomandări de carte, film de artă, film documentar, și, să zic până la capăt, bere.

2. Tot respectul pentru munca organizatorilor. Nu-i deloc puțin lucru să gestionezi atât de bine un festival de amploarea pe care a căpătat-o festivalul ăsta și cu atât mai puțin într-o mână de oameni. Bravo, Florin Lăzărescu, bravo și mulțumesc mult pentru invitație, Amelia Gheorghită, Lucian Dan Teodorovici, Dan Lungu.

3. Am intrat într-un magazinaș cu ecusonul FILIT la gât și casiera m-a întrebat „Până la cât mai sunt cărți în seara asta?”. Cred că și despre asta e vorba.

4. E o diferență mare între ce înseamnă în limba română „vedetă” și „cult” și ce înseamnă la americani și britanici „vedetă” și „cult”.

5. Laureatul Nobel ca laureatul Nobel, dar la Cărtărescu se înghesuie lumea cum îmi închipui că se înghesuie britanicii să vadă copiii casei regale. Eu recunosc, încă mă întreb dacă toți oamenii care îi cer autografe îl și citesc. Dar de mică am fost o scorpie.

6. Răutăți mai usturătoare decât alea pe care și le pot trânti scriitorii/ filologii unii altora – pe scenă sau în culise – nu cred că o să găsesc altundeva. Poate fi și adorabil (uneori), poate fi și tare obositor alteori. De cele mai multe ori e disimulat.

7. O traducătoare emoționată în ultima seară FILIT, care a avut sarcina să îi traducă poantele lui Jeff Lindsay în timp real, a avut the balls să îl întrerupă pe om ca să-și spună oful sălii. A avut mai mult tupeu în secundele alea decât toate milioanele de oameni neasumați care umblă și la festivaluri, ca pe facebook, încercând să alinieze like-uri.

8. FILIT a însemnat și zeci de voluntari, mulți

copii de liceu, sunt adorabili și fără munca lor nu știu dacă ieșea așa de bine. Și cred că e multă educație în asta.

9. N-am să prind probabil ziua în care discursurile autorităților din deschiderea festivalului să nu mai fie sforăitoare și seci. Pe de altă parte, povestea FILIT arată că, dincolo de poantele pe care le învățăm pe-aici când se deschide vreo sesiune de finanțare pentru centenar, să zicem, se pot face lucruri foarte mișto cu granturi de la stat. Totul e să ajungă baniiăștia la o echipă care chiar vrea să miște lucrurile. Și care e dispusă să o facă trecând peste obstacolele puse în drum.

10. Trăim, din păcate, într-o lume în care cei mai citiți dintre noi (pun intended) fac în continuare confuzie între cuvinte ca „blogger”, „jurnalist” și „PR-ist”. Chiar și unii dintre cei care sunt încadrabili la una sau mai multe din categoriile astea fac confuzia asta și e păcătoasă rău.

11. Aș introduce ca obligatorii cursuri de dezbate/dezbatere încă din gimnaziu. Ne lipsește exercițiul ăsta. Nu îl urmărim pe interlocutor cum ar trebui, nu mai știm să ascultăm, e prea puțin fir logic și prea multă madlenă în discursurile noastre susținute în fața unui public. Și treaba asta se vede cel mai bine când ascuți vorbind invitații străini sau pe românii care au fost multă vreme plecați din țară.

12. Cineva a avut inspirata idee să îl pună pe Vlad Tăușance moderator la seara cu Jeff Lindsay, autorul lui Dexter. Sunt greu de ghicit potrivirile astea, dar e oricum foarte important să intuiești ce chimie vor

avea împreună oamenii pe care îi așezi împreună pe o scenă.

13. Iașul are ceva, încă nu știu ce, să fiu sinceră, care face timpul să curgă altfel. Știu că sună patetic, dar am mai avut senzația asta și altădată, că în același timp se dilată și se contractă timpul când merg la Iași. O să găesc eu explicația cândva.

14. Nu știu ce naiba e în cafeaua aia de la Teo's Cafe, dar am devenit dependentă de la primul latte. Mi-am luat și pe drumul spre aeroport. A ajutat și că îmi plăcea muzica de-acolo, nu neg. Dar chiar e ceva în cafeaua aia.

* * *

Jeff Lindsay, care l-a facut pe Dexter, și Vlad Tăușance, pe care îl bănuie că poate vorbi cu oricine despre orice, au fost absolut fabuloși în seara asta la FILIT.

Bravo de două ori lui Vlad, că a înțeles că munca lui în seara asta era despre interlocutor și a știut să dea spațiu. Lindsay ne-a făcut pe toți să leșinăm de răs. Magie la FILIT Iași. ★

* * *

My notes from an evening with Jonathan Coe, #SerileFILIT. The exclusive interview (that I did the next day) will however only be available in the print issue of Revista Arte și Meserii (November 2017).

Cezar Paul-Bădescu

Într-o țară în care incultura și mârlnăia sunt la putere,

Într-o țară în care o mână de șmecheri profită de prostia celor mai mulți,

într-o țară în care persistă întinse teritorii ale lipsei de civilizație,

într-o țară în care se citește cel mai puțin din Europa

(lucru care explică în mare parte cele spuse mai-nainte),

niște oameni se încăpățânează să nu se dea bătuți.

Și organizează acest extraordinar festival, FILIT Iași, care aduce publicul către literatură.

Un lucru de pe urma căruia nu numai literatura are de câștigat.

Pentru asta, Lucian Dan Teodorovici, Florin Lăzărescu și echipa lor merită din plin aplauzele noastre. (La fel Dan Lungu, cel care a condus organizarea edițiilor trecute.)

* * *

Vești bune: poezia are public numeros. La FILIT, la Noaptea albă a poeziei.

(În imagine, Ruxandra Cesereanu citind poezie.)

Later edit: în sală au fost în jur de 400 de oameni.

* * *

Azi am luat prânzul cu Jonathan Coe, ocazie cu care am descoperit și ce om fain este. Sincer, deschis, modest, afabil.

Astfel de întâlniri minunate – numai la FILIT Iași se pot întâmpla!

* * *

Iașul și corturile FILIT (festival care începe azi).

Știu că atmosfera ploioasă din această dimineață e doar o iluzie. În realitate, Iașul e un oraș foarte cald.

Ioana Pelehatăi

Cuvintele au memoria lor; resemantizările sunt dificile.

(În context: Istoricul Adrian Cioflâncă, despre proprietatea termenului de „pogrom” în cazul masacrării evreilor la Iași. Decontextualizat: frântura mea de FILIT de azi, care o să mă urmărească zile întregi.)

Constantin Piștea

La revedere, FILIT! Mulțumesc tuturor celor care fac posibil un astfel de festival! M-am simțit ca în rai în cele 5 zile, în care am fost răsfățat și m-am tot întrebat ce am făcut că să merit tratamentul special de care au parte invitații și participanții la FILIT. Acum nu mă mai întreb, dar vreau să mă întorc.

#filit

* * *

Aseară am cunoscut un scriitor deosebit, Jonathan Coe. Merită citit, merită căutat.

#filit

* * *

Cam așa e în raiul scriitorilor: aștepți să-i ascuți pe Mircea Cărtărescu și Olga Tokarczuk și te trezești repartizat în lojă cu Tudor Ganea și... Jonathan Coe. Destinul există și uneori zici că e photoșopat.

#filit

#FILIT

Alina Purcaru

Avionul nu vrea și nu vrea să plece de la Iași, cărțile care abia aici s-au deschis acum încep călătoria. Florin Lăzărescu are dreptate, efectul FILIT există!

Așa se vede din culise ultima seară #Filit2017 cu Jeff Lindsay & Vlad Tăușance, darkly & dreaming & and a lot of fun ca de final! ★★ ★

Cătălin Sava

Pe banca asta de la Moldova, fotografiată de Florin Lăzărescu pe 3 octombrie, am văzut ieri, târziu în noapte, doi tineri strâns îmbrățișați. N-am putut să-i pozez că eram la volan, da' a fost cel mai frumos rămas bun de la #Filit2017, festivalul ăla despre care Jeff Lindsay a zis că e cel mai mișto festival de literatură din lume, iar prietena mea Teodora Coman că nu mai vrea o țară ca afară, ci una ca la Filit Iași!

După o lună fără facebook, mail & telefon am slăbit 7 (șapte!) kilograme! Cine nu crede mă poate vedea la FILIT de miercuri înainte. O să mai fie pe acolo și niște scriitori-spectacol, pe puțin câteva zeci bune.

Mă gândesc că dacă nu intram pe twitter de vreo 3-4 ori scoteam sigur vreo 10! Dar na, asta e! 😊

#filit

mulțumesc, Filit!

Simona Sora

Cei trei scriitori pe care-i iubesc cel mai mult și mai mult (adică i-am citit din doască-n doască, în toate limbile la care am acces) sunt Mircea Cărtărescu, Olga Toczarzuk și Roberto Bolaño. Primii doi au fost în seara asta la FILIT și au vorbit (stimulați de Robert Șerban) despre literatură (de camuflaj și de avertizare), despre politică, discriminare și noua revoluție digitală care împarte apele. Dacă ar fi venit și Ignacio Echevarría (duelistul din *Detectivii sălbatici*) n-ar mai fi contat nici măcar cine a luat (din fericire) Nobelul.

Monica Stoica

Aici e reportajul meu de la FILIT Iași, unde a fost de vis:

FILIT 2017, la Iasi, e tradiție. Este Festival de Literatură. Cu trenul am pornit, deci, să iscodesc scriitori și să stau la hotel deluxe în miezul Iașului boem. Încep cu poze de porumbei într-o Gară de Nord ruginită. Continui cu ascultat conferințe: de la Gao de Nobel la Cărtărescu de vis. Și interviuri. Tocilescu? Pisici și porno. Hutozilă? Poezie și păscut vaci. Oișteanu? Drog și sexualitate. Lăzărescu? Despre viața care dă literatură. Antoanela? Despre Copou ca relaxare. Și FILIT a avut și cântec: Ruxandra și Ioana au cântat de alint, de nostalgie, de dragoste. CLICK și trăiește reportajul.

Alex Tocilescu

Așa se termină Filit 2017. Jeff Lindsay, tipul care a scris Dexter, a zis aseară că e cel mai mișto festival

de literatură din lume – și a văzut destule festivaluri la viața lui. Io zic numa' că n-am mai plecat de mult cu atâta părere de rău de undeva și că o să-mi fie dor de foarte mulți oameni. Mersi pentru găzduire, ne vedem cel târziu la anul (sau de revelion).

* * *

De pe la 10:30 o să fiu la matinalul de la Guerrilla, unde Iulian Tănase m-a invitat cică ca să vorbim despre cultură, da' de fapt ca să ne plângem de milă că s-a terminat FILIT și acum nu știm ce să facem cu viețile noastre.

* * *

Io cam în 15 minute sunt în direct la Radio România Cultural, unde voi vorbi deosebit de frumos despre Filit, pentru că e cel mai mișto festival de literatură din România. Până atunci, rămâneți alături de noi cu DJ Project și Elena!

* * *

Cam atâția oameni se adună la Filit atunci când evenimentul se numește „Sexualitate și narcotice în cultura română” și vorbitorul este Andrei Oișteanu. Dacă s-ar fi numit „Sexualitate, narcotice și pisici”, s-ar fi prăbușit clădirea sub greutatea spectatorilor.

#filit #basemaicitește

Vlad Tăușance

Până reușesc să-mi câștig locul pe scena FILIT Iași ca scriitor, mă simt onorat să particip ca moderator al unei discuții cu Jeff Lindsay, tatăl lui Dexter și un adevărat om-poveste. Ne vedem la Iași, la festivalul care-și merită majusculele pe deplin.

Tot programul aici: <http://www.filit-iasi.ro/program-filit-2017/>

Radu Vancu

Am spus-o la fiecare ediție: nu există un al doilea festival ca FILIT în Europa. (Doar cel de la Rotterdam îi poate sta alături – însă acela are un buget de multe milioane de euro & e doar de poezie.)

Iar acum, într-un tren suprapopulat ca toată istoria lumii, merg spre București – unde sper să fiu lăsat să spun măcar două cuvinte despre cartea asta formidabilă a unui poet cum nu e al doilea în lumea asta splendidă & dementă.

* * *

Cu doamna profesoară Mariana Jitari – și câțiva dintre liceenii care au venit de la Chișinău la Iași special pentru Noaptea Albă a Poeziei de la FILIT.

7 ore, cu tot cu trecerea prin vamă.

Iar la 2 noaptea, după terminarea lecturilor, au plecat direct înapoi.

Așa cum am mai spus, a fost – pentru mine – cel mai frumos & mai luminos poem al întregului festival.

* * *

Trei lucruri care arată că frumusețea există

1. Azi-noapte, aproape de ora 2, când s-a încheiat maratonul de poezie de la #FILIT, erau în sală 98 de persoane, numărate de mine bob cu bob. Au fost și peste 200, în unele momente. Există, în lume, nu doar o cantitate enormă de poezie – ci și de receptori ai ei.

2. Profesorii Mariana Jitari & Victor Ambroci, de la Liceul Teoretic „Spiru Haret” din Chișinău, au făcut 7 ore de la Chișinău la Iași (cu tot cu trecerea prin vamă) ca să aducă vreo 25 de elevi la maratonul de poezie. Iar apoi, la 2 noaptea, când maratonul de poezie s-a încheiat, au plecat înapoi spre Chișinău. Au citit mulți poeți grozavi aseară – dar e posibil ca acest gest să fie cel mai frumos & mai luminos poem al nopții trecute.

3. Simona Halep e locul 1 mondial. Poezia se naște mereu din lupta cu limitele noastre – or, tenisul Simonei e născut din lupta cu limitele propriului corp – așa încât se înțelege de ce ea e unul dintre poeții mei preferați de azi. Și de ce, pentru mine, tenisul ei e o dovadă că frumusețea (și poezia) există.

* * *

Întrebare din public: „Dacă ar fi să trăiești într-un poem, care ar fi acela?”

Mircea Cărtărescu, pe scena FILIT: „Aș vrea să trăiesc într-un poem al lui Eminescu – fiindcă suntem o nație foarte îndatorată acestui om, care nu doar că ne-a dat limba română literară, dar ne-a scos și din anonim”.

ECHIPA FILIT 2017

Lucian Dan Teodorovici, manager

Florin Lăzărescu, coordonator program

Amelia Gheorghită, responsabil PR

Iulian Pruteanu, coordonator voluntari

Monica Salvan, relații internaționale

Georgiana Leșu, logistică

Adriana Bondor, logistică

Teodora Rogoz, grafician

Alina Aron, marketing

Diana Niculae Grigorescu, asistent promovare

Ami Popescu, PR executive

Cătălin Mihai Ștefan, coordonator „Casa Poeziei”

Anca Buzea, coordonator expoziții

Vasile Artene, coordonator serviciu tehnic

Daniela Ștefan, secretariat FILIT

Elena Pruteanu, departament contabilitate

Marcel Buzea, departament achiziții

Dan Semenov, departament juridic

Iulian Sârbu, transport

SUMAR

- 3 FILIT 2017, spectacolul literaturii

FILIT. EDITORIALE VORBITE

- 5 Lucian Dan TEODOROVICI – „Beneficiile pot fi imense,
chiar dacă greu cuantificabile”
12 Florin LĂZĂRESCU – „Se poate face un spectacol din literatură...”

FILE DE FILIT

- 17 Azi începe Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași 2017
21 Cătălin HOPULELE – „Scriitorii fac literatură națională, traducătorii o fac mondială”
23 Andreea IGNEA – FILIT – un eveniment pentru toate vârstele
25 Eli BĂDICĂ – „Scriitorii Dora Pavel, Emmanuel Régniez și Adriaan van Dis
în Centrul Casei FILIT
28 Cătălin HOPULELE – FILIT – ziua a II-a
31 Aryna CREANGĂ – Raliul versurilor la Casa „Dosoței”
33 Cătălin HOPULELE – Harap Alb, mutanți și zeii căzuți pe pământ
35 Programul evenimentelor FILIT de astăzi, 6 octombrie
38 Programul evenimentelor FILIT de astăzi, 7 octombrie
40 Andra PETRARIU – Liceenii ieșeni, în mijlocul culiselor scriitoricești
42 Programul evenimentelor FILIT de astăzi, 8 octombrie
44 Cătălin HOPULELE – Cel mai important festival de literatură din estul Europei
s-a încheiat aseară

- 46 **jeff** versus **lindsay** (Corneliu GRIGORIU)

SERI DE FILIT

- 48 Andra PETRARIU – Jonathan Coe: „Nu știu ce concluzie aș putea să trag de aici”
52 Aryna CREANGĂ – Rătăcitorii ciocnesc „pentru literatură!”
58 Cătălin HOPULELE – Pilule de înțelepciune la FILIT.
Gao Xingjian nu visa un Nobel când scria pe ascuns în lagăr
62 Eli BĂDICĂ – Jeff Lindsay, un scriitor-spectacol
65 Cătălin HOPULELE – Jeff Lindsay le-a vorbit ieșenilor despre cum arată viața
în mintea unui criminal în serie

SUMAR

ET IN FILIT EGO

- 70 Radu CUCUTEANU – FILIT, adio, deci pe curând
- 73 Bogdan CREȚU – Câteva secvențe de la FILIT 2017
- 75 Michael HAULICĂ – Mistere, fantezii, sefeuri. Un FILIT fantastic
- 78 Cristina HERMEZIU – Efectul FILIT
- 82 Alina VÎLCAN – Ce citim după FILIT 2017?
- 87 Ioana PELEHATĂI – Bagajul de FILIT: 4 cărți, un muzeu, poezie
- 97 Jovi ENE – 13 întâmplări haioase și memorabile ale scriitorilor români la FILIT
- 102 Gașca Haute Culture – Despre Gao, Nobel, traducere, drog, sex, poezie&more.
A fi la cel mai tare Festival al scriitorilor. FILIT Iași 2017
- 105 Ioana VARTOLOMEI – Despre dragoste, la FILIT

INTERVIURILE FILIT

- 107 Gao XINGJIAN – „Trebuie să ne confruntăm cu realitatea adevărată”
- 112 Jeff LINDSAY – „Sunt stupefiat de succesul lui Dexter”
- 116 Jonathan COE – „Satira nu trebuie să aibă limite”
- 120 Olga TOKARCZUK – „Nu cred că literatura este cea care trebuie să caute adevărul”
- 123 Jan CORNELIUS – „Dincolo de memorie, oamenii sunt dispuși să idealizeze trecutul”
- 127 György DRAGOMÁN – „E posibil să scrii fraza perfectă...”
- 133 Nuruddin FARAH – „În prima zi când m-am întors în Somalia, după 22 de ani,
am fost răpit de un șef de clan”
- 137 Francisc MIRALLES – „Profesia de scriitor nu cred că este mai importantă
decât cea de chelner...”
- 141 Antonio FISCHETTI – „Când îți reprimi exprimarea, e ca un fel de autocastrare”
- 145 Immanuel MIFSUD – „Proza m-a ajutat să scot furia din mine”
- 148 Kari Fredrikke BRÆNNE – „Am fost în toate locurile despre care am scris...”
- 151 Lisa STRØMME – „M-am gândit că ar fi potrivit să-mi asemăn cartea cu o pânză albă...”
- 154 Katja PETROWSKAJA – „Nesiguranța e singura certitudine pe care o am”
- 158 Bruno MAZZONI – „O carte trebuie să fie o rană deschisă”
- 162 Adriaan van DIS – „Am mintea deschisă fiindcă sunt un om liber: sunt scriitor”
- 166 Tara SKURTU – „Dacă un scriitor nu se simte vulnerabil, produsul său nu va antrena
și nu va fi sincer”

SUMAR

- 171 Tatiana ȚÎBULEAC – „E greu să scrii ceva despre o perioadă în care toți au trăit și despre care toți au o opinie”
- 175 Andrei OIȘTEANU – Despre evreitate, succes facil și literatură erotică
- 182 Ioana NICOLAIE – „... copilul care are șansa de a fi în povești cu ajutorul părinților...”
- 186 Florin BICAN – „Eu i-aș încuraja pe copii să citească orice carte, chiar dacă e pentru oameni mari...”
- 192 Filip FLORIAN – „A fi foarte rău, foarte critic cu tine, e un lucru bun în scris”
- 196 Marius OPREA – „Niciodată nu este prea târziu pentru adevăr...”
- 201 Ioan T. MORAR – „Visez vremurile când românii vor ieși în stradă cu prilejuri fericite”
- 205 Simona ANTONESCU – „Mi se părea atât de frumos subiectul, încât eram convinsă că altcineva îl va descoperi”
- 209 Lavinia BĂLULESCU – „FILIT mi se pare un eveniment incredibil de atrăgător”
- 212 Andrei CRĂCIUN – „Nu cred în ideea de competiție în literatură”
- 218 Mircea PRICĂJAN – „Inspirația vine când n-o cauți”
- 222 **FILIT pe Facebook**
- 249 Echipa FILIT

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXVIII (serie nouă din 1990)

Nr. 4(147) / iarnă 2017-2018

Date de apariție:

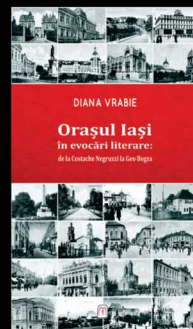
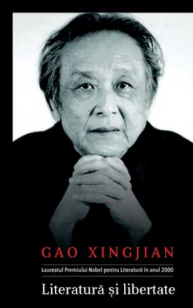
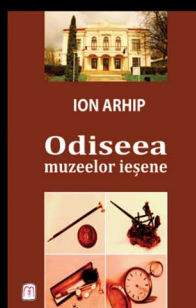
primăvară – 15 martie

vară – 15 iunie

toamnă – 15 septembrie

iarnă – 15 decembrie

- FILIT 2017, spectacolul literaturii
- FILIT. EDITORIALE VORBITE
- FILE DE FILIT
- JEFF versus LINDSAY
- SERI DE FILIT
- ET IN FILIT EGO
- INTERVIURILE FILIT
- #FILIT

ISSN (Tipărit) 1220-7322
ISSN (Electronic) 1584-2657

www.muzeulliteraturiiiiasi.ro
www.emliasi.ro